

გზიგნობერი

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

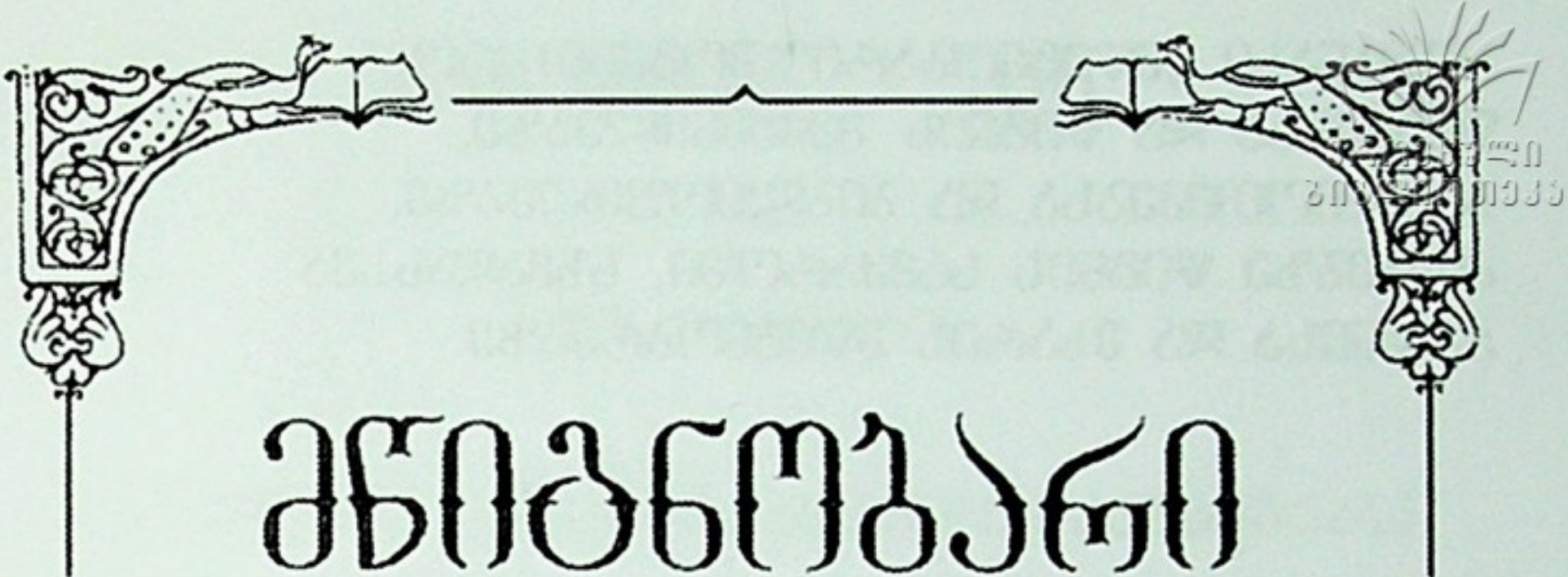
1610 / 2
2018

15 / 2

'18



№38



მწიგნობარი

'18

საქართველოს
ილია ჭავჭავაძის
სახელობის
მწიგნობართა
ასოციაციის
ყოველწლიური
ორგანო

გამოდის
1980 წლიდან

№38

თბილისი
2018

აღმანახი „მწიგნობარი“ მოგვითხრობს
წიგნებსა და წიგნის უმეცნეალებზე,
ბიბლიოთეკებსა და ბიბლიოფილებზე,
კიბებზე წიგნის სამყაროში, სხვადასხვა
ქვეყნისა და მხარის მწიგნობრებზე.



მთავარი რედაქტორი
ლადო მინაშვილი

სარედაქციო საბჭო:

ლალი ავალიანი
რეკაზ ბალანჩივაძე
ლევან ბებურიშვილი (მთ. რედაქტორის მოადგილე)
უმთა კობიაშვილი (პასუხისმგებელი მდივანი)
ალექსანდრე ლორია
ინგა მილორაძე
მანა მიქაბერიძე
ლია ნადარეიშვილი
ნათია სიხარულიძე
მიხაილ ქავთარია
როსტომ ჩხეიძე
ზურაბ ჭუმბურიძე
იოსებ ჭუმბურიძე

მხატვარი
ანჯორ თოდრია

გარეკანზე: ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტის პირველი კორპუსი.



როინ მატრეველი

განათლების მზე საუკუნეებში იკაშკაშებს!

თბილისის ქართული უნივერსიტეტის გერბი ივანე ჯავახიშვილისა და ექვთიმე თაყაიშვილის წინადადებით შექმნა მხატვარმა დიმიტრი შევარდნაძემ. მან ძალზედ მოქნილად, ხატოვნად წარმოსახა მასაზრდოებელი დედის – alma mater-ის ხორცშესხმული სიმბოლიკა – შველი, რომელიც ძუძუს აწოვებს ნუკრს. 1918 წლის 5 თებერვალს პროფესორთა საბჭომ მოიწონა გერბის ნიმუში და მიიღო იგი. დიახ, თბილისის უნივერსიტეტი სწორედ რომ მასაზრდოებელი დედაა – ალმა მატერია. იგი იუბილარია – ასი წლისა შესრულდა.

თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი... თეთრი სახლი... დავით აღმაშენებლის მოსახსენიებელ დღეს დაფუძნებული და დიდი ივანე ჯავახიშვილის სახელობისა... მას უმაღლესი განათლებისა და დიდი მეცნიერების ნათელი კერის უწმინდესი მისია აკისრია.

საქართველოში განათლებას ჭეშმარიტად დიდი ტრადიცია აქვს. მარტო ის რად ღირს, რომ ამ თექვსმეტი საუკუნის წინათ საბერძნეთში სიამაყით აცხადებდნენ: მე განათლება კოლხეთში მივიღეო. დიახ, კოლხეთის, ანუ ფაზისის რიტორიკული სკოლა (აკადემია) განათლების მნიშვნელოვანი ცენტრი იყო, სადაც მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნების წარმომადგენლები სწავლობდნენ. სწორედ აქ მიუღიათ განათლება ბერძენ მოღვაწეებს – ევგენიოსსა და თემისტოსს და ზემოთ მოყვანილი სიტყვებიც ერთერთ მათგანს ეკუთვნის.

უმაღლესი განათლების ახალ ეტაპს წარმოადგენდა XII საუკუნის ათიანი წლები, როცა საქართველოში არაერთი აკადემია შეიქმნა. „ცხოვრება მეფეთ-მეფისა დავითისი“ მეტად საინტერესოდ გადმოგვცემს, რომ დავით IV, აღმაშენებელმა (1089-1125 წ.წ.) 1106 წელს „მოიგონა აღშენება მონასტრისა“ და „ადგილსა ყოვლად შუენიერისა და ყოვლითურთ უნაკლოსა ააგო ტაძარი – „ვითარცა მეორე ცაი გარდაართხა ტაძარი ყოვლად წმიდისა და

2599



უფროსად კურთხეულისა დედისა ღმრთისა“, იგი, „აღმატებული ყოველთა წინანდელთა ქმნულთა“, განთქმული თავისი „სივრცითა და ნივთთა სიკეთითა და სიმრავლითა, და მოქნულობისა შეუსწორებლობითა“. ეს იყო გელათი, სადაც დაფუძნდა საყოველთაოდ ცნობილი და იმდროინდელ წინა აზიაში აღიარებული გელათის აკადემია(უნივერსიტეტი). დავით აღმაშენებლის ისტორიკოსი გელათს უწოდებს „ყოვლისა აღმოსავლეთისა მეორედ იერუსალიმად, სასწავლოდ ყოვლისა კეთილისად, მოძღურად სწავლულეზისად, სხუად ათინად, ფრიად უაღრესს მისსა საღმრთოთა შინა წესთა...“

* * *

გადაწყდა – უნივერსიტეტი გაიხსნას 1918 წლის 26 იანვარს. 26 იანვარი საქართველოს ნიკოფსიიდან დარუბანდამდე გამვრცობის, აფხაზთა და ქართველთა, რანთა, კახთა და სომეხთა, შირვანშა და შაჰანშა მეფის, წმინდა დავით აღმაშენებლის მოსახსენიებული დღეა. ქართველმა მამულიშვილებმა უნივერსიტეტის მფარველ წმინდანად დავით აღმაშენებელი აღიარეს. დავითის ეპოქა იდეალი იყო ქართველთათვის. როგორც ზემოთაც აღინიშნა, დავით აღმაშენებლის მემკვიდრე გელათის აშენებასა და აკადემიის დაარსებას „სხვა ათინასა“ და „ახალ იერუსალიმს“ ადარებს. ათენი სწავლა-აღზრდისა და განათლება-სიბრძნის ცენტრი იყო, იერუსალიმი – რწმენისა. გელათმა ეს ორი მძლავრი ფენომენი შეისისხლხორცა და მაღალი განათლებისა და ღრმა რწმენის ერთიანობის სიმბოლოდ იქცა. ამიტომ, არ იყო შემთხვევითი, რომ თბილისის უნივერსიტეტის გახსნა, ივანე ჯავახიშვილის წინადადებით, სწორედ 26 იანვარს გადაწყდა. ამით ხაზი გაესვა იმ გარემოებას, რომ თბილისის უნივერსიტეტი საქართველოს მრავალსაუკუნოვანი განათლებისა და კულტურის დიდ ტრადიციებზე შეიქმნა – IV საუკუნეში არსებული ფაზისის რიტორიკული სკოლისა და XII საუკუნის გელათისა და იყალთოს აკადემიების მემკვიდრე გახდა.

უნივერსიტეტის გახსნასთან დაკავშირებული ყველა საორგანიზაციო საკითხი ივანე ჯავახიშვილმა მოაგვარა. რაოდენ ნიშანდობლივია მოსე ჯანაშვილის სიტყვები: „ივ. ჯავახიშვილმა იკისრა ყველაზე დიდი ტვირთი – გუთნისდედობა თვით ქართული მძიმე ღრმადმხვნელი გუთნისა... ჯავახიშვილის მხნეობამ ყოველივე დაბრკოლება დასძლია და ახალი ლამპარი აგვინთო, ქართული გიმნაზიის შენობა გვიქცია ეროვნული დიდების ტაძრად, მისი პირველი უნივერსიტეტის სავანედ“.

დადგა 26 იანვარი 1918 წლისა... ამ დღეს წყნეთის ქუჩაზე, №40-ში მდებარე გიმნაზიის შენობაში გაიხსნა პირველი ქართული

უმადლესი სასწავლებელი – ქართული უნივერსიტეტი... მისასაღ-
მებელი სიტყვა წარმოთქვა უნივერსიტეტის საზოგადოების თავჯ-
დომარემ აკაკი ჩხენკელმა. აღფრთოვანებული სიტყვით გამოვიდა
უნივერსიტეტის რექტორი პეტრე მელიქიშვილი. მან ხაზი გაუსვა
იმ ამოცანებს, რომლებიც უნივერსიტეტის წინაშე იდგა: „ვაფუძ-
ნებთ ქართულ უნივერსიტეტს იმისათვის, რომ საშუალება მივცეთ
ჩვენ ხალხს მშობლიურ ენაზე გაეცნოს და აითვისოს მეცნიერული
ჭეშმარიტების საწყისები და აგრეთვე საშუალება მივცეთ ჩვენს
მეცნიერულ ძალებს შეისწავლონ ჩვენი სამშობლო – საქართველო
და კავკასია“.

შემდეგ ი. ყიფშიძემ წაიკითხა მოხსენება ქართული უნივერსი-
ტეტის დაარსების შესახებ. ახლად დაარსებულ ქართულ უნივერ-
სიტეტს მიესალმნენ სხვადასხვა (რუსეთი, სომხეთი, აზერბაიჯანი,
პოლონეთი და სხვ.) კულტურულ-საგანმანათლებლო დაწესე-
ბულების წარმომადგენლები. მოვიდა ბევრი მისალოცი დეპეშა.
სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქმა კირიონ II-მ ამ
დღეს საგანგებო პარაკლისი გადაიხადა.

ზეიმის დასასრულს გათვალისწინებული იყო ივანე ჯავახიშვი-
ლის ლექცია, მაგრამ ხალხის სიმრავლის გამო ეს ვერ მოხერხდა...
პირველი ლექცია – „ადამიანის პიროვნება და მისი მნიშვნელობა
ძველ ქართულ საისტორიო-საფილოსოფიო მწერლობაში“ – ივანე
ჯავახიშვილმა წაიკითხა 1918 წლის 30 იანვარს. ასე დაიწყო ქარ-
თული უნივერსიტეტის მაჯისცემა...

გახსნისას უნივერსიტეტში 369 სტუდენტი იყო, 89 თავისუფა-
ლი მსმენელი. მას 7 პროფესორი, 5 პროფესორის მოადგილე, 2
მეცნიერ-ხელმძღვანელი და 3 ლექტორი ჰყავდა. აი, როგორ გამო-
იყურებოდა ქართული უნივერსიტეტის პროფესორთა კოლეგიუმი
1918 წლის პირველ სემესტრში:

რექტორი – დამსახურებული პროფესორი პეტრე მელიქიშვილი
(ქიმიის დოქტორი); სიბრძნისმეტყველების ფაკულტეტის დეკანი
– პროფესორი ივანე ჯავახიშვილი (ქართული ფილოლოგიის მა-
გისტრი პეტერბურგის უნივერსიტეტისა); სიბრძნისმეტყველების
ფაკულტეტის მდივანი – პროფესორი იოსებ ყიფშიძე (ქართული
ფილოლოგიის მაგისტრი პეტერბურგის უნივერსიტეტისა); პრო-
ფესორი ანდრია ბენაშვილი (გეოდეზია), პროფესორი კორნელი
კეკელიძე (საეკლესიო ისტორია, ღვთისმეტყველების მაგისტრი),
პროფესორი დიმიტრი უზნაძე (ფსიქოლოგია), პროფესორი ფილი-
პე გოგიჩაიშვილი (პოლიტიკური ეკონომიკა), პროფესორის მოად-
გილე ანდრია რაზმაძე (უმადლესი მათემატიკა), პროფესორის
მოადგილე სვიმონ ავალიანი (ისტორია), პროფესორის მოადგილე

შალვა ნუცუბიძე (ფილოსოფია), პროფესორის მოადგილე გიორგი ახვლედიანი (ენათმეცნიერება), მეცნიერ-ხელმძღვანელი ექვთიმე თაყაიშვილი (სიძველეთმცოდნეობა), მეცნიერ-ხელმძღვანელი იუსტინე აბულაძე (სპარსული ენა), ლექტორი ელენე ორბელიანი (ფრანგული ენა), ლექტორი არტურ ლაისტი (გერმანული ენა), ლექტორი ილია ყიფშიძე (გერმანული ენა), ლექტორი ვანდა ღამბაშიძისა (ინგლისური ენა).

1918 წლის გაზაფხულზე მძიმე სამხედრო-პოლიტიკური ვითარება შეიქმნა. თბილისს ოსმალთა შემოსევის საფრთხე დაემუქრა. აპრილში ოსმალებმა ბათუმი დაიკავეს. ნიშანდობლივია უნივერსიტეტის პროფესორის სიმტკიცე. მათ მიიღეს დადგენილება, არ დაეხურათ უნივერსიტეტი და გაეგრძელებინათ ლექციების კითხვა. იმ სტუდენტებს, რომლებიც ომში წავიდოდნენ, გამოტოვებული ლექციები განმეორებით უნდა წაჰკითხვოდათ. მეცნიერებმა გადანყვიტეს, საშიშროების შემთხვევაშიც უნივერსიტეტის შენობაში დარჩენილიყვნენ და მის დაცვაში მიეღოთ მონაწილეობა. ეს დადგენილება 9 მეცნიერმა მიიღო. აი, ისინიც: პეტრე მელიქიშვილი, ივანე ჯავახიშვილი, ექვთიმე თაყაიშვილი, კორნელი კეკელიძე, აკაკი შანიძე, შალვა ნუცუბიძე, გიორგი ახვლედიანი, ფილიპე გოგიჩაიშვილი და იოსებ ყიფშიძე.

უნივერსიტეტი თანდათან იზრდებოდა.

1918 წლის ოქტომბერში გაიხსნა სამათემატიკო-საბუნებისმეტყველო ფაკულტეტი;

1921 წლის სექტემბერში – აგრონომიური ფაკულტეტი;

1922 წლის 16 იანვარს – პოლიტექნიკური ფაკულტეტი;

1922 წლის ოქტომბერში – სოციალურ-ეკონომიკური ფაკულტეტი;

1918 წლის 3 სექტემბერს ეროვნულმა საბჭომ უნივერსიტეტი სახელმწიფო უნივერსიტეტად გამოაცხადა.

1919 წლის 24 დეკემბერს ივანე ჯავახიშვილი არჩეულ იქნა რექტორად. ამ თანამდებობაზე იგი 1926 წლის ივნისამდე მუშაობდა.

1920 წლის 9 მაისს პროფესორთა საბჭომ პირველად ჩაატარა დისერტაციის დაცვა – დოქტორის ხარისხი მიენიჭა აკაკი შანიძეს.

1923 წელს დაარსდა უნივერსიტეტის სტამბა, 1933 წელს – გამომცემლობა.

1926 წლის 22 ივნისს ივანე ჯავახიშვილი რექტორობიდან გაათავისუფლეს. დაიწყო უნივერსიტეტის ე.წ. რეორგანიზაცია, რაც მის ფაქტობრივ დაშლა-დაქუცმაცებაში გამოიხატა. 1933 წლის იანვარში უნივერსიტეტმა ხელახლა მიიღო სასწავლო და სამეცნიერო დანესებულების სახე.

ივანე ჯავახიშვილის შემდეგ, დანიშნული რექტორებიდან, სამ-
ნუხაროდ, ზოგმა ვერ გამოიჩინა თავი და მისი ლაფში ამოსვრა
მოინადინა. ნუ გავეკიცხავთ მათ და ყოველივე იმ დროის პროდუქ-
ტად ჩავთვალოთ. ერთი რამ კი აღსანიშნავია – ივანე ჯავახიშვილის
შემდეგ დანიშნული რექტორი (თედო ლლონტი, მალაქია ტოროშე-
ლიძე, ივანე ვაშაყმაძე, ალექსანდრე ერქომაიშვილი, ლევან აღნიაშ-
ვილი, კარლო ორაგველიძე). რომლებიც ერთგულად ემსახურებოდ-
ნენ არსებულ რეჟიმს, იმავე რეჟიმმა დასაჯა – ექვსივე დახვრიტეს.

საბედნიეროდ, უნივერსიტეტის რექტორებად სხვადასხვა
დროს მოღვაწეობდნენ ალექსანდრე ჯანელიძე და ნიკო კეცხოვე-
ლი, ილია ვეკუა და ვიქტორ კუპრაძე, გიორგი ძონენიძე და ევგენი
ხარაძე, დავით ჩხიკვიშვილი და ვაჟა ოკუჯავა, ნოდარ ამალლობე-
ლი და ოთარ ჯაფარიძე. თითოეულმა მათგანმა შეძლებისდაგვა-
რად თავისი ძალა და ღონე ჩადო საუნივერსიტეტო საქმიანობაში.

უნივერსიტეტის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ქვეყნის განვი-
თარების ყველა ეტაპზე ღირსებით ასრულებდა მასზე დაკისრე-
ბულ ამოცანას. აქ დაფუძნდა და შემდგომ განვითარდა ქართული
მეცნიერული სკოლები: მათემატიკის, ფსიქოლოგიის, ფიზიოლო-
გიის, ორიენტალისტიკის, ფიზიკის, რომლებმაც მსოფლიოში
გაითქვეს სახელი. უნივერსიტეტის პროფესურამ შექმნა საქარ-
თველოს მეცნიერებათა აკადემია (1914 წ.).

XXI საუკუნის დასაწყისმა მწვავე არჩევანის წინაშე დაგვაყე-
ნა. პროცესები, რომლებიც ამჟამად ქვეყანაში მიმდინარეობს,
კვლავ სვამს კითხვას – ვინ ვართ ჩვენ? საით მივდივართ? აქ მხო-
ლოდ ცივი გონებით შეიძლება გადანყვეტილების მიღება. ამოცა-
ნა ერთია: საქართველოს ყოველი მოქალაქის მიზანი უნდა იყოს
საყოველთაო სამამულო მშვიდობა. ადამიანებმა თვითონ უნდა
მოახერხონ გარდაქმნა. რადიკალურად შესაცვლელია არსებული
სტერეოტიპები. აუცილებელია საზოგადოებრივი თანხმობის მიღ-
წევა. თითოეულ ადამიანში ჯერ კიდევ არსებული სიძულვილისა
და ნგრევის ინსტინქტი უნდა გარდაიქმნას შენებისა და სიყვარუ-
ლის უნარად. უფალი ბრძანებს: „ითხოვდით და მოგეცეს თქვენ;
ეძიებდით და ჰპოვოთ; ირეკდით და განგელოს თქვენ; რამეთუ
ყოველი, რომელი ითხოვდეს, მოიღოს და რომელი ეძიებდეს, პო-
ვოს, და რომელი ირეკნკდეს, განგელოს“ (მათე, 7, 7-8). შევისმინოთ
„სახარების“ შეგონება-ღალადისი. დღეს ჩვენ უნდა გავიმეოროთ
მრავალგზის უკვე ნათქვამი – ჩვენს ქვეყანას სირთულეებიდან
გამოიყვანს და გადაარჩენს ახალგაზრდა თაობის აღზრდა-განათ-
ლება. ერის განათლება საზოგადოების გადარჩენისა და შემდგომი
წინსვლის რეალური გზაა.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ გასული საუკუნის 90-იან წლებში უმაღლესი განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების საქმეში, სამეცნიერო კადრების მომზადებისა და ქვეყნის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში შეტანილი დიდმნიშვნელოვანი წვლილისთვის ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს, ერთადერთს საქართველოში, განსაკუთრებული სტატუსი მიენიჭა. XX საუკუნის მიწურულს (საერთოდ, ოთხმოცდაათიან წლებში), საქართველოში განვითარებულმა საზოგადოებისა და ეკონომიკის ცვლილებების გლობალურმა ხასიათმა აუცილებელი გახადა უნივერსიტეტის მართვისა და სწავლების ორგანიზაციის ეფექტური მეთოდების დამუშავება, საბაზრო ეკონომიკის შესაბამისი მენეჯმენტისა და მარკეტინგის ფართო და საფუძვლიანი გამოყენება. ახალ სოციალურ-ეკონომიკურ პირობებში უცვლელი დარჩა უნივერსიტეტების, საზოგადოდ, და მეტადრე თბილისის უნივერსიტეტის მისია: განათლების, მეცნიერებისა და კულტურის განვითარების უზრუნველყოფა.

უნივერსიტეტის წინაშე გამოიკვეთა ორი ძირითადი ამოცანა: პირველი – სასწავლო პროცესების მოდერნიზაცია მსოფლიო სტანდარტების შესაბამისად, და მეორე – არსებული ინტელექტუალური პოტენციალის, ასევე მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის გადარჩენა-შენარჩუნება და განვითარება. პირველი ამოცანის გადასაწყვეტად უნივერსიტეტი საქმიანობას ჯერ კიდევ 1992 წელს შეუდგა, ხოლო 1994 წელს შემუშავდა საუნივერსიტეტო განათლების რეფორმის კონცეფცია, რომლის თანამიმდევრული განხორციელება იმთავითვე დაიწყო. ამ კონცეფციის შესაბამისად ჩატარდა კოლოსალური სამუშაო ორეგაპიანი სწავლების სტრუქტურისა და შინაარსის განსასაზღვრავად, მისი სასწავლო ლიტერატურით, დისციპლინათა პროგრამებით, ლექციათა კურსებით, სახელმძღვანელოებითა და დამხმარე სახელმძღვანელოებით უზრუნველსაყოფად.

2004 წლისთვის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ქვეყნის უმთავრესი და უპირველესი სასწავლო-სამეცნიერო კომპლექსი იყო. იგი აერთიანებდა მეთაურ უნივერსიტეტს 22 ფაკულტეტით, 8 ფილიალს საქართველოს სხვადასხვა რეგიონში (სოხუმის, სიღნაღის, ზუგდიდის, მესხეთის, ჯავახეთის, ქვემო ქართლის, ფოთის), ორ სამეცნიერო-კვლევითს და ერთ სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტს, კავკასიის ბიზნეს სკოლას, 81 სამეცნიერო-კვლევითს ლაბორატორიასა და ცენტრს, სასწავლო ცენტრებსა და ბაზებს,



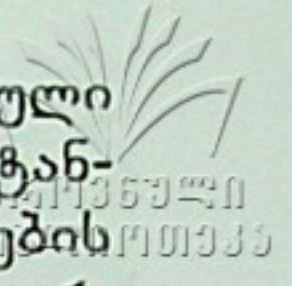
სამ საუნივერსიტეტო სკოლას, ლიცეუმს, კოლეჯს, სამედიცინო სასწავლებელს, სამეცნიერო ბიბლიოთეკას, გამომცემლობასა და სტამბას. მეთაურ უნივერსიტეტსა და მის ფილიალებში სტუდენტთა რაოდენობა 30 000-ს აჭარბებდა. სახელდობრ, თბილისის უნივერსიტეტში 18 985 სტუდენტი სწავლობდა, ფილიალებში – 11 498, კავკასიის ბიზნეს სკოლაში – 457, საუნივერსიტეტო სკოლებში, კოლეჯებსა და ლიცეუმში – 3 539 მოსწავლე ღებულობდა განათლებას, მოსამზადებელ ცენტრსა და სპეციალიზებულ მოსამზადებელ განყოფილებაზე 1400 აბიტურიენტი ემზადებოდა საუნივერსიტეტო განათლების მისაღებად. ახალგაზრდობის აღზრდის საქმეს, მაღალკვალიფიციური კადრების მომზადებას იმავე პერიოდში ემსახურებოდა 2 530 პროფესორ-მასწავლებელი, მათგან – საქართველოს მეცნიერებათა ეროვნული აკადემიის 42 აკადემიკოსი და წევრ-კორესპონდენტი, 279 პროფესორი ან დოქტორი, 876 დოცენტი ან მეცნიერებათა კანდიდატი, 1 375 სამეცნიერო ხარისხის არმქონე პედაგოგი. ასპირანტურის 123 სპეციალობაში მეცნიერულ წვრთნას გადიოდა 728 ახალგაზრდა. იმავე 2004 წლისათვის ბაკალავრების მომზადება 112 სპეციალობით, მაგისტრებისა კი 183 სპეციალობით ხდებოდა. უნივერსიტეტის წიაღში დაბრუნდა სამეცნიერო განათლება, ჩამოყალიბდა სამეცნიერო დაწესებულებების ასამბლეა. აქ შემავალი სასწავლო ბაზები გამოირჩეოდნენ მძლავრი მატერიალურ-ტექნიკური აღჭურვილობით და მაღალი სამეცნიერო-ინტელექტუალური პოტენციალით. ნიშანდობლივია, რომ იურისტებისა და ექიმების მომზადება ერთ ეტაპად ხდებოდა (შესაბამისად, 5 და 6 წლის მანძილზე).

აქტიურად წარიმართა სწავლების სისტემების დახვეწა და მეთოდების გაუმჯობესება. ამიტომ იყო, რომ ლისაბონში (11. IV.1997 წ.) ევროპული რეგიონის ქვეყნების უმეტესობამ, მათ შორის, საქართველომ, აშშ-მა და კანადამ ხელი მოაწერეს „ევროპის რეგიონში უმაღლეს განათლებასთან დაკავშირებული კვალიფიკაციის ცნობის კონვენციას“. ცივილიზებული ქვეყნების მიერ გადაიდგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯი უმაღლესი განათლებისათვის ღია ევროპული სივრცის შექმნის გზით. „სორბონის დეკლარაცია“ (25. V.1998წ.) აცხადებს, რომ „ევროპა არის არა მარტო საერთო ვალუტა და ეკონომიკა, არამედ, აგრეთვე, საერთო ცოდნა“. შემდგომში ბოლონის დეკლარაციამ (19.VI.1999 წ.) მხარი დაუჭირა სორბონის დეკლარაციას ევროპული სივრცის კონსოლიდაციის მხრივ ენობრივ, კულტურულ, რელიგიურ, მძიმე სოციალურ და საგანმანათლებლო ტრადიციების განსხვავებათა გათვალისწინებით, რომლებიც არსებობს ევროკავშირის წევრ ქვეყნებს შორის.

მსოფლიო გლობალიზაციასა და განათლების საერთო სისტემის ფორმირებას მიეძღვნა ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაციის ასამბლეა სალამანკაში (29. III.2001 წ.). ასე რომ, ამ კონვენციისა და დეკლარაციების საფუძველზე უმაღლესი განათლების სფეროში მნიშვნელოვანი ამოცანა დაისახა – ჩვენი კურსდამთავრებულები დაეუფლებოდნენ ისეთ თეორიულ ცოდნასა და პრაქტიკულ უნარ-ჩვევებს, რომელიც მათ კონკურენტუნარიანობას შესძენდა მსოფლიო ინტელექტუალურ ბაზარზე.

უმაღლესი განათლების სფეროში რეორგანიზაციის პრინციპების განხორციელება ქვეყნებს შორის კულტურული და სამეცნიერო კონტაქტების არსებითი გაფართოების საფუძველია. უმაღლესი განათლების პრინციპების მაქსიმალურად დაახლოება სხვადასხვა ქვეყანაში წინაპირობაა იმისა, რომ მოხდეს სტუდენტების, პროფესორ-მასწავლებლების, სამეცნიერო კადრების ფართო ურთიერთგაცვლა. ამის გარეშე წარმოუდგენელია მაღალი კვალიფიკაციის სპეციალისტების მომზადება, მეცნიერების განვითარების დონის განუხრელი ზრდა და ამ ფონზე ჩვენი ქვეყნის პერსპექტიული განვითარება. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს არასოდეს უღალატია ეროვნული პრინციპებისათვის და ბოლომდე შეინარჩუნა ღირსეული როლი ქვეყნის ინტელექტუალური განვითარებისა და ქართველი ერის მსოფლიო ცივილიზაციასთან დაახლოების გზაზე. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის პროფესურას მჭიდრო კონტაქტები ჰქონდა და აქვს მსოფლიოში აღიარებული უნივერსიტეტების მეცნიერებასთან, რითაც შენარჩუნებულია მეცნიერული სიახლეებისა და ინფორმაციის ურთიერთგაცვლა, შესაბამისად განუწყვეტლივ ხდებოდა და ხდება სასწავლო გეგმებისა და პროგრამების მოდერნიზაცია, მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის შევსება და განახლება. უნივერსიტეტში სამეცნიერო მუშაობას ყოველთვის ენიჭებოდა განმსაზღვრელი ფუნქცია და მნიშვნელობა.

ახალი, XXI საუკუნე მეცნიერებისა და განათლების პრიორიტეტის ნიშნით ხასიათდება. ჩვენი მეცნიერების სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ ისინი სამეცნიერო მუშაობის პარალელურად უდიდესი ძალისხმევით მონაწილეობდნენ სასწავლო პროცესში, რაც პრაქტიკულად განსაზღვრავს საუნივერსიტეტო განათლების მაღალი დონის შენარჩუნებას. ესაა ერთ-ერთი პარამეტრი, რომლითაც ჩვენი უნივერსიტეტი მონინავეთა რიგებში იყო. წლების განმავლობაში რიგ საერთაშორისო პროგრამებში მონაწილეობამ თავისი ნაყოფი გამოიღო – უნივერსიტეტმა მიიღო რეალური დახმარება სამეცნიერო-კვლევითი ხელსაწყო-აპარატურის სახით.



ამის შედეგად შეიქმნა რამდენიმე მძლავრი ექსპერიმენტული ბაზა, რომლებშიც ტარდებოდა გამოკვლევები მსოფლიო სტანდარტების დონეზე. ეკონომიკური პროფილის ფაკულტეტების მუშაობასა და ეკონომიკურ რეფორმაში ეკონომისტ პროფესორ-მასწავლებელთა აქტიურ ჩართვაში მნიშვნელოვან როლს ასრულებდა თბილისის უნივერსიტეტის ეკონომიკური განათლებისა და სამეცნიერო მუშაობის საკოორდინაციო საბჭო. მას აქტიური საქმიანი ურთიერთობები ჰქონდა ქვეყნის ეკონომიკური პროფილის სამინისტროებთან, უწყებებთან და სამეცნიერო-კვლევით ინსტიტუტებთან. ამაზე მიუთითებს ისიც, რომ საბჭოს მუშაობაში უნივერსიტეტელებთან ერთად სისტემატურად მონაწილეობენ ფინანსთა, ეკონომიკის, ეროვნული ბანკის, სახელმწიფო კანცელარიის, კონტროლის პალატისა და სხვა უწყებების პასუხისმგებელი მუშაკები, აგრეთვე მასმედიის წარმომადგენლები.

მეტად საგულისხმო ფაქტად უნდა მივიჩნიოთ ის, რომ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ გააგრძელა ინტენსიური მუშაობა და არა მარტო შეინარჩუნა, არამედ გადააჭარბა კიდევ 90-იანი წლების წინა პერიოდს. მაგალითად, 2002 წელს უნივერსიტეტმა დაბეჭდა 263 დასახელების ნაშრომი 2 104 ნაბეჭდი თაბახის ოდენობით, 300-ზე მეტი სასწავლო პროგრამა. მოხდა სახელმძღვანელოების დახვეწა და გამოცემა. წარმატებით განხორციელდა საუნივერსიტეტო პროგრამა – „სახელმძღვანელოები სტუდენტებისათვის“. მარტო 2003 წელს გამოიცა 152 დასახელების სასწავლო და სასწავლო-მეთოდური ხასიათის წიგნი და ბროშურა. დაიბეჭდა 75 მონოგრაფია, უამრავი საცნობარო ლიტერატურა, წელიწდეულები, სამეცნიერო შრომათა კრებულები. უნივერსიტეტის მიერ დასტამბულმა ბევრმა წიგნმა საყოველთაო აღიარება მოიპოვა, მათ შორის, თავისი უნიკალური შინაარსით, დიზაინით და პოლიგრაფიული შესრულებით – „ივანე ჯავახიშვილის ენციკლოპედიურმა ლექსიკონმა“.

დიდი ტრადიციების მქონე უნივერსიტეტის სამეცნიერო ბიბლიოთეკის დანაყოფების საბიბლიოთეკო დარგის ელიტას წარმოადგენდნენ არამარტო საქართველოში, მთელ სამხრეთ კავკასიაშიც. უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკა საქართველოს უმაღლესი და საშუალო სპეციალური სასწავლებლების მეთოდურ ცენტრად ითვლებოდა. შემუშავდა სტრატეგიული გეგმა, რომლის ხორცშესხმამაც ფართო ინტეგრაციის პირობები შექმნა. ძირეული გარდაქმნა დაკავშირებული იყო ინტერნეტთან. მსოფლიო საბიბლიოთეკო ქსელში ჩართვამ უზრუნველყო თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოთეკის გაფართოება და მასობრივი სარგებლობა.

უკანასკნელ პერიოდში მომხდარმა კარდინალურმა ცვლილებებმა, ეროვნული სუვერენიტეტის აღდგენამ, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპებზე გადასვლამ და დემოკრატიული ინსტიტუტების მშენებლობამ თვისობრივად შეცვალა თბილისის უნივერსიტეტის საგარეო ურთიერთობების კონცეფცია და ახალი მიზნები და ამოცანები დასახა მის წინაშე, განისაზღვრა ახალი პრიორიტეტები, რაც უპირველეს ყოვლისა, გულისხმობდა სტუდენტების გაცვლას, პროფესორ-მასწავლებლებისა და ახალგაზრდა მეცნიერთა სტაჟირებასა და ერთობლივ თემატიკაზე მუშაობას. ამასთანავე, განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო საერთაშორისო და რეგიონულ კონსორციუმებში გაერთიანებას და ამ კონსორციუმების ფარგლებში სამეცნიერო და სასწავლო-მეთოდოლოგიურ პრობლემატიკაზე ერთობლივ მუშაობას. გლობალიზაციის თანამედროვე ეტაპზე უნივერსიტეტი დროულად ჩაება ერთიანი საკრედიტო სისტემის შემუშავებასა და სააკრედიტაციო საქმიანობაში. სწორედ ამ საკითხებს განიხილავდა 2002 წლის გაზაფხულზე დანიაში და იმავე წლის ოქტომბერში შვეიცარიაში გამართული ევროპის უნივერსიტეტების ასოციაციის კონგრესები. თბილისის უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა ამ ორგანიზაციებთან და მონაწილეობდა იმ ღონისძიებებში, რომლებმაც კიდევ ერთხელ დაადასტურა ევროპისა და, ზოგადად, მსოფლიო უნივერსიტეტების ეტაპობრივი ინტეგრაციის აუცილებლობა.

თბილისის უნივერსიტეტმა 1994 წლიდან, უმაღლესი განათლების კონცეფციის მიღებისთანავე, გადადგა პირველი ნაბიჯები რეფორმების გზაზე. საკმაოდ ბევრიც გაკეთდა, რაც დაადასტურა 2002 წლის შემოდგომაზე თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩამოსულმა ექსპერტების ჯგუფმა, რომელსაც ხელმძღვანელობდა აშშ-ის უმაღლესი განათლების საბჭოს ვიცე-პრეზიდენტი, ქალბატონი მადელაინ გრინი. დელეგაციის წევრებს შორის იყვნენ ევროპული კრედიტების ტრანსფერის სისტემისა და შეფასების კრიტერიუმების შემუშავებელი ე.წ. „ბოლონიის პროცესის“ აღმასრულებელი თავმჯდომარე და ევროპის უნივერსიტეტების ასოციაციის გენერალური მდივანი. ექსპერტთა ჯგუფის ამგვარი წარმომადგენლობითი დონე იყო დასტური თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის საერთაშორისო ავტორიტეტისა, ევროპული პარტნიორებისა და ორგანიზაციების სურვილი – ეხილათ თბილისის უნივერსიტეტი ევროპულ ოჯახში. ექსპერტები შეხვდნენ უნივერსიტეტის ხელმძღვანელებს, პროფესორ-მასწავლებლებს, ადმინისტრაციის წარმომადგენლებს, სტუდენტებს. მიღებული მასალებისა და შეხვედრების საფუძველზე მათ შეიმუშავეს რეკო-

მენდაციების კომპლექსი, რომელიც მეტად სასარგებლო იყო სა-
უნივერსიტეტო საქმიანობისათვის.

ინტეგრაციის პროცესის დაჩქარებას ემსახურებოდა თბილისის უნივერსიტეტის დელეგაციის ვიზიტი ვენის უნივერსიტეტში, რომლის რექტორი ამავე დროს ევროპის უნივერსიტეტის ასოციაციის ვიცე-პრეზიდენტი იყო (შემდეგ პრეზიდენტი გახდა). ევროპის ერთ-ერთი უძველესი და საინტერესო ტრადიციების მქონე ვენის უნივერსიტეტი დიდი ავტორიტეტით სარგებლობდა მთელ მსოფლიოში და მან გამოხატა სურვილი, რომ თბილისის უნივერსიტეტი აქტიურად ჩაბმულიყო „ბოლონიის პროცესის“ ჩარჩოებში მიმდინარე ღონისძიებებში. სწორედ ამ უნივერსიტეტის შუამდგომლობით თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი 2002 წლის სექტემბერში ბერლინის კონგრესზე განეწვრიანდა „ბოლონიის პროცესში“.

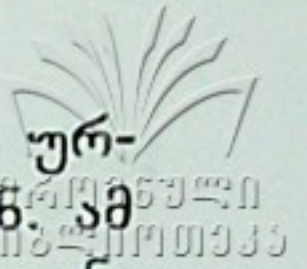
უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა ისეთ ორგანიზაციებთან, როგორებიცაა „ევრაზიის უნივერსიტეტების ასოციაცია“ (1994 წლიდან, ასოციაციის შექმნიდან მოკიდებული, იყო დამფუძნებელი წევრი) და „შავი ზღვის ქვეყნების უნივერსიტეტების ასოციაცია“. „ევრაზიის უნივერსიტეტების ასოციაციის“ ფარგლებში თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა აღადგინა და თვისებრივად ახალ საფეხურზე აიყვანა ურთიერთობა მოსკოვის მ.ლომონოსოვის სახელობისა და კიევის უნივერსიტეტებთან, ერევნისა და აზერბაიჯანის უნივერსიტეტებთან. 2000 წელს აღდგა დიდი ხნის წინათ შეწყვეტილი ურთიერთობა სანქტ-პეტერბურგის უნივერსიტეტთან, სადაც აღმოსავლეთის ფაკულტეტზე გაიხსნა სპეციალობა „კავკასიათმცოდნეობა“ (სომხურ-ქართული განყოფილება). უნივერსიტეტმა დახმარება გაუწია სანქტ-პეტერბურგელ კოლეგებს, საამისოდ შემუშავდა პროგრამა, რომლის ფარგლებში სანქტ-პეტერბურში მივლენილი იქნენ პროფესორ-მასწავლებლები ლექციების წასაკითხად; გაიგზავნა სპეციალური ლიტერატურა და სხვადასხვა წიგნები (სახელმძღვანელოები).

2002 წლის სექტემბერში ბაქოში გაიმართა „შავი ზღვის აუზის ქვეყნების უნივერსიტეტების ასოციაციის“ გენერალური ასამბლეის სხდომა, რომლის ძირითადი მიზანი იყო გლობალიზაციის პროცესში უნივერსიტეტების ერთიანი სტრატეგიისა და ტაქტიკის შემუშავება. ამ მხრივ, უპირველეს ამოცანად იქცა სასწავლო პროგრამების დაახლოება და შეჯერება, მომდევნო ეტაპზე ერთმანეთის დიპლომების ნოსტრიფიცირების მიზნით. აღსანიშნავია, რომ პარტნიორული ურთიერთობის გეოგრაფია საგრძნობლად გაფართოვდა. ვაშინგტონის ამერიკული უნივერსიტეტების თაოს-

ნობითა და დაფინანსებით შეიქმნა საერთაშორისო კონსორციუმი ამერიკის, თურქეთისა და სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების უმაღლესი სასწავლებლების მონაწილეობით. განისაზღვრა პრიორიტეტი: კავკასიათმცოდნეობა, ერთობლივი სამეცნიერო პროექტების განმშრომლობა აკადემიურ სფეროში. საქართველოს ისტორიკოსთა ეროვნული კომიტეტი განეწვრიანდა ისტორიკოსთა მსოფლიო კომიტეტში (2002 წ.).

კანადის სენტ-მერის სახელობის უნივერსიტეტთან თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა შექმნა ბიზნეს-ცენტრი „კავკასია“, ქვეყანაში მცირე და საშუალო ბიზნესისათვის ხელის შეწყობის მიზნით ჩატარდა ტრენინგები ბიზნესმენებისა სტუდენტებისათვის. დაარსდა კონსორციუმი, რომელშიც თბილისის უნივერსიტეტთან ერთად გაერთიანდნენ ამერიკული უნივერსიტეტები: ველსლი კოლეჯი, ვილიამს კოლეჯი, ამპერსტ კოლეჯი და მაუნი, ჰოლუოკი კოლეჯი. კონსორციუმის მთავარი მიზანი იყო სტუდენტების გაცვლა. ამერიკელი სტუდენტები გაეცნენ ჩვენს უნივერსიტეტს. პარალელურად პრაქტიკა გაიარეს სხვადასხვა ორგანიზაციაში, უწყებაში და ა.შ., ხოლო ქართველმა სტუდენტებმა პრაქტიკა გაიარეს ზემოაღნიშნულ კოლეჯებში.

საგრძნობლად გაიზარდა ჯორჯიის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, თბილისის სახელმწიფო და საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტების ერთობლივი ძალისხმევით დაარსებული კავკასიის ბიზნეს-სკოლის ავტორიტეტი, რაც, უპირველესად, გამოიხატება სტუდენტების რაოდენობის ზრდით როგორც ბაკალავრიატში, ისევე სამაგისტრო პროგრამებში. წამყვანი პედაგოგები ჩაბმული არიან ბიზნესის სკოლის სასწავლო და სამეცნიერო-მეთოდოლოგიურ პროცესში. 2002 წელს, ტრადიციულად, თბილისის უნივერსიტეტში იუნესკოს მხარდაჭერით გაიმართა კავკასიოლოგებისა და ქართველოლოგების მსოფლიო კონგრესი, რომელმაც კიდევ ერთხელ წარმოაჩინა მეცნიერების ამ დარგების მნიშვნელობა მსოფლიო მასშტაბით. კონგრესი ეძღვნებოდა აკადემიკოს მარი ბროსეს დაბადების 200 წლისთავს. ნიშანდობლივია, რომ იუნესკოს ხელშეწყობით უნივერსიტეტში ფუნქციონირებდა სამი ერთეული: ოკეანოლოგიის, საავტორო უფლებათა დაცვის, არასამთავრობო ორგანიზაციების შესწავლისა და მათთან მუშაობის კათედრები. 2002 წელს თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტმა ტემპუსის პროექტების მიმართულებითაც გადადგა მნიშვნელოვანი ნაბიჯები. შეიქმნა კონსორციუმები ფრანგ, ბერძენ, იტალიელ, ინგლისელ, ესპანელ, პორტუგალიელ კოლეგებთან ერთად და ამ კონსორციუმების ფარგლებში მომზადდა პროექტები.



თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტს პარტნიორული ურთიერთობები ჰქონდა მსოფლიოს მრავალ უნივერსიტეტთან. ამ მხრივ, ერთ-ერთი უძლიერესი პარტნიორი გახლავთ ზაარლანდის უნივერსიტეტი, სადაც ქართველი სტუდენტები გარკვეული დროით სწავლობდნენ, პროფესორ-მასწავლებლები პერიოდულად მუშაობდნენ, ახალგაზრდა მეცნიერები გადიოდნენ სტაჟირებას. ტრადიციულად იგზავნებოდნენ სტუდენტები ბამბერგის, იენის, ვენეციის, კაიროს, დამასკის, ბეირუთის, თეირანის, ანკარის უნივერსიტეტებში.

XXI საუკუნის დასაწყისში თბილისის უნივერსიტეტში მოიმატა უცხოელ სტუდენტთა რიცხვმა, რომლებიც ეუფლებოდნენ ქართულ და რუსულ ენებს, საქართველოს ისტორიას და კულტურას. ინტერნეტის წყალობით სულ უფრო და უფრო მეტი განცხადება შემოდის მსოფლიოს სხვადასხვა ქვეყნიდან. წარმატებით მუშაობდა ზაფხულის ქართველოლოგიური სკოლა. ტრადიციულად, უნივერსიტეტში მრავალი უცხოელი მაცნიერი კითხულობდა ლექციებს. საქართველო ოფიციალურად გახდა ფრანკოფონული საზოგადოების წევრი ქვეყანა, მასში თბილისის უნივერსიტეტიც ჩაერთო. პოლონეთის საელჩოს დახმარებით აღდგა ურთიერთობა ლოდისა და ვარშავის უნივერსიტეტებთან. აქტიური ურთიერთობა იყო სხვა საელჩოებთანაც. აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტზე ირანის საელჩოს დახმარებით გაიხსნა ე.წ. „ირანის კაბინეტი“. რუმინეთის საელჩოს დახმარებით ხელი მოეწერა თანამშრომლობის ხელშეკრულებას თბილისისა და ბუქარესტის უნივერსიტეტებს შორის. ხელშეკრულების თანახმად, ისინი აღიარებენ ერთმანეთის დიპლომებს, ორივე უნივერსიტეტში დაიწყო, შესაბამისად, რუმინული და ქართული ენების სწავლება.

უნივერსიტეტი აქტიურად თანამშრომლობდა საქართველოში არსებულ საერთაშორისო ფონდებთან. მრავალმა სტუდენტმა თუ პროფესორ-მასწავლებელმა მოიპოვა ზემოჩამოთვლილი ორგანიზაციების გრანტები. განსაკუთრებით აღსანიშნავია საქართველოში აშშ-ის საელჩოს საქმიანობა საგანმანათლებლო სფეროში. ფაქტობრივად, ამერიკის საელჩოს მხარდაჭერით არის განპირობებული „ამერიკის შესწავლის ცენტრის“ დაარსება (2001 წ.). ცენტრმა გარკვეული როლი შეასრულა „ამერიკანისტიკის“, როგორც სპეციალობის (იგი დასავლეთ ევროპის ენებისა და ლიტერატურის ფაკულტეტზე იყო) განვითარებაში.

გასული საუკუნის 90-იან წლებში გრძელდებოდა საპატიო დოქტორად მსოფლიოში გამოჩენილი მეცნიერებისა და პოლიტიკოსების არჩევის ტრადიცია. ადრე არჩეული დიდი მეცნიერების ნიკო-

დიმე კონდაკოვის (რუსეთი), ფელიქს დერელის (საფრანგეთი), ჰანს ფოგტის (ნორვეგია), ანანიამ ზაიანჩკოვსკის (პოლონეთი), დევიდ მარშალ ლანგის (ინგლისი), რენე ლაფონის (საფრანგეთი), ფრანკ ბოლკის (გერმანია) გვერდით 1991 წლიდან საუკუნის ბოლომდე საპატიო დოქტორებად არჩეულ იქნენ მეცნიერები: გერტ ჰუმელი, იულიუს ასფალგი (გერმანია), ჰოვარდ არონსონი (აშშ), პეტრო კონონენკო (უკრაინა), დევიდ ადამსი, სვეტლანა ჩერვონაია (რუსეთი), ქეთრინ ვივიანი (ინგლისი), კარლჰორსტ შმიდტი (გერმანია), გივი მარგველაშვილი (გერმანია) და სხვ.; პოლიტიკოსები: ჯორჯ შულცი (აშშ), ხუსამეთთინ ჯინდორუქი (თურქეთი), ბუტროს ბუტროს ლალი (გაერო), ალ აქბარ ჰაშემი რაფსაჯანი (ირანი), სულეიმან დემირელი (თურქეთი), ჰანს დიტრიხ გენშერი (გერმანია), ჯეიმს ბელინგტონი (აშშ), ზბიგნევ ბჟეზინსკი (აშშ) და სხვ. (სულ 39 კაცი). ნიშანდობლივია, რომ უნივერსიტეტის საპატიო დოქტორები უშუალოდ იყვნენ დაკავშირებული საქართველოსთან, უნივერსიტეტთან და მრავალ სასიკეთო საქმის თაოსნებად გამოდიოდნენ (მეცნიერული დახმარება, ქველმოქმედება და სხვ.).

სტუდენტთა სამეცნიერო მოღვაწეობა, მონაწილეობა სამოყვარულო მხატვრულ შემოქმედებაში, ფიზკულტურულ და სპორტულ ღონისძიებებში, მათი სოციალური აქტივობა – ეს ის მუდმივი ჩამონათვალია, სასწავლო პროცესს გარეთ სტუდენტური საქმიანობის სახეებს რომ წარმოადგენს.

საუნივერსიტეტო განათლების ორსაფეხურიან სისტემაზე გადასვლა სტუდენტთა სამეცნიერო აქტივობის ზრდით აღინიშნა. სისტემატურად ტარდებოდა და თვისობრივად მაღალ დონეზე მიმდინარეობდა სამეცნიერო კონფერენციები, უნივერსიტეტელები დიდი წარმატებით მონაწილეობდნენ რესპუბლიკურ თუ საერთაშორისო ფორუმებსა და დათვალიერებებში, საერთაშორისო ფონდების მიერ გრანტული წესით დაფინანსებულ სამეცნიერო პროგრამებში. მასობრივი გახდა საზღვარგარეთის უნივერსიტეტთა სტუდენტებთან ერთობლივი სასწავლო-სამეცნიერო გაცვლითი პრაქტიკები, საუკეთესო სტუდენტთა გრძელვადიანი სასწავლო მივლინებები მსოფლიოს წამყვან უმაღლეს სასწავლებლებში. სასწავლო გეგმით გათვალისწინებული სალექციო და სააუდიტორიო სასწავლო პროცესის გარე აქტივობის ეს მიმართულება, სამეცნიერო საქმიანობისკენ ლტოლვა უშუალო კავშირშია არჩეული სპეციალობით პროფესიულ ზრდასთან, ამიტომ, დიდი სამეცნიერო საბჭოს გადაწყვეტილებით იგი ცენტრალიზებული წესით, სამეცნიერო ნაწილის პატრონაჟით წარიმართებოდა. ახალგაზრდულ

ენტუზიაზმს სათავეში „თსუ სტუდენტთა და ასპირანტთა სამეცნიერო საზოგადოება“ ედგა, რომლის რამდენიმე წარმომადგენელი (სტუდენტი) დიდი სამეცნიერო საბჭოს წევრი იყო, ფაკულტეტებზე კი სტუდენტთა მნიშვნელოვანი ნაწილი მონაწილეობდა საფაკულტეტო სამეცნიერო საბჭოების მუშაობაში.

ბევრ უცხოელ ექსპერტს გამოუთქვამს კმაყოფილება ქართველი სტუდენტებით. ევროპის უნივერსიტეტთა ასოციაციასთან არსებული განათლების ამერიკული საბჭოს ვიცე-პრეზიდენტმა მადელაინ გრინმა სტუდენტებთან შეხვედრების შემდეგ განაცხადა: „განსაკუთრებით მოვიხიბლე უნივერსიტეტის სტუდენტებით, მათი განათლების მაღალი დონით, ხალასი აზროვნებით, აქტიურობით“. მსგავსი შეფასება უფრო ამაღლებულად გამოხატა სრულიად ელადის მთავარეპისკოპოსმა, უნეტარესმა ქრისტოდულოსმა, როდესაც კლასიკური ფილოლოგიის, ბიზანტინისტიკისა და ნეოგრაფიისტიკის სასწავლო-სამეცნიერო ინსტიტუტის სტუდენტებთან თანამშრომლობის გამოცდილებით უსაზღვროდ კმაყოფილმა, მისთვის სპეციალურად ბერძნულ ენაზე მონყობილი შეხვედრის მონაწილეებს ვრცელი ქადაგებით მიმართა, შეხვედრის მონაწილე 300-ზე მეტი სტუდენტი დალოცა და უკლებლივ ყველა ოქროს ჯვრით დააჯილდოვა.

უნივერსიტეტის სტუდენტი ახალგაზრდობის ძირითადი გაზეთი გახლდათ „თბილისის უნივერსიტეტი“, რომელშიც სისტემატურად აისახებოდა საუნივერსიტეტო ცხოვრება და სტუდენტური შემოქმედება. წარმატებით შეავსო საუნივერსიტეტო საგაზეთო სივრცე გაზეთმა „ქართულმა უნივერსიტეტმა“, რომელიც უფრო მიმოხილვით, საგანმანათლებლო თუ მხატვრულ თემატიკას აშუქებდა. ამასთან ერთად უნდა აღინიშნოს აღმოსავლეთმცოდნეობის სტუდენტთა და ასპირანტთა აქტიური საგამომცემლო საქმიანობა – მათ მეტად საჭირო ნაბიჯი გადადგეს – დააფუძნეს ჟურნალი „აღმოსავლეთი“, რომელიც ფართო მკითხველს აცნობდა აღმოსავლეთთან დაკავშირებულ მნიშვნელოვან, კულტურულ, პოლიტიკურ თუ საინფორმაციო მასალას. სამოყვარულო მხატვრული შემოქმედებით დაინტერესებულ სტუდენტთა საქმიანობა უნივერსიტეტში, ძირითადად, წარიმართებოდა უნივერსიტეტის კულტურისა და ხელოვნების ცენტრის ბაზაზე. ქართველი ხალხის სიყვარული დაიმსახურა ვოკალურმა ანსამბლმა „უნივერსიტეტმა“. წარმატებული იყო ფოლკლორული ანსამბლისა და ხალხური საკრავების ანსამბლის შემოქმედება, მაღალ დონეზე ფუნქციონირებდა კაპელა. წარმატებული გამოდგა პლასტიკის თეატრის დაფუძნება. ცენტრთან წარმატებით აგრძელებდა შემოქმედე-



ბით საქმიანობას თეატრი სტუდია „მერმისი“. სტუდენტი ახალ-გაზრდობის მასობრივი გატაცების საგანი იყო მან-სან-კან-ელთა კონკურსები. უნივერსიტეტის გუნდმა ფართო საზოგადოების მონონება დაიმსახურა. მათ საერთაშორისო აღიარებაც მოიპოვეს. წარმატებული იყო სტუდენტთა ხალხური ცეკვის ანსამბლის გამოსვლები. ყოველთვის გამორჩეული ზეიმურობით ხასიათდებოდა ხელოვნებისა და ჰუმანიტარული დარგის პროფესორთა ფაკულტეტის საანგარიშო თუ საიუბილეო კონცერტები, სახვითი ხელოვნების და სამოდულო გამოფენები.

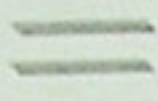
უნივერსიტეტში მნიშვნელოვანი იყო ფიზკულტურული მოძრაობაც. ტრადიციული იყო შიდასაუნივერსიტეტო შეჯიბრები ფეხბურთში, კალათბურთში, მძლეოსნობაში, მაგიდის ჩოგბურთში, მინიფეხბურთში და სპორტის სხვა მასობრივ სახეობებში. სისტემატიურად ეწყობოდა მასობრივი ალპინიადები საქართველოს მთიან ზონებში. სპორტულ შეჯიბრებებში უნივერსიტეტის სტუდენტობამ როგორც გუნდურ, ისე პირად სპორტულ პაექრობაში მრავალ შთამბეჭდავ წარმატებას მიაღწია. ამაზე ნათლად მეტყველებს კალათბურთელთა და ფეხბურთელთა გუნდების მონაწილეობა ქვეყნის უმაღლეს ლიგაში. სტუდენტური აქტივობის მხარდაჭერის, სხვადასხვა დამოუკიდებელი ჯგუფის ინიციატივისა და საინტერესო წინადადებების წახალისებისა და მეორე მხრივ, უნივერსიტეტის ხელმძღვანელობისა და სტუდენტური ჯგუფების ურთიერთშეთანხმებული თანამშრომლობის მიზნით შეიქმნა სტუდენტთა მომსახურებისა და საზოგადოებასთან ურთიერთობის განყოფილება. უნივერსიტეტი მხარს უჭერდა ახალ, საინტერესო იდეებს, რომელსაც ახალგაზრდები წარმოჭრიდნენ. არსებობდა რამდენიმე დამოუკიდებელ იურიდიულ პირად გაფორმებული სტუდენტური ორგანიზაცია. თითქმის ყველა ფაკულტეტზე არჩეული იყო და საქმიანობდნენ სტუდენტური საბჭოები ან სტუდენტთა და ასპირანტთა კავშირები, რომლებიც წარმოადგენდნენ სტუდენტთა ინტერესებს ფაკულტეტის სამეცნიერო საბჭოებში. ფუნქციონირებდა სტუდენტური საუნივერსიტეტო პროფკავშირული ორგანიზაცია.

დამოუკიდებელ იურიდიულ პირს წარმოადგენდა „სტუდენტური საექსპედიციო მოძრაობა“, რომელიც მთელი ქვეყნის სტუდენტური საექსპედიციო მოძრაობის წარმმართველად იქცა. ამ მოძრაობას, თბილისის ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სახელმწიფო უნივერსიტეტის სტუდენტობის ინიციატივით, ბევრი სხვა უმაღლესი სასწავლებლის ახალგაზრდობაც შეემატა. მათი პარტნიორული საქმიანობა სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარ-

ქის, უწმიდესისა და უნეტარესის ილია II-ის ლოცვა-კურთხევით მიმდინარეობდა, პატრიარქი თვითონ რამდენიმეჯერ ესტუმრა სამხრეთ საქართველოში საქველმოქმედო მისიით წასულ სტუდენტებს. ჯავახეთში – ფოკასა და ბარალეთში ჩვენი სტუდენტების საქმიანობამ ადგილობრივი მოსახლეობის არა მხოლოდ კმაყოფილება გამოიწვია, მათი მრავალი საყოფაცხოვრებო პრობლემის გადაჭრის იმედიც მიეცათ. საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს სტუდენტთა ინიციატივა კოდორის ხეობის მოსახლეობისთვის დახმარების განევის თაობაზე. ამ აქციაში მთელი საქართველო ჩაება და ძნლბედობაში მყოფ ხეობის მკვიდრთ რამდენიმეჯერ მიაწოდეს არა მხოლოდ ფიზიკური (საკვები, ტანსაცმელი), არამედ სულიერი საზრდოც (სასკოლო წიგნები და რვეულები).

თბილისის უნივერსიტეტის მუდმივი ამოცანაა, განვითარდეს სისტემურად. სწორედ მოდერნიზაციის პრობლემაა დღეს მთავარი. უნივერსიტეტი არსებობის მთელ მანძილზე ქმნიდა უმაღლესი სკოლის საინტერესო მოდელს. იგი მუდმივად იხვეწებოდა დროის შესაბამისად და გარდაქმნათა მოთხოვნებისამებრ სრულყოფდა სასწავლო პროცესს, სწავლების სისტემის რაციონალურ მიმართულებას ქმნიდა, საუნივერსიტეტო მეცნიერებას ავითარებდა, ურთიერთობა ჰქონდა აკადემიურ მეცნიერებასთან, ზრუნავდა ტექნიკური სრულყოფისათვის, ყველაფერს აკეთებდა სტუდენტთა ცოდნის დაუფლებისა და შემოქმედებითი განვითარებისათვის აუცილებელი პირობების შესაქმნელად.

მიგვაჩნია, რომ ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, მისი პროფესორ-მასწავლებლები და სტუდენტობა დღესაც ქვეყნის სამსახურშია. იგი მამულს უშურველად აძლევს თავის ძალასა და ენერგიას. ვიმედოვნებთ, რომ „ალმა მატერი“ თავისი არსებობის 100 წლისთავზე კვლავ ერთგულად ემსახურება დედასაქართველოს, ცდილობს ღირსეული შვილები – სპეციალისტები და მოქალაქეები აღუზარდოს ქვეყანას.

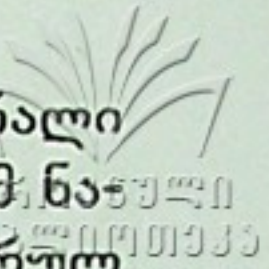


ლადო მინაშვილი

მწერლის იდეური ჩანაწიქრის გამოხატვის თავისებურება ილია ჭავჭავაძის პროზაში

ვრცელი ეპიკური ან დრამატული თხზულების შექმნისას ყველა მწერალს აქვს გარკვეული მიზანდასახულება, იდეა, რომელიც გატარებულია ნაწარმოებში. როგორც დიდი ვაჟა ალნიშნავდა, „ყოველი პოეტური ნაწარმოები ასე თუ ისე ტენდენციურია“. „ვაჟა-ფშაველა უტენდენციო ლიტერატურის არსებობასაც კი კატეგორიულად უარყოფს“ (გრ. კიკნაძე. „ლიტერატურის თეორიისა და ისტორიის საკითხები. თბ., 1978წ., გვ. 39).

მხატვრულ თხზულებაში იდეური მიზანდასახულების გამოხატვის ორ ძირითად გზაზე მიუთითებენ. პირველ შემთხვევაში მწერლის მიზანდასახულება, იდეა მთლიანად წარმართავს მხატვრულ ნაწარმოებს. ასეთ შემთხვევაში იდეა იქვემდებარებს მხატვრულ მასალას, იგი ბატონობს მასალაზე. ესაა გზა იდეისაკენ პირდაპირი სვლისა. ასეთ გზას პირობითად „შილერისებურსაც“ უწოდებენ. იგულისხმება, რომ სწორედ შილერის თხზულებები, მისი დრამები პირდაპირ გამოხატავენ ამა თუ იმ იდეას. ცხადია, რომ იდეის ამგვარი პირდაპირი გამოხატვა არ არის ნაკლი, პირიქით, ღირსებასაც წარმოადგენს, რადგან ასეთი ლიტერატურა მკითხველს დიდ სოციალურ იდეებსა და გრძნობებს პირდაპირ უნერგავდა და უვითარებდა. კერძოდ, XIX საუკუნის მეორე ნახევრის ჩვენი ლიტერატურა წმინდა ესთეტიკურ ღირებულებებთან ერთად ხალხის დამრწმუნების, აღმზრდელობით და საგანმანათლებლო მიზნებსაც ისახავდა. მწერლობა ეწეოდა გარკვეული იდეების პოპულარიზაციას, რაც ბუნებრივია, ეროვნული ინტერესებიდან გამომდინარეობდა. ამდენად გარკვეული იდეების გამოხატვისაკენ მისწრაფება ჩვენი დიდი მწერლობის დამახასიათებელი ნიშანი იყო. ჩვენი ლიტერატურის განვითარებაში ძირითადად ეს იყო სტადია მასალის შერჩევისა სრულიად გარკვეული თვალსაზრისით.



განსახიერების მეორე გზის შემთხვევაში, მართალია, მწერალი თხზულებაში გამოხატავს გარკვეულ თვალსაზრისს, მაგრამ ნაწარმოებს ისე წერს, რომ ტენდენცია ვერ თრგუნავს მხატვრულ მასალას. იგი გამდნარია მხატვრულ მასალაში, პერსონაჟების ცხოვრების განვითარების ლოგიკურ კანონებს უქვემდებარებს, ბუნებრივად წარმოადგენს. ასეთ შემთხვევაში ნაწარმოებით ტკბობა მაინცდამაინც იდეის ხარჯზე კი არ ხდება, არამედ მხატვრულ სახეთა მომხიბვლელობაა ამის პირობა. ამ დროს თვით მხატვრული მასალაა დამუხტული იდეის გამოხატვის უნარით, ისე რომ თავის ღირებულებას ინარჩუნებს. პირობითად ტენდენციის გამოხატვის ასეთ გზას „შექსპირისებურს“ უწოდებენ. შექსპირისებური მიდგომის შემთხვევაში, რა თქმა უნდა, არის თვალსაზრისი, მაგრამ მოვლენები ვითარდებიან ბუნებრივად.

ბუნებრივია ვიფიქროთ, რომ იდეის დაფარვა თხზულებაში არ მონშობს მის სისუსტეს და პირიქით, იდეის ცხადწარმოჩენა არ გამოდგება მისი სიძლიერის მაჩვენებლად. ასეთია საზოგადოდ ტენდენციურობის საკითხი.

საინტერესოა, ჩვენს წინაშე ასეთი კითხვა დაისმის: რა თავისებურებას გვიჩვენებს ამ თვალსაზრისით ილიას პროზა? ტენდენციის გამოხატვის რა გზას ირჩევს მწერალი?

სავსებით მოსალოდნელი იყო და ბევრ შემთხვევაში ასეც არის ილია ჭავჭავაძის პროზაულ თხზულებებში – მწერლის მიერ არჩეული იქნეს განსახიერების პირველი გზა – იდეის გამოხატვის პირდაპირი გზა. ამაზე თვალსაჩინოდ მეტყველებს ილიას როგორც შემოქმედის თვითალიარება, მისი თვითდაკვირვებანი – რომ წერას იგი მაშინ იწყებს, როდესაც ნაწარმოების თავი და ბოლო სავსებით მოფიქრებული აქვს. ილია ჯერ სრულიად ცხადად წარმოიდგენს მიზანს, ნათლად ჩამოაყალიბებს იდეას და შემდეგ იწყებს ამ იდეის განსახიერებლად მასალის მოძიებას. გავიხსენოთ ვაჟაფშაველას თვითდაკვირვება ილიას დაკვირვებისაგან დიამეტრალურად განსხვავებული – ჯერ სურათები მომდის თავში და მერე შეიძლება იდეაც დავინახოთ.

ასე რომ, ილიას შემთხვევაში წინასწარვე არის სავარაუდო – იგი უპირატესობას ანიჭებდეს განსახიერების ე.წ. „შილერისებურ“ გზას.

მართლაც, როცა ვახსენებთ ილია ჭავჭავაძის „პირმშოს“ – „გლახის ნაამბობს“, აქ ტენდენცია პირდაპირაა გატარებული, იდეა ბატონობს მხატვრულ მასალაზე, უფრო სწორად. მხატვრული მასალის მრავალფეროვნებიდან ძირითადად დატოვებულია ის ნაწილი, რომელიც უშუალოდ იდეის მოპასუხედ გამოდის, იმ ძირით-

თადი იდეისა, რომელიც თხზულებაში ასეა გამოხატული – „რაც ვიცოდით, მე უბედურმა, რომ უფროს-უმცროსობაში სიყვარული სიზმარია, რომ ბატონისა და ყმის შუა სიყვარულის ხიდი არასოდეს არ გაიდება“. სამეცნიერო ლიტერატურაში ისიცაა აღნიშნული, რომ „გლახის ნაამბობის“ პერსონაჟები აღბეჭდილნი არიან ერთგვარი სქემატიზმით, ცოცხალ ადამიანთაგან აქ დატოვებულია ძირითადად ის ნიშან-თვისებები, რაც უშუალოდ პასუხობს იდეას. თხზულება განთავისუფლებულია ჩართული, პარალელური ამბებისაგან, იგი მიისწრაფის დაბოლოებისაკენ, არაფერი არ გამოდის ხელისშემშლელად, რომ იდეის მონოდება რამდენადმე დროში გააგრძელოს, როგორც წესი, აქ უკუგდებულია ისეთი მასალის მონოდება, რომელიც შეიძლება იდეისაგან გადახვევად მოგვეჩვენოს. დაახლოებით იგივე შეიძლება ითქვას ილია ჭავჭავაძის საპროგამო შინაარსის მოთხრობაზე – „მგზავრის წერილები“, რომელიც მხოლოდ იმ მასალას გადმოგვცემს მგზავრობის მდიდარი და მრავალფეროვანი შთაბეჭდილებებიდან, რომლებიც უშუალოდ პასუხობენ მწერლის მკაფიო მიზანდასახულებას, იმ იდეებს, რომლებიც სამოქმედო პროგრამად დაუსახავს მწერალს.

ტენდენციურობის ამგვარივე შინაარსის მატარებელია ილიას პატარა შედევი, მოთხრობა „სარჩობელაზედ“. აქაც მკაფიოდ დასმული პრობლემები – საზოგადოებისა და მისი ცალკეული წევრის ურთიერთობის, უფლებებისა და მოვალეობების, დანაშაულისა და სასჯელის – იჩენს თავს და მხატვრული მასალაც ამ პრობლემათა საილუსტრაციოდაა შერჩეული. აქ, ამ მოთხრობაში ძალიან თვალნათლივანაა ნაჩვენები, თუ როგორ იჩენს საზოგადოება გულგრილობას მისი უმწეო წევრების მიმართ, რომელთაც დაცვა სჭირდებათ, პატრონობა, თუ როგორ ზრდის მათი სახით დამნაშავეებს, უფრო სწორად, ხელს უწყობს, რომ მათგან დამნაშავეები გაიზარდონ, რათა შემდეგ გულგრილად დასაჯოს ისინი – ყოველივე ამის მოპასუხედ გამოდის ბეჟანისა და მისი უმცროსი ძმის ამბავი, რომელთაგან უფროსის ჩამოხრჩობას ხალხი გულგრილად, ცნობისმოყვარული ინტერესით შეხვდა, ხვალ თუ ზეგ ეს ბედი ელოდება უმცროსსაც, რომელიც საბოლოოდ გააბოროტა საზოგადოებამ და რომელმაც საბოლოოდ ჩატეხა მასთან მისასვლელი ხიდი.

ტენდენციის გატარების არსებითად განსხვავებულ სურათთან გვაქვს საქმე უკვდავ „კაცია-ადამიანში?!“ აქ, ამ მოთხრობაში დიდი მწერლის მიერ გატარებული იდეა, ისევე როგორც „გლახის ნაამბობში“, ბატონყმობის კრიტიკას ისახავს მიზნად, მწერალი გვიჩვენებს, თუ სანამდე შეიძლება მიიყვანოს ადამიანი, საერთოდ

ოჯახი, უმოქმედობამ, უსაქმურობამ, სოციალურმა პასიურობამ, თუ როგორია ბოლო ადამიანებისა, რომელთა საზრუნავი მთელი სიცოცხლის მანძილზე არ გასცილებია ჭამა-სმაზე ფიქრს, შვილის ყოლაზე ზრუნვა მხოლოდ იმ მიზანს ემსახურებოდა, რომ თავის მამულზე და სახლ-კარზე ძმას და რძალს არ გაეხარათ, მათ არ ჩავარდნოდათ ხელში.

ამ მოთხრობაში გატარებული ტენდენცია, იდეა ვერ ფარავს მასალის მხატვრულ ღირებულებას. მწერალი მშვიდად, აუღელ-ვებლად ხატავს ცოლ-ქმრის გარემოს, მათ პორტრეტებს, მათი ცხოვრების ტიპიურ ეპიზოდებს, მათი დაქორწინებისა და აღსასრულის ისტორიას. ეს ეპიზოდები არ არიან ერთმანეთთან ლოგიკურად, აზრობრივად გადაბმულნი, რამდენადაც თვით ამ უაზრო ოჯახის ცხოვრებას არა აქვს რაიმე ლოგიკა. მოთხრობას არა აქვს ერთიანი ამბავი, სიუჟეტი, რომლისკენაც მიისწრაფის მოთხრობის ცალკეული ეპიზოდები. მოთხრობაში ჩვენ ვგრძნობთ, რომ მწერალი ამჩნევს და გადმოსცემს ისეთ დეტალებს, რომლებიც სხვებისთვის შეუმჩნეველია. თითქოს მწერალს თვით ამ წვრილმანების გადმოცემა ხიბლავს. ილუზია ისეთი იქმნება, თითქოს მწერლის ყურადღების არედან არ გადის არც ერთი წვრილმანი, არც ერთი დეტალი. რა თქმა უნდა, ეს იმას არ ნიშნავს, რომ ილიას იდეა არა აქვს, იდეით არ ხელმძღვანელობს თხრობისას. პირიქით, მას რომ აქვს იდეა, ძალიან ცხადაა ნარმოდგენილი, ამიტომ ხედავს იმას, რასაც სხვა ვერ შეამჩნევდა. იდეა კი აქვს მწერალს დაუფლებული, ოღონდ ამ მზა იდეით არ მიდის ის მასალასთან. როგორც დიდი ხელოვანი უშუალოდ გვანვდის დანახულ მოვლენებს. წინდანივც კი არ განსაზღვრავს, თუ როგორ ფორმაში უნდა ჩამოაყალიბოს თხზულება, არამედ გადმოგვცემს, აღწერს თითქმის ყველაფერს, რაც საკუთრივ თხრობის პროცესში იჩენს თავს. ერთი სიტყვით, აქ ძირითადად, ამბავზე კი არ არის გადატანილი ყურადღებამ არამედ წვრილმანების თხრობაშია იდეა ჩამალული. ჩვენს სწორედ ამ თვისობრივობით სავსე წვრილმანებით ვეზიარებით დიდ ხელოვნებას. ესაა სწორედ ის თვისება, რომელმაც გრიგოლ ორბელიანს რამდენჯერმე სიამოვნებით ნააკითხა ეს თხზულება.

მოთხრობის ერთი პირველი კრიტიკოსი, მაშინ დიდი იმედების მომცემი ახალგაზრდა ალექსანდრე ცაგარელი, რომელმაც საინტერესოდ განიხილა ეს თხზულება, არსებითად მაინც ვერ ჩანვდა ი. ჭავჭავაძის თხრობის თავისებურებას და ეს მას ნაკლად ჩაუთვალა. ალ. ცაგარელი თავის ცნობილ სტატიაში – „ჩვენი უბედური მწიგნობრობა ამ საუკუნეში“ – წერდა: „მართალია, მას აღწერაში აქვს ის სიცხადე და მახვილგონიერება... ცოტა სიტყვით ბევრის

თქმა, ხშირათ ძალიან მოსწრებით, ხმარებულნი სიტყვას მასა-
ლები, ნამდვილად ქართული სიტყვა-პასუხი, მოხდენილი მკვახე
იუმორი, მაგრამ... ის ერთი ღრმა, ყველა ნაწილების შემადგენელ-
ლი ჰაზრი, რომელიც ჰკრავს და ბეჭდავს ერთ მთელ კავშირთან
პოემად ამ თხრობასა, არ არის გატარებული „კაცია-ადამიანში“.
ეს არის პატარ-პატარა, დიდის ხელოვნებით აღწერილი სცენები
და სურათები, სხვადასხვა შემთხვევები, შეკრებილი ერთად, რომ-
ლებსაც ხან სულ არა და ხან ძალიან ცოტა შინაგანი კავშირი აქვთ
ერთმანეთთან“ („ილია ჭავჭავაძე ქართულ ლიტერატურულ კრიტი-
კაში“, I ნიგნი, 1957, 211 გვ.).

ის, რაც მაინც გაუგებარი გახდა ნიჭიერი ახალგაზრდა კრიტი-
კოსისათვის, შესანიშნავად იგრძნო ნიკო ნიკოლაძემ, რომელმაც
„გლახის ნაამბობის“ განხილვისას აღნიშნა: „ილია ჭავჭავაძეს
„კაცია-ადამიანი“ რომ არ დაენერა, „გლახის ნაამბობი“ ჩინებულ
მოთხრობად ჩაეთვლებოდა, მაგრამ რომლის თავი ჩვენ, მკითხველ
საზოგადოებას, „კაცია-ადამიანის“ დამწერმა დაავინყა (იქვე, გვ.
236).

ერთიც უნდა ითქვას, „გლახის ნაამბობიც“ და „კაცია-ადამი-
ანიც?!“ ბატონყმობის კრიტიკას შეიცავს. ბატონყმობა დიდი ხანია
ისტორიის კუთვნილება გახდა. ლიტერატურის ისტორიამ იცის,
ბატონყმობის წინააღმდეგ მიმართული ბევრზე ბევრი თხზულება
უკვე დაავინყებას მიეცა, მათ ფართო მკითხველი საზოგადოება
კი არა, ლიტერატურის ისტორიკოსები თუ ითვალისწინებენ. რაც
შეეხება „კაცია-ადამიანს?!“ იგი არ კვდება. მართალია, მწერალი
თხზულების დასასრულს კი ამბობს: „მოკვდა ლუარსაბიც, რო-
გორც სხვა ყველაო“, მაგრამ ფაქტია, რომ ლუარსაბი არ კვდება,
იგი ცოცხალია, ჩვენთანაა, ჩვენი ღვიძლია და სწორედ იმიტომ,
რომ დიდმა მწერალმა ცოცხალი სინამდვილე კი არ გამოშიგნა,
პერსონაჟთაგან მარტო ის თვისებები კი არ დატოვა, რომლებიც
იდეაზე უშუალო მიმთითებელნი იყვნენ, არამედ ჩვენი გმირები
სავსენი არიან იმ ნიშან-თვისებებით, რომლებიც არც ბატონყ-
მობას მოჰყოლიან და არც მას გაჰყოლიან, არამედ ღრმად არიან
ჩამარხულნი ადამიანის ბუნებაში. ბატონყმობამ მათ გაღვივება-
აყვავებას შეიწყო ხელი. ავილოთ, მაგალითად შური. ერთია, როცა
ადამიანს შურს სხვისი სიმდიდრე, აქვს სწრაფვა გამდიდრებისა-
კენ, ბევრი ფულის შოვნისაკენ, ვილაცას თავს ესხმის, ძარცვავს,
მაღაზიას ტეხს, ბანკიდან იტაცებს ფულს. რა თქმა უნდა, ეს დიდი
მანკია, ბოროტება. მაგრამ არის სხვაგვარი შური, შური ერთგ-
ვარად გაუმიზნავი. არ მინდა, რომ ის კაცი, ჩემი მახლობელი არ
ცხოვრობდეს კარგად, მისი მშურს, არ ვაპირებ პოეტობას, არც

არასდროს მიფიქრია, მაგრამ წამიკითხავს ნაცნობის, მახლობლის კარგი ლექსი და შემშურდა, ვეძებ, ნაკლი მოვუძებნო. ასეთი შური ძლიერად სახიფათოა. იგი ზედაპირზე არ ჩანს. სწორედ ასეთი ნიშან-თვისებები და ურთიერთობებია წამონეული „კაცია-ადამიანი?!“, რაც ამ მოთხრობას ჩვენთვისაც მახლობელს ხდის. ჩვენ გვესმის ლუარსაბის, დავითის, ელისაბედის... დათიკოს ვნებააშლილობა ჩვენთვის მიუღებელია იმ დროს, როცა ლუარსაბისთვისებებსა და ურთიერთობებში ჩვენი თავიც შეგვიძლია დავიჭიროთ. ასეთი ცოცხალი ტიპები შექმნა ილიამ. ასე ინარჩუნებს ღირებულებას საკუთრივ მასალა. ასე იცილებს ეს მოთხრობა დროით შემოსაზღვრულობას. იგი სულ ცოცხალი იქნება ქართულ ლიტერატურასთან ერთად.

ისიც არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ თავდაპირველად „გლახის ნაამბობი“ და „კაცია-ადამიანი?!“ ერთ მოთხრობად იყო ჩაფიქრებული დიდი მწერლის მიერ. ჩვენ ვხედავთ როგორ განსხვავდნენ ისინი ტენდენციის გამოვლენის თვალსაზრისით სრულქმნის გზაზე, რაც ილია ჭავჭავაძის ტალანტის მრავალმხრივობასაც მოწმობს.

ტენდენციურობის გამოვლენის თვალსაზრისით ძალზე საყურადღებო ვითარებასთან გვაქვს საქმე ილიას პროზის ბოლო ნიშანსვეტში „ოთარაანთ ქვრივში“.

სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, თავის დროზე უკვე აღინიშნა, რომ „ოთარაანთ ქვრივში“ გარკვევითაა მოცემული იდეა საზოგადოებრივი ურთიერთობის დაგმობისა. „თვით ფაქტი ილიას მიერ „ოთარაანთ ქვრივის“ ცალკე თავების დასათაურებისათითქმის თეზისების სახით, – მიგვითითებს, რომ მწერალს სრულიად გარკვეული აზრი აქვს და ამ აზრს თავის მძლავრ მხატვრულ ენაზე შეუნიღბავად გვანვდის. ამ ნაწარმოებში ყველაფერი პირდაპირ და უშუალოდ უპასუხებს განსასახიერებლად არჩეულ მთავარ იდეას. აქ ყველა ეპიზოდი და საერთოდ ყველაფერი, რამდენადაც კი ეს მხატვრულ ნაწარმოებშია შესაძლებელი, მწერლის ერთი მთავარი იდეის გამოსახატავად არის მოხმობილი“ (გრ. კიკნაძე, ვაჟა-ფშაველას შემოქმედება, 1957წ., გვ. 34).

ყოველივე ეს ასეა, ბუნებრივია, რომ ილია ჭავჭავაძემ „ოთარაანთ ქვრივის“ წერისას, როგორც თავადაც აღნიშნავს, ჯერ ცხადად წარმოიდგინა მიზანი, ნათლად ჩამოაყალიბა იდეა და შემდეგ დაიწყო განსახიერებელი მასალის მოხმობა; ილიას მწერლური იდეის უშუალო მოპასუხენი იყვნენ, ერთის მხრივ, გიორგი და, მეორეს მხრივ, კესო და არჩილი, როგორც უშუალო გამააზრებელი, განმმარტებელი თუ შეიძლება ითქვას, ყველაფრისათვის სახელის დამრქმევი.

პრობლემასთან პირდაპირ, უშუალოდ ოთარაანთ ქვრივი, მისი ისტორია მაინცდამაინც არაა დაკავშირებული.

დამარწმუნებელი ჩანს იაკობ მანსვეტაშვილის მოგონებებში დაცული ცნობა. იაკობ მანსვეტაშვილის მოწმობით, თავდაპირველი სათაური მოთხრობისა არ იყო ის, რითაც დღეს ჩვენ მას ვიცნობთ. ი. მანსვეტაშვილი წერს: „გვინდოდა, რომ [ილიას] „ივერიისათვის“ რაიმე ახალი მოთხრობა მოეცა – იმისთვის ეს ძნელი არ იყო, რადგან ვიცოდით, რომ ჩანასახად უკვე აქვს დაწყობილი მოთხრობა, რომლისთვისაც წინათ განზრახვა ჰქონია, მგონი, „გიორგი“ ეწოდებინა სახელად“ (ი. მანსვეტაშვილი. მოგონებანი, ნახული და გაგონილი, 1936წ., გვ. 115-116).

მოთხრობაზე მუშაობის პროცესში ძირითადი იდეის უშუალოდ მოპასუხე პერსონაჟების გვერდით წამოიზარდა და მონუმენტური სახე გიორგის დედისა ოთარაანთ ქვრივისა, როგორც თვალნათლივ ჩანს, ამ სახის შექმნამ დიდი შემოქმედებითი საიმოვნება, კმაყოფილება მიანიჭა მწერალს. ამ სახემ სრულიად დამოუკიდებელი მხატვრული ღირებულება შეიძინა. თუ გიორგის, კესოს, არჩილის სახეები ერთგვარი სქემატობით აღინიშნებიან იმ აზრით, რომ ისინი უშუალოდ პასუხობენ მწერლის მიზანდასახულებას და მათი ნიშან-თვისებების სწორედ ის მხარეებია საგანგებოდ პედალირებული მწერლის მიერ, რომლებიც ძირითადად მწერლის ჩანაფიქრს ემსახურებიან, ასე სულაც არაა საქმე ოთარაანთ ქვრივის შემთხვევაში. ეს სახე-ტიპი უაღრესად სისხლსავსე ცოცხალი სახეა დიდი ზემოქმედების ძალის მქონე, რომელის ხატება მკითხველს საერთოდ არ ტოვებს, იგი ამოზრდილია თხზულების საერთო კომპოზიციური ღერძიდან და თითქოს ყველაფერს ფარავს, რომ ირგვლივ ახალი სხივებით ააელვაროს. დიდმა მწერალმაც საბოლოოდ მოთხრობას „გიორგი“ კი არა, „ოთარაანთ ქვრივი“ უწოდა. ვფიქრობთ, ყოველივე აღნიშნულით არის დაპირობებული მოთხრობის ძირითადი კომპოზიციური თავისებურება.

აქ, ამ მოთხრობაში, თუ შეიძლება ითქვას, ტენდენციურობის გამოვლენის ეს ორი გზა თითქოს ერთმანეთს შეხვდა, შეერწყა. ტენდენციურობის გამოხატვის თვალსაზრისით „ოთარაანთ ქვრივი“ ერთგვარ სინთეზთან გვაქვს საქმე.

ილია ჭავჭავაძის ესთეტიკური ნააზრევინიდან

ილია ჭავჭავაძის უმაგალითო მნიშვნელობა ქართული კულტურისათვის განსაზღვრულია არა მხოლოდ მისი მხატვრული შემოქმედებით, არამედ – ესთეტიკური ნააზრევითაც. სამეცნიერო ლიტერატურაში მართებულადაა აღნიშნული, რომ „ილია ჭავჭავაძემ ჩვენს სინამდვილეში პირველმა XIX საუკუნეში სისტემაში მოიყვანა და ქართულ საზოგადოებას მიაწოდა ჩამოყალიბებული, თავიდან ბოლომდე გარკვეულ ამოცანასთან შეფარდებული ლიტერატურულ-ესთეტიკური შეხედულებები“.¹ მეტად ფართო და მრავალფეროვანია საკითხთა ის წრე, რომელიც ექცევა ილია ჭავჭავაძის, როგორც ლიტერატურის ისტორიკოსისა და კრიტიკოსის, ინტერესის სფეროში. თავის ლიტერატურულ-კრიტიკულ წერილებში ილია გვევლინება არა მარტო მიმდინარე ლიტერატურული პროცესის შემფასებლად, არამედ მისი განვითარებისათვის გეზის მიმცემადაც.

ილიას ლიტერატურულ მემკვიდრეობაში განსაკუთრებულ ყურადღებას იპყრობს ის წერილები, რომლებშიც საუბარია ლიტერატურული კრიტიკის მიზნებსა და ამოცანებზე, ქართული კრიტიკული აზროვნების თავისებურებებზე, კრიტიკის ბედზე ჩვენს სინამდვილეში. ეს საკითხები ილიას დროშიც და მის შემდეგაც არაერთხელ გამხდარა ქართველ ლიტერატორთა მსჯელობის საგანი. ილია ჭავჭავაძის შეხედულებები ძალზე აქტუალურია სადღეისოდაც, ქართული კრიტიკული აზროვნების ღრმა კრიზისის ხანაში.

ილია ჭავჭავაძის თქმით, მაღალი დონის ლიტერატურული კრიტიკის არსებობა აუცილებელი პირობაა ლიტერატურული პროცესის მრავალფეროვნებისა. სწორედ კრიტიკის მოვალეობაა, ბიძგი და მიმართულება მისცეს ეროვნული ლიტერატურის სათანადო გზით განვითარებას: „უკრიტიკოდ სვლა და წარმატება ლიტერატურისა... ძალიან ძნელია... ცხოველმყოფელობა ლიტერატურისა, მისი სიცოცხლე, მისი სული და ხორცი თავს იჩენს არა მარტო მით, რაც იწერება, არამედ ნაწერების განკითხვითაცა“². ილიას აზრით,

1 ლ. მინაშვილი, ილია ჭავჭავაძე, – თბილისი, 1995, გვ. 70.

2 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, – თბილისი, 1991, გვ. 576.

სრულფასოვანი კრიტიკის არსებობა საზოგადოების ინტელექტუალური სიმწიფის ნიშანია: „კრიტიკა საზოგადოების გონებისათვის ასაკის საქმეა. როგორც ბავშვს ვერ მოეთხოვება წვერულვაში ჰქონდეს, ისეც საზოგადოებას – კრიტიკა, თუ გონების უასაკობით ხსენებულ ზეალსავლის საფეხურამდე არ მიუღწევია“¹.

ილია სვამს კითხვას – რატომ ვერ პასუხობს ქართული კრიტიკა ლიტერატურის ამ დარგისათვის უცილებელ მოთხოვნებს? – და ასახელებს ამ პრობლემის ირგვლივ არსებულ ორ ძირითად შეხედულებას. მწერლის თქმით, საზოგადოებაში გავრცელებული ერთი მოარული აზრის მიხედვით, კრიტიკის უქონლობის მთავარი მიზეზია ლიტერატურული მასალის სიმცირე, მეორე შეხედულების თანახმად კი, კრიტიკის არარსებობა განპირობებულია არა იმდენად ლიტერატურის სიღარიბით, რამდენადაც – მისი ხარისხით, ანუ ქართული მწერლობა საფუძველს არ იძლევა ფართო გაქანების კრიტიკული მსჯელობისათვის.

პირველი თვალსაზრისი ილიას თუნდაც იმიტომ ეჩვენება უსაფუძვლოდ, რომ საზოგადოდ ლიტერატურის სიმცირე არ შეიძლება იყოს კრიტიკის უქონლობის გამამართლებელი საბუთი, რადგან „ცოტაა თუ ბევრი, მაინც გარჩევა უნდა და გარკვევა“.² ესეც რომ არა, როგორ შეიძლება ვისაუბროთ ჩვენი მწერლობის სიღარიბეზე მაშინ, როდესაც გავითვალისწინებთ ძველი და ახალი ქართული ლიტერატურის კლასიკოსების შემოქმედებას?

მით უმეტეს, შეუწყნარებლად მიაჩნია ილიას მეორე შეხედულება, რომლის მიხედვითაც, არ არის დამაკმაყოფილებელი თავად ქართული ლიტერატურის შინაარსი, მისი მხატვრული დონე. ილიას თქმით, ასეთი ქარაფშუტული აზრი მხოლოდ მას შეიძლება დაეხადოს, ვინც „პარიჟის ყავახანის სიბრძნით“ აკვირდება ჩვენს მწერლობას და არა გამჭრიახი გონების თვალთ. გვერდი რომც ავუაროთ ძველი ქართული ლიტერატურის თვალსაჩინო წარმომადგენლებს – რუსთველს, „აზრისა და გრძნობის უძირო მორევს“, დავით გურამიშვილს, „რომლის დიდაქტიკური პოეზია პირს არ შეირცხვენს თუნდ ლუკრეციის, ვირგილის და ჰორაციოს დიდაქტიკურ პოეზიასთან... რომლის სარწმუნოებრივი ღალადება დავით ნინასწარმეტყველის სიმალემდეა ასული“, თეიმურაზს, არჩილსა და ვახტანგ მეექვსეს, – ახალი ქართული ლიტერატურის კლასიკოსების შემოქმედებაა საკმარისი იმისათვის, რომ ცხადად შევიგრძნოთ ეროვნული მწერლობის სიმდიდრე და მრავალფეროვნება.

1 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 341.

2 იქვე, გვ. 577.

სინამდვილეში, ილიას მიხედვით, ქართული კრიტიკის არასრულფასოვნების მიზეზია თვითმყოფადი აზროვნების სიმწირე და მოუკიდებელი შეფასების, ორიგინალური მსჯელობის უნარის დეფიციტი. ილიას დასკვნით, „კრიტიკის უქონლობა ჩვენის ლიტერატურის უშინაარსობას კი არ უნდა დაჰბრალდეს, არამედ – ჩვენს ქონდრისკაცობას, რომელიც იმოდენად უძლურია, იმოდენად უღონოა, რომ ვერც ჩვენი ლიტერატურის სიღრმისათვის გონების თვალი ჩაუნვდენია და ვერც ჩვენის პოეზიის სიმაღლისათვის თვალი გაუსწორებია“.¹

ილიას თქმით, ქართველ კრიტიკოსს შეუძლია, რომ თამამად იმსჯელოს შექსპირზე, გოეთეზე, ბაირონზე, უფრო მეტიც, – ნიგნიც კი დანეროს მათზე, თუმცა ამასთანავე არ ძალუძს, რომელიმე ქართველი მწერლის ერთი ლექსის განხილვას მოაბას თავი. ამის მიზეზი ისაა, რომ „შექსპირი, გეტე, ბაირონი სხვა მეცნიერთაგან დიდი ხანია გარჩეულია მრავალგვარად. ამაზედ მრავალი უწერიათ, მრავალი უთქვამთ. მაშასადამე, ამათზედ ასეთისა თუ ისეთის აზრის შედგენა მეტისმეტად ადვილია და აზრის საბუთის პოვნაც არ არის ძნელი. აქ ყველაფერი, აზრიც და საბუთიც, მზად არის, თქვენ ოღონდ იმოდენა ღონე იქონიეთ, რომ მოჰკრიბოთ, ერთიერთმანეთს შეუფარდოთ, შეუნონოთ და ყოველივე შეკრებილი, შეფარდებული და შენონილი ერთს ძნად შეჰკრათ და ისე მიართვათ მკითხველსა“.² სხვაგვარადაა საქმე, როდესაც რომელიმე ქართველი მწერლის ნაწარმოების განხილვას მოინდომებს კრიტიკოსი. ილიას თქმით, „აქ ყველაფერი საკუთარის ჭკუით უნდა ჰზიდოთ და საკუთარის გონების შუქი მიაყენოთ. თქვენს გარე აქ ვერას იპოვნით, ვერას იშოვით, აქ სხვა უნარია საჭირო, სხვა გამჭრიახობა, სხვა ძალ-ღონე. შეიძლება კაცს აუარებელი ცოდნა და სწავლა ჰქონდეს და აქ ერთი ფეხიც ვერ წადგას, თუ ის „სხვა უნარიც“ არა ჰმეცხის. ის „სხვა უნარი“ იგია, რასაც თვითმსჯელობას, თავისით მოქმედებას, თავისით სვლას ეძახიან. აი, ჩვენი სისუსტე სწორედ ამ თვითმსჯელობის, თვითმოქმედების უქონლობაშია.“³

ამასთანავე გასათვალისწინებელია, რომ „არც ერთს უცხო ქვეყნის მეცნიერს, რომელსაც ჩვენს თვალში სახელი და აბრუ აქვს, ჩვენი ლიტერატურისთვის ჯერ ხელიც არ მიუკარებია, არავის ამ მხრით თავისი აზრი არ გამოუთქვამს, თავისი ბეჭედი არ დაუსვამს. მაშასადამე, ჩვენს ლიტერატურაზე მზამზარეულს აზრს ვერ ამოიკითხავთ ვერც წიგნებში და ვერც გაზეთებში. ამ

1 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 344.

2 იქვე, გვ. 342.

3 იქვე, გვ. 345.

საგანზედ ერთს სიტყვასაც ვერ იპოვით ვერსად".¹ ეს გარემოება იძულებულს ხდის ქართველ კრიტიკოსს, რომ იგი საკუთარ თავს, საკუთარ მსჯელობას დაეყრდნოს. თვითმყოფადი აზროვნების უნარი კი მას გამომუშავებული არ აქვს, რადგანაც სხვისი ნასწავლით კვებას, პარაზიტირებასაა მიჩვეული. ასეთ ვითარებაში აღარაა გასაკვირი, რომ ქართული კრიტიკა ვერ პასუხობს ლიტერატურის ამ დარგისათვის აუცილებელ მოთხოვნებს.

ილიას თვალსაზრისით, კრიტიკის უქონლობა იმითაცაა გამოწვეული, რომ კრიტიკოსის, და ზოგადად ლიტერატორის, შრომა ჩვენს სინამდვილეში სათანადოდ ვერ ფასდება, ვერ აძლევს ადამიანს თუნდაც საკმარის მატერიალურ შემოსავალს. ამიტომაც ერიდება ხალხი ამ სფეროში მოღვაწეობას და თუ ვინმე წერს კრიტიკულ ნაშრომს, ამას მხოლოდ მოცლილობის ჟამს თუ აკეთებს, სხვა დროს კი სხვა საქმიანობითაა დაკავებული. ყოველივე ეს ძალზე დაბლა სწევს ლიტერატურული კრიტიკის დონეს, რამდენადაც სრულფასოვანი ლიტერატურული მოღვაწეობა პიროვნებისაგან ნიჭის გარდა სათანადო თეორიულ მომზადებას, სისტემურ და თანმიმდევრულ შრომას მოითხოვს: „ლიტერატურული მოღვაწეობა ბუნებითად იმისთანა რამ არის, რომ დღემუდამ უკან დევნა უნდა, დღემუდამ მის სფერაში ტრიალი, დღემუდამ ფიქრსა და ტვინის მოძრაობაში უნდა იყოს მისი მიმდევარი კაცი. ამისთანა გარემოება აიძულებს კაცს, მთლად ამ მოღვაწეობაზედ იყოს გადაგებული, გადადებული და მაშინ იგი მოიქმედებს იმას, როს შემძლეც არის თავისის ნიჭითა და მომზადებულობითა“.²

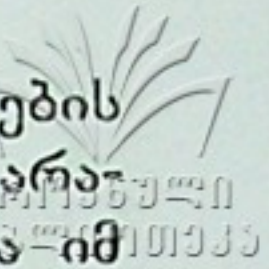
ილია არაერთგზის აღნიშნავს, რომ ლიტერატურული მოღვაწეობა უდიდეს პასუხისმგებლობასთანაა დაკავშირებული და ვისაც სურს ამ საქმით დაკავება, მას მთელი შემოქმედებითი და სასიცოცხლო ენერჯიის მისთვის შენირვა მოუწევს: „ჩვენის ფიქრით, სხვა იმისთანა საგანი და მოღვაწეობა, რომ ისეთი ხანგრძლივი და საფუძვლიანი მომზადება უნდოდეს წინათვე, როგორც ლიტერატურა და ლიტერატორობაა. ცარიელი, მოუმზადებელი, უწვრთნელი ნიჭი არგადახალისებული მადანია და ამიტომაც ბევრს ვერას შესძლებს ლიტერატურის სარბიელზედ“.³

ჯანსაღი კრიტიკული აზრის ფორმირებას, ილიას თქმით, აბრკოლებს ზოგადი ლიტერატურული ატმოსფერო. ძალზე საყურადღებო და სადღეისოდაც აქტუალურია ილია ჭავჭავაძის დაკვირვებანი ქართული ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნების

1 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 221.

2 იქვე, გვ. 345.

3 იქვე, გვ. 220-221.



თავისებურებათა შესახებ. ილიას მიხედვით, ჩვენი აზროვნების მთავარი ნაკლოვანებანია: სქემატიზმი, ზედაპირულობა და თანმიმდევრულობა. ხშირ შემთხვევაში შეუძლებელი ხდება იმ ძირეულ, ფუნდამენტურ ღირებულებათა შესახებ შეთანხმება ცი, რაც ნორმალურ საზოგადოებაში დავის საგანი არ უნდა იყოს: „ყოველ დანიინაურებულ საზოგადოებაში აზრის სხვადასხვაობა, მრავალგვარობა კრიტიკის შედეგია და სხვადასხვა აზრისა და მიმართულების მიმდევართ აქვთ ისეთი წერტილი, რომელიც ყველასათვის საერთოა. ჩვენში კი სხვადასხვაობა აზრისა კრიტიკულის აზრის უქონლობის ბრალია და ჩვენის გაუფრთხილებლობისა. ჩვენში ხშირად ერთისა და იმავე აზრის შესახებ იმდენად შეუთანხმებელს და წინააღმდეგს აზრს გაიგონებთ, მერე ისეთს საგნებზე, რომელთა შესახებ მორიგებულნი უნდა ვიყვნეთ, რომ სწორედ გასაოცარია“.¹

ქართული კრიტიკის ზედაპირულობას, ილიას თქმით, ამძაფრებს რადიკალიზმი, რაც ჩვენი ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნების უმთავრესი მახასიათებელია. კრიტიკისა და პუბლიცისტიკის სფეროში მოღვაწე ადამიანთა უმრავლესობას არ ჰყოფნის მოთმინება და სულიერი დისციპლინა, რომ სიღრმისეულად განიხილოს ესა თუ ის საკითხი, გამოავლინოს და გამიჯნოს მისი დადებითი და უარყოფითი მხარეები, დაიცვას ზომიერება მსჯელობის პროცესში. ერთი სიტყვით, აშკარად შეიმჩნევა რაციონალიზმის სიმწირე აზროვნებაში. ზედაპირულობის უტყუარი ნიშანია, ილიას აზრით, ის გარემოება, რომ ქართველი კრიტიკოსი, ძირითადად, ან ცალსახად პოზიტიურად აფასებს განსახილველ ობიექტს, ან ხელაღებით უარყოფს მას: „გაბედეთ და სთქვით, ესა და ეს მწერალი დიდად შესანიშნავია, თავისის ნაწერებით დიდი სამსახური გაუწია სამშობლო მწერლობასა და ენასაო და მაშინვე მოგვარდებიან და შეგძახებენ, რომ თქვენა სცდებით და უღირს მწერალს ადიდებთო. საბუთად იმას დაგისახელებენ, რომ ამ მწერალმა ამა და ამ დროს ესა და ეს უგვანო აზრი წარმოსთქვა და თანაც ესა და ეს საქციელი ჩაიდინაო. თუ გაბედეთ და სთქვით, რომ ჩვენში მწერლობა დიდი ძალაა საზოგადოების წარმატებისაო, მაშინვე, თქვენის აზრის მიუხედავად, გაიძახიან, რომ ჩვენი მწერლობა სრულიად უძლურია, უფერულია, ენა გარყვნილიაო... ვინმემ რომ სთქვას, საჭიროა ვეცადოთ, თავადაზნაურობამ საკუთარი სკოლები იქონიოსო, იმნამსვე მოგვარდებიან და დაგნამებენ, რომ საკუთრად თავადაზნაურობის მომხრე ხართ, არისტოკრატი-

¹ ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 404.

ულის აზრებითა ხართ გამსჭვალულიო და გლახობას სრულიად არ დაეძებთო. თუ გლახობაზე იზრუნეთ, მაშინ დაგნამებენ მტრობას თავადაზნაურობისადმი და სხვ.“¹

ამ სქემატიზმისა და რადიკალიზმის ნაყოფი ისაა, რომ კრიტიკული წერილები გამსჭვალულია ან ტრაფარეტული დითირამბებით, ან – ნიჰილისტური სულისკვეთებით: „ეხლანდელი ჩვენებური კრიტიკა ან ღვარძლის ნთხევაა იმის თავზე, ვინც ნიშანშია ამოდებული, უარარაოდ, უმიზეზოდ, დაუსაბუთებლად, ან ქების ხმაა და გუნდრუკთ კმევა ეგრევე უარარაოდ, უმიზეზოდ, დაუსაბუთებლად“.²

ილიას თქმით, საზოგადოების სულიერი სიჯანსაღის დასტურია ის, რომ მის წევრებს ძალუძთ ერთმანეთის მოსმენა, მონინაალმდეგის აზრის შეწყნარება. მწერალი წუხს იმაზე, რომ ჩვენს საზოგადოებაში არ არსებობს პოლემიკის კულტურა, რაც ყველაზე მეტად აფერხებს მის ინტელექტუალურ მომნიფებას: „პირველი ნიშანი საზოგადოების ასაკოვნებისა და აღმატებულობისა, სხვათა მრავალთა შორის, ის არის, რომ საზოგადოება სხვისის აზრის შეწყნარებამდე ტანში იყოს გამართული. შეწყნარება დაჯერებას კი არ ჰნიშნავს, გინდა თუ არა, არამედ პატივსა, რომლითაც უნდა მოექცეთ სხვის აზრს, თუნდაც თქვენს უსიამოვნოს, თქვენს ნინაალმდეგს. პატივით მოქცევა კიდევ იმას ჰქვია, რომ მთქმელს, თუ გამკითხველს საბუთი გაუჩხრიკოთ, საბუთი აუნონოთ თქვენს საკუთარს სასწორზე, ასე თუ ისე საკუთარი ფასი დასდოთ და მისანყავი ისე მიუნყათ“.³

საერთო ეროვნულ უბედურებად ილიას ესახება ის გარემოება, რომ საზოგადოებაში აღარ არსებობს სიკეთის რწმენა. ხალხს უჭირს იმის დაჯერება, რომ კრიტიკოსი შეიძლება უანგარო იყოს თავისი პროფესიული მოვალეობის შესრულებისას და მისი საქმიანობა მხოლოდ ლიტერატურული ღირებულებების ერთგულებას ეფუძნებოდეს: „ჩვენში თუ წუნი რამე დასდე ვისსამე ნანერს, რაც გინდ საბუთიანი და ცხადი წუნი იყოს, არიან იმისთანანი, რომ მტრობაში ჩამოგართმევენ ისე უარარაოდ, უმიზეზოდ, საბუთების უჩხრეკელად. არიან იმისთანებიც, რომ თუ აქებ ვისმე, მოუნონებ ნანერს, რაც გინდ საბუთიანი ქება და მოწონება იყოს, მაინც ნათელმირონობას, ფარისევლობას დაგნამებენ და ქებას თუ მოწონებას ახსნიან მით, რომ სადილ-ვახშმებით მისყიდული ხარ“.⁴

1 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 405.

2 იქვე, გვ. 581.

3 იქვე, გვ. 577.

4 იქვე, გვ. 578-579.

მიუკერძოებელი კრიტიკის ჩამოყალიბებას, ილიას მიხედვით, ძალზე ართულებს ე. წ. „პატარა ქვეყნის სინდრომი“. ჩვენს შემთხვევაში ქვეყნის ინტელექტუალური ბირთვი, ელიტა ძირითადად ერთ სივრცეშია მოქცეული; ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, ყველა ერიდება ურთიერთობის დაძაბვასა და გამწვავებას მასთან, ვისთანაც პროფესიული თუ სხვა სახის ურთიერთობა აკავშირებს: „ჩვენი ქვეყანა პატარა ქვეყანაა, ყოველ ცისმარა დღეს ერთმანეთს თვალში ვეჩხირებით, გინდა თუ არა, ერთმანეთს ვხედავთ, მოდით და იმისი გაბუტვა და თვალთა ბრიალი აიტანეთ, ვისაც ნანერი დაუნუნეთ, თუნდ ძალიან საბუთიანადაც. რომ გამკითხველს გაკითხული მტრად გადაეკიდება და ეცდება სხვაც გადაჰკიდოს, ამას ეჭვი არა აქვს და ყოველს ამას უნდა თუ არა გაძლება? განა ჯვართცმა არ არის ასეთი გარემოება კრიტიკოსისათვის!.. აი სწორედ ეს არის: საცა არა სჯობს, გაცლა სჯობსო, და აკი გაცლილია კიდევ ჩვენში კრიტიკა“.¹

ასეთ ვითარებაში, ბუნებრივია, კრიტიკის სფეროში მოღვაწეობა უდიდეს სირთულეებთანაა დაკავშირებული და პიროვნებისაგან განსაკუთრებულ სულიერ ძალისხმევას, სულის სიმდიდრესა და მოთმინებას მოითხოვს. კრიტიკოსი „თავგადადებული უნდა იყოს თავისი საქმისთვის: მართალია, კაი საქმისათვის, მართლისათვის თავდადება, უშიშრობა, დეე მლანძღონ, ჭუჭყი, ჩირქი მაცხონ, ჯვართ მაცვანო, ოღონდ რაც მართალი მგონია, იმას ფეხი მოვაკიდებინო საზოგადოებაშიო, დიდი სასახელო რამ არის, მაგრამ დიდს ვაუკაცობას, დიდს სულის ღონესაც პთხოულობს და ყველა ეს დიდბუნებოვანის კაცის საქმეა. ხოლო სად არის ამისთანა კაცი?“²

ილიას თქმით, ჩვენს სინამდვილეში პირუთვნელ კრიტიკოსს ხშირად მოუხდება დაუმსახურებელი შეურაცხყოფის ატანა. ამიტომაც იგი მზად უნდა იყოს საზოგადოების მხრიდან ათვალწუნებისა და მარგინალიზებისათვის: „ეხლა კი, მინამ კაცი, თუნდ კარგად მომზადებული, კრიტიკას ხელს მიჰყოფს, ჯერ თავზედ ხელი უნდა აილოს, ჯვარსაცმელად თავი დასდოს, სალაყბოდ და გასაუპატიურებლად გახდეს, ჭუჭყისა და ჩირქის მოცხებას არ შეუშინდეს, ნაცნობები და მეგობრები გადაიკიდოს, გამოესალმოს მშვიდობიანს ცხოვრებას, მოინამლოს თავისის სიცოცხლის დღენი, ერთი სასიამოვნო დღე არ ჰნახოს და ყოველ ამ უბედურების წინაშე არ შედრკეს“.³

1 ი. ჭავჭავაძე, თხზულებანი ოც ტომად, ტ. V, გვ. 580.

2 იქვე, გვ. 578.

3 იქვე, გვ. 580.

ქართულ სინამდვილეში ილია ჭავჭავაძე იყო პირველი მრავ-
როვნე, რომელმაც საფუძვლიანად გაანალიზა ჩვენი ლიტერატუ-
რულ-საზოგადოებრივი აზროვნების თავისებურებანი და დაასა-
ბუთა კრიტიკის, როგორც ლიტერატურის ერთ-ერთი მთავარი
დარგის, ეროვნული მნიშვნელობა. მწერალმა თვალსაჩინოდ წარ-
მოგვიდგინა ის უდიდესი მისია და პასუხისმგებლობა, რაც პირუთ-
ვნელ კრიტიკოსს ეკისრება. ამ საკითხების ირგვლივ ილიას მიერ
გამოთქმული შეხედულებები სადღეისოდაც სახელმძღვანელო
მნიშვნელობას ინარჩუნებს მრავალი თვალსაზრისით.



ალექსანდრე ლორია

საქართველოს საბიბლიოთეკო საქმე ადრეულ ფეოდალურ ხანაში

1. ადრეული ფეოდალური ხანის ქართული წიგნსაცავები უცხოეთში.

ქართულ მეცნიერულ ლიტერატურაში ბიბლიოთეკების (ძველი გამოთქმით წიგნსაცავის) შესახებ ბევრი მასალაა თავმოყრილი, მაგრამ გამოცალკევებულად საბიბლიოთეკო საქმის ისტორია ერთიანი მოცულობით არ არსებობს, თუმცა კი იგი არა მარტო კულტურის, არამედ მთელი ქვეყნის ისტორიის უაღრესად საყურადღებო შემადგენელ ნაწილს წარმოადგენს.

საბიბლიოთეკო საქმე ფეოდალურ ხანაში მჭიდროდ იყო დაკავშირებული სასულიერო მოღვაწეობასთან. ყოველი ეკლესია-მონასტერი თავის მოვალეობად მიიჩნევდა, ეზრუნა წიგნების შექმნის, დაცვისა და გავრცელებისათვის.

საბიბლიოთეკო საქმე მრავალნაზნაგოვანი კვლევის საგანს წარმოადგენს. აქ იგულისხმება წიგნადი ფონდები, საცავები, ტექნიკურად მართვის პროცესები, სარგებლობის წესი და რიგი, მომხმარებლის მოთხოვნილებანი, შემადგენლობა და ინტერესები და ა.შ. საყურადღებოა საცავების საწყისისა და სისრულის შესწავლა, მათი განვითარების დინამიკა, ტრადიციები და არსებული პირობები სხვადასხვა კონკრეტულ ვითარებაში.

დარგის ისტორიულად განვითარების კვლევისათვის საჭიროა განისაზღვროს ის ეტაპები, რომლებიც დამახასიათებელია მისი განვითარების მთელ გზაზე. ამიტომაც საჭიროდ მიგვაჩნია შეიქმნას პერიოდიზაციის მწყობრად ჩამოყალიბებული სისტემა, სქემა, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, ღრმად შევისწავლოთ მოვლენები, რომელთა სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური გავლენა

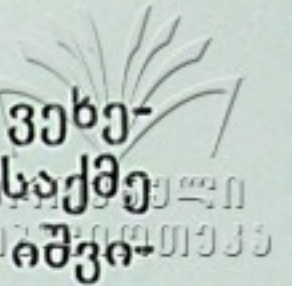
ნები დიდად განაპირობებდნენ საქმის ხასიათს, ხარისხს, განვითარების პირობებსა და შესაძლებლობებს. უამისოდ საბიბლიოთეკო საქმე არ წარმოიდგინება. თუმცა არც ის იქნება სწორი, მისი განვითარების ეტაპები მთლიანად დავამთხვიოთ ქვეყნის ისტორიულ მოვლენებს, რომლებიც უფრო ცვალებადია. საბიბლიოთეკო საქმის განვითარება უფრო კონსერვატორული ხასიათისა, ვიდრე ქვეყნის პოლიტიკურ-ეკონომიკური, სოციალური და დიპლომატიური პირობები, ქვეყნად არსებული სიტუაცია. საბიბლიოთეკო საქმე ყველაზე უმძიმეს პირობებშიც კი, მეტ-ნაკლებად, ინარჩუნებდა თავის სახეს და არაერთხელ შეძლო დაეცვა წიგნის შექმნის ტრადიციები. ეს, რა თქმა უნდა, ძირითადად საეკლესიო-სამონასტრო შესაძლებლობებზე იყო დამოკიდებული. ადრინდელი მონაპოვარისათვის ბრძოლა და ტრადიციების ურღვევობა იმის საშუალებას იძლეოდა, რაიმე ძირფესვეული ცვლილებები წიგნსაცავებს არ შეხებოდა.

ამ მოსაზრების გათვალისწინებით, საბიბლიოთეკო საქმის ისტორიული განვითარების ჩვენი სქემა შეიძლება შემდეგნაირად იყოს წარმოდგენილი:

1. ადრეული ფეოდალური ხანის წიგნსაცავები; 2. გვიანფეოდალური ხანის წიგნსაცავები; 3. რეფორმამდელი ხანის ბიბლიოთეკები; 4. რეფორმის შემდგომი პერიოდის ბიბლიოთეკები; 5. სოციალისტური ბიბლიოთეკები; 6. საბიბლიოთეკო საქმე თანამედროვე ეტაპზე.

ეს სქემა არ წარმოადგენს სავალდებულოს და საყოველთაოდ მიღებულს. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ ბიბლიოთეკების უმრავლესობა, საერთოდ, აგრძელებს ხოლმე მოქმედებას სხვა ეტაპებზეც. არ უნდა ვიფიქროთ, რომ ისტორიის განვითარების ეტაპი თითქოს უეჭველად თანხვედრაში უნდა იყოს საბიბლიოთეკო საქმის განვითარების ეტაპთან ან პირიქით.

საბიბლიოთეკო საქმის ისტორიის შედგენისას ბევრი სხვადასხვა დეტალის გათვალისწინება გახდება საჭირო. მაგალითად, შესამჩნევია, რომ ნაკვლევით მასალები ყოველთვის როდია თანმიმდევრული, ბევრი რამ არ არის დამაჯერებელი, ბევრიც მრავალკითხვას იწვევს და სხვ. მხედველობაშია მისაღები ისიც, რომ, მართალია, არსებობს მეტ-ნაკლებად უტყუარი პირდაპირი წყაროები, მაგრამ დიდი ნაწილის დადგენა ხდება ე.წ. ირიბი გზებითა და საშუალებებით, ანალოგიების გათვალისწინებით და ვარაუდებითაც კი. ზოგ შემთხვევაში ვხვდებით ურთიერთგამომრიცხავ მოსაზრებებსა და ფაქტებს, რაც ართულებს სწორი დასკვნების გამოტანას.



როდესაც ადრეული ფეოდალიზმის ეპოქის წიგნსაცავებს ვეხებით, მხედველობაში ვღებულობთ, რომ ამ დროს წიგნების საქმე მთლიანად სასულიერო დანესებულებათა ხელშია. ძლიერ იმპიათია პირადი წიგნების მქონეთა გამოვლენის ფაქტები, რაც უკვე შემდეგი პერიოდისათვის არის დამახასიათებელი. იგივე ითქმის საერო წიგნების შესახებ ცნობილ წიგნსაცავებში, სადაც მათი არსებობა უაღრესად შეზღუდულად ვლინდება.

ადრეული ფეოდალური ხანის წიგნსაცავები არსებობდა როგორც უშუალოდ საქართველოში, ისე მის გარეთაც. მათ უდიდესი როლი ითამაშეს ქართული წიგნების და მწერლობის ჩამოყალიბება-დამკვიდრებასა და განვითარებაში.

საქართველოს საბიბლიოთეკო საქმის ისტორიის პერიოდიზაციის პირველი ეტაპი შეიძლება შემოიფარგლოს დაახლოებით V-XI საუკუნეებით. ამ ეპოქაში მოქმედი ბევრი ეკლესია-მინასტერი შემდეგაც განაგრძობდა მოღვაწეობას, მაგრამ ზოგმა რღვევა განიცადა, ზოგმა სულაც შეწყვიტა არსებობა.

საქრისტიანო საქართველოს რელიგიური ინტერესები სანყის ეტაპზე ძლიერად ვლინდებოდა. ეს, გარდა სხვა მიზეზებისა, გამოწვეული იყო იმით, რომ ქვეყნად ჯერ კიდევ ბოლომდე არ დაძლეულიყო ქრისტიანობამდელი რელიგიებისა და კულტების ზეგავლენა. მის დაძლევას ახალი იდეოლოგიის მყარად ჩამოყალიბება ესაჭიროებოდა, მით უფრო, რომ ამ მიმართულებით არც პოლიტიკური წონასწორობა იყო დამყარებული. უპირველეს ყოვლისა, საჭირო გახდა თეოლოგიური დოგმატიკის გავრცელება, იდეოლოგიური მრწამსის დანერგვა. ამ დროს პირობები აქტიური მოღვაწეობის გასაჩაღებლად საქართველოში გაცილებით რთული იყო, ვიდრე იმ ქვეყნებში, სადაც ქრისტიანული რელიგია ბატონობდა. ჯერ კიდევ ბევრი რამ თვით ქართველი ქრისტიანებისთვისაც უცხო და გაუგებარი გახდა, საჭირო იყო მათი გულდასმით შესწავლა და გაცნობიერება. საქმეს კი ართულებდა სამოძღვრო ტექსტების ენობრივი ბარიერები. ამიტომაც გაჩნდა ჩვენში რელიგიურ მოღვაწეთა დიდი ინტერესი სხვა ქრისტიანული ქვეყნების მიმართ. ამას ისიც ემატებოდა, რომ ქრისტიანობა, იყო რა წიგნიერი სარწმუნოება, ბევრი რამ გახდა გადმოსაღები ქართულ ენაზე, რისთვისაც საჭირო ხდებოდა უცხო ენების შესწავლა და მთარგმნელობითი მოღვაწეობის განვითარება. ამან საფუძველი ჩაუყარა ქართული ნათარგმნი წერილობითი ძეგლების გამრავლებას, რასაც თანდათან მოჰყვა მთარგმნელობითი მეთოდოლოგიის შემუშავება, რის წყალობითაც თარგმნილი ტექსტები თითქმის ორიგინალის დონეზე სრულდებოდა. ამას მალე მოჰყვა ქართული ორიგინალური წერილობითი ძეგლების შექმნის ტრადიციაც.

საქართველოში ქრისტიანობა უმთავრესად სირიისა და პალესტინის გზით ვრცელდებოდა. ქართველები ამ ქვეყნებში არამცთუ მოგზაურობდნენ მხოლოდ, არამედ მოღვაწეობდნენ კიდევ VI საუკუნისათვის პალესტინაში, რომელიც განსაკუთრებით იზიდავდა სასულიერო პირებს, ქართული კოლონიაც არსებობდა. 614 წლამდე ქართველებისათვის აქ მოგზაურობა არ იყო გაძნელებული, მაგრამ მერე დიდ გასაჭირთან იყო დაკავშირებული. სპარსელების შემდეგ, 637 წლიდან ქრისტიანულ აღმოსავლეთზე არაბების გაბატონებამ კიდევ უფრო გაართულა ქართველების მოღვაწეობა. თუ როგორი იყო იქ ქართველების აქტივობა VII-VIII საუკუნეებში, კარგად არ არის ცნობილი, მაგრამ სავარაუდოა, რომ აღორძინება, რაც ამ პერიოდს მოჰყვა, უკეთეს პირობებს შეუქმნიდა ქართველ სასულიერო მოღვაწეებს.

VIII-X საუკუნეებში პალესტინისადმი ინტერესი კიდევ უფრო გაიზარდა. ეს განაპირობა იმ ინტენსიურმა მოღვაწეობამ, რაც გაჩაღებული იყო ქართველთა კოლონიაში. ამაზე ნათლად მეტყველებს გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრების აღწერა.

ამ პერიოდში აღმოსავლეთში 3 მნიგნობრული კერა მოქმედებდა: სინის მთის მონასტრი, საბანმინდის ლავრა და პალავრა. მეათე საუკუნეში უკვე იმდენად დიდი სამნიგნობრო საქმიანობა იყო აქ გაჩაღებული, შეუძლებელია, მრავალ ხელნაწერს არ მოეყარა თავი. სწორედ აქ უმოღვაწიათ შესანიშნავ სასულიერო პირთა და შემოქმედებს: სვიმონ მგალობელს, სეით თარგმანს, თედორე და პავლე პალავრელებს; ჰიმნოგრაფებს: იოანე ზოსიმეს, იოანე მინჩხს და სხვებს. იქაურ სასულიერო ცენტრებშია შექმნილი ქართული ორიგინალური კალენდარი, საბანმინდის ოთხთავი, არაერთი ჰაგიოგრაფიული კრებული; გადაინერა მრავალი ხელნაწერი. მათი დიდი ნაწილი საქართველოში იგზავნებოდა, ნაწილი კი იქვე, ეკლესია-მონასტრებში, უნჯდებოდა. საგულისხმოა, რომ იქაურ ნიგნსაცავებში დაცული იყო არა მარტო სასულიერო, არამედ მეცნიერული ლიტერატურაც. მომავალმა აღორძინებამ საქართველოში ხელი შეუწყო იქაური კულტურული კერების გაფართოება-გაძლიერებას.

XI საუკუნისათვის უცხოეთის კულტურულ ცენტრებს შორის უკვე ბიზანტიური სასულიერო კერები დომინირებენ. იქ საზოგადოებრივ-ფილოსოფიურ მოძრაობაში მნიშვნელოვან ადგილს იჭერენ ქართველი მოღვაწეები.

1044-1047 წლებში კონსტანტინეპოლში დაარსდა მანგანის აკადემია - ახლო აღმოსავლეთის ყველაზე გამორჩეული სასწავლო და კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრი. იქ ბევრმა ქართველ-

მა მიიღო შესაფერისი განათლება; მათ შორის – ეფრემ მცირემ, არსენ იყალთოელმა, იოანე პეტრინმა. მათ განსაკუთრებით შეუწყვეს ხელი ქართული სამნიგნობრო საქმიანობის გაძლიერებას. როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, უცხოეთში მოქმედი ქართული კერებიდან, სადაც ქართული სამნიგნობრო საქმის დიდოსტატები იღვწოდნენ, სადაც თავმოყრილი იყო მაშინდელი დროისათვის საკმაოდ დიდი წიგნსაცავები, განსაკუთრებით გამოირჩეოდნენ: სინის მთის საეკლესიო-სამონასტრო ცენტრი, საბანმინდის ლავრა, პალავრა, ათონის ივერიის მონასტერი, ჯვრის მონასტერი პალესტინაში, შავი მთის მონასტერი, სვიმეონ საკვირველმოქმედის მონასტერი, პეტრინონის მონასტერი; მათ მხარს უბამდნენ შედარებით მცირე ეკლესია-მონასტრები, რომლებიც აგრეთვე ხელნაწერების შეგროვება-დაცვით, მათი გადანერით იყვნენ დაკავებულები.

აღნიშნულ ცენტრებში ყველგან იყო გაჩაღებული სამნიგნობრო მოღვაწეობა. ფაქტობრივად, სწორედ ისინი წარმოადგენდნენ საბიბლიოთეკო კერებს, რომლებიც ხელს უწყობდნენ წიგნისა და საგანმანათლებლო საქმის გაფართოება-გავრცელებას. ყველა მათგანს წიგნის შედგენის, დაცვის, გამრავლებისა და სარგებლობის განსაკუთრებული მკაცრად შემოღებული წესები ჰქონდა. უპირველეს საქმედ ითვლებოდა ხელნაწერის აღრიცხვა და ფიზიკურად დაცვა. სავარაუდოა, რომ მათთვის უცხო არ უნდა ყოფილიყო წიგნადი ფონდების საკლასიფიკაციო სისტემები, მათი ტექნიკური თუ მეცნიერული დამუშავება, განყოფილება და მოვლა-პატრონობის წესები. ამაზე ნათლად მეტყველებს სინის მთის X საუკუნის კატალოგის ფრაგმენტი, რაც უნიკალურ მონაპოვარს წარმოადგენს.

სინის მთის მონასტერი არაბეთის ნახევარკუნძულზე IV საუკუნეში დაარსდა და მაშინვე მიიპყრო ქართველ ღვთისმეტყველთა ყურადღება. ბერძნებთან, ქრისტიან არაბებთან, სირიელებთან ერთად, აქ აქტიურად მოღვაწეობდნენ ქართველები. მასში თავმოყრილი იყო ბიზანტიური მწერლობის უმდიდრესი კოლექცია. ქართველები VI საუკუნიდან ცხოვრობდნენ იქ და თავიანთ გავლენას ახორციელებდნენ წიგნების დაკომპლექტებაზე. იქ, IX საუკუნეში, შეიქმნა რა ქართველთა კოლონია, იგი სწრაფად იქცა მწერლობის მძლავრ კერად. აქ გრძელდებოდა პალესტინის ქართველ კოლონისტთა ტრადიციები: ხდებოდა წიგნების გადანერა, თავმოყრა, შემოსვა-გაფორმება. საყოველთაოდ გახდა ცნობილი ამ დარგში მოღვაწეთა სახელები: იოანე მინჩხი, იოანე ზოსიმე, იოანე კუმურდოელი, ეზრა ქობულვანიძე და სხვ. მათი ხელშეწყობით მონასტერში შეიქმნა მდიდარი წიგნსაცავი. როგორც ცნობილია, საცავთან არსებობდა სამკითხველო დარბაზი და იყო შედგენილი

კატალოგი. ზოგი ხელნაწერი ახლაც იქ არის დაუნჯებული, ზოგიც – თბილისში, პეტერბურგში, ამერიკის შეერთებულ შტატებში.

განსაკუთრებით საყურადღებო ობიექტს წარმოადგენდა იმდროინდელი კულტურის ცენტრი – საბანძინდის ლავრა. იგი იმითაც გამოირჩეოდა, რომ იქ დამუშავდა ქართული ახალი სალიტერატურო ენის რეფორმა, რომელმაც უდიდესი გავლენა იქონია მშობლიური ენის განვითარებაზე. იქ იქმნებოდა ორიგინალური ჰიმნოგრაფია, რომლის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წარმომადგენელია ბასილ საბანძინდელი; იქ უმოღვანია აგრეთვე იოანე-ზოსიმეს, იქ დახელოვნდა არაერთი კალიგრაფი, რომლებმაც დიდი როლი ითამაშეს წიგნის წარმოების საქმეში. სავარაუდოდ, ლავრაში საკმაოდ დიდი წიგნსაცავი უნდა ყოფილიყო. არაბებისგან შევიწროვების გამო ქართული ხელნაწერები სხვაგან გადაიტანეს – უმთავრესად, სინის მთაზე.

პალესტინაში, იერუსალიმთან ახლოს, დაახლოებით 380 წელს დაარსდა საყოველთაოდ ცნობილი პალავრა. X–XI საუკუნეებში იგი მნიშვნელოვან ქართულ მწიგნობრულ-საგანმანათლებლო კერად ითვლებოდა, სადაც უმოღვანიათ იოანე საფარელს, პავლე პალავრელს, სტეფანე პალავრელს და სხვებს, რომლებიც თავიანთი საქმიანობით განაგრძობდნენ ქართული წიგნიერი გარემოს განვითარებას, ხელს უწყობდნენ წიგნსაცავის გამდიდრებას; თანამემამულეებს ავალებდნენ და უკვეთავდნენ წიგნების გადანუსხვა-გადანერას.

უდიდესი როლი ქართული ხელნაწერების შექმნასა, უცხო ენებიდან თარგმანსა და გავრცელების საქმეში ათონის ივერიის მონასტერში მოღვაწე ქართველებმა შეასრულეს. ეს კერა 980–983 წლებში დაარსდა. მასთან განუყოფლადაა დაკავშირებული იოანე მთაწმინდელისა და თორნიკე ერისთავის სახელები. აქ მოღვაწეობდნენ ექვთიმე მთაწმინდელი და მისი საქმის გამგრძელებელი გიორგი მთაწმინდელი. იწერებოდა ორიგინალური თხზულებები, ბევრიც ითარგმნა. სწორედ აქ გადათარგმნეს და უცხოეთში გაავრცელეს „სიბრძნე ბალავარისა“. აქაურ ნაწარმს წარმოადგენს იოანე და ექვთიმე მთაწმინდელების მიერ შედგენილი და ეტრატზე გადატანილი „ათონის კრებული“. სწორედ აქ ითარგმნა დიდი ნაწილი წიგნებისა, რომლებიც ყველგან ვრცელდებოდა. შექმნილი იყო სალიტერატურო, საგრამატიკო და კალიგრაფიული სკოლა. მონასტერში ქართველების შემცირებამ მოამრავლა ბერძენი მსახურნი. შემდეგში ეს ქართველთა უფლებების სრული ხელყოფით დასრულდა XIV საუკუნისათვის. ამან დიდი უარყოფითი გავლენა იქონია როგორც ტაძრის, ისე წიგნსაცავის საქმიანობაზე.

პალესტინაში უძველეს დროიდან დღემდე საქვეყნოდ ცნობილია ჯვრის მონასტერი, იგი XI საუკუნის 30–50-იან წლებში ქართველმა გიორგი-პროხორომ დააარსა. თურქ-სელჯუკების წლის შემოსევის დროს, იერუსალიმის აღების შემდეგ, საკმაოდ დაზარალდა. დარბევას ვერც წიგნსაცავი გადაურჩა. XII საუკუნეში დავით აღმაშენებლის მხარდაჭერით მდგომარეობა საგრძნობლად გამოსწორდა, მაგრამ შემდეგშიც არაერთი რბევა-შევიწროება განიცადა.

მონასტრის დაარსებისთანავე გიორგი-პროხორომ მწიგნობრული და კულტურული საქმიანობა გააჩაღა. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო კალიგრაფიულ საქმეს. აქ არის შექმნილი უცნობ ავტორთა ჰიმნოგრაფიული კრებული, აგრეთვე პროხოროს სახელთან დაკავშირებული ხელნაწერი, „ლუკას წამება“, ნ. დვალის „მარტვილობა“ და სხვ. ბევრმა მათგანმა ჩვენამდე მოაღწია. ძირითადი ნაწილი ახლაც იერუსალიმის საპატრიარქოს ბიბლიოთეკაშია დაცული, ზოგიც სინის მთაზე, აგრეთვე ევროპის ზოგიერთ ქვეყანაში.

შეიძლება ითქვას, რომ ჯვრის მონასტერი არსებითად ანალოგიურია უცხოეთის თითქმის ყველა უძველესი ეკლესია-მონასტრისა. სამწუხაროდ, მან ვერ შეძლო ბოლომდე მოეხერხებინა დაენარჩუნებინა ის სიმდიდრე, რომელიც გააჩნდა ხელნაწერების სახით. ბევრი მათგანი დაიკარგა, გაიფანტა და განადგურდა.

ისტორიულ სირიაში (ანტიოქია, შუამდინარეთი) საყოველთაოდ ცნობილი ეკლესია-მონასტრები მოქმედებდნენ: სვიმონმინდა, საბანმინდა, კალიპსო, სვიმონ საკვირველი. სხვადასხვა დროს მათ წარმატებით უღვანიათ, მაგრამ ძირითადი იყო ე.წ. შავიმთის სამონასტრო ცენტრი. აქ უმოღვანიათ გიორგი შეყენებულს, გიორგი მთანმინდელს, ეფრემ მცირეს, საბა თუხარელს, იოანე ფირნაკელს, ეფრემ ოშკელს, ანტონ ტბელს და სხვ. ცნობილია მათი საქმიანობა ქართული წიგნის განვითარებაში, მოღვაწეობა მშობლიური კულტურის სასარგებლოდ. ამის შედეგი იყო ის სიმრავლე ხელნაწერების, რომელიც აქ იყრიდა თავს.

XI საუკუნის შუა წლებში განსაკუთრებით ინტენსიური მუშაობა მიმდინარეობდა შავიმთის სვიმონ საკვირველმოქმედის მონასტერში. აქაურ მოღვაწეებს კავშირი ჰქონდათ ასურელ, ბერძნულ და არაბულ ლიტერატურულ წრეებთან. ამ მონასტერში ჩამოყალიბდა დამოუკიდებელი ლიტერატურულ-გრამატიკული სკოლა, რომლის იდეოლოგიებად ითვლებოდნენ ეფრემ მცირე და ბერი იოანე ფარნაკელი. ამ სამონასტრო სკოლამ თვალსაჩინო კვალი დატოვა ჩვენს მწერლობაში.

ბერძენთა გავლენიანი წრეები, რომლებსაც შურდათ ჩვენი მოღვაწეებისა, არაერთგზის ცდილან, გაედევნათ იქედან ქართული ბერები. მაგრამ მას შემდეგ, რაც XIII საუკუნეში სირია თურქებმა დაიპყრეს და ანტიოქია გაამაჰმადიანეს, ქართველები იძულებული გახდნენ, იქაურობა სამუდამოდ მიეტოვებინათ. ამან სავსებით მოშალა იქ არსებული წიგნსაცავი და ბევრი ხელნაწერი განადგურდა.

იერუსალიმის ქართულმა კოლონიამ XI საუკუნეში საგრძნობლად მოადუნა მუშაობა. ველარ ასრულებდა იმ დიდ როლს, როგორც ადრე. ცხადია, ეს შედეგი იყო იმისა, რომ მუსულმანურ გარემოში მოყოლილი იერუსალიმი სავსებით მონყვეტილი აღმოჩნდა ბიზანტიისაგან. ამან საბიბლიოთეკო კერებიც დააქვეითა. ეკლესია-მონასტრები ძირითადად პილიგრიმთა თავშესაფრად იქცა.

მიუხედავად პალესტინის მონასტერში ქართველთა შევიწროებისა, აქ მათი ნაკადი არ შეწყვეტილა. ამან არა მარტო რელიგიური და კულტურულ-რელიგიური, არამედ პოლიტიკური მნიშვნელობაც შეიძინა. ამის გამო წიგნსაცავებში მეტ-ნაკლებად მაინც შეიმჩნეოდა ხელნაწერთა რაოდენობის ზრდა.

XI-XII საუკუნეებში საქართველოს უდიდესი ავტორიტეტი აქვს. ქართველების გამარჯვებამ დიდგორში ჩვენს ქვეყანას უძლეველობის სახელი მოუხვეჭა. ამის შედეგად ქართველთა მოღვაწეობას მონასტრებში მეტი გულისყურით ეკიდებოდნენ. იქ ბევრი ქართველი ჩადიოდა წმინდა ადგილების მოსალოცად თუ რელიგიური-კულტურული მოღვაწეობისათვის. მათ ჩამოჰქონდათ და აქედან მიჰქონდათ ხელნაწერები. ამით ქართული წიგნსაცავები საგრძნობლად მდიდრდებოდა. ქართველთა სამოღვაწეო მონასტრებში წიგნების დიდი რაოდენობით თავმოყრაზე მეტყველებს ის, რომ მიუხედავად გამანადგურებელი თავდასხმებისა, ამ მონასტრების უმეტესობაში ბევრი წიგნი აქამდეც კია შემორჩენილი როგორც საქართველოში, ისე მის გარეთ.

ამგვარი შფოთიანობის გრძელ მანძილზე, ბევრი ხელნაწერი დაზარალდა, ბევრიც დაიკარგა, ზოგის მხოლოდ ფრაგმენტები შემორჩა, რაც დიდ ზარალს წარმოადგენს ქვეყნის ისტორიისა და... კულტურისათვის.

ადრეფეოდალური ხანის დასასრულს ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი უკვე ევროპული ნაწილის ქართულ სასულიერო ცენტრს – პეტრინონს უჭირავს.

პეტრინონის მონასტერი ბულგარეთში, სოფ. ბაჩკოვოში ააგეს და ამიტომაც ის ცნობილია აგრეთვე როგორც ბაჩკოვოს მონასტე-

რი. იგი აშენდა 1083 წელს გრიგოლ ბაკურიანისძის მიერ. ჰქონდა დიდძალი მამულები, რის გამოც ეკონომიურ სიძნელეებს არ განიცდიდა. მას 20 წლის განმავლობაში ხელმძღვანელობდა დიდი ქართველი მწიგნობარი, ფილოსოფოსი იოანე პეტრინი. აქ ითარგმნებოდა წიგნები კომენტარებით, შეიქმნა ლიტერატურული სკოლა „პეტრინონი“, რომელმაც დიდი წვლილი შეიტანა ქართული ტერმინოლოგიის განვითარებაში. მისი კარი ყველასთვის ღია იყო, გარდა ბერძნებისა, რომლებსაც უკვე იცნობდნენ, როგორც ეკლესია-მონასტრების მიმტაცებელ-მიმთვისებლებს. მისმა დამარსებელმა გრიგოლ ბაკურიანისძემ თავისი ანდერძით დაიბარა გატარებულიყო მოძალადეობით ცნობილი ბერძენი საეკლესიო პირთათვის ამგვარი დისკრიმინაცია.

მონასტერთან არსებობდა ქართული სემინარია. აქ განათლებას ხელმძღვანელობდნენ ცნობილი სწავლულები, მათ შორის, იოანე პეტრინი. განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა განყენებულ დოგმატიკურ და ფილოსოფიურ თხზულებათა დამუშავებას.

ამგვარ ვითარებაში შეუძლებელი იქნებოდა მუშაობა საკმაოდ მდიდარი ბიბლიოთეკის გარეშე. ამაზე მეტყველებს ისიც, რომ მიუხედავად არაერთი დარბევა-აოხრებისა, პეტრინონის მონასტრის ბიბლიოთეკა აქ XIX საუკუნის ბოლომდე შემორჩა.

საერთოდ, უნდა ითქვას: საზღვარგარეთს ქართული საეკლესიო-სამონასტრო ცენტრების წიგნსაცავები თითქმის ყველგან საკმაოდ იყვნენ გაჯერებულნი საჭირო წიგნებითა და წიგნსაცავებით. ზოგიერთ მათგანში XX საუკუნემდეც კი იყო შემონახული ისინი. წერილობითი წყაროებით დასტურდება, რომ ისტორიული განვითარების გრძელ მანძილზე წიგნსაცავების მოცულობა კატასტროფულად მცირდებოდა.

რაც შეეხება პეტრინონის მონასტერს, ეს კერა მომდევნო ეტაპზეც ღირსეულად მოღვაწეობდა.

საგულისხმოა, რომ ზემოხსენებული უძველესი მონასტრების უმრავლესობაში მოწესრიგებული იყო არა მარტო ხელნაწერების ტექნიკურად დაცვა და მოქმედებდა მათი გამოყენების წესები, არამედ ფონდი სრულყოფილად იყო მოწესრიგებული, ზოგან მაშინდელი დროის შესაფერისი კატალოგებიც არსებობდა.

საზღვარგარეთის სასულიერო ცენტრებში, სადაც ქართველები მოღვაწეობდნენ, წიგნიერების კულტურული ტრადიციების სანყისი და ქართული მწერლობის დასანყისი, ქრონოლოგიური ეტაპის თვალსაზრისით, თანხვედრაშია. ამ კერების დამსახურება განუზომლად დიდია, მაგრამ ეს არ ნიშნავს, რომ ამ დროს თითქოს საქართველოში არ გაგვაჩნდა ისეთი ძლიერი კერები, რომლებიც

არაფრით არ ჩამოუვარდებოდნენ უცხოეთის სასულიერო ცენტრებს. ეს ადასტურებს იმას, რომ წიგნწარმოების, დაცვის, გავრცელებისა და სარგებლობის საქმეში ისინი უცხოეთის ცენტრებთან კოლორაციაში იმყოფებოდნენ. საქართველოს გარეთ არსებული სამონასტრო-კულტურული ცენტრების შექმნა შეუძლებელი იქნებოდა საქართველოს კულტურულ-საგანმანათლებლო ცენტრების მხარდაჭერის გარეშე.

2. ადრეული ფეოდალური ხანის წიგნსაცავები საქართველოში.

საქართველოში საეკლესიო-სამონასტრო საქმე ძალიან სწრაფად ვითარდებოდა. ამ სასულიერო ცენტრებიდან ერთ-ერთი ყველაზე ადრეულია ცურტავის მონასტერი. სწორედ აქ შეიქმნა პირველი ცნობილი ლიტერატურული ძეგლი „შუშანიკის წამება“, რომლიდანაც ნათლად ჩანს, რომ აქ საეკლესიო ხელნაწერების მნიშვნელოვანი რაოდენობა უნდა ყოფილიყო თავმოყრილი. შეიძლება ითქვას, რომ ის წარმოადგენს საქართველოში საბიბლიოთეკო საქმის ისტორიაში უპირველეს გამოვლენას. V – VI საუკუნეებში ცურტავში საეკლესიო სკოლაც ყოფილა. ცხადია, კათედრალს უეჭველად ექნებოდა წიგნსაცავი. აქ წიგნების არსებობა თვით „შუშანიკის წამებიდან“ დასტურდება.

V საუკუნისათვის საქართველოში შედარებით მკვიდრადაა ფეხმოდგმული ქრისტიანული სარწმუნოება, თუმცა ჯერ კიდევ არის მონინაალმდევე რელიგიების შემოტევის საფრთხე.

საბიბლიოთეკო საქმის ისტორიის პირველ ეტაპზე ეკლესია-მონასტრების სწრაფად გამრავლება დამახასიათებელი მოვლენაა. როგორი იყო მათი საქმიანობა და ორგანიზაცია სრული მოცულობით, ცნობილი არაა, მაგრამ ერთი ცხადია, ყველა ეკლესია-მონასტერში მეტ-ნაკლებად უეჭველად იქნებოდა შექმნილი წიგნიერი გარემო. იქ, სადაც ეს საქმიანობა პრიორიტეტად ითვლებოდა, ყველგან იქმნებოდა წიგნები და ხდებოდა მათი ექსპორტი უცხოეთის ქართულ სასულიერო კერებში. რა თქმა უნდა, ამ ხელნაწერების ნაწილის დაუნჯება ადგილზეც ხდებოდა, რის წყალობითაც აქ პატარ-პატარა წიგნსაცავები იქმნებოდა.

ტაო-კლარჯეთის იმდროინდელი მონასტრებიდან ამ მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა ოპიზა, რომელიც გრიგოლ ხანძთელის შემწეობით, საქართველოში სამონასტრო ცხოვრების უძლიერეს კერად იქცა, სადაც ხდებოდა წიგნების გადანუსხვა-გამრავლება, რაზედაც მეტყველებს ერთი შემორჩენილი ხელნაწერი. ამის დასტურად შეიძლება მივიჩნიოთ აგრეთვე გამოჩენილი სასულიერო

და წიგნის საქმის დიდოსტატები, რომლებსაც სხვადასხვა დროს აქ უმოღვანიათ: გრიგოლ ხანძთელი, მიქაელ პარეხელი, სერაპიონ ზარზმელი, გიორგი მანყვერელი, ბექშენ და ბექა ოპიზარები და სხვ.

უდიდეს ლიტერატურულ-მწიგნობრულ ცენტრს წარმოადგენდა ხანძთა, რომელიც გრიგოლ ხანძთელის მიერაა დაარსებული. როგორც ცნობილია, გრიგოლს პრინციპულად მიაჩნია: ვიდრე ეკლესია-მონასტერი გაიხსნება, უპირველეს ყოვლისა, წიგნები უნდა შეგროვდესო. ამგვარი დამოკიდებულება, ცხადია, ხელს შეუწყობდა სასულიერო ცენტრებში წიგნსაცავების შექმნას.

გრიგოლ ხანძთელის მიერაა აგებული შატბერდის მონასტერი. იქ უმოღვანიათ შესანიშნავ კალიგრაფებსა და მწიგნობრებს, მწერლებსა და საეკლესიო მოღვაწეებს: სოფრომ შატბერდელს, გაბრიელ შატბერდელს, იოანე ბერაის, დავით ჯიბისძეს, გრიგოლ ვაჩნეძორელს, სტეფანე შატბერდელს და სხვებს. ცნობილია მათი შექმნილი პროდუქცია, რომელიც დიდი რაოდენობითაა წარმოდგენილი, რაც გვაძლევს უფლებას ვივარაუდოთ, აქ საკმაოდ მდიდარი და მოცულობითი წიგნსაცავი იქნებოდა.

იგივე ითქმის აგრეთვე პარხლის მონასტერზე. იგი თვალსაჩინო სასულიერო-კულტურულ საგანმანათლებლო კერას წარმოადგენდა. აქ მოღვაწეობდა მისი დამაარსებელი მიქელ პარეხელი, რომლის ცხოვრების აღწერა მოგვეპოვება, აგრეთვე იმ დროის გამორჩენილი მწერალი ილარიონ პარეხელი, რაც გიორგი მერჩულის გადმოცემითაა ცნობილი.

ტაოს მონასტერთაგან განსაკუთრებით გამოირჩეოდა იშხანი. ადრეულ ხანაში მას დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა. შემდეგ ხანებში თანდათან დაქვეითდა, მაგრამ არსებობის მთელ მანძილზე სამწიგნობრო და ლიტერატურული მოღვაწეობა არ შეწყვეტილა მეტნაკლები მოცულობით. განსაკუთრებული აქტიურობით X-XI საუკუნეებში გამოირჩეოდა. აქ უმოღვანიათ ილარიონ იშხნელს და სხვა გამორჩენილ მოღვაწეებს. აქაურმა ნუსხებმა ჩვენს დრომდე მოაღწიეს. როგორც ირკვევა, აქ ძლიერი ლიტერატურულ-მწიგნობრული კერა არსებობდა, რაც უეჭველად კარგად შედგენილი და ორგანიზებულ ბიბლიოთეკის გარეშე ვერ დარჩებოდა.

იგივე ითქმის ტაოს მეორე მონასტერ იშხანზე. იგი საქართველოს აღორძინებამდეც ყოფილა განათლებისა და მწიგნობრობის მნიშვნელოვანი კერა. გამოკვლევებით ცნობილი გახდა, რომ მას სემინარიაც ჰქონდა, სადაც ბევრი ცნობილი პირი მოღვაწეობდა: გრიგოლ ოშკელი, იოანე ჩირაი, სტეფანე დეკანოზი და სხვ. აქ კალიგრაფთა წრეც არსებულა, რომელსაც 978 წელს ბიბლია გადა-

უნერია, რომელიც უძველესი დათარიღებული ხელნაწერია. X საუკუნის ქართველი მოღვაწეები აქაურობას ლავრად მოიხსენიებენ.

ლავრას უწოდებენ აგრეთვე ხახულის მონასტერსაც, რომლის აგება დავით კუროპალატს მიეწერება. ეს მონასტერი აქტიურად მოქმედებდა, ვიდრე XVI საუკუნის თურქ-ოსმალთა შემოსევები დაიწყებოდა. აქ უმოღვაწიათ ისეთ გამოჩენილ პირებს, როგორებიც იყვნენ: იოანე ხახულელი, ბაგრატ მესამის შვილი ბასილი, გიორგი მთაწმინდელის ერთ-ერთი აღმზრდელი და სხვ. ხახულის ლიტერატურული სკოლის გამოზრდილი იყო გამოჩენილი ქართველი მწერალი გიორგი მთაწმინდელი. აქაური შემორჩენილი ხელნაწერები გვაფიქრებინებს, რომ აქ საკმაოდ საინტერესო წიგნსაცავი იქნებოდა.

ადრეულ ფეოდალურ ხანაში, განსაკუთრებით კი შემდეგ პერიოდში – საქართველოს აღორძინების დროს – ძლიერი სამონასტრო-კულტურული ცენტრი იყო ტბეთი. იგი არათუ შავშეთში, მთელ საქართველოში ცნობილი სამწიგნობრო კერას და დიდხანს კათედრალსაც წარმოადგენდა.

მის წიაღში წარმოჩნდნენ დიდებული მწიგნობრები. მისი პირველი ეპისკოპოსი იყო მწერალი სტეფანე მტბევარი. სხვადასხვა დროს აქ უმოღვაწიათ გამოჩენილ ჰიმნოგრაფ იოანე მტბევარს, მთარგმნელ დავით მტბევარს (ტბელი), გადამწერლებს – აკვილა მტბევარს, პავლე მტბევარს. დოკუმენტური ცნობაც კი არსებობს, რომელშიც ნათქვამია, რომ იქ მრავალი ძველი წიგნი ყოფილა დაცული. ტაძარმა დიდხანს იარსება. თუმცა იგი თანდათან ქვეითდებოდა, მაგრამ მაინც გამოზარდა რამდენიმე ისეთი გამოჩენილი მოღვაწე, როგორებიც იყვნენ გიორგი მტბევარი, კირილე მტბევარი, აბუსერიძე ტბელი და სხვ.

სამცხის არეალში განსაკუთრებით გამოირჩეოდა საფარის მონასტერი. იგი უკვე IX საუკუნიდან არის ცნობილი და პირველი პერიოდის ქართული სამონასტრო კერების განვითარების ხელშემწყობ ადგილს წარმოადგენდა. ბევრი დიდი მოღვაწის სახელია მასთან დაკავშირებული: კათოლიკოსი არსენ დიდი, იოანე და გაბრიელ საფარელები, რომლებიც შემდეგ პალესტინაში განაგრძობდნენ მოღვაწეობას, იოანე მტბევარ-საფარელი, ხელნაწერთა ცნობილი გადამწერი და ამ საქმის დიდი ორგანიზატორი. XVI საუკუნიდან მუსლიმანური სამყაროს შემოტევის შედეგად ტაძრის აქტივობა შეფერხდა, მაგრამ გადამწერთა შემოქმედებითი ტრადიციები მაინც დიდხანს გრძელდებოდა.

სამცხეში თვალსაჩინო ადგილი ეჭირა აგრეთვე ზარზმას. აქ ადრევე მდებარეობდა ძველი სასულიერო ძეგლი, სადაც გაჩაღე-

ბული იყო აქტიური კულტურულ-საგანმანათლებლო მუშაობა. შემდეგ, როდესაც მის ადგილზე აიგო საქართველოში ერთ-ერთი დიდი, ულამაზესი ტაძარი, კიდევ უფრო გაძლიერდა მოღვაწეობა დამაარსებელი იყო ცნობილი სასულიერო მოღვაწე სერაპიონ ზარზმელი. მას აგიოგრაფიული შრომა უძღვნა ბასილ წინამძღოლმა, რომელშიც ასახა სერაპიონის მიერ განეული დიდი ღვაწლი. იქაური შემორჩენილი წერილობითი ძეგლები საფუძველს იძლევა ითქვას, რომ ამ ტაძარში საკმაოდ სრულყოფილად ორგანიზებული მდიდარი წიგნსაცავი იყო როგორც ადრეულ, ისე აღორძინების ხანაში.

ჯავახეთის უძველესი სამონასტრო კომპლექსებიდან უდავოდ ყველაზე საგულისხმო იყო ე.წ. „ვანის ქვაბები“. დღევანდლამდე მოღწეული ლიტერატურულ-მნიგნობრული სიმდიდრე დასტურია იმისა, თუ როგორი დიდი წიგნსაცავი ყოფილა აქ.

აქტიურად მოღვაწეობდნენ საქართველოს სხვადასხვა მხარეში წამომართული სასულიერო-მნიგნობრული და საგანმანათლებლო ცენტრები, განსაკუთრებით, ქართლსა და კახეთში. ამათგან უმნიშვნელოვანესი იყო შიომღვიმის სამონასტრო კომპლექსი. აქ VI საუკუნიდან დაიწყო მნიშვნელოვანი შემოქმედებითი საქმიანობა, რაც შემდგომ ხანებში საგრძნობლად გაიზარდა. შიომღვიმეში იმდენი ბერ-მონაზონი ბინადრობდა, იმდენი მიმსვლელ-მომსვლელი ტრიალებდა, აქაურობა იმდროინდელ ქალაქს მიაგავდა. აქ გაშლილ დიდ ლიტერატურულ-მნიგნობრულ საქმიანობაზე მიგვანიშნებს სხვადასხვა დროს კომპლექსში მოღვაწეთა სახელები, როგორც იყო თვით მისი დამაარსებელი შიო მღვიმელი, ვასილ კარიჭისძე, არსენ იყალთოელი, გიორგი ხუცეს-მონაზონი და სხვანი. მონასტერმა ძალიან დიდხანს იარსება. მისმა ფონდმა XIX საუკუნემდე შემოინახა თავი. მხილველთა გადმოცემით, წიგნების რაოდენობა იმდენი იყო, შეუძლებელია, რომ ცალკე დიდი საცავი არ ჰქონოდა. წიგნების არსებობის ფაქტი პირველწყაროებითაც კი დასტურდება. შიომღვიმის მონასტრის წიგნად ფონდში აღმოჩენილი იყო ისეთი ძვირფასი ხელნაწერები, როგორიცაა ოლიმპოს ქართველთა მონასტერში 978 წელს გადაწერილი კრებული, იოანე პეტრინის თარგმნილი პროკლე დიადოხოსის „კავშირნი“ განმარტებებით, „შიომღვიმის ოთხთავი“ და სხვ. სავარაუდოა, რომ შიომღვიმეში ჰქონდათ განძეულთა სამალავი, რომელშიც ძვირფასეულობის გარდა, განსაკუთრებით მნიშვნელოვან ხელნაწერებსაც ინახავდნენ. მოღწეულ წიგნთა რაოდენობა გვაფიქრებინებს, რომ მონასტერს საკმაოდ დიდი და მდიდარი ბიბლიოთეკა უნდა ჰქონდა.

თავისი მასშტაბურობით, მნიშვნელობით და შემოქმედებითი საქმიანობით შიომღვიმეს უდავოდ უბამდა მხარს გარეჯი, რო-

მელიც გარეკახეთში მდებარეობს. თავის დროზე იგი საქართველოს კულტურის ერთ-ერთ უდიდეს ცენტრად ითვლებოდა. თავდაპირველად ის იყო VI საუკუნის ძეგლი, რომელიც საუკუნეთა განმავლობაში მოქმედებდა. მთლიანი კომპლექსი თანდათანობით იქმნებოდა და უკვე XII საუკუნისათვის სრულყოფილ სამონასტრო „ქალაქს“ წარმოადგენდა. ვარაუდით, გარეჯში 12 მონასტერი უნდა ყოფილიყო. ყველაზე მნიშვნელოვან ცენტრს კი დავით გარეჯის მონასტერი წარმოადგენდა.

დავით გარეჯში არაერთი მიმართულების სკოლა მოქმედებდა, მაგრამ განსაკუთრებული ყურადღება ჰაგიოგრაფიული კრებულების შედგენას, აგრეთვე პოლემიკური ლიტერატურისა და კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმიანობას ეთმობოდა. აქ გამუდმებით ზრუნავდნენ სხვადასხვა მონასტრებისათვის ბიბლიოთეკების შექმნაზე, წიგნების გამრავლებაზე და გავრცელებაზე, თვით არაქართველურ გარემოშიც კი.

გარეჯის კომპლექსმა ძალიან დიდხანს იარსება. მიუხედავად არნახული რბევა-თარეშისა, მან ბოლომდე შეინარჩუნა თავისი სახე, თუმცა დაქვეითებას ვერ გადაურჩა.

გარეჯის მონასტერი თავდაპირველადვე ისახავდა მიზნად წიგნების შეგროვებასა და გადანერას. საუკუნეთა მანძილზე ეს საქმიანობა თანდათან უფრო დიდ მასშტაბებს იღებდა. აღორძინების პერიოდში მონასტრებმა თავიანთი განვითარების მწვერვალს მიაღწიეს. ამ პერიოდში და შემდეგაც გრძელდებოდა სამწიგნობრო საქმიანობა, რამაც არნახული მასშტაბები მიიღო XVII საუკუნისათვის, რაც, ცხადია, გარეჯის კომპლექსის განვითარების პირველ პერიოდში მიღებული შედეგებით იყო ფუძეგადგმული. არსებობს წერილობითი წყარო, რომელშიც ჩამოთვლილია, თუ ვისზე რა წიგნი ირიცხებოდა. როგორც ვხედავთ, გარეჯში წიგნების გამოყენების სათანადო წესი და რიგიც ყოფილა დადგენილი. ცნობილია, რომ აქ კატალოგებიც არსებობდა, მაგრამ რა სისტემის იყო ის, გარკვეული არ არის. ყოველივე ეს საშუალებას იძლევა დავასკვნათ: სამონასტრო კომპლექსში კარგად ორგანიზებული ბიბლიოთეკა ყოფილა.

საქართველოს უძველესი საეკლესიო-სამონასტრო ცენტრებიდან, რომელიც, გვაგარაუდებინებს, რომ აქ ბიბლიოთეკა ყოფილა, არის იყალთო. მისი დამაარსებელია VI საუკუნის ცნობილი მოღვაწე, სირიელ ბერთა ერთ-ერთი წარმომადგენელი, ზედაზნის მონაფეთა ჯგუფის წევრი ზენონ იყალთოელი. მოგვიანებით აქ მოქმედებდა აკადემია, რომელიც დააარსა ცნობილმა მწერალმა და სასულიერო მოღვაწემ არსენ იყალთოელმა. იგი იოანე პეტრიწის

მსგავსად, მოძღვართმოდვრის ტიტულს ფლობდა, რაც ნიშანია იმისა, რომ აკადემიის უმაღლეს ფიგურას წარმოადგენდა. დავით აღმაშენებელი მას თავის „განმანათლებელს“ უწოდებდა. არსენ იყალთოელი საფუძვლიანად იცნობდა ძველი ბერძნული ფილოსოფიის წარმომადგენლებს. განსაკუთრებულ მზრუნველობას იჩენდა წიგნების შეგროვებასა და დაცვაზე. აქაური ხელნაწერების შესახებ მდიდარი მასალა არ მოიპოვება, მაგრამ რაც არის, საკმაოა იმისათვის, რომ თამამად გავიზიაროთ – შეუძლებელია აკადემიას არ ჰქონოდა კარგად ორგანიზებული ბიბლიოთეკა. ამკარაა, იყალთო საქართველოში უდიდესი მწიგნობრული ცენტრი უნდა ყოფილიყო. იყალთოს მონასტრისა და აკადემიის მოღვაწეობა მთელი თავისი ძალით მომდევნო პერიოდში გამოვლინდა, ამდენად მისი ძირითადი საქმიანობა შემდგომ ეტაპზეა განსახილველი.

შუა კახეთში საქართველოში თავისი სიდიდითა და არქიტექტიკული ორიგინალობით გამორჩეულ ტაძარს ალავერდი წარმოადგენს. თავის დროზე აქ გაჩაღებული კულტურულ-მწიგნობრული მოღვაწეობა არაფრით არ ჩამორჩებოდა საქართველოს სხვა კულტურის ცენტრებს. მისი დაარსება ქრისტიანული ეპოქის ადრეულ პერიოდს განეკუთვნება. დამაარსებელია ზედაზნის სკოლის ერთ-ერთი მონაფე იოსებ ალავერდელი. მისი მოღვაწეობის დროს, რავითარება იყო აქ, ძნელი სათქმელია, რამდენადაც ტაძარი ჯერ კიდევ შენდებოდა და მხოლოდ XI საუკუნეში დასრულდა. მისი არსებობის ყოველ პერიოდში განსაკუთრებით დიდი მუშაობაა ჩატარებული წიგნების გადანერა-გადანუსხვის, დაკაზმვისა და განახლებისათვის. ეს განსაკუთრებით ითქმის ტაძრის მოღვაწეობის შემდგომ პერიოდში, მაგრამ ადრეული ხანის განმავლობაში შემუშავებული ტრადიციები საფუძვლად უდევს შემდეგი ხანის სამწიგნობრო საქმიანობას, იმ ბიბლიოთეკის შექმნასა და განვითარებას, რომელიც ალავერდის მემკვიდრეობას განეკუთვნება, რასაც დიდი ღვაწლი დასდეს უკვე XVI საუკუნისა და შემდეგი ხანის ცნობილმა სასულიერო და მწიგნობრული საქმის მოღვაწეებმა.

საქართველოსათვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო სასაზღვრო ტერიტორიებზე მდებარე სასულიერო და კულტურულ-საგანმანათლებლო ძეგლების მოღვაწეობა. ამ მხრივ დიდი მოვალეობა ეკისრებოდა ბოდბის უძველეს ტაძარს. იგი ააგეს IV საუკუნეში. მას დიდი გავლენა ჰქონდა მიმდებარე ტერიტორიაზე მცხოვრებთა სასულიერო მიმართულების განსაზღვრაზე, წიგნიერების კულტურის გავრცელებაზე. ბოდბეში გახსნილი იყო სასულიერო სასწავლებელი, სადაც მომავალი სასულიერო მოღვაწეები იღებდნენ განათლებას.

ბოდბის სასულიერო-კულტურულ ცენტრში საკმაოდ დიდი და მდიდარი ბიბლიოთეკა ივარაუდება. უმეტესად ის შენირულებებით ივსებოდა. ნიგნადი ფონდის დიდ თავმოყრას ადასტურებს ის დიდი რაოდენობა ხელნაწერებისა, რომლებმაც ჩვენამდე მოაღწიეს.

დასავლეთი საქართველო ნიგნების შექმნის, დაცვისა და გავრცელების საქმეში აქტიურად უბამდა მხარს აღმოსავლეთ საქართველოს ცენტრებს და მათთან ყოველთვის ჰქონდა ურთიერთობა. ამ მხარის უძველეს ქრისტიანულ კულტურულ-საგანმანათლებლო კერა ჭყონდიდის მარტვილის ტაძარი იყო, რომელიც VI – VII საუკუნეებში აშენებულად მიიჩნევა. მან თავისი განვითარების ზენიტს X საუკუნეში მიაღწია, როცა ტაძრის რეკონსტრუქცია ჩატარდა. განუხრელად იზრდებოდა მისი სასულიერო-კულტურული, მნიგნობრული მნიშვნელობა და პოლიტიკური როლიც კი. ცენტრმა დიდხანს იარსება. იგი XIX საუკუნის I ნახევარშიც მოქმედებდა, მაგრამ თანდათანობით ის უბრალო საკულტო დაწესებულებად იქცა. მარტვილთან დაკავშირებული ხელნაწერთა პროდუქცია საშუალებას იძლევა ვივარაუდოთ, რომ მას საკმაოდ დიდი და მდიდარი ნიგნსაცავი ექნებოდა.

უძველესი ეკლესიები იყო აგრეთვე ხობსა და ცაისში, რომლებიც მარტვილის ეკლესიის დიდი გავლენის ქვეშ იყვნენ მოქცეულნი.

დიდი ბიბლიოთეკის არსებობა ივარაუდება აფხაზთა მეფე ლევანის მიერ X საუკუნეში დაარსებულ საეპისკოპო კათედრაზე მოქცევაში. ამას ნათლად მოწმობს ჩვენამდე შემორჩენილი ხელნაწერები. იმავე პერიოდს მიეკუთვნება აგრეთვე უძველესი კათედრალი ბედიის ეკლესიის სახით. იგი ბაგრატ მესამის მიერაა დაარსებული, რომელმაც ასევე დიდებული ტაძარი ააგო ქუთაისში. ბედიელი მოღვაწეები თავად ამზადებდნენ ხელნაწერ ნიგნებს და ავრცელებდნენ ახლომახლო სასულიერო ცენტრებში. არაა გასაკვირი, რომ მათ საკმაოდ ექნებოდათ ნიგნები თავიანთ საცავში.

გურიაში ყველაზე დიდ და მნიშვნელოვან კერას როგორც ადრეულ შუასაუკუნეებში, ისე შემდეგ პერიოდშიც შემოქმედი წარმოადგენდა. თავდაპირველად აქ სამონასტრო ეკლესია იყო, შემდეგ ის კათედრალად გადაიქცა. ძველთაგანვე დიდი ავტორიტეტი ჰქონდა და კარგად იცნობდა ქართველი საზოგადოება, როგორც საიმედოდ დაცულ და განვითარებულ სასულიერო დაწესებულებას. ალბათ ამით იყო გამოწვეული, რომ როცა სამცხეში მუსლიმანთა მიერ ქრისტიანულ სარწმუნოების შევიწროება დაიწყო, იქაური ეკლესია-მონასტერთა განძი და ნიგნები აქ გადმოიტანეს შესანახად. როგორც ირკვევა, შემოქმედს შემდეგში ნიგნადი ფონდი საგრძნობლად უნდა გაზრდოდა.

ადრეული ფედალური ხანის ბოლოს და მომდევნო ეპოქაში კიდევ უფრო მეტად, განსაკუთრებით აღორძინების პერიოდიდან მოყოლებული, სამნიგნობრო, კულტურული ტრადიციების დაწინაურება და გავრცელებაში უდიდესი როლი და ცენტრალური ადგილი ეჭირა გელათს. ადრეული პერიოდიდანვე აქ წიგნსაცავის არსებობა უტყუარი ფაქტია, რასაც ადასტურებს ის, რომ გელათში დავით აღმაშენებლის მიერ აკადემია გაიხსნა. ამგვარი საგანმანათლებლო ცენტრის არსებობა, საერთოდ, წარმოუდგენელია შესაფერისი ბიბლიოთეკის გარეშე. თუ მხედველობაში მივიღებთ იმასაც, რა პიროვნებას წარმოადგენდა მნიგნობარი მეფე, როგორ ზრუნავდა კულტურულ-საგანმანათლებლო საქმეზე, როგორი „წიგნის ტრფიალი“ ყოფილა იგი, გადაჭრით შეიძლება ითქვას, რომ გელათში მნიშვნელოვანი სამნიგნობრო საქმიანობა იყო გაჩაღებული. რაც შეეხება უკვე მომდევნო პერიოდის საბიბლიოთეკო მოღვაწეობას, გელათს ამ მხრივ მთელ საქართველოში წამყვანი ადგილი ეჭირა. აქ XVII საუკუნემდე მდიდარი ბიბლიოთეკა არსებობდა, რაც დოკუმენტურადაა დადასტურებული.

საქართველოს საყოველთაო სახალხო კულტურულ-საგანმანათლებლო და მნიგნობრული ცენტრის როლს უძველესი დროიდან მცხეთა ასრულებდა. იგი ოფიციალურად თუ არაოფიციალურად ყოველთვის სასულიერო დედაქალაქი და ჩვენი ქრისტიანული კულტურის ციტადელი იყო. საქართველოს ეს ძველი დედაქალაქი ყოველთვის ხალხმრავალი დასახლებული პუნქტი გახლდათ, სადაც რამდენიმე ეკლესია და სალოცავი მოქმედებდა, მაგრამ ძირითადად მცხეთის საპატრიარქო ტაძარი – სვეტიცხოველი წარმოადგენდა. იგი XI საუკუნეს მიეკუთვნება და, ცხადია, მისი ძირითადი საქმიანობის სრულად გაშლა-გაფართოება მომდევნო საუკუნეებში მოხდა. მაგრამ რამდენადაც ამ განუმეორებლად დიდებული მონასტრის ადგილას თავდაპირველად იდგა პატარა სასულიერო ნაგებობა, რა თქმა უნდა, იმდროიდანვე დაიწყებოდა აქ სამნიგნობრო საქმიანობა, თუმცა გაცილებით მცირე მასშტაბით. სასულიერო საქმიანობის უფრო ფართოდ გაშლა მომდევნო პერიოდში ხდება. თვით ახალ ტაძარში თავმოყრილ წიგნების სიმრავლეზე დოკუმენტური მასალაც მეტყველებს. ცნობილია, რომ XI საუკუნის ცნობილ მოღვაწეს – კათოლიკოს მეღქისედესს, მისი ანდერძის თანახმად, ეკლესიის წიგნსაცავისათვის 25 წიგნი შეუწირავს, რაც მაშინდელი დროისათვის საკმაოდ დიდ რაოდენობად ითვლებოდა.

ძნელია გადაჭრით რაიმე ითქვას ადრეულ პერიოდში ტაძარში არსებულ ხელნაწერთა რაოდენობაზე, მაგრამ, ცხადია, რომ ის საფუძვლად დაედო აქ დაცულ ფონდებს, რომელმაც ანტონ პირვე-

ლის დროს 7 ათასს მიაღწია. ეს უდიდესი მოცულობაა მაშინდელი დროის ევროპული მნიშვნელოვანი სასულიერო დაწესებულებებისთვისაც კი.

მცხეთაში ლიტერატურულ-სამნიგნობრო მოღვაწეობაზე ბევრი ფაქტი მეტყველებს. სხვათა შორის, ამ ქალაქის სახელთანაა დაკავშირებული VI საუკუნის 70-იანი წლების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წერილობითი ძეგლის – „მარტვილობაი და მოთმინებაი წმიდისა ევსტათი მცხეთელისაის“ შექმნა; მცხეთაში იღვწოდა კათოლიკოსი არსენ დიდი, რომელიც IX – X საუკუნეების თვალსაჩინო მოღვაწეს წარმოადგენდა.

რაც შეეხება თბილისის – უძველესი დროიდან ერთ-ერთი უდიდესი ქალაქის სასულიერო ცენტრებს, მათ განსაკუთრებით რთული ისტორიული გარემო დაურჩათ – საქართველოს პოლიტიკურ-ეკონომიკურმა დაქვეითებამ მოუსწრო. მონღოლთა და სპარსელთა მრავალგზის შემოსევამ გაანადგურა ქალაქი, იავარჰყო აქაური ეკლესია-მონასტრები. მართალია, კვლავ აღორძინდნენ ისინი, მაგრამ საკმაოდ გვიან – უკვე განვითარების მომდევნო პერიოდში. ამიტომაც მათი კულტურული, საგანმანათლებლო და წიგნიერი მოღვაწეობა დაწყებით ეტაპზე დიდ მნიშვნელობას არ იძენს.

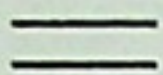
როგორც არაერთი მეცნიერ-მკვლევარი აღნიშნავს, საქართველოს საეკლესიო-სამონასტრო კერებს, რა მოცულობისაც არ უნდა ყოფილიყვნენ ისინი, ყველა სოფლის ეკლესიასა თუ სამლოცველოში, შეუძლებელია არ ყოფილიყო მეტ-ნაკლებად დიდი თუ პატარა წიგნთა თავმოყრა. ამას გადაჭრით აცხადებს ივანე ჯავახიშვილი. ის ეკლესია-მონასტრები, რომლებშიც უტყუარად არსებობდა მცირე თუ დიდი წიგნსაცავი, საქართველოში მრავლად იყო, რომელთა უმრავლესობა ადრეული ფეოდალური ხანის შემდეგაც აგრძელებდა მოღვაწეობას. კიდევ უფრო მეტია ისეთი კერები, რომლებსაც, სავარაუდოდ, გააჩნდათ ხელნაწერთა კოლექციები, ან არის რალაც მინიშნებები ამის შესახებ. ეს ის ეკლესია-მონასტრებია, რომლებმაც ადრეულ ეპოქაში უმოღვაწიათ და შემდეგ კიდევ უფრო გაუძლიერებიათ საქმიანობა. ამგვარ ცენტრებს მიეკუთვნება ბევრი სასულიერო დაწესებულება. მათგან გამოირჩეოდნენ საყოველთაოდ ცნობილი ადგილები: ანჩი, აწყურის კათედრალი, ბერთა, ბოლნისი (თავისი უძველესი წარწერებით), ვანის ქვაბები, ზედაზნის მონასტერი, თელავის რაიონში – აკურის მამა-დავითის მონასტერი, კაცხი, კუმურდო, მარტყოფი, მიძნაძორი, მოქვი, რუისი, უბისი, ურბნისი, ქვათახევი, ცაიში, წილკნის მონასტერი, წყაროსთავი, ჭრუჭი, ხობი და მრავალი სხვანი. ყველა მათგანის

ჩამოთვლა დიდი სიმრავლის გამო შეუძლებელია. ისედაც კარგად ჩანს, რა დიდ არეალს მოიცავს უძველეს პერიოდში ქართული სასულიერო კერები, რომლებიც მეტ-ნაკლებად დაკავშირებული იყვნენ წიგნიერ საქმიანობასთან, რომლებიც ზრუნავდნენ ხელნაწერების თავმოყრაზე, მათს დაცვასა და გავრცელებაზე, წიგნიერების დამკვიდრებაზე. ბევრმა საკმაოდ ადრე დაასრულა აქტიური მოღვაწეობა, მაგრამ დიდმა ნაწილმა უკვე მომდევნო ხანაშიც გააგრძელა თავისი შემოქმედებითი საქმიანობა.

წარმატებულად მოღვაწეობას ხელს უშლიდა გაუთავებელი თავდასხმები, რბევა-თარეშები, რასაც დიდი ძალისხმევით აღწევდნენ თავს სასულიერო-წიგნიერი კერები. ცხადია, მთელი საბიბლიოთეკო საქმე განიცდიდა კატასტროფის შედეგებს, რამაც დიდი ზარალი მიაყენა ჩვენს სულიერ მემკვიდრეობას. მიუხედავად ამისა, განუზომელია ყოველივე იმის მნიშვნელობა, რაც საქართველოს შემორჩა ადრეული პერიოდიდან. მას მოვლა, დაცვა, გამრავლება და კვლევა ესაჭიროება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

- ბერძენიშვილი ნ. და სხვ. საქართველოს ისტორია. – თბ., 1960.
კეკელიძე კ., ბარამიძე ა. ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორია: (V-XVIII ს.ს.). – თბ., 1969.
ლორია ა., გურგენიძე ნ. საბიბლიოთეკო საქმე საქართველოში (1921 წლანდე). – თბ., 1974.
მარი ნ. იერუსალიძის ბერძნული საპატრიარქო წიგნსაცავის ქართული ხელნაწერების მოკლე აღწერილობა. – თბ., 1955.
მენაბდე ლ. ძველი ქართული მწერლობის კერები. ტ. 1; ნაკვ. 1. – თბ., 1962.
ქავთარია მ. დავით გარეჯის ლიტერატურული სკოლა. – თბ., 1966.
ქართული საბჭოთა ენციკლოპედია: (1-11). – თბ., 1975 – 1987.
შანიძე ა. ქართული მონასტერი ბულგარეთში და მისი ტიპიკონი: ტიპიკონის ქართული რედაქცია. – თბ., 1971.
ჯავახიშვილი ივ. ქართული დამწერლობათა-მცოდნეობა ანუ პალეოგრაფია. – თბ., 1949.

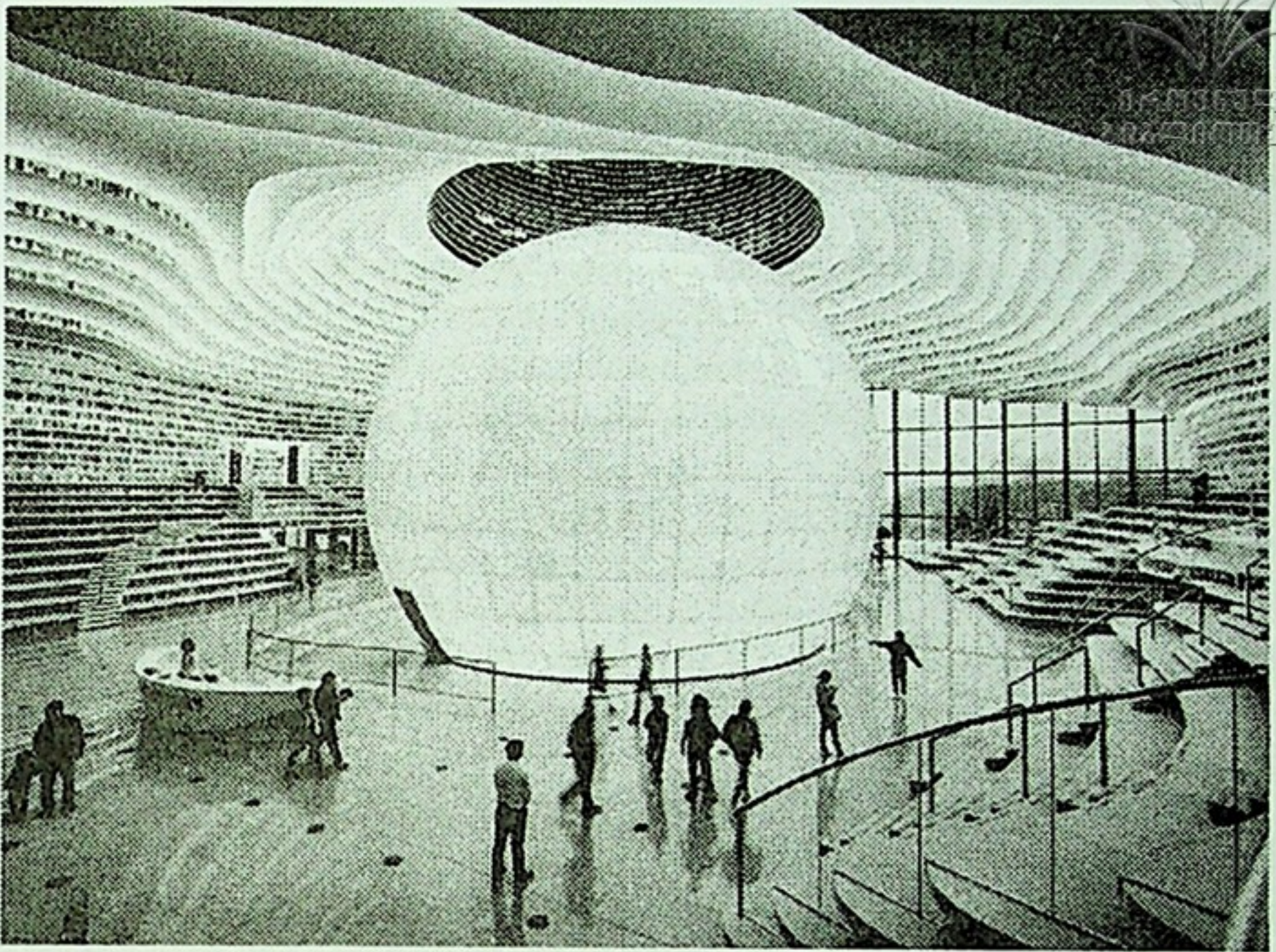


მანია მიქაბერიძე

„ბინჯაის თვალის“ – ახალი ბიბლიოთეკა ჩინეთში

ციფრული ტექნოლოგიების განვითარებამ ადამიანის ცხოვრების, ფაქტობრივად, ყველა სფეროში შეაღწია. გაადვილდა ბევრი, ადრე რთულად დასაძლევია პრობლემა არა მარტო მეცნიერებაში, არამედ ჩვეულებრივ ადამიანურ ყოფით გარემოში. ცვლილებები შეეხო კულტურის, განათლების სფეროსაც. თუ ადრე, მე-15 საუკუნეში, სტამბის გამოგონება გახდა რევოლუციის ტოლფასი მოვლენა, რომლის ბარაქიან ნაყოფს დღემდე იყენებს ცივილიზებული სამყარო, ახალმა რეალობამ თითქოს თანდათან დაიწყო მისი შევიწროვება. ეს ეხება არა მარტო წიგნის ბეჭდვის ახალ ფორმას, არამედ ბეჭდური წიგნის ციფრული ვერსიით ჩანაცვლების ტენდენციასაც. ბეჭდურთან შედარებით ციფრული წიგნების უპირატესობის მომხრეებს ორი მთავარი არგუმენტი აქვთ: ციფრული ვერსია უფრო კომპაქტურია – მთელი ბიბლიოთეკა შეიძლება თან ატარო ჯიბით, ამავე დროს, იგი ფინანსურადაც მომგებიანია – იაფია როგორც დასაბეჭდად, ასევე შესაძენად. ეკონომიკურ უპირატესობას, რომელიც ბეჭდური წიგნის საწინააღმდეგო ერთ-ერთი მთავარი მოტივია, მხარს უმაგრებს მარტივი ლოგიკა – ყველაფერი იცვლება, გუტენბერგის გამოგონებამდე წიგნებს ხელით წერდნენ ხეზე, თიხაზე, პაპირუსზე, ტყავზე, ქალაღზე და ა.შ. შემდეგ სტამბის შესაძლებლობამ შეცვალა ადამიანის ხედვაც და წარმოუდგენელი წარმოსადგენი და სრულიად რეალური გახდა. დღეს კი ციფრული წიგნი, როგორც ტექნოლოგიური სიახლე, ცდილობს თავის დამკვიდრებას და ამაში დროის ფაქტორს მიიჩნევს ერთ-ერთ მოკავშირედ.

მართლაც, დღეს ასე დგას საკითხი – შეცვლის თუ არა ციფრული წიგნი ბეჭდურს? დრო გადის და ერთმნიშვნელოვანი და მტკიცე პასუხი ჯერ-ჯერობით არ ჩანს. მიუხედავად ციფრული წიგნის ბევრი აშკარა უპირატესობებისა, ბეჭდური წიგნისადმი ინტერესი არ კლებულობს, მეტიც – ზოგ შემთხვევაში საწინააღმ-



ახალი ბიბლიოთეკა ჩინეთში.

დეგო პროცესები ვლინდება, ჩნდება ციფრული ტექსტების ბეჭდურად გამოცემის სურვილი. ადამიანების დიდი ნაწილისთვის წიგნის კითხვა ინფორმაციის მიღების გარდა, სიამოვნების განცდის პროცესიცაა. ალბათ, აქვთ წიგნების ქალაქის ფურცლებს რალაც მიმზიდველი ძალა, რომლის ახსნა ფსიქოლოგებმა უნდა სცადონ. მანამდე კი ფაქტი უნდა ვალიართ. ამავე დროს, დღეს მსოფლიოში თითქოს მოდურიც კი გახდა ახალი ბიბლიოთეკების შენობების სრულიად განსხვავებული და სტილიზებული ფორმებით დაპროექტება, რომლის მიზანი წიგნის მიმართ მკითხველთა ინტერესის კონცენტრაციაა.

ასეთ ბიბლიოთეკებს შორის გამოირჩევა ჩინეთის ახალი ბიბლიოთეკა, მეტსახელად „ბინჰაის თვალი“, რომელმაც აალაპარაკა მთელი მსოფლიო. მედიასა თუ სოციალურ ქსელებში ფართოდ განიხილავენ ჩინეთის ბიბლიოთეკის ფორმასა და შინაარს, უწოდებენ „მსოფლიოში უდიდესს“, „კოსმიურს“, „ფუტურისტულსა“ და ა.შ. თუმცა, მიუხედავად იმისა, რომ 1200 მილიონ წიგნს იტევს, იგი ნამდვილად არ არის მსოფლიოში უდიდესი. მასზე ბევრად მეტია, თუნდაც, ამერიკის კონგრესის ბიბლიოთეკა როგორც ფართობით, ასევე წიგნების რაოდენობით.

მაგრამ, მაინც რატომ გახდა ეს ბიბლიოთეკა განსაკუთრებული ყურადღების ობიექტი? რით გამოირჩევა იგი მსოფლიოში ცნობილი სხვა ბიბლიოთეკებისაგან?

„ბინჰაის თვალი“ გაიხსნა 2017 წლის პირველ ოქტომბერს წინეთის ჩრდილო-აღმოსავლეთით, ქალაქ ტიანძინის კულტურულ გარეუბანში, ბინჰაიში. ბინჰაის კულტურული კომპლექსი პარკთან ერთად შეადგენს 120 000 კვადრატულ მეტრს, რომლის შექმნაზე მინვეული იყო მსოფლიოს წამყვანი რამდენიმე არქიტექტურული ბიურო, მათ შორის Bernard Tschumi Architects, Bing Thom Architects და MVRDV.

წინასწარი ჩანაფიქრით კომპლექსში შევიდოდა ხუთი შენობა, რომლებიც ერთმანეთს დაუკავშირდებოდნენ შემინული დერეფნებით. საერთო გეგმა შეიმუშავეს GMP-ს არქიტექტორებმა, რომლებმაც დანარჩენ თანამონაწილეებს სხვადასხვა შენობებისთვის დაუდგინეს ზუსტი მოცულობები და პარამეტრები. კომპლექსში გათვალისწინებული იყო ბიბლიოთეკაც, რომელიც ასევე მარტივი გეომეტრიული ფორმის ხუთსართულიანი შენობა უნდა ყოფილიყო.

ბიბლიოთეკის დიზაინი ერთობლივად შეიმუშავეს ჰოლანდიურმა არქიტექტურულმა ბიურომ MVRDV-მ და ადგილობრივმა კომპანია TUPDI-მ (ტიანძინის ქალაქდაგეგმარებისა და დიზაინის ინსტიტუტი). არქიტექტორებს არ ჰქონდათ უფლება, როგორღაც შეეცვალათ ძირითადი გეგმით დადგენილი მომავალი ბიბლიოთეკის ფასადის სწორკუთხოვანი და მოსაწყენი ფორმები, ამიტომ მათ მთელი ყურადღება გადაიტანეს შიდა სივრცეზე და შექმნეს უჩვეულო ინტერიერი, რომელიც შემინული ფასადიდანაც კარგად ჩანს.

ბიბლიოთეკის ცენტრში განთავსებულია სფეროს ფორმის აუდიტორია, რომელიც გიგანტურ თვალს წააგავს. სწორედ მის გამო უწოდეს ბიბლიოთეკას მეტსახელად „ბინჰაის თვალი“. სფერო დაფარულია სარკეებიანი პანელებით, რომელთა საშუალებით აუდიტორია გარემოს ირეკლავს და შენობის 360 გრადუსის პანორამულ ხედებს იძლევა. მთელი სფეროს გარსში თანაბარ მანძილზე შეფარულად განთავსებულია ნათურები, რომლის შუქით გაკაშკაშებული სფერო უჩვეულო განწყობას უქმნის მიმსვლელს.

სფერო იატაკიდან ჭერამდე გარშემორტყმულია ტერასებიანი ნიგნების თაროებით. სტელაჟებზე დამონტაჟებული ნათურები თანაბრად ანაწილებს შუქს. კონსტრუქციები, ნიგნების სტელაჟების გარდა, გამოიყენება დასაჯდომად, კიბის საფეხურებად და ჟალუზებადაც კი. მათი საშუალებით მზის თვალისმომჭრელი სხივე-

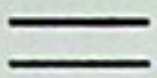
ბი ასე ადვილად ვეღარ აღწევს შემინული ფასადიდან. ტალღოვანი ნიგნების თაროები და ფენიანი ქერი ბიბლიოთეკას ფუტურისტულ ინტერიერს უქმნის.

ბიბლიოთეკის პირველი ორი სართული მოიცავს სამკითხველო ზონას, ნიგნებსა და ლაუნჯებს, ხოლო ზედა სართულები დათმობილია შეხვედრების სივრცეებისთვის, ოფისებისა და კომპიუტერულ-აუდიო ოთახებისთვის. ზედა სართულებამდე მისასვლელად გამოიყენება ცენტრალური ატრიუმის ტერასა. სახურავზე მონყობილია ვერანდა. მკითხველებისთვის გამოყოფილია გამწვანებული, იზოლირებული ოთახები. სივრცე ისეა მოწყობილი, რომ ის თანაბრად მიმზიდველია, როგორც ბავშვებისთვის, ასევე მოზრდილებისა და ხანში შესულებისთვის.

ტექნიკურ სართულზე, რომელიც მდებარეობს შენობის სარდაფში, განთავსებულია ნიგნსაცავი, დიდი არქივი და მომსახურე პერსონალის სამუშაო სივრცე. პროექტის ავტორთა ჩანაფიქრით, ინფრასტრუქტურის ასეთმა წყობამ უნდა შეცვალოს ადამიანების დამოკიდებულება ბიბლიოთეკის მიმართ. რადგან, ბიბლიოთეკა მხოლოდ ნიგნთსაცავი არ არის, არამედ იგი თავისებური საზოგადოებრივი სასტუმრო დარბაზია, რომელშიც მოინახება ადგილი საქმიანი მოლაპარაკებებისთვის, მეგობართა შეხვედრებისა და სამეცნიერო კვლევებისთვის.

ბიბლიოთეკა, როგორც წესი, პირდაპირ ეკონომიკურ მოგებას არასოდეს იძლევა. იგი უფრო ხარჯიან დაწესებულებათა რიგში დგას. „ბინჰაის თვალის“ აშენებაც საკმაოდ ძვირი დაჯდა. მიუხედავად იმისა, რომ დღეს ჩინეთის სახელმწიფო უდიდეს ეკონომიკური აღმავლობის გზაზე დგას. ნაკლებად სარწმუნოა, რომ პრაგმატულად მოაზროვნე ჩინელებს უპერსპექტივო პროექტში დაებანდებინათ მსხვილი თანხები. მათი გათვლა მომავალი თაობის განათლების აუცილებლობას ეყრდნობა, ეს კი პირდაპირ კავშირშია ბიბლიოთეკასთან, ნიგნთან.

დღეს, ციფრული ტექნოლოგიების განვითარების უმაღლეს ეტაპზე, ჩინელებმა ააშენეს მსხვილი მოდერნიზებული ბიბლიოთეკა, რომელშიც მკითხველების მისაზიდად გამოიყენეს ვიზუალური ეფექტები, ხოლო მათი საინფორმაციო მოთხოვნების დასაკმაყოფილებლად ერთდროულად აამოქმედეს სხვადასხვა რესურსი – ბეჭდურიცა და ელექტრონულიც. მათ ამით ერთგვარად პასუხიც კი გასცეს კითხვაზე და აჩვენეს, რომ ბეჭდური და ელექტრონული ნიგნების პაექრობაში გამოკვეთილი უპირატესობა არცერთ მხარეს არ აქვს.



ნათია სიხარულიძე
ლევან ბებურიშვილი

ლადო მინაშვილის „ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“

პროფესორ ლადო მინაშვილის წიგნი – „ნარკვევები ქართული ლიტერატურის ისტორიიდან“ – 2017 წელს გამოსცა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის გამომცემლობამ. როგორც ავტორის წინასიტყვაობა გვამცნობს, წიგნი აერთიანებს ბოლო წლებში დაწერილ ნაშრომებს, რომლებიც ძველი, ახალი და უახლესი ქართული ლიტერატურის ისტორიის საკითხებებს ეძღვნება. გამოცემაში ისეთი წერილებიც არის შეტანილი, რომლებიც პირველად ქვეყნდება. ესენია: „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ეპიზოდის მხატვრული ანალიზისთვის“, „სოლომონ რაზმაძე“, „მიხეილ თუმანიშვილი“, „მუხრან მაჭავარიანის პოეზია თანამედროვეობის კონტექსტში“, „კორნელი კეკელიძე ახალი და უახლესი ქართული ლიტერატურის მკვლევარი“.

წიგნი ქართული ლიტერატურის ისტორიის ხანგრძლივ პერიოდს მოიცავს: „ვეფხისტყაოსნიდან“ თანამედროვეობამდე. აქ შეხვდებით ნარკვევებს არამხოლოდ სხვადასხვა პერიოდში მოღვაწე მწერალთა შემოქმედების, არამედ – ლიტერატურის მკვლევართა შესახებაც: თავად ავტორი ასე განმარტავს წიგნის შინაარსობრივ მრავალფეროვნებას: „სხვადასხვა დროში მოღვაწე, მხატვრული შესაძლებლობებით განსხვავებულ მწერალთა ცხოვრება-შემოქმედების განხილვის, ლიტერატურის ისტორიკოსთა ღვაწლის შეფასების ერთ წიგნად შეთავაზებას მკითხველისათვის ის მიზანიც ჰქონდა, რომ წარმოგვეჩინა სხვადასხვა დროს ქართული კულტურული ცხოვრების წიაღში მიმდინარე ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი პროცესების უწყვეტი მემკვიდრეობითი კავშირი“.

„ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ეპიზოდის მხატვრული ანალიზისათვის“ – ამ წერილით იხსნება წიგნი. ავტორი გვთავაზობს ძალიან

საინტერესო პარალელს შოთა რუსთაველის პოემის კონკრეტულ ეპიზოდსა და გოეთეს ორ ნაწარმოებში („ახალგაზრდა ვერტერის ვნებანი“, „შერჩევითი ნათესაობა“) განმეორებულ მოტივს შორის მკვლევარი თვლის, რომ რუსთაველთან ფსიქოლოგიურად და ესთეტიკურად დაახლოებით იგივეა გამოხატული, რაც ხუთი საუკუნის შემდეგ გოეთესთან. მკვლევარი მსჯელობას ასე ასრულებს: „ილია ჭავჭავაძის სიტყვები რომ მოვიმარჯვოთ, დიახაც, რომ დიდი, ფართო სარბიელია უკვდავი პოემა მხატვრული ანალიზისათვის, ესთეტიკური განსჯისათვის“.

ვფიქრობთ, ლადო მინაშვილის ნარკვევი – „ვეფხისტყაოსნის“ ერთი ეპიზოდის მხატვრული ანალიზისათვის“ სწორედ ილია ჭავჭავაძის თვალსაზრისის ილუსტრაციას, დადასტურებას წარმოადგენს.

წიგნში წარმოდგენილ ნარკვევთა ძირითადი ნაწილი ეძღვნება ახალი ქართული ლიტერატურის წარმომადგენლების – რომანტიკოსების: ალექსანდრე ჭავჭავაძის, გრიგოლ ორბელიანის, ნიკოლოზ ბარათაშვილის, ვახტანგ ორბელიანის, სოლომონ რაჭმადის, მიხეილ თუმანიშვილის, ქართველი რეალისტების: გიორგი ერისთავის, ლავრენტი არდაზიანის, გიორგი წერეთლის, სოფრომ მგალობლიშვილის, ეკატერინე გაბაშვილის, იოსებ დავითაშვილის, ალექსანდრე ყაზბეგის, დავით კლდიაშვილის, დიდი ქართველი პედაგოგისა და საბავშვო მწერლის იაკობ გოგებაშვილის – ცხოვრებისა და შემოქმედების ძირითადი საკითხების განხილვას. ამ ნარკვევებში, ერთი მხრივ, გათვალსწინებულია თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობის მიღწევები, ხოლო, მეორე მხრივ, ვლინდება ავტორის ორიგინალური თვალთახედვა. არაერთი საკითხი აქ ახლებურადაა დასმული და გადაჭრილი.

საგანგებოდაა ხაზგასასმელი ის გარემოება, რომ ნარკვევთა დიდ უმრავლესობას მსჭვალავს პედაგოგიკური მიზანდასახულობა და ჩაფიქრებულია, როგორც დამხმარე სახელმძღვანელო მასალა სტუდენტებისა და ქართული ლიტერატურის ისტორიის მკვლევართათვის.

ქართული მოდერნიზმის ორი უმნიშვნელოვანესი წარმომადგენლის – გალაკტიონ ტაბიძისა და გრიგოლ რობაქიძის შემოქმედებას წიგნში ცალკე ნარკვევები ეთმობა. ორივე ნარკვევი, როგორც ავტორისეული შენიშვნა გვამცნობს, პირველად დაიბეჭდა კრებულში „დიდნი საქმენი“.

გალაკტიონისადმი მიძღვნილი წერილი, შეიძლება ითქვას, ენციკლოპედიური ხასიათისაა, იგი პოეტის შესახებ ყველაზე მთავარს, ძირითადს მოგვითხრობს.

ბიოგრაფიული ცნობები, კონსტანტინე გამსახურდიასა და გრ. რობაქიძის შეხედულებები გალაკტიონზე, ეპოქის სულიწკვეთება, ტოტალიტარიზმი და გალაკტიონის მიერ მორგებული ნილაბი, თვითმკვლელობის პრობლემა, პოეტის შემოქმედებითი მრავალფეროვნება და ამ მრავალფეროვნების მიზეზების ახსნა, მიმართება ლიტერატურულ ტრადიციასთან, გალაკტიონი და სიმბოლიზმი, გალაკტიონისეული ნოვაციები და ჩვენი მწერლობა... ეს იმ საკითხთა ერთი ნაწილის ჩამონათვალია, რომლებზეც მკვლევარი მსჯელობს, გარდა ამისა, იგი ცალკე განიხილავს ლექსებს: „მე და ლამე“ და „მთანმინდის მთვარე“, ასევე საგანგებოდ შეჩერდება თემებზე – ბუნება და გალაკტიონი, გალაკტიონი და ფოლკლორი, საუბრობს მიძღვნილი ხასიათის ლექსების სპეციფიკაზე, უცხოური ლექსიკის დანიშნულებაზე პოეტის მხატვრულ ტექსტებში...

ასევე მასშტაბური და მრავლისმომცველია ნარკვევი გრიგოლ რობაქიძის შესახებ. მწერლის ბიოგრაფიასა და შემოქმედებასთან დაკავშირებულ საკითხებზე მსჯელობისას ავტორი აღნიშნავს, რომ გრ. რობაქიძის მდიდარი სულიერი მემკვიდრეობა ჯერ კიდევ ელის თავმოყრას და ღრმა გააზრებას. ვფიქრობთ, ლ. მინაშვილის ეს ნარკვევი მომავლის მკვლევართათვის გზამკვლევის ფუნქციას შეასრულებს ამ მართლაც საინტერესო და მნიშვნელოვანი მწერლის ლიტერატურული მემკვიდრეობის შესწავლის პროცესში.

ჩვენი აზრით, ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნარკვევია „მუხრან მაჭავარიანის პოეზია თანამედროვეობის კონტექსტში“. იგი, როგორც სქოლიო გვამცნობს, 2016 წელს საჩხერეში, მუხრანობის პირველ დღესასწაულზე წარმოთქმულ სიტყვას წარმოადგენს. აქ მუხრან მაჭავარიანის შემოქმედებასთან დაკავშირებული – მისი თანამედროვეობისათვის აქტუალურობის – საკითხია დასმული და რაც მთავარია, დამაჯერებლად გადაწყვეტილიც.

მკვლევარი მიუთითებს რომ მუხრან მაჭავარიანი „არაა უკვე წარსულში დარჩენილი პოეტი, დღევანდელიობასაც ეხმაურება და ასე იქნება მომავალშიაც, რამდენადაც თანამედროვეობის გაგება გულისხმობს არა ერის სულიერების ზედაპირზე მდებარეს, მომენტურს, დროით განსაზღვრულს, არამედ მყარს, ღრმას, წარუვალს, დაწმენდილს და უცვალებელს“. ამ თვალსაზრისის დასასაბუთებლად ნარკვევში არაერთი მაგალითია მოტანილი. ავტორი სათანადო არგუმენტებით გვარწმუნებს, რომ „მუხრან მაჭავარიანი მაღალპოეტური ფორმით გვაიძულებს მოქალაქეობრივი გულისტკივილი აღვზარდოთ და განვამტკიცოთ ჩვენში საერთო საწესდარზე ფიქრით, რაც ძალიან სჭირდება ამჟამინდელ ქართველობას, ხშირად იდეალებისგან დაცლილს“...

ლ. მინაშვილი შეგვახსენებს, რომ მუხრანი არამხოლოდ პოეტი-ტრიბუნი, არამედ – უნაზესი ლექსების ავტორიცაა. აქვე მსჯელობს იგი მ. მაჭავარიანის პოეზიის ერთ თავისებურებაზე – მის ლექსებს მკვეთრად გამოარჩევს – ესაა ლექსში პროზაიზმების შემოტანა.

წიგნის ერთი ნაწილი ქართული ლიტერატურის მკვლევართ ეძღვნება. ვრცელი ნარკვევი – „კორნელი კეკელიძე – ახალი და უახლესი ქართული ლიტერატურის მკვლევარი“, კიდევ ერთხელ შეგვახსენებს და ახალი ასპექტებით წარმოაჩენს დიდი ქართველი მეცნიერის იმ თვალშეუდგამ ღვაწლს, რომელიც გარკვეულწილად დღემდე შეუფასებელი და დაუფასებელია.

ასევე დიდი ინტერესით იკითხება პავლე ინგოროყვასადმი მიძღვნილი ნარკვევი – „პავლე ინგოროყვა – ახალი ქართული ლიტერატურის მკვლევარი“.

წიგნი სრულდება პროფესორ იუზა ევგენიძის ცხოვრებისა და მეცნიერული მოღვაწეობისადმი მიძღვნილი ნარკვევით. სხვაგვარად ალბათ წარმოუდგენელიც იყო – სწორედ ლადო მინაშვილს უნდა ესაუბრა „უერთგულესი და უშურველი მეგობრის“ პიროვნული ღირსებებისა და მეცნიერული დამსახურების შესახებ.

ავტორი გვიმხელს იმ პრინციპს, რომლითაც წიგნზე მუშაობისას ხელმძღვანელობდა: „ვცდილობდით მზერის არიდან არ გაგვეშვა და განსხვავებული თავისებურებების შემცველ ლიტერატურულ მოვლენებში დაგვენახა ქართული სულის შინაგანი ერთიანობის გამომხატველი დინამიკა“. მართლაც, მიუხედავად იმისა, რომ ზემოხსენებული გამოკვლევები ეხება სხვადასხვა ეპოქაში მოღვაწე მწერალთა შემოქმედებას, წიგნი ერთ მთლიანობას წარმოადგენს, რადგან მასში მშვენივრადაა ნაჩვენები ქართული ლიტერატურულ-საზოგადოებრივი აზროვნების განვითარების უწყვეტობა, ძველი, ახალი და უახლესი ქართული ლიტერატურის ღრმა, შინაგანი კავშირი. თითოეული მწერლის შემოქმედებითი მოღვაწეობა ქართული ლიტერატურის განვითარების მთლიან კონტექსტშია შესწავლილი და შეფასებული.

ვფიქრობთ, ავტორის ჩანაფიქრი შესანიშნავადაა განხორციელებული. ისიც აშკარაა, რომ პროფესორ ლადო მინაშვილის – თაობათა აღმზრდელის, თაობათა მასწავლებლის ეს წიგნი ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში შეასრულებს სახელმძღვანელოს ფუნქციას.

ლალი ავალიანი

ტიციან ტაბიძე

ტიციან ტაბიძის ჩვენამდე მოღწეული ერთადერთი ავტობიოგრაფია 1936 წლის 15 აპრილით თარიღდება. ესაა საბჭოთა ტოტალიტარიზმის უკიდურესი მძვინვარების პერიოდი, „ხანი უნდობარი“ (გალაკტიონი), როცა ძნელია გამოირჩეს სიმართლე და ტყუილი, სინრფელე და იძულებითი კონფორმიზმი; ამიტომაც გვმართებს კრიტიკული, ფრთხილი დამოკიდებულება თავის გადარჩენის მიზნით დაწერილი ნებისმიერი თხზულების მიმართ.



პოეტს არაერთხელ აღუნიშნავს დაბადების თარიღი – 1895 წლის 2 აპრილი. მისი რეაბილიტაციის შემდგომ წლებში მიაკვლიეს საეკლესიო ჩანაწერს, რომლის მიხედვით პოეტი დაბადებულია 1893 წლის 2 ივლისს (იოსებ ლორთქიფანიძე). იმ დროისათვის ხშირია დაბადების თარიღის შეცვლა (გრ. რობაქიძე, კ. გამსახურდია, გ. ტაბიძე, პ. იაშვილი და სხვ.), – სხვადასხვა მიზეზით და მიზნით. ეჭვს არ უნდა იწვევდეს 1893 წლის 2 ივლისიც.

ტიტე ტაბიძე დაიბადა რიონის პირას, სოფელ ჭყვიშში (შუამთის თემი, ვანის რაიონი), მღვდელ იუსტინე ტაბიძისა და ელისაბედ ფხაკაძის ოჯახში; იყო უფროსი ვაჟი, ჰყავდა ოთხი და-ძმა. მისი ალალი ბიძაშვილი, მეზობლად მცხოვრები მამით ობოლი გალაკტიონი მაშინ მცირეწლოვანი იყო. შინაურები სიცოცხლის ბო-

ლომდე ტიტკოს ეძახდნენ. პაოლო იაშვილისაგან განსხვავებით, რომელმაც გიმნაზიაშივე შეიცვალა სახელი, ტიტე მოგვიანებით გახდა „ტიციანი“.

მამამისი, ტიციანის მეუღლის – ნინო მაყაშვილის თქმით, „უცნაური“ მღვდელი იყო. ჟურნალისტობასა და საერო მოღვაწეობაზე მეოცნებე იუსტინემ ქუთაისის სასულიერო სასწავლებლის დამთავრების შემდეგ თბილისის სასულიერო სემინარიაში გააგრძელა სწავლა. განათლებულ, პატრიოტ ყმანვილკაცს კალამიც უჭრიდა, აქვეყნებდა პუბლიცისტურ წერილებს ილიას „ივერიაში“. რევოლუციურად განწყობილი, სასულიერო წოდებაზე არც ფიქრობდა. როცა თავისუფალი აზროვნებისათვის სემინარიიდან გარიცხეს, ერთხანს თბილისსა და ქუთაისში მსახურობდა, ვერსად მოიკიდა ფეხი. მამის დაჟინებული მოთხოვნით დაბრუნდა ჭყვიშში და მღვდლად ეკურთხა. მისი ძმა ვასილი, გალაკტიონის მამა, ახალი გარდაცვლილი იყო. იუსტინემ იქვე პატარა სკოლა დააარსა, ჰქონდა მდიდარი ბიბლიოთეკა. მას დიდი წვლილი მიუძღვის ტიციანისა და გალაკტიონის პირველდანიყებით განათლებაში. იქვე, სახლის სიახლოვეს, იყო ეკლესია და სასაფლაო. პატარები ხშირად ეხმარებოდნენ იუსტინეს ღვთისმსახურების აღსრულებაში. ალბათ აქედანვე დაედო სათავე ბიბლიური ნაირგვარი ალუზიების სიუხვეს გალაკტიონისა და ტიციანის პოეზიაში.

ნიჭიერ ბავშვს, რომელმაც 4 წლის ასაკში ისწავლა ანბანი, 5 წლის შემდეგ მთელი სიცოცხლის მანძილზე წიგნი ხელიდან აღარ გაუშვია. ლექსებს, მცირე ზომის პროზასა და თარგმანებს გიმნაზიის მეექვსე კლასიდან აქვეყნებდა ქუთაისისა და თბილისის გაზეთებში. ხელმოკლე ოჯახი შვილის განათლებისათვის არაფერს იშურებდა: 1905 წლიდან ქუთაისის კლასიკურ გიმნაზიაში სწავლობდა, ფრიად ერუდირებული ყმანვილი აქვე დაინტერესდა უახლესი პოეზიით, კერძოდ, ფრანგული და რუსული სიმბოლიზმით.

ტიციანის დედა, რომელიც ქუთაისის საკმაოდ შეძლებული სასულიერო წოდების ოჯახიდან იყო, სანაქებო მეოჯახე აღმოჩნდა: მუდამ მხარში ედგა მეუღლეს, მისი დასწავლების მერეც ცდა არ დაუკლია შვილების განათლებისათვის. ძმების დახმარებით მოახერხა ტიციანის მოსკოვის უნივერსიტეტში განწესება: გიმნაზიის დამთავრების შემდეგ, 1913 წლიდან 1917 წლამდე, იგი ფილოლოგიის ფაკულტეტზე სწავლობდა. 1915-16 წლებიდან ტიციანმა თავი დააღწია „ლიტერატურული შეგირდობის“ პერიოდს, აქედანვე იწყება მისი თვითმყოფადი, ორიგინალური შემოქმედება, აგრეთვე ზრუნვა „ცისფერყანწელთა“ ჯგუფის დაფუძნებისათვის. ქართული და რუსული კლასიკის საუცხოოდ მცოდნე სტუდენტი,

ქუთაისიდანვე ფრანგ და რუს სიმბოლისტებს რომ თარგმნიდა და „მოდერნიზმის ქადაგის“ გრ. რობაქიძის შეგირდად მიაჩნდა თავი, მომზადებული აღმოჩნდა მოსკოვის დეკადენტური სალიტერატურო ცხოვრების აღსაქმელად. შუამთისაგან მომზადებული (რუსეთიდან დაბრუნებული ერთხანს ქუთაისში ცხოვრობდა, შემდეგ დამკვიდრდა თბილისში, რომელიც მართლაც მთელი გულით შეიყვარა) გაუუცხოვდა სოფელს. ადრე ყოველთვის მიუხაროდა სოფელში, ყრმობის დროს გალაკტიონთან ბევრ დროს ატარებდა. შემდეგაც, სტუდენტური არდადეგებისას, ერთად ბანაობდნენ და თევზაობდნენ რიონში: „ვკითხულობთ ერთად წიგნებს, რაც კი გაგვაჩნია. შელამებისას გავალთ რიონს გაღმა ყანებში, დავსხდებით რიონის პირას ვერხვის ძირში, გვაქვს თან დოქით ღვინო... ტიტე მიაშობს მოსკოვის ამბებს, მე ვუამბობ ქუთაისისას, ხანდახან გამოდის, რომ ქუთაისის ამბები ჯობნებია მოსკოვისას, რადგან მე უფრო მეტ ტყუილებს ვამბობ, ვიდრე ტიტე. ტიტე გულზე სკდება“ (გალაკტიონის წერილიდან ოლია ოკუჯავასადმი, 1914 წ.).

სუსტი და მოუხერხებელი ტიცციანი ვერ ეწყობოდა გლეხურ საქმეს; ლექსში „გალაკტიონ ტაბიძეს“ (1927) ჩანს ამბივალენტური დამოკიდებულება მშობელი მხარისადმი: ერთი მხრით, – „მე შემეყვარდა სამუდამოდ ჩემი ორპირი“, მეორეს მხრით, – „კიდევ კარგია, თუ მოყვარემ ვინმემ გაბედა, თუ კიდევ შერჩნენ მეზობლები დანყევლილ კუთხეს“.

მშობლიური გარემოს რეცეფცია მის პოეზიაში უაღრესად ტრაგიკულია და ზოგჯერ აპოკალიპსურ ვიზიონს მოგვაგონებს. ამის ახსნას პოეტი ზემოხსენებულ ავტობიოგრაფიაში შეეცადა: „ადრეული ბავშვობიდანვე უცნაური პეიზაჟით ვიყავი გარემოცული, ტროპიკული გვიმრები, ლიანები, ჭადრებისა და ალვების ხშირი რიგები და ალაგ-ალაგ ჭაობიანი სახნავების ფართო არე ჩემს გონებაში აცოცხლებდნენ მაინ რიდის რომანების გმირებს... განსაკუთრებით დამამახსოვრდა მზის ჩასვლა რიონისპირა ველებზე, როდესაც მზე ცეცხლმოდებულ მენამულ პალიასტომის ტბაში ჩაეშვებოდა ხოლმე და ცას სანახევროდ კოლოები ჰფარავდნენ.“

მოხუცები წელთა სიმრავლეს ანგარიშობენ იმ წლიდან, როცა ქვეყანას შავი ჭირი მოედო და რიონის წყალდიდობამ ყველაფერი წალეკა. აღიდეხულ მდინარეს თან მიჰქონდა დანგრეული სახლები, აკვნები, გარღვეული საფლავებიდან ნამოდებული კუბოები“...

სევდა-ნალველი და კაეშანი, ეგ ზომ დამახასიათებელი ტიცციანის ადრინდელი, ჯერ კიდევ უმწიფარი ლექსებისათვის (1910–1914 წწ.), 1915 წლის შემდეგაც საცნაურია, თუმცა უკვე მიგვანიშნებს პოეტის საკუთარ ხელწერას, უფრო მაღალ მხატვრულ რეგისტრს

და ნოვაციისადმი სწრაფვას („ქალდეას სიზმრები“, „თეთრი სიზმარი“, „პრინცი მაგოგი“, 1915 წ.). სტუდენტობისდროინდელი ბევრი ლექსი, რომელიც მალე „ცისფერყანწელთა“ პერიოდიკას დაამშვენებს და „საკულტო“ ელფერს შეიძენს, – მოსკოვშია დაწერილი („პიერო“, „ავტოპორტრეტი“, „მაგი წინაპარი“, „უაბჯარონი“, „L'art Poetique. წიგნიდან – ქალდეას ქალაქები“, „ფატმან ხათუნი“, „ბალაგანის მეფე“, 1916 წ.).

სტუდენტი ტიციანი აკადემიური განათლებით არ კმაყოფილდებოდა. მისი დაინტერესება მოდერნიზმით (სიმბოლისტები, აკმეისტები, ფუტურისტები), უცხოელი პოეტების (ემილ ვერჰარნი, ფილიპო ტომაზო მარინეტი) საგასტროლო ტურნეებით, უახლესი დასავლური პოეზიის გაცნობისათვის დიდ გასაქანს იძლეოდა. ამ დროისათვის ლიტერატურულ მოსკოვში ლიდერობას სიმბოლისტები ინარჩუნებდნენ, ფრანგი და რუსი სიმბოლისტები გახდნენ მისი მარადიული კერპები. სწორედ მოსკოვში დაწერილ ლექსებში ჩნდება პირველად მალარმეს, ბოდლერის, უაილდის, რემბოს, ვერჰარნის, ჰერედიას, ვერლენის სახელები.

განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს დაჭაობებული, ციებიანი ორპირისა და წყალდიდობათა კომმარული ხილვების მისადაგება ფრანგი სიმბოლისტის ლოტრეამონის „მალდარორის სიმღერების“ გომბეშოს მონოლოგთან, სამშობლოში დაბრუნებულს ორპირის ბაყაყების ყოველდღიურ ორკესტრს, გადაგვარებას და ციებისაგან გაჟღეტილ ქართულ სოფლებს რომ აგონებდა („გიჟი მღვდელი და მალარია“, „ორპირის სეზონი“, „სატურნი და მალარია“, „მღვდელი და მალარია“ კუბოში“, 1918–1920 წ.წ.).

მნიშვნელოვანია მისი ნაცნობობა კონსტანტინე ბალმონტთან, – „ვეფხისტყაოსნის“ მომავალ მთარგმნელთან (ბალმონტის განზრახვა რუსთაველის პოემის თარგმნისა, ქართველ მკითხველს 1914 წელს პარიზიდან გამოგზავნილი სტატიით გააცნო პაოლო იაშვილმა, რომელიც იქ მყოფ ბალმონტს ქართულად უკითხავდა „ვეფხისტყაოსანს“). პაოლოს დარად, ტიციანიც ეხმარებოდა ბალმონტს პოემის ათვისებაში.

მოსკოვშივე დაიწერა ტიციანის სტატია გალაკტიონზე „მარტოობის ორდენის კავალერი“, რომელიც 1916 წელს დაიბეჭდა თბილისის გაზეთ „საქართველოში“, აგრეთვე, „ცისფერ ყანწებში“ (№ 1, № 2) გამოქვეყნებული ვრცელი თეორიული ნაშრომი „ცისფერი ყანწებით“.

„ცისფერყანწელთა“ პირველი ეპატაჟური ლიტერატურული საღამოები და ჟურნალ „ცისფერი ყანწების“ („მთვლემარე“ ქუთაისში მეხის გავარდნის ეფექტი რომ იქონია), ორივე ნომრის გამოსვ-

ლა (28 თებერვალი, დეკემბერი) ტიციანის გარეშე წარიმართა, იგი მხოლოდ 1917 წელს დაბრუნდა ქუთაისში.

აქედანვე იწყება მისთვის ახალი, უბედნიერესი ხანა ინტენსიური შემოქმედებითი აქტივობა, უშუალო ჩაბმა „ცისფერი ორდენის“ საქმიანობაში, ბოჰემური, თავისუფალი ყოფა, ძველი დოგმების გაბედული მსხვრევა და ამბოხი, ნოვაციათა გაფეტიშება, „ცისფერყანწელთა“ ძმობა-მეგობრობისა და პირადი ცხოვრების „გაზღაპრება“, ახალი მითოლოგიის შექმნა... საბედნიეროა გარე ფაქტორებიც: რუსეთის იმპერიის ნგრევა, სამშობლოს დამოუკიდებლობის გამოცხადება, რამაც სტიმული მისცა დასავლეთ საქართველოს ინტელიგენციას თბილისში „დიდი გადმოსახლებისათვის“ (სერგო კლდიაშვილის თქმით). უბინაო „ცისფერყანწელები“, მათ შორის ტიციანიც, ხან ქუთაისში არიან, ხან თბილისში. იგი, გარდა ლექსებისა, პუბლიცისტურ და ლიტერატურულ წერილებს სისტემატურად აქვეყნებს ორივე ქალაქის პერიოდიკაში. ახლო წარსულს ჩაბარდა ფარისეველთა ისტერიული დამოკიდებულება „ცისფერი ყანწებისადმი“, ქუთაისის საზოგადოება წყობიდან გამოიყვანა პაოლოს ეპატაჟურმა მანიფესტმა და ლექსებმა. გალაკტიონის თქმით, აღმანახის გამოცემა (ფინანსური და ტექნიკური მხარე), სახელების მოფიქრება მხოლოდ პაოლოს ძალისხმევით მოხერხდა; შემდეგში იგი საბოლოოდ გაემიჯნა პაოლოს და ვალერიან გაფრინდაშვილს, განუყრელი პაოლოსა და ტიციანისათვის შერქმეული სახელი „სიამის ტყუპები“ უკმაყოფილებას კიდევ უფრო ამძაფრებდა. ჯერ კიდევ გიმნაზიაში დამეგობრებული ტიციანი და მასზე ერთი წლით უფროსი პაოლო, ერთმანეთისაგან რადიკალურად რომ განსხვავდებიან (ჰაბიტუსით, ტემპერამენტით, ცხოვრების ნირით, მუშაობის წესით, საკუთარი შემოქმედებისადმი დამოკიდებულებით, პიროვნული მიდრეკილებებით), თითქოს ავსებენ ერთურთს: ამაზე მოგვითხრობს ყველა მემუარისტი (ნინო მაყაშვილი, სერგო კლდიაშვილი, შალვა აფხაიძე, გიორგი ლეონიძე, კოლაუ ნადირაძე, ლადო გუდიაშვილი, ანდრეი ბელი, ბორის პასტერნაკი, ილია ერენბურგი)... 10–20-იანი წლების კარიკატურისტებიც, ძირითადად, ტიციანისა და პაოლოს ტანდემს ხატავენ; განსაკუთრებით საინტერესოა პოლონელი მხატვრის ზიგმუნდ (ზიგა) ვალიშევსკის („ქიმერიონის“ ერთ-ერთი დეკორატორის) მეგობრული შარჟი.

ტიციანი, სხვა „ცისფერყანწელთა“ დარად, უპირობოდ აღიარებს პაოლოს ლიდერობას: „და იალალზე შენ იქნები მუდამ წინამძღვრად“ (სონეტი „პაოლო იაშვილს“, 1921 წ.).

ტიციანის კუმირი გიმნაზისტობის დროიდანვე გრ. რობაქიძე იყო. რუსულენოვან კლასიკურ გიმნაზიაში შემოღებული მკაცრი

აკრძალვების მიუხედავად, პაოლოსთან და ვალერიან გაფრინდაშვილთან ერთად, ტიცციანიც მალულად ესწრებოდა მის ლექციებს. მისი სტატია „ცისფერი ყანწებით“ („ცისფერი ყანწები“, № 1) მოიცავს გრ. რობაქიძის აპოლოგიას: „სიმბოლიზმი ჩვენში შემოიტანა გრ. რობაქიძემ. ბ. რობაქიძეზე არ გამართლდა საერთო დებულება, რომ ყოველ ნოვატორს წინ ელობება გაუგებრობის გაღავანი. იმას არაფრად დაჯდომია ძველ ღირებულებათა გადაფასების კადნიერება... პირველი მოციქული სიმბოლისტების სიტყვიერად ქადაგებდა მოდერნიზმის სახარებას. გრ. რობაქიძის აქაფებული სიტყვა, აღმაფრენი ფანტაზია, თვალისმომჭრელი სახეები ძვირფასი მოგონებაა ჩვენი ახალგაზრდობისა. პირველად იმან შეგვახედა იოჰანანის მოჭრილ თავს, პირველად იმან მოგვასმენინა ნიცშეს მწვალებელი სიტყვა“... აღიარებული მაესტრო მონანილეობდა „ცისფერყანწელთა“ პერიოდიკაში, ხალისით მეგობრობდა უმცროს პოეტებთან, თუმცა აღნიშნავდა, – მათი მეთაური არასოდეს ვყოფილვარო. ასეც იყო: „ცისფერყანწელთა“ საჯარო ეპატაჟური გამოსვლებსა და ჟურნალ-გაზეთების რედაქტირებაში არასოდეს მიუღია მონანილეობა. მარტოსული რობაქიძისათვის ახალგაზრდა მეამბოხებთან და ნოვატორებთან პირადი ურთიერთობა არანაკლებ მნიშვნელოვანი იყო; სიცოცხლის ბოლომდე (თუმცა მათი გზები 31 წლიდან გაიყარა) დიდი სიყვარულით იხსენებდა პაოლოს და ტიცციანს; მწარედ განიცდიდა მათ ტრაგიკულ ხვედრს.

საქართველოში დაბრუნებული ტიცციანის ცხოვრებასა და შემოქმედებაში უდიდესი როლი ითამაშა შეხვედრამ ნინო მაყაშვილთან – მის მუზასთან, დიდ სიყვარულთან, შემდგომში, – მეუღლესთან. ნინო თელავის წმინდა ნინოს პანსიონში სწავლის დროს გაეცნო ჟურნალ „ცისფერ ყანწებს“, მისი სიმპათია და ინტერესი კიდევ უფრო გამძაფრდა, როცა თელავიდან თბილისში გადმოსახლებული, კონსერვატორიაში გამართულ „ცისფერყანწელთა“ პირველ საღამოს დაესწრო.

პაოლომ, როგორც სჩვეოდა, უჩვეულო დეკორაციით მიიპყრო ყურადღება: სცენაზე, მაგიდას უსხდნენ წითელქულაჯიანი პაოლო, ლელი ჯაფარიძე ყვითელბაბთიანი ცისფერი პერანგით, ვალერიან გაფრინდაშვილი, კოლაუ ნადირაძე და შალვა კარმელი. წითელი ღვინის დოქი სავსე ჭიქებით მაგიდაზე და იების ზღვა, – უცნაურ სანახაობას წარმოადგენდა. საღამოს ჩვეული გატაცებით, ენამჭევრობით და თავდაჯერებულობით პაოლო უძღვებოდა; ახალგაზრდობა მათ მხარეს იყო, სხვათა აღშფოთებას პოეტები არაფრად აგდებდნენ. ტიცციანი ამ დროს ჯერ კიდევ მოსკოვში იყო.

„ცისფერყანწელები“ ახლოს გავიცანი, განსაკუთრებით პაოლოს დავუმეგობრდი, რომელმაც პირველ შეხვედრისთანავე მომახალა, მეგობრობაში ავთანდილობის განევა ძალმძისო მართლაც მისმა მეგობრობამ ჩემთან და ტიცციანთან, სავსებით დაადასტურა ეს სიტყვები“ (ნინო მაყაშვილი).

ტიციანს და ნინოს, მისი ადრინდელი ლექსის „პიეროს“ (1916 წ.) გამო, პიერო და კოლომბინა შეარქვეს. მათი უჩვეულო ჩაცმულობა (ნინო განუყრელი წითელი პალტოთი და ღილაკილოში მიხაკგაბნეული ტიცციანი), არანაკლებ ექსტრავაგანტური პაოლო განუყრელი შლაპით საყოველთაო ყურადღების ცენტრში მოექცნენ.

ტიციანი არ იყო თავზებელაღებული და უშიშარი მემამბოხე, უფრო თავდაჭერილი და მორცხვი ეთქმოდა; მხოლოდ ლექსებსა და სტატიებში გამოხატავდა აშკარად მკრეხელობას და კადნიერებას, ამის გამო ასცდა ფილისტერთა პირველ შემოტევებს. მოსკოვიდან დაბრუნებული, ერთიანად ჩაერთო „ცისფერყანწელთა“ ლიტერატურულ ბატალიებსა და ბოჰემურ ცხოვრებაში, მათთვის სრულიად ორგანული რომ იყო; ნინო მაყაშვილი მისი ყოველდღიური თუ ღამეული ყოფის განუყრელი მონაწილე გახდა. ძნელი დროება დამდგარიყო, ჯიბეგაფხეკილ პოეტებს გაუჭირდათ, პაოლოსაც უკვე იშვიათად ეხმარებოდა მამამისი – პროვიზორი ჯიბრაილი, თუმცა მაინც ამბობდა: „ჯერჯერობით ჯიბოს ჯიბით“ ვცხოვრობო. ფული თუ გაუჩნდებოდა, დაუთვლელად, ბლუჯა-ბლუჯა ურიგებდა ახლობლებს. ნინო რეგისტრატორად მუშაობდა, ღამისთევებმა მეგობარ პოეტებთან ცუდი ნაყოფი გამოიღო: ნინო დაავადდა. „პოეზიით შეპყრობილი“ ქალიშვილი „ცისფერყანწელთა“ გვერდით იყო მაშინაც, როცა „ფანტასტიურ ქალაქ“ (გრ. რობაქიძე) თბილისს მოაშურეს პეტერბურგისა და მოსკოვის ავანგარდისტებმა.

საქართველოს დამოუკიდებლობის ხანმოკლე პერიოდში, რომელიც ქართული კულტურის თითქმის ყველა დარგის აღზევებით, სიახლისადმი სწრაფვით და ევროპული ორიენტაციით გამოირჩა, რუსეთის რევოლუციასა და სამოქალაქო ომს განრიდებულმა რუსმა ხელოვანებმა დროებითი ბინა თბილისში დაიდეს (შემდეგში უმრავლესობა ემიგრაციაში წავიდა, ზოგიც რუსეთში დაბრუნდა) და ნაყოფიერი შემოქმედებითი საქმიანობაც გააჩაღეს. „ტფილისი პოეტების ქალაქი გახდა“ (გრ. რობაქიძე). მხატვრები – კ. ზდანევიჩი, ს. სუდეიკინი, ლ. გუდიაშვილი, ზ. ვალიშევსკი, დ. კაკაბაძე ერთად მუშაობდნენ „ცისფერყანწელთა“ კაფე „ქიმერიონის“ მონატვაზე. პოეტები (ი. ზდანევიჩი, ა. კრუჩიონიხი, ტ. ვერორკა, ნ. ლაზარევა, ი. ტერეტიევი, ვ. კამენსკი, ს. გოროდეცკი, ა. ანტონოვ-

სკაია და სხვ.) ხსნიან პატარა კაფეს „фантастический кабачек“, ქართველ პოეტებთან ერთად (გრ. რობაქიძე, ტ. ტაბიძე, ლ. გუდიაშვილი, პ. იაშვილი) მართავენ პოეტურ საღამოებს, ერთად იკრიბებიან „იმედში“, „ინტერნაციონალში“, „ქიმერიონში“, „ტფილისში“; ერთობლივად თანამშრომლობენ ჟურნალებში „Ars“, „Б“ და სხვ.

ხშირია დებატები მათ შორის: გრ. რობაქიძე მკვეთრად უპირისპირდება ა. კრუჩიონიხს, გამოხს რუსი ფუტურისტების დადაიზმისაკენ გადახრას, პროტესტს გამოთქვამს ტიცვიანის მიმართ, რომელიც „დადას ახალი მანიფესტის“ შექმნას აანონსებს. მხოლოდ ვ. გაფრინდაშვილის ჩარევით, განიმუხტება გაუგებრობა. ტიცვიანი უკან იხევს და კვლავ სიმბოლისტად რჩება, თუმცა, შემდეგში ფუტურიზმისა და დადაიზმის ელემენტები მის ლექსებში ფრიად საინტერესოა („გიჟი მღვდელი და მალარია“, 1918; „მელიტას. დადაისტური მადრიგალი“, 1923; „უჟმური კვირა“, 1924; „მუხამბაზი, რომელიც არ იმღერება“, 1925 და სხვ.).

ნინოსათვის ბოჰემური ცხოვრება შეუფერებელი აღმოჩნდა, მას ჭლექი შეეყარა. ტიცვიანის შფოთვა უსაზღვრო იყო, ნუხდა პაოლოც: აძალებდა წამლების მიღებას, ზოგჯერ ნინოს გასამხნევებლად, მასთან ერთად იკეთებდა ნემსებს; ტიცვიანი კი, შემცბარი, თავჩალუნული იჯდა მის გვერდით. ნინო აბასთუმანში გაგზავნეს, მკურნალობის შემდგომ კახეთში გაემგზავრა. მალე ტიცვიანმაც ჩააკითხა. ორი წლის შემდეგ, 1920 წლის 14 იანვარს თბილისში დაქორწინდნენ, ნინოს ბიძის ბინაზე გადაიხადეს ქორწილი, „მთელი ქორწილის ხარჯი პაოლომ გაიღო, თავად კი დახეული შარვალი ეცვა“ (ნინო მაყაშვილი). ტიცვიანი იმავე დღეს ფილტვების ანთებით გახდა ავად. „თაფლობის თვე“ საავადმყოფოში გაატარეს, სათნოების დების როლს ნინო და პაოლო ითავსებდნენ. მერე ქუთაისში და ჭყვიშში გაემგზავრნენ ტიცვიანის დაძმისა და დედის სანახავად (მამა უკვე გარდაცვლილი იყო).

პირველი ზაფხული ბათუმში გაატარეს, სწორედ მაშინ ტიცვიანმა და ნიკოლო მინიშვილმა გაიგეს, რომ იქაურმა ხელისუფლებამ ყირიმიდან გემით გამოქცეული ოსიპ მანდელშტამი დააკავა, ვითარცა „ბოლშევიკების აგენტი“, რომ არა ქართველი პოეტები, მას დახვრეტა ელოდა. მანდელშტამი, რომელიც იმჟამად მანანწალას უფრო ჰგავდა, ვიდრე პოეტს, თბილისში მოლონიერებული და ქართველი მეგობრების მიერ ჩაცმულ-დახურული, მალე მშვიდობით გაამგზავრეს მოსკოვში.

1921 წლის 14 იანვარს მათი ერთადერთი ქალიშვილი ტანიტი (ნიტა, – ტანიტი ფლობერის „სალამბოს“ პერსონაჟის ხათრით

დაარქვეს) დაიბადა. თბილისში უკვე სავალალო მდგომარეობა სუფევდა: ბოლშევიკურმა რუსულმა ჯარმა მარნუხებში მოაქცია დედაქალაქი, ახლოვდებოდა 25 თებერვალი. მიუხედავად დიდი მსხვერპლისა, თბილისის შენარჩუნება მთავრობამ და მთავარ-სარდალმა ვერ შეძლეს და მატარებლით ბათუმს მიაშურეს, რათა ზღვით წასულიყვნენ ევროპაში. ქალაქში პანიკა სუფევდა. პაოლომ გადაჭრით მოსთხოვა ტიციანს ცოლ-შვილის სოფელში გახიზვნა; ტიციანმა სამშვიდობოს გაიყვანა ისინი და მალევე უკან დაბრუნდა. გენერალი მაზნიაშვილის მოგონებებიდან: „სადგურში მგზავრთა შორის შევამჩნიე... პაოლო იაშვილი, ტიციან ტაბიძე, ლევან მეტრეველი. ესენი მოვიდნენ ჩემთან და რჩევა მთხოვეს... – თქვენ დაუყოვნებლივ უნდა წახვიდეთ მონინაალმდეგესთან, უნდა უთხრათ, რომ საქართველოს მთავრობამ და მისმა ჯარებმა ტფილისი დატოვეს და თხოვოთ მიიღონ ზომები, რომ ხალხის ნაძირალა ელემენტებმა არ ისარგებლონ არეულობით და ძარცვა-გლეჯას არ მიჰყონ ხელი“. პაოლომ სასწრაფოდ შექმნა ახალგაზრდების ცხენოსანი რაზმი, რომელიც ჯერ კიდევ ჯარის შემოსვლამდე აკონტროლებდა ქალაქის უბნებს, შემდეგ, გალაკტიონ ვაშაძესთან ერთად, თეთრი დროშით, ეტლით გაეშურა ბოლშევიკების ქართველ პოლიტიკურ მეთაურებთან შესახვედრად. ქუთაისის გიმნაზიაში სწავლის პერიოდში ზოგი მათგანი ტიციანსა და პაოლოსთან მეგობრობდა. იმხანად მართლაც დიდი იყო პაოლოსა და ტიციანის დამსახურება, რასაც გვიდასტურებენ ლ. მეტრეველის, გ. ვაშაძის, თ. წულუკიძის, ი. აბაშიძის, ალ. ბარამიძის მოგონებები.

ახალმა მთავრობამ, ისევ ტიციანისა და პაოლოს ძალისხმევით, შეხვედრა გამართა თბილისის ხელოვანებთან, გადასცა მათ სარაჯიშვილისეული (იმხანად აკაკი ხოშტარიას კუთვნილი) სახლი – ახლანდელი „მწერალთა სახლი“. უბინაო ხელოვანები დროებით საცხოვრებლად იქვე შეასახლეს (ტიციანი, პაოლო, გალაკტიონი, მელიტონ ბალანჩივაძე და სხვ.); თუმცა ნინომ ჩვილ ბავშვთან ერთად უხერხულად მიიჩნია იქ ყოფნა და ბიძამისთან დაბინავდა, გრიბოედოვის 18 ნომერში (სადაც ახლა ტიციანის სახლ-მუზეუმი).

ანექსიის პირველ ხანებში ბოლშევიკებმა „თავი მოიკატუნეს“ (აკაკი ბაქრაძე), დამოუკიდებლობის დღე 26 მაისიც აღლუმით აღნიშნეს.

დაუბრკოლებლივ გამოდის „ცისფერყანწელთა“ პერიოდიკა. ტიციანი გაზეთ „ბარრიკადს“ (1920, 1922, 1924 წ.წ.) რედაქტორობდა. ხელოვანთა სასახლეში დასავლური პოეზიის თაობაზე ლექციებს კითხულობენ გრ. რობაქიძე, ტიციანი, პაოლო და სხვ.

სულ მალე კომუნისტები საბოლოოდ მოიხსნიან ნილაბს და მკაცრ ცენზურას და იდეურ დიქტატს დაანესებენ. ჯერხნობით კი

ტიციანი „ცისფერყანწელ“ პოეტად რჩება, აქვეყნებს „ძველებურ“ ლექსებს – „დროშა ქიმერიელთა“, 1921; „მელიტას“, „ნინა მაყაშვილს“, „სეზონის ფალავანი“, 1922; „უშური კვირა“, 1924 და სხვ.

1923 წელს ვ. გაფრინდაშვილის და გრ. რობაქიძის ლოზუნგი „დაბრუნება მიწასთან“ დროული აღმოჩნდა. ტიციანის პოეზიაში თანდათანობით კლებულობს „სკოლური“ მიკერძოება; ძლიერდება რეალისტური ნაკადი მის სატრფიალო თუ პატრიოტულ ლირიკაში („თამუნია წერეთელს“, 1925; „თამუნია წერეთელს“, „ჩააქრეთ სულში სიონის ზარი“, „მე ყაჩაღებმა მომკლეს არაგვზე“, 1926; „ლექსი მენყერი“, „რია-რია“, 1927 და სხვ.). ამ დროისათვის ტიციანი ბევრს მუშაობს, მოგზაურობს, ცდილობს თვითონაც და თავისი პოეზიაც შეაგუოს ახალ რეალობას. რომ არა მეუღლის სიყვარული, სიმტკიცე და ერთგულება, ტიციანის ცხოვრება იმ მძიმე წლებში უღრუბლოდ ვერ წარიმართებოდა. ნინო არ ეჭვიანობს ტიციანის პოეტურ „სატრფოებზე“ (მელიტა ჩოლოყაშვილი, თამარ წერეთელი), ქმრის განთქმულ სიზარმაცეს და სიბარიტობას ყოველდღიურ ყოფაში უდრტვინველად ეგუება. ხელმოკლეობის მიუხედავად, მათი სახლის კარი მუდამ ღიაა ქართველი და რუსი პოეტებისათვის („ცისფერყანწელები“, ანდრეი ბელი, სერგეი ესენინი, ბორის პასტერნაკი, იური ტინიანოვი და სხვ.). ტიციანიც და ნინოც უშურველად ეხმარებიან რუს პოეტებს ქართულ კლასიკოსთა თუ თავად ტიციანის ლექსების თარგმნისას; უტყუარი სამწერლო ნიჭით დაჯილდოებულმა ნინომ (რაც შემდეგში რუსულიდან თარგმნილ მის მემუარებში წარმოჩნდა), კარგად იცის ქმრის პოეზიის ფასი, უფრთხილდება მის ხელნაწერებს.

მიუხედავად პროლეტარულ მწერალთა შემოტევებისა, პაოლო და ტიციანი უცხოელების უპირველესი მასპინძლები და მეგზურები არიან: ბევრ რუს პოეტს შეაყვარეს საქართველო და ქართული კულტურა, დააინტერესეს კლასიკოსთა შემოქმედებით; მათ ხშირად იწვევენ მოსკოვსა და ლენინგრადში, სადაც უამრავი მეგობარი ჰყავთ. მოშურნეები ვერ ისვენებენ; გააფთრებულნი არიან, რომ „ცისფერყანწელებს“ ჯერ კიდევ ხელთ უპყრიათ ჰეგემონობა ქართულ პოეზიაში.

მაგრამ ეს დიდხანს ვერ გაგრძელდება, – 1924 წლის შეთქმულების არნახული სისასტიკით ჩახშობის შემდეგ საბოლოოდ დამარცხდა ხელოვანის თავისუფლების ილუზია ტოტალიტარულ სახელმწიფოში: „ცისფერყანწელთა“ პერიოდიკა დე-იურე თუ არა, დე-ფაქტო აკრძალულია.

1924 წლიდან, როდესაც პაოლოს უმცროსი ძმა შორაპანში ვაგონში ჩაცხრილეს, პოეტს უმწვავესი შემოქმედებითი კრიზისი

დაუდგა. პაოლო და ტიციანი კვლავ „სიამის ტყუპებად“ რჩებიან, მაშინაც, როცა 1935 წელს „მნათობში“ „ფაშისტი“ რობაქიძის ჩეკაში შეთითხნილ „შეჩვენებაზე“ იძულებით აწერინებენ ხელს.

1936 წელს ისინი მეგზურობას უწევენ სახელგანთქმულ ფრანგ მწერალს ანდრე ჟიდს, ერთ დროს სიმპათიით რომ იყო განმსჭვალული საბჭოთა კავშირის მიმართ. ქართველი პოეტები მას არაფერს უმაღავენ, რაც შემდეგ თავში საცემი უხდებათ: სსრკ-დან დაბრუნებული ანდრე ჟიდი ხიბლგაფანტულია და კრიტიკულ ნარკვევს აქვეყნებს. „შენმა ფრანგულმა დაგლუპაო“, – უთქვამს ბერიას პაოლოსთვის. ტიციანსაც, მწერალთა კავშირში თუ ჩეკას ჯურღმულებში მრავალგზის წამოაძახეს ჟიდთან ურთიერთობა.

ტიციანის ცხოვრების ბოლო აბსურდის დრამას გვაგონებს: „ცისფერყანწელთა“ წინააღმდეგ საქართველოს მწერალთა კავშირის პარტიული ელიტა ღვარძლსა და ბოლმას არ იშურებს. ისინი დღენიადაგ ბეზლობისა და ცილისწამების წინააღმდეგ თავისმართლების რეჟიმში იმყოფებიან. იმავდროულად ტიციანს და პაოლოს დიდი სახელი აქვთ რუსეთში. ტიციანის პოეზია, მათ შორის ადრინდელი „კრამოლური“ ლექსები, თარგმნილია საუკეთესო რუსი პოეტების მიერ, 1935 წელს მოსკოვში გამოიცა მისი პოეტური კრებული რუსულ ენაზე. დროდადრო იმართება ქართული პოეზიისა და საკუთრივ ტიციანის საღამოები მოსკოვსა და ლენინგრადში. ტიციანი კმაყოფილია, ალბათ იმაზეც ფიქრობს, რომ რუსი პოეტების მიერ მისი აღიარება ერთგვარი „ხელშეუხებლობის ფირმანია“ და ბერიასა და პარტიული მწერლების შემოტევებს შეაფერხებს. 1937 წლის თებერვალში წარგზავნიან პუშკინის იუბილეზე, დიდ თეატრში, საზეიმო ღონისძიებაზე შთამბეჭდავ სიტყვას წარმოსთქვამს. ამავე წლის მარტში ლენინგრადში მის ლიტერატურულ საღამოზე მისაღმებებით გამოდიან მწერლები და მთარგმნელები: ტიხონოვი, ტინიანოვი, ფედინი, ლივშიცი, ზაბოლოცკი და სხვანი.

ბედის ირონიით, სამშობლოში დაბრუნებულ ტრიუმფატორს 27-30 მაისს მწერალთა კავშირის პრეზიდიუმის სხდომაზე, პაოლოსთან ერთად, სასტიკ დაკითხვას უწყობენ, სთხოვენ „შეცდომების“ მონანიებას. ტიციანს უშვერად მიმართავს ერთი ყოფილი „ცისფერყანწელი“, „ფაშისტი“ გრიგოლ რობაქიძისადმი მიძღვნილი ადრინდელი ლექსის გამო. ტიციანი გაოგნებულია: „ამის შესახებ ვთქვი, რომ შემცდარი ვარ, ამაზე ილაპარაკა დემეტრადემ, ბუაჩიძემ. უფრო დიდ დაწესებულებაშიც იყო საქმე. გამოირკვა, რომ ეს შეგნებით არ მიქნია. მე ის მოვინანიე. აქაც ვთქვი, რა გინდათ, ვირტყა თავში?“

2 ივნისს დააპატიმრეს თვალსაჩინო „ცისფერყანწელი“ ნიკოლო მიწიშვილი, მისი ბედი უცნობი იყო, თუმცა ეჭვობდნენ, – დახვრიტესო (მართლაც, დახვრიტეს 13 ივლისს).

ბერიას არაადამიანური ხრიკებით განანამებმა და შეურაცხყოფილმა პაოლომ 22 ივლისს, მწერალთა კავშირში კრების მსვლელობისას, მიატოვა სხდომა და მეორე სართულზე გადანახული თავისი სანადირო თოფით მოიკლა თავი. თვითმკვლელობა ჩაითვალა დემონსტრაციულ „პროვოკატორულ აქტად“, არსებითად, ეს იყო ბერიასათვის განწული სილა. კრებაზე მყოფ ტიციანს ამ ამბავმა ბოლო მოუღო: სიმონ ჩიქოვანის მოგონებით, იგი ვერ მივიდა მეგობრის სანახავად. ამ შემზარავი ამბის გაგებისას ერთი ხმამაღლა წამოიყვირა, „ვაიმე, ძმაო პაოლო!“, მუხლები მოეკვეთა, სკამზე დავარდა და უკვე ხმადაბლა, თითქმის ჩურჩულით გაიძახოდა, – „ვაიმე, პაოლო“...

ცილისნამებათა ნიაღვარმა, ყოველივე ადამიანურის ჩაწიხლვამ, გაურკვევლობამ, – საზარელი ატმოსფერო შექმნა. პაოლოს „კონსპირაციულ“ დაკრძალვაზე მხოლოდ კოლაუ ნადირაძემ გაბედა დასწრება.

შიშით, დეპრესიით გათანგული ტიციანი, ერთხანს სახლიდან არ გამოდიოდა, თავს ძალა დაატანა და 12 სექტემბერს, ნირწამხდარი და დასუსტებული, მწერალთა კავშირის „ლონისძიებას“ დაესწრო წინამურში: იმ შავბნელ ფონზე ილიას ასი წლისთავისათვის ობელისკის აღმართვაც კი ცინიზმად და ფარისევლობად აღიქმებოდა.

ტიციანი განწირულია: 30 სექტემბერს „ლიტერატურულ საქართველოში“ დაიბეჭდა მისი პოეზიის გამანადგურებელი წერილი, სათაურით „პოლიტიკური გახრწნის ქაობში“. 8 ოქტომბერს გამოიძახეს მწერალთა კავშირის სხდომაზე (თავმჯდომარე – კანდიდ ჩარკვიანი); სხვათა შორის, გარდა ანდრე ჟიდისათვის „ჯაშუშური“ ინფორმაციის მიწოდებისა, ღალატად ჩაუთვალეს ლიტველ სიმბოლისტ პოეტთან იურგის ბალტრუშაიტისთან ურთიერთობა.

„1917 წ. მე, ტიციან ტაბიძემ, მაშინ მოსკოვის უნივერსიტეტის სტუდენტმა გავიცანი ბალტრუშაიტისი, როგორც პოეტი. 1924 წ. მოსკოვში ვიყავი ბალტრუშაიტისთან, რომელიც მაშინ სსრკ-ში ლიტვის ელჩი იყო. ვსაუბრობდით, რომ მას გადაეთარგმნა რუსთაველი. არავითარ ჯაშუშურ საქმიანობას მე მასთან არ ვეწეოდი“ – ტიციანის წრფელი პასუხი არავის აინტერესებდა, იმავე სხდომაზე დადგინდა: „ტიციან ტაბიძე გაირიცხოს საბჭოთა მწერლების კავშირის რიგებიდან“. ვერდიქტი უკვე გამოტანილია და ტიციანი ყოველ წამს ელის დაპატიმრებას.

მწერლის მეუღლე შესჩივის ახლობელს, – გაურკვეველობამ გაგვანამა, ღამეებს თეთრად ვათენებთ; პაოლოს ხომ მოაკვლევინეს თავი, ვშიშობ, იგივე არ ჩაიდინოს ტიცციანმა, ამას ჯობს დააპატიმრონო. „ახლობელმა“ ნინოს ნათქვამი იქ მიიტანა, სადაც ჯერ არს. 9 ოქტომბერს პოეტი დააპატიმრეს როგორც „ნაციონალური და კონტრრევოლუციური ორგანიზაციის აქტიური წევრი, საფრანგეთის ჯაშუში საბჭოთა კავშირში“.

არავინ იცის, როდემდე გაგრძელდა კომმარი ჩეკას ჯურღმულეებში, წამებით გამოძალული „ალიარებითი ჩვენებები“ ტიცციანის ხელმოწერით, – სრული აბსურდია.

ნოემბრითა და დეკემბრით დათარიღებული ორი ბრძანებით (ერთს ხელს აწერდა პირადად სტალინი, მეორეს – „სამეულის“ მდივანი), ტიცციანს დახვრეტა მიესაჯა. რეპრესირებულ მწერალთა საქმეების სკრუპულოზური კვლევის (რევაზ კვერენჩილაძე) მიუხედავად, დღემდე მიუწვდომელია ტიცციანის დახვრეტის თარიღი. დიდხანს იმედოვნებდნენ, რომ შესაძლოა, გადასახლებაში ყოფილიყო. პოეტის ბურუსით მოცული აღსასრული დაუდგენელია, მას საფლავიც კი არ ეღირსა სათაყვანებელ სამშობლოში. ტიცციან ტაბიძის სახელმა მთანმინდის პანთეონის მემორიალურ დაფაზე პოვა ნავთსაყუდელი.

1964 წელს ნინო მაყაშვილის დიდუბის პანთეონში დაკრძალვისას, გოგლა ლეონიძემ გამოსათხოვარ სიტყვაში აღნიშნა: „რკინის ქალამნები ჩაიცვი, სად არ იარე და ჩვენი დიდებული პოეტის ტიცციანის მემკვიდრეობა დააბინავე და მოკაზმე, როგორც მას ეკადრებოდა. ამ ამაგს ჩვენი ქართული მწერლობა არასოდეს არ დაივინყებს“. ნინო მაყაშვილის დამსახურებაა, რომ დღეს ტიცციანის ბინა – გრიბოედოვის ქ. №18, მის მუზეუმად იქცა.

ოცი წლის შემდეგ

„ყოველი ადამიანი ვალდებულია, თავის ხალხს,
თავის ქვეყანას გაუკეთოს ის, რისი გაკეთებაც მას შეუძლია“.
გურამ ფანჯიკიძე „თვალი პატიოსანი“



გასული წლის 27 აგვისტოს 20 წელი შესრულდა მას შემდეგ, რაც ამქვეყნიური ცხოვრებიდან წავიდა ქართველ მწერალთა თავკაცი, პროზაიკოსი, პუბლიცისტი, თვალსაჩინო მოღვაწე, დავით აღმაშენებლის საზოგადოების თავმჯდომარე, პატრიოტი და ჭეშმარიტად გამორჩეული პიროვნება, მრავალი ჯილდოს, ორდენისა და პრემიის (მათ შორის, რუსთაველის) მფლობელი გურამ ფანჯიკიძე.

1997 წლის 27 აგვისტოს, იმ ავადსახსენებელ დღეს, ქობულეთში დასასვენებლად ჩასულს და ზღვაში გასაგრილებლად შესულს, გულმა უღალატა, შესანიშნავმა მოცურავემ, ზღვაზე უზომოდ შეყვარებულმა, ზღვას ჩააბარა თავისი სიცოცხლეც, ვნებაც და სურვილებიც.

ბევრი რამ ითქვა ამ უეცარი, ყველასათვის სრულიად მოულოდნელი სიკვდილის შესახებ.

ყველა გაოგნებული იყო, უჭირდათ იმის დაჯერება, რომ ამქვეყნად უკვე აღარ იყო ასეთი ძლიერი და ენერგიული კაცი, რომელიც ყველას იმედს უსახავდა, ყველას დამხმარედ და მშველელად მოიაზრებოდა, თვითონ კი სიცოცხლეს და ჯანმრთელობას ასხივებდა.

„ვინ წარმოიდგენდა, – წერდა პოეტი და მეცნიერი ემზარ კვიციანიშვილი, – რომ ამ ვულკანის ლავასავით აბობოქრებული და

დაუდეგარი, ამოუნურავი ძალ-ლონის კაცის – ცხოვრებას ასე მო-
ულოდნელად დაესმებოდა წერტილი“.

ბევრის აზრით, გურამ ფანჯიკიძე მართლაც გამორჩეული ადა-
მიანი იყო, იგი არავის ჰგავდა და მისი პიროვნება გულგრილს და
ნეიტრალურს არავის ტოვებდა. იგი ან ძალიან უყვარდათ, ან არ
უყვარდათ. ამაზე ყველა თანხმდებოდა, მისი მტრებიც და მოყვა-
რებიც; „მისი ეშინოდათ, ეკრძალოდათ, უყვარდათ, – დანერს
შემდეგ მეცნიერი და კრიტიკოსი გურამ ბენაშვილი, – ის იყო სა-
ქართველოსთვის აგრევიგად მნიშვნელოვანი მწერალი. იმედის
განსახიერება და ამითაც იყო განსაკუთრებულად ძვირფასი მრავალ-
ვალთ და მრავალთათვის...“ მაინც რა იყო, რაში მდგომარეობდა
გურამ ფანჯიკიძის ფენომენი, რით გამოირჩეოდა იგი სხვათაგან,
რა პიროვნული ხიბლი ჰქონდა მას ასეთი, რაც ესოდენ პოპულარულს
ხდიდა ხალხში, რითი იზიდავდა ის ადამიანებს? თავისი
მოღვაწეობის წლების მანძილზე იგი იდგა საზოგადოებრივი მოვლენების
ეპიცენტრში და მისკენ ბევრი ადამიანი ილტვოდა.

მე თუ მკითხავთ, ამ აღიარების და პოპულარობის მიზეზი იმა-
ში იყო, რომ მასში ჰარმონიულად იყო შერწყმული და ერთმანეთს
უტოლდებოდა მწერლური ნიჭი და პიროვნული ლიდერის თვისე-
ბები.

საბედნიეროდ, გურამ ფანჯიკიძეში ეს ორი მნიშვნელოვანი
ნიჭი თანაბრად, ჰარმონიულად იყო შერწყმული და შესანიშნავ
ნაზავს ქმნიდა. ამასთან იგი ღია, გახსნილი და გულწრფელი პი-
როვნება იყო, რაც შეიმჩნეოდა როგორც მის საზოგადოებრივ
მოღვაწეობასა და ადამიანურ ურთიერთობებში, ისე მთელს მის
შემოქმედებაში.

მის შესახებ, მისი პიროვნული თუ მწერლური თვისებების შესა-
ხებ ბევრი დანერილა, ბევრს უცდია მისი, როგორც შემოქმედის და
მოღვაწის შეფასება, ისინი სხვადასხვა კუთხით უდგებოდნენ მის
ფენომენს, მაგრამ ყველა თანხმდებოდა იმაზე, რომ გურამ ფანჯი-
კიძის სახით, გამორჩეულ პიროვნებასა და მწერალთან ჰქონდათ
საქმე, რომელიც მრავალმხრივი ნიჭით იყო დაჯილდოვებული.
ზოგს მისი პროზა მოსწონდა, ზოგს თვითონ პიროვნება, ზოგს
პუბლიცისტიკა.

ცხადია, მას მტრები და მოშურნეებიც არ აკლდა...

განსაკუთრებით ბევრი დაინერა მასზე გარდაცვალების შემ-
დეგ, რაც ისე მოულოდნელი იყო, რომ ბევრ ადამიანშიც ეჭვიც
გაჩნდა, ეს მეტად აქტიური ადამიანი თავიდან ხომ არ მოიცილეს,
ხომ არ მონამლესო...

„იგი, – წერდა ცნობილი ჟურნალისტი არჩილ გოგელია, – ძლიერი, გაუბზარავი, მხნე მწერალი და პიროვნება იყო. მან კარგად იცოდა თავისი ფასი – არც ყალბად თავმდაბლობდა, არც გადაჭარბებით აფასებდა საკუთარ სამწერლო და პიროვნულ თვისებებს.“

ჩემი აზრით, ამ თვისებათა სინთეზით იგი აღემატებოდა თანამედროვეებს, ყოველ შემთხვევაში უდიდეს ნაწილს მაინცო“.

სადაც არ უნდა ემუშავა გურამ ფანჯიკიძეს, გაზეთის რედაქტორად, ჟურნალ „ცისკრის“ თუ გაზეთ „ლიტერატურული საქართველოს“ პასუხისმგებელ მდივნად. ჟურნალ „განთიადის“ თუ „ცისკრის“ რედაქტორად, გამომცემლობა „საბჭოთა საქართველოს“ დირექტორად თუ მწერალთა კავშირის თავმჯდომარედ, ყველგან მთელ თავის ძალასა და ენერგიას დებდა. „ის იყო ჭეშმარიტი ორგანიზატორი, ფლობდა ადამიანებთან ურთიერთობის მეცნიერებას“ (ზაურ კალანდია, 184). მას მართლაც ყოველთვის გამოარჩევდა ის მაღალი პასუხისმგებლობა, რომელიც მინდობილი საქმისადმი ჰქონდა და საქმის ხარისხიანად გაკეთებაც შეეძლო.

ყოველივე ეს, სხვა დიდ საზოგადოებრივ დატვირთვასთან (იგი იყო დავით აღმაშენებლის საზოგადოების თავმჯდომარე, ათასგვარი კომისიების წევრი, მოთხოვნადი ავტორი, მოღვაწე, ჟურნალისტი, მრავალი ადამიანის განმკითხავი და დამხმარე), თუ ამას დავუმატებთ მის აქტიურ შემოქმედებით მწერლურ საქმიანობას, საკმაოდ მძიმე ჩამონათვალი გამოგვივა.

გარდა ამისა, მას მოსავლელი დიდი ოჯახიც ჰყავდა: მშობლები, მეუღლე, შვილები, შვილიშვილები. ყველა, ვინც კი მას იცნობდა, აღნიშნავდა, თუ როგორი მზრუნველი შვილი, მამა, მეუღლე, ბაბუა და ძმა იყო.

მიუხედავად ასეთი დიდი დატვირთვისა, ის მაინც ახერხებდა დასწრებოდა ათასგვარ კულტურულ ღონისძიებებს, ხშირად ემოგზაურა, ექეიფა მეგობრებთან, დასწრებოდა სპორტულ ღონისძიებებს, შაბათ-კვირას მონაწილეობა მიეღო ნარიყალაზე წმინდა ნიკოლოზის ტაძრის აღდგენა-რესტავრაციაში...

ცხოვრების ასეთი რიტმი დიდ ძალას და უზარმაზარი ენერგიის ხარჯვას მოითხოვდა. იგი, რომ იტყვიან, ორივე მხრიდან წვაავდა თავისი სიცოცხლის სანთელს.

დარწმუნებული ვარ, რომ მისი ამქვეყნიდან უდროოდ წასვლა სწორედ ამ გადაღლამ, ცხოვრების ასეთმა რიტმმა გამოიწვია. განსაკუთრებით ბოლო ხუთმა წელიწადმა, როცა მან იმდროისთვის უმძიმესი ტვირთი, მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეობა იღო თავს...

თავის დროზე, მე ვიყავი იმ არჩევნებზე, რომელიც ჭადრაკის სასახლეში გაიმართა და მოწმე გავხდი მწერალთა ერთი ჯგუფის, რომელიც წინა ხელისუფლებას ერთგულობდა, მცდელობისა, ჩაეშალა ეს არჩევნები. მათ თავისი ლიდერის, მწერალთა კავშირის ყოფილი თავმჯდომარის, მუხრან მაჭავარიანის მეთაურობით სცადეს ბოიკოტი გამოეცხადებინათ არჩევნებისთვის და მწერლებს მოუწოდეს დაეტოვებინათ ყრილობა...

ზოგმა ამ მოწოდების საპასუხოდ, მართლაც დატოვა არჩევნები, მაგრამ ისინი ბევრნი არ იყვნენ. მწერალთა უდიდესი ნაწილი იმედგაცრუებული წინა ხელმძღვანელობის საქმიანობისაგან, გურამ ფანჯიკიძეს უკავშირებდა თავის გადარჩენის იმედს, რადგანაც სჯეროდათ მისი, იცოდნენ მისი პიროვნება, ხასიათი, შრომისმოყვარეობა, უანგარობა და საქმისადმი ერთგულება, ამიტომაც დარბაზში დარჩენილმა დიდმა უმრავლესობამ ერთხმად აირჩია იგი ახალ თავმჯდომარედ.

უფრო გვიან, ამ პროცესს კარგად ახასიათებდა მურმან ლებანიძე, რომელიც გურამისადმი მიძღვნილ წერილში 1993 წელს წერდა: „...საქართველოს მწერალთა კავშირს ავად ახსოვს თავის თავზე უზომოდ შეყვარებული, საკუთარ პიროვნებაზე მზრუნველი თავმჯდომარეები...“

შენ შეგბრალდა უსამართლოდ შეჭირვებული ჩვენი მწერლობა, მსახურად და პატრონად დაუდექი მას, ქვა განურე და ცდილობ სახსარი უშოვნო, ფეხზე დააყენო მწერალი და მისი გამომცემლობა, მისი ჟურნალი და გაზეთი“... (166)

მისი კაბინეტიდან, სადაც ყველა დაუბრკოლებლად შედიოდა, მუდამ გაოგნებული გამოვდიოდი, მიკვირდა, თუ როგორ ახერხებდა ამ ჯოჯოხეთში მუშაობას, ან სახლში, ასეთი სტრესებით დაბრუნებული, როგორც წერდა.

გურამ ფანჯიკიძის ფენომენი, პიროვნება, მის მიერ ქართულ ცხოვრებაში მოტანილი სიახლე და ღვანლი შეუმჩნეველი არ დარჩენილა, რადგან ყველას თვალწინ ხდებოდა და მისი შეუმჩნეველობა, როგორც ამბობდნენ, წარმოუდგენელი იყო. სამართლიანი და დამნაშავე ადამიანი დაინახავდა. თუმცა ამის არდამნახველებიც საკმაოდ იყვნენ, რომლებიც ამ გაჭირვების ჟამს დაუღლებლად გაიძახოდნენ: დავშალოთ მწერალთა კავშირი, რად გვინდა ეს კომუნისტური წარსულის გადმონაშთიო. ამ პატარა ქვეყანაში 500 მწერალი ვის გაუგონიაო... სხვაგვარად ჩასაფრებულებიც იყვნენ... შეუხდოთ უფალმა!...

ასეთი გათიშულობა, სამწუხაროდ, დღესაც გრძელდება. მწერალთა სხვადასხვა ჯგუფები დღესაც ერთმანეთის ლანძღვასა და

გინებაში არიან ჩართული, ერთმანეთს ადანაშაულებენ. ამიტომაც არის, რომ მწერლებს დღესაც ვერ დაუბრუნებიათ მათთვის თავის დროზე საჩუქრად გადაცემული სასახლე...

გურამ ფანჯიკიძეზე დაწერილი წერილებიდან მე გამოვყოფდი საქართველოს იმდროინდელი პრეზიდენტის – ედუარდ შევარდნაძის სამძიმარ-წერილს.

მიუხედავად იმისა, რომ გურამს მისი მმართველობა გაკრიტიკებული ჰქონდა, მან მაინც მოახერხა, ჩემი აზრით, სწორი შეფასება მიეცა უდროოდ გარდაცვლილი მწერლისათვის, რომელსაც თავის თანამებრძოლად მოიხსენიებდა და უღალატო კაცს უწოდებდა.

„ახალი საქართველოს მშენებლობაში, – წერდა ე. შევარდნაძე. – ხომ მას, როგორც მწერალს, როგორც პუბლიცისტს, როგორც საზოგადო მოღვაწეს, და ბოლოს, როგორც ჯარისკაცს, უშურველად შეჰქონდა თავისი მნიშვნელოვანი წვლილი.

ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირში, მან, ერთ-ერთმა პირველმა, აღიმაღლა ხმა მოძალებული უკანონობისა და კორუფციის წინააღმდეგ.

ერთეულებს თუ შეეძლოთ მაშინ სიმართლის თქმა და ბრძოლა. მან ერთ-ერთმა აღიმაღლა ხმა საბჭოთა კავშირში ერების ასიმილაციის წინააღმდეგაც და არგუმენტირებულად წარმოაჩინა საქართველოში დემოგრაფიული სიტუაციის საშიშროებანი.

არც ამის თქმა იყო ადვილი.

მანვე, თავისი რომანიტა თუ წერილებით, შთამბეჭდავად დაგვანახა „ბუნების აკრძალვათა“ დარღვევისა და ღვთის ნებაში ჩარევის კატასტროფული შედეგები.

ყველაზე ძნელ წლებში გურამმა დაშლას გადაარჩინა მწერალთა კავშირი, ხოლო ბევრი მწერალი – შიმშილით დაღუპვას.

იგი, გაბედული მებრძოლი, სოხუმში ავტომატით ბოლომდე იდგა ჩემ გვერდით და სრულად გაიზიარა დამარცხების სიმწარე და ლტოლვილთა ფიზიკური თუ სულიერი ტკივილები, თუმცა არც იმის იმედი დაუკარგავს, რომ საქართველო კვლავ გამთლიანდებოდა.

ფიზიკური და სულიერი სიძლიერის განსახიერება იყო გურამი, მუდამ ბრძოლისთვის შემართული, გამოკვეთილი ლიდერი და უღალატო პიროვნება.

მას თავად უღალატა გულმა.

მისი სიკვდილი საოცრად ჰგავდა თავად მას. იგი არ შეიძლებოდა ლოგინში მომკვდარიყო – ზღვასთან ბრძოლაში გათავდა“.

გურამ ფანჯიკიძის სიკვდილი მთელმა საქართველომ განიცადა და ღირსეულადაც დაიტირა. ბევრი იყო სიყვარულით გამთბარი და გულწრფელი ცრემლი.

იყო უამრავი კოლექტიური თუ პიროვნული სამძიმრის წერილები უცხოეთიდან: ისრაელიდან, რუსეთიდან, უკრაინიდან, აზერბაიჯანიდან, შვერთებული შტატებიდან, სომხეთიდან, იყო მოსამძიმრება პოლიტიკოსების, მწერალთა ორგანიზაციების, პენ-კლუბების თუ სხვათა მხრიდან, კერძო პირებისგან, ცნობილი მწერლებისა თუ მთარგმნელებისაგან.

მწერლობა

რაც არ უნდა აქტიური ყოფილიყო გურამ ფანჯიკიძის საზოგადოებრივი საქმიანობა და მოღვაწეობა, იგი მაინც პირველ რიგში მწერალი იყო. მისი უპირველესი და უმთავრესი საქმე მხატვრული ნაწარმოებების შექმნა და მართალი სიტყვის თქმა იყო. სწორედ ამაზე მიუთითებდა მურმან ლებანიძე: „ასეთი ხარ, ძმაო გურამ, როგორც კაცი, როგორც პიროვნება, მაგრამ შენ, უპირველეს ყოვლისა, მწერალი ხარ – საინტერესო მწერალი – საკუთარი ხელწერით, საკუთარი თემატიკით. საკუთარი სამყაროთი... შენს ნაწერებში სიკეთე უკეთურებას უპირისპირდება, ზნეობა – უზნეობას, კერძო ადამიანურსა თუ საზოგადოებრივ მანკიერებებს თავთავიანთის ათასგვარობაში... რომანების, მოთხრობების და მამაცი პუბლიცისტიკის უკან მაღალინტელექტუალური მეტროლი და მოაზროვნე მწერალი დგას შენის სახით“ (166).

„ბევრი გასაკეთებელი დატოვა, – სინანულით წერდა რეზო ჭეიშვილი, – ბევრი გეგმა და ჩანაფიქრი წაიღო, მაგრამ რაც დაწერა, რაც გააკეთა, რაც დაგვიტოვა, ერთი ადამიანისგან, ერთი მოღვაწისგან სრულიად საკმარისია“ (223).

მიუხედავად იმისა, რომ გურამ ფანჯიკიძემ პოლიტექნიკური ინსტიტუტის მეტალურგიის ფაკულტეტი დაამთავრა და ძალიანაც მოსწონდა ეს პროფესია, ის მაინც მწერლობისკენ მიილტვოდა.

მეტალურგობიდან იგი ჯერ ჟურნალისტიკაში მოვიდა (თანამშრომლობდა სხვადასხვა ჟურნალ-გაზეთებთან, რედაქტორობდა პოლიტექნიკური ინსტიტუტის გაზეთს), შემდეგ კი მთლიანად ლიტერატურულ საქმიანობაში გადაერთო.

გურამის გარდაცვალების შემდეგ, ძალაუნებურად დაისვა კითხვა, რომ ეს ადამიანი მართლა თვალსაჩინო მოღვაწე, კოლორიტული, ანგარიშგასაწევი ძალა კი იყო, მაგრამ რას წარმოადგენდა, რამდენად ღირსეული იყო მის მიერ დატოვებული სულიერი მემკ-

ვიდრეობა, ხომ არ იყო ის „სულ ამაოდ „ნაქანდაკარი დიდების“
სიცოცხლისშემდგომი დამორცხვებული და დაობლებული უმწე-
ობა... დავინყების ჯურღმულისაკენ დიდი სისწრაფით დაქანებული
ვეებერთელა სიცარიელის სრული უსახურობა... არის თუ არა იგი
განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანი ჩვენი საუკუნის უმდიდრესი
ქართული მხატვრული ცნობიერებისათვის, უფრო ვრცლად ჩვენი
ეროვნული სულიერებისათვის?“... (გურამ ბენაშვილი, გვ.42).

ამ კითხვაზე მე (ფილოსოფოსს და რელიგიათმცოდნეს), მიკერ-
ძობაში და ძმის განდიდებაში რომ არ დამდონ ბრალი, შევეცდები
პასუხი გავცე ჩვენივე შესანიშნავი მწერლების და კრიტიკოსების
(და არა მარტო ჩვენი, არამედ უცხოელი გამომცემლების და კრი-
ტიკოსების) მიერაც გამოთქმული აზრებით, რომლებიც პრესაში,
ჟურნალებსა და გაზეთებში ან ცალკეულ გამოცემებში დაიბეჭდა
და თავმოყრილია გურამ ფანჯიკიძის ხსოვნისადმი მიძღვნილ კრე-
ბულში სათაურით „გურამ ფანჯიკიძე – მაძიებელი სული“, რომე-
ლიც გამომცემლობა „მერანმა“ დაბეჭდა 1998 წელს.

გურამ ფანჯიკიძის სამწერლო მემკვიდრეობა მოიცავს ხუთ
რომანს, რამდენიმე ათეულ მოთხრობას და ვრცელ პუბლიცის-
ტიკას ჩვენი ქვეყნისათვის მეტად აქტუალურ და საჭირობოროტო
საკითხებზე. განსაკუთრებულია მისი სამეცნიერო-ტექნიკურ და
სპორტულ თემატიკაზე დაწერილი წიგნები და ცალკეული სტატი-
ები.

„...მისი რომანები: „მეშვიდე ცა“, „თვალი პატიოსანი“, „აქტი-
ური მზის წელიწადი“, „სპირალი“ და ბოლოს, „ემმაკის ბორბალი“,
– წერდა გურამ ბენაშვილი, – XX საუკუნის ქართული მხატვრუ-
ლი პროზის უმნიშვნელოვანეს მოღვაწეთა რანგში უნდა იქნენ
მოაზრებულნი... რომ ამ საუკუნის მხატვრულ-ინტელექტუალური
პანორამით დაინტერესებული მომავალი მკითხველი გვერდს ვერ
აუვლის იმ მძლავრი შემოქმედებითი და მოქალაქეობრივი ინდივი-
დუალობით აღბეჭდილ სამყაროს, რომელსაც გურამ ფანჯიკიძის
სამყარო ერქმევა სამარადჟამოდ (გვ.46).

გურამ ფანჯიკიძის რომანები და მოთხრობები, ისევე როგორც
პუბლიცისტიკა, დიდი ინტერესით, ერთი ამოსუნთქვით იკითხება.
ამაში მას ხელს უწყობს მისი სტილი და ენა, იგი ძალიან აფასებდა
ფრაზის ლაკონურობას, გამოხატვის სიზუსტეს, ერთგულად მის-
დევდა ერნესტ ჰემენგუეის მიერ გამოთქმულ აზრს, რომ მწერალს,
მის მიერ დაწერილ ტექსტში ყოველი ზედმეტი სიტყვისთვის, ისე-
ვე როგორც გაგზავნილ დეპეშაში, ფული უნდა გადაახდევინო.

მართლაც, თუ დავაკვირდებით მის ნაწერებს, ვნახავთ, რომ აქ
ზედმეტი არაფერი არ არის. აზრი გადმოცემულია უზუსტესი, შე-

სატყვისი სიტყვებით, რომელიც შეხამებულია მთლიანად ტექსტთან, მისეულ რიტმთან, რომელიც არასოდეს ირღვევა.

გურამ ფანჯიკიძის შემოქმედება, მისი რომანები და მოთხრობები თარგმნილია მსოფლიოს მრავალ ენაზე: ესპანურ, ინგლისურ, უკრაინულ, რუსულ, ლიტვურ, ლატვიურ, ესტონურ, ჩეხურ, სლოვაკურ, ბულგარულ, უნგრულ, ყაზახურ, აზერბაიჯანულ, სომხურ, მონღოლურ და ფინურ ენებზე. როგორც ნუგზარ წერეთელი წერს: „იგი უაღრესად პოპულარული იყო საზღვარგარეთ, ათეულობით გამოცემა განხორციელდა უცხოეთის ქვეყნებში. ლიტერატურული პრემიებიც მიენიჭა. ბევრგან უპრეცედენტო შემთხვევებიც კი მოხდა: მეორედ და მესამედ გამოიცა მისი რომანები, თანაც სოლიდური ტირაჟებით, რითაც საფიციარი საქართველოს სახელი გურამს ძალზე შორს გაჰქონდა“ (220).

პუბლიცისტიკა

ბევრი ნიჭიერი ჟურნალისტი შემხვედრია, რომლებიც არა მარტო მაღალ შეფასებას აძლევდნენ მის პუბლიცისტურ სიტყვას, არამედ თავს მის მონაფეებად აცხადებდნენ და ამბობდნენ, რომ სწორედ გურამ ფანჯიკიძისგან ისწავლეს საჭირბოროტო და აქტუალურ საკითხებზე მწვავე წერილების წერა.

გურამ ფანჯიკიძის პუბლიცისტური კალათა: წიგნები, ნარკვევები, ცალკეული წერილები, დიალოგები, თუ პამფლეტები ყოველთვის ეხებოდა ჩვენი ცხოვრების ყველაზე მნიშვნელოვან, ყველაზე მტკივნეულ და საჭირბოროტო საკითხებს: „გურამ ფანჯიკიძემ, – შენიშნავდა ანზორ ერქომაიშვილი, – იცხოვრა თავისი ხალხის ცხოვრებით, მისი ვაჟკაცური ბუნება ვერ ურიგდებოდა სიყალბესა და თვალთმაქცობას. მას თანამედროვეობის შეცნობისა და შეფასების ალლო ჰქონდა, ქვეყნის მანკიერი მხარეები აღელვებდა და არ ყოფილა არცერთი მწვავე პრობლემა მისი დროის საზოგადოების ცხოვრებაში, რომ გურამ ფანჯიკიძეს თავისი აზრი არ გამოეთქვას პირდაპირ და გაბედულად“.

მკითხველს კარგად ახსოვს გურამ ფანჯიკიძის პუბლიცისტური წიგნები, რომელიც პრობლემათა მეტად ფართო სპექტრს მოიცავდა: „თუშეთი, ჩემი თუშეთი“, „თბილისი გუშინ, დღეს, ხვალ“, „საქართველოს უკვდავება“, „ის, სადაც ცხოვრობდნენ ადამიანი და ევა“, „ადამიანი, დრო, პრობლემები“ და სხვ.

„მისი აზროვნების მაღალმა პოტენციალმა, – წერდა გურამ ბენაშვილი, – ამ ურთულეს ჟანრშიც გამოავლინა საკუთარი შესაძ-

ლებლობები. საოცარი ის არის, რომ ყოველ თავის პუბლიცისტურ ქმნილებაში მართალი, სწორი და ნათელი იყო...“

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ სიმართლის საჯაროდ თქმას დიდი გაბედულობა და სიმამაცე, საკუთარ ინტერესებზე და ეგოიზმზე გადაბიჯება, ზოგჯერ კი თავის განირვაც სჭირდება.

გურამ ფანჯიკიძის სწამდათ და სჯეროდათ, გამომდინარე მისი საქმეებიდან, განვლილი გზის და ცხოვრების წესისა. მან იცოდა, სად რა ეთქვა და როგორ ეთქვა: მის სიტყვას ძალა ჰქონდა და ძალიან ბევრი ადამიანი ენდობოდა. მის სიტყვას ელოდნენ და ყოველთვის ანგარიშს უწევდნენ.

მას სამართლიანად თვლიან სამეცნიერო-ტექნიკური ჟურნალისტიკის ერთ-ერთ ფუძემდებლად.

განსაკუთრებულია მისი სპორტულ თემებზე შექმნილი წიგნები, ნარკვევები და ცალკეული წერილებიც.

გურამ ფანჯიკიძე თვითონ იყო სპორტული ადამიანი: კარგად თამაშობდა ფეხბურთს, შესანიშნავად ცურავდა, უყვარდა ცხენზე ჯირითი, დადიოდა მთებში და რამდენიმე მწვერვალზეც ჰქონდა დაპყრობილი. მის მეგობრებს შორის ალპინისტებიც იყვნენ, რომლებმაც მისი გარდაცვალების შემდეგ დალაშქრეს კავკასიონი და ერთ-ერთ მწვერვალს გურამის სახელი უწოდეს.

მაგრამ გურამ ფანჯიკიძის ყველაზე დიდი სიყვარული და გატაცება მაინც ფეხბურთი იყო. ახალგაზრდობაში თვითონ ოცნებობდა ფეხბურთელობაზე, მაგრამ ეს სურვილი ვერ აისრულა. სამაგიეროდ, შესანიშნავად ერკვეოდა მასში. მისი ფეხბურთზე დაწერილი წიგნები გამოირჩევა პრიფესიონალური ცოდნით. მას არ გამოუტოვებია არცერთი საყურადღებო მატჩი ქართველი ფეხბურთელების მონაწილეობით. გარდა ამისა, იგი ესწრებოდა ყველა საინტერესო თამაშს, მათ შორის, მსოფლიო ჩემპიონატებს, რომელთა შესახებ მეტად საინტერესო წიგნებს აქვეყნებდა. მკითხველს ახსოვს მისი წიგნები: „მექსიკა ბურთით და უბურთოდ“ (1971), „არგენტინა, არგენტინა“ (1979), „დინამო, დინამო, დინამო“ (1981), „ფორცა, იტალია“ (1982). „მარადონა რეი“ (1987) და სხვ.

ამ წიგნებს ყავლი დღესაც არ გასვლია და დღესაც დიდი ინტერესით იკითხება.

გურამ ფანჯიკიძე მრავალ საკითხზე წერდა, მაგრამ მისი მთავარი თემა, გულის ტკივილი და ზრუნვის საგანი, უპირველეს ყოვლისა, საქართველო და მისი უკვდავება იყო. იგი განიხილავდა და პროგნოზირებდა საქართველოს მომავალს. საქმის ცოდნით ეხე-

ბოდა იმ მტკივნეულ საკითხებს, რომელნიც პირველ რიგში თხო-
ულობდნენ მოგვარებას.

ჯერ კიდევ საბჭოთა კავშირის დაშლამდე პროგნოზირებდა, თუ
რა გველოდა იმ შემთხვევაში, თუ არ განვავითარებდით წარმო-
ებას და მხოლოდ ტურისტულ ქვეყნად ვიქცეოდით. კითხულობდა,
მისაღები იყო თუ არა ქართველი ხალხისთვის მხოლოდ მომსახუ-
რე ერის სტატუსი? რამდენ სიძნელეს შექმნიდა ასეთი მომავალი,
როგორ შეცვლიდა ჩვენი ცხოვრების წესს, კულტურასა და მენტა-
ლიტეტს.

ამ უზარმაზარი სახელმწიფოს დაშლის შემდეგ წარმოიშვნენ
სახელმწიფოები, რომელთა წინაშეც დადგა დილემა, როგორ ეპო-
ვათ თავისი თავი, საკუთარი მეობა, ეროვნული იდეა თუ ეროვნუ-
ლი ორიენტირები, რომელთა გათვალისწინებითაც გააგრძელებდ-
ნენ არსებობას.

სოციალიზმის დამარცხება კაპიტალიზმის დაბრუნებას მოას-
წავებდა და, სამწუხაროდ, იგი დაგვიბრუნდა კიდევ თავისი თავ-
დაპირველი, ველური სახით, რომელმაც ბევრი უბედურება მო-
იტანა.

აფხაზეთის ტრაგედიიდან ჩამოსული, დაფიქრებული და დამ-
წუხრებული გურამ ფანჯიკიძე, ბევრს ფიქრობდა ამ მეტად რთუ-
ლი პრობლემების შესახებ, მათი გადაწყვეტის გზებსა და მეთო-
დებზე.

თავისი ხედვა, თუ რა პრობლემების წინაშე ვდგავართ და რა
უნდა ვილონოთ იმისათვის, რომ გადავრჩეთ, მან ჩამოაყალიბა
ჯერ თავის წიგნში აფხაზეთზე, რომელიც მან რომან მიმინოშვილ-
თან ერთად დაწერა, ხოლო უფრო გვიან კი, თავის ვრცელ მოხსე-
ნებაში – „საით მიდის ქართველი ერი?“, რომელიც მას 1997 წლის
სექტემბერში შემოქმედებითი კავშირების გაერთიანებულ მეოთხე
პლენუმზე, როგორც მწერალთა კავშირის თავმჯდომარეს უნდა
წაეკითხა. ეს მოხსენება მან დაწერა 10 დღით ადრე გარდაცვალე-
ბამდე და მასში ჩადო არა მარტო შექმნილი სიტუაციის ანალიზი,
არამედ კონკრეტული რჩევები, რაც უნდა გაკეთებულიყო ქვეყ-
ნის ხსნისათვის, საზოგადოებას კი მოუწოდებდა ეფიქრათ, თუ რა
გზებით, რა საშუალებებით, რა მანქანებით გადაეწყვიტა ეს სასი-
ცოცხლო ამოცანები.

20-გვერდიანი მოხსენება წაუკითხავი დარჩა, თუმცა, უფრო
გვიან იგი დაიბეჭდა გაზეთ „საქართველოს რესპუბლიკაში“, ხოლო
შემდეგ ჩვენს მიერ ხშირად მოხმობილ კრებულში „გურამ ფანჯი-
კიძე – მაძიებელი სული“ (15-35 გვ.).

მთელი ეს მოხსენება არის შესანიშნავი დოკუმენტი იმ დიდი

პატრიოტული გრძნობისა და სულისკვეთებისა, რითაც იყო გამ-
სჭვალული მწერალი და პუბლიცისტი სიცოცხლის უკანასკნელ
დღემდე. იგი მოგვიწოდებდა სამშობლოზე ზრუნვისა და თავდა-
დებისაკენ, რათა განგვეხორციელებინა ეროვნული იდეა.

ქართულ იდეაში კი იგი პირველ რიგში გულისხმობდა საქარ-
თველოს მთლიანობის შენარჩუნებას, ქართული ენის სახელმ-
წიფოებრიობას საქართველოს მთელ ტერიტორიაზე, დემოგრა-
ფიული პრობლემების გადაჭრას, ზრუნვას ყველასათვის, რაც
გამოხატავს ქართველი ერის სულსა და გონებას. ინტელექტუ-
ალურ სიმაღლეს, ხასიათს და თვითმყოფადობას.

20 წლის უემდეგ

20 წელი გავიდა გურამ ფანჯიკიძის გარდაცვალებიდან.
„წელ-მელა, – წინასწარმეტყველებდა გურამ ბენაშვილი, – გა-
ფერმკრთალდება და დავიწყების ნისლს შეერევა მხოლოდ გურამ
ფანჯიკიძის მიწიერი სახე, მისი ცოცხალი პორტრეტი, რაოდენ
სამწუხაროც არ უნდა იყოს, ეს ასე იყო და ასე იქნება, მაგრამ
სანუგეშო ის არის, რომ მისი ღირსეული სულიერი მემკვიდრეობა
შეიფარებს და აცოცხლებს ამ განუმეორებელი პიროვნების მა-
რად მღელვარე და მაძიებელს სულს...“ (48).

20 წელი თითქოს ბევრი არ არის, მაგრამ დღევანდელმა მეტად
დინამიურმა პროცესებმა ბევრი რამ შეცვალა ამ ქვეყანაზე, ახლა
წამოვიდა თაობები, რომლებიც შედარებით ნაკლებად იცნობენ
მის ნაწერებს, როგორც მხატვრულ ნაწარმოებებს, ისე პუბლი-
ცისტიკას, მის შესახებ უფრო ყურმოკრული ამბებით მსჯელობენ.
არადა, თუ მის შემოქმედებას კარგად გაეცნობიან, მიხვდებიან,
რომ მწერალი სწორედ მათზე, მათ მომავალზე წერდა. იგი კარგად
ხედავდა ყველა იმ საფრთხეს და სწეულებას, რომელიც ჩვენს ერს
სჭირდა და ხშირად ტეხდა განგაშს, მისი გამოსწორების რეალურ
გზებზე მიუთითებდა.

განვლილი 20 წლის მანძილზე ცალკეული გამომცემლობების
ინიციატივით გამოიცა „თვალი პატიოსანი“, ახალი რედაქციით
დაიბეჭდა „ემმაკის ბორბალი“. მოთხრობების კრებული „კვალი
ზღვაზე“, 2005 წელს გამოვიდა ჩემი პატარა ნიგნი გურამზე სა-
თაურით „ჟამი შობისა და ჟამი სიკვდილისა“, სადაც შევეცადე გა-
მეშუქებინა სიკვდილ-სიცოცხლის პრობლემა გურამ ფანჯიკიძის
ცხოვრებასა და შემოქმედებაში“, რომელიც მანამდე მთლიანად
„ლიტერატურულ საქართველოში“ დაიბეჭდა.

როგორც უკვე ვთქვი, ფართოდ აღინიშნა მწერლის დაბადების
70 და 80 წლისთავები, ხოლო სამეზობლო ტაძრის საკონფერენციო

დარბაზში მწერალთა კავშირმა გამართა გურამ ფანჯიკიძის გახსენების საღამო...

ჩვენი დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან მეოთხედი საუკუნე გავიდა. სამწუხაროდ, ის პრობლემები და გადაუჭრელი საკითხები, რომელიც მწერალს აწუხებდა, თითქმის ყველა დარჩა: ისევ გვანუხებს ტერიტორიალური მთლიანობის დარღვევა, რომელიც კიდევ უფრო გართულდა. აფხაზეთს ცხინვალის რეგიონიც დაემატა. ყოველდღე მოწმე ვართ რუსეთის მიერ საზღვრების გადმონევის და მავთულხლართების გაბმისა, ჩვენი მოსახლეობის გატაცებისა.

ისევ გვანუხებს დემოგრაფიის პრობლემები. ჩვენი მოსახლეობა მცირდება.

ისევ ცუდად მუშაობს ჩვენი ეკონომიკა, თითქმის სრულიად დაცარიელდა მთიანეთი, თბილისი დაემსგავსა უზარმაზარ გაბერილ გომბეშოს, სადაც ცხოვრება სულ უფრო და უფრო ჭირს.

გაჩნდა იმის შიში, რომ საქართველოს მიწებს გაასხვისებენ, ისე რომ, როცა ჩვენი ხალხი გონს მოეგება და რაიმეს შექმნის სურვილი გაუჩნდება, აღარაფერის კეთების შანსი აღარ იქნება.

სწორედ ასეთ უმძიმეს, გვირაბის ბოლოს სინათლე რომ არ მოსჩანს, დროში გვჭირდებოდა და გვჭირდება გურამ ფანჯიკიძის მსგავსი გულანთებული, პატრიოტი ადამიანები, რომლებიც მოსახლეობის ჭირსა და უბედურებას გაითავისებენ და იბრძობებენ გასაჭირში ჩავარდნილი ხალხის ინტერესების დასაცავად. ყველაფერს გააკეთებენ ქვეყნის გადასარჩენად, ადამიანები, რომელნიც ვაჟა-ფშაველასავით შემოგვძახებენ: „ღმერთო, შეაყვარე ქართველს ქართველი და საქართველო, რადგან ამ უკანასკნელს არა დაუშავებია რა...“ ასე ერქმევა გურამ ფანჯიკიძის ერთ-ერთ სტატიასაც, რომელიც ქვეყნისა და ხალხის სიყვარულისკენ, აქტიური ქმედებისაკენ მოგვიწოდებდა.

ტირენტი ბრანელი

„მისი ლექსების წაკითხვის შემდეგ თქვენ უსათუოდ იგძნობთ ერთგვარ სიყვარულს ადამიანისადმი – ადამიანისადმი, რომელიც დაკარგულია უსაზღვროებაში და რომელსაც საშინლად სწყურია მარადისობა!“

კონსტანტინე კაპანელი

ქართულ სალიტერატურო სივრცეში, გარდაცვალებიდან თითქმის ოცდაათი წელი დეკადენტობისა და პესიმისტობის ბრალდებით ტაბუდადებული იყო ტერენტი ბრანელის სახელი. მხოლოდ უახლოეს მეგობრებს და ერთგულ მკითხველებს თუ ახსოვდათ თბილისის ქუჩებსა და ბალებში მოხეტიალე, ოცნებით და სევდით დატანჯული პოეტი. რამდენიმე ნაცნობ-მეგობარმა გააცვილა მისი უპატრონო ცხედარი პეტრე-პავლეს სასაფლაოზე. წინასწარ, ლოგიკურად თუ ინტუიციით, გრძნობდა საბედისწერო აღსასრულს და რეალობას მოკლებული



არც აღმოჩნდა მისი ნათქვამი: „გადავეციე მი სიკვდილის მღუმარე ხელებს... პანაშვიდს გადამიხდის ვინმე უბრალო მღვდელი, რომელსაც არ ექნება წაკითხული ჩემი სისხლიანი წიგნი „Memento mori“. არ შევეცოდები მღვდელს, რომელსაც არ ეცოდინება ჩემი დაფერფლილი სულის ისტორია. მხოლოდ ცხედართან მდგომ პო-

ეტებს მოაგონდებათ ჩემს დანისლულ ლექსებიდან სტრიქონები... როგორც იტყვიან, სანთელ-საკმეველმა მაინც არ დაკარგა გზა. ტერენტი გრანელის სახელი, გვიან, ძნელად, მაგრამ მაინც დაუბრუნდა ქართულ მწერლობას...

იმ დღიდან, როცა პირველი ლექსებით, პირველი შემოქმედებითი ემოციებით ანთებული მშობლიური წალენჯიხიდან დაადგა გზას თბილისისკენ, თბილისი იქცა მის იმედად და ბედისწერად, შვების მომტანად, თუ სავსებით არა, დღეებით, თვეებით, გარკვეული წლებითაც. აქ ეძებდა ახალ შთაგონებას, ახალ სამყაროს, რომელიც „მკურნალად შეეყრებოდა“. ტერენტი 1917–18 წლებში ზუგდიდის გაზეთის კორესპონდენტად მუშაობდა და როცა იქ ჩადიოდა, ერთი ორი დღე თუ გაჩერდებოდა, ისევ თბილისისკენ მიუწევდა გული.

სოფლის მეშინია, თბილისს ვეფარები,
და შენ მაგონდები, როგორც მზე წარსულის.
მთვარეს იტაცებენ მრისხანე ქარები,
და ქუჩის ფარნები ბუუტავს ფერწასული...

რა იყო მიზეზი იმისა, რომ ამბობდა, „სოფლის მეშინიაო...“ იქნებ, ტრაგიკული ბავშვობის მოგონებებთან ასოცირდებოდა იგი. დედა კარგად არ ახსოვდა, მაგრამ მეხსიერების სიღრმეში სამუდამოდ ჩარჩენილიყო, ალბათ, მისგან გაუცხოებული და, ამავედროულად, მახლობელი სახიერება მშობლისა. სიკვდილის ზაფრა უკურნებელ სენად დასტყობოდა მის ფსიქიკას, უყვარდა და ეშინოდა კიდევაც მშობლიური კუთხისა, რომელსაც მწარედ დაემახსოვრებინა თავი:

რა ვქნა, შავი ლამეა,
მძიმე და უსაშველო,
მახსოვს ჩემი სოფელი,
მისი ყრუ ადგილები.

სამუდამოდ ჩაესახლებინა მის სულში მწუხარება ტრადიციული გლოვის სიმძიმეს, ძაძას, ბავშვისთვის გაუცხოებებელს და, სწორედ ამიტომ, უფრო შემზარავს. თავს იჩენდა ის წარსული... მშობლიური სოფლის სურათები, შვების ნაცვლად, ნაღველს უასკეცებდა „ბაყაყების ყოველდღიური ორკესტრით“ (ტ. ტაბიძე), საღამოობით ვასაკების სევდიანი კრუალებით, სევდიანი მშობლიური ჰანგებით (მიუხედავად შინაარსისა, მეგრული ხალხური სიმღერების ტონალობა, უმეტესად, სევდიანია); ამიტომაც იყო ტკბილ-

მწარე წარსულის გახსენება: „და შენ მაგონდები, როგორც მზე წარსული“... ქრონიკულად ჩამოყალიბდა მის სულში ე. წ. „პოსტტრავმული სტრესი... ნარჩენი სტრესი“... (გერგი... 2009: 528) ვერც დედინაცვლის კეთილშობილურმა ზრუნვამ, მაცხოვრის კვირის წირვებზე მოსმენილმა ლოცვა-ვედრებამ და საგალობლების სევდიანმა ხმებმა ვერ გაუთბო სული, ვერ ეზიარა სიხარულს.

„ნალენჯიხელის“ ფსევდონიმით ტერენტი გრანელი 1917, 1918, 1919 წლებში ხშირად აქვეყნებდა პუბლიცისტურ წერილებს გაზეთებში: „სახალხო საქმეში“, „ახალ ნაკადში“, „ტრიბუნაში“. მეოცე საუკუნე მრავალი ქართველით და საბედისწერო ნიშნით შემოვიდა საქართველოს საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, მათ შორის, სამი დიდი რევოლუცია, დაბნეულობა, ეჭვიც, აღტაცებაც. ეროვნული დამოუკიდებლობის მოპოვებაც და დაკარგვაც. ტერენტი გრანელი გულგრილი არ რჩება ამ სიტუაციაში. განიცდის თავისუფალ საქართველოს ბედს, აფიქრებს მისი მომავალი და თავის გამოცემულ გაზეთში წერს: „ეროვნული თავისუფლება, – ეს უდიდესი პრობლემაა ამა თუ იმ ერის ცხოვრებაში და ჩვენ ვფიქრობთ, რომ საქართველოს რევოლუციური დემოკრატია დარაზმული გამოვა, თუ სამშობლოს რაიმე ხიფათი მოევლინება... ჩვენ ღრმად გვნამს, რომ დღევანდელ ზეიმში მხურვალე მონაწილეობას მიიღებს ყოველი ქართველი და ამით ერთხელ კიდევ დავუმტკიცებთ ჩვენს მტრებს, რომ ჩვენ შეგვწევს ძალა და უნარი, შევინარჩუნოთ ეროვნული თავისუფლება. დეე, ყველამ გაიგოს, რომ ჩვენ გვწყურია თავისუფალი ცხოვრება და არავის ნებას არ მივცემთ, აბუჩად აიგდოს ჩვენი უზენაესი უფლებები“ („აი, ჩვენი მიზანი“, 1919, №1). ამავე აზრს გამოხატავს ლექსი სამშობლოზე (ალბათ, ერთადერთი პატრიოტული ლექსი ამ თემაზე გრანელის ლირიკაში, მისი პოეზიის პირველი მკვლევრები აღნიშნავენ კიდევაც, რომ მასში არ ისმოდა პოლიტიკური თუ ეროვნული პოეზიის „ბარაბანი“):

რალაც მინდა სიცოცხლეზე მეტი,
უფსკრულია და შენ მარტო კივი.
მე მაფიქრებს საქართველოს ბედი,
მე განვიცდი ჩემ სამშობლოს ტკივილს.
როგორც ოხვრა შორეული გედის,
ანდა როგორც მარმარილო ცივი,
მე მაფიქრებს საქართველოს ბედი,
მე განვიცდი ჩემ სამშობლოს ტკივილს.

პოეზიის „ბარაბანი“, ანუ ხმაურიანი ემოცია არა, მაგრამ მისთვის ჩვეული სიფაქიზით შეძლო ეთქვა:

და ეს ბავშვები ისე დარბიან,
ქუჩაში უფრო ნელა მიდიან.
და საქართველო ჩემთვის დარდია,
და საქართველო ჩემთვის დიდია.



გრანელის თანამედროვე ალექსანდრე (საშა) გაბესკირია (მწერალი, ისტორიის მკვლევარი, ივანე ჯავახიშვილის პრემიის ლაურეატი) იხსენებს მრავალ საინტერესო ფაქტს მის შესახებ, მათ შორის, 1924 წლის კონკრეტულ შემთხვევას, როცა იგი დილით ადრე, ქაშუეთის ეკლესიის წინ შეხვდა გაფითრებულ, სახეაღწილ ტერენტის: „იცი, სად ვიყავი წუხელ?! – ალგზნებით მკითხა და თვალებში დაჟინებით ჩამცქეროდა... წყაროს ქუჩა იცი? იქ ვიყავი წუხელ! დაცვას დავუსხლტი ხელიდან! იცი, საკუთარი თავი შემჯავრდა. ისეთი რბილი იყო მიწა, ფეხები შიგ მეფლობოდა. ფეხქვეშ ადამიანის სისხლის სუნი მცემდა. მეც იმ სისხლიან მიწაში ვეფლობოდი. გამოვალწიე!.. მაგრამ, ხომ ხედავ, მთელი ღამე არ მიძინია! ერთხანს მდუმარედ ვისხედით, მერე დამემშვიდობა და წავიდა. ახლა მას თბილისის ხალხმრავალ ქუჩებში ხეტიალი თუ დაამშვიდებდა“ (გაბესკირია 1990: 213–214). ალექსანდრე გაბესკირიას ცნობითვე მას და ტერენტი გრანელს ერთად უმსახურიათ წვევამდელთა ჯარში, რომელსაც ვალიკო ჯუღელი მეთაურობდა. მისივე ნათქვამით, ტერენტის აქტიური მონაწილეობა მიუღია თურქი ასკერების განდევნაში. საინტერესოა აგრეთვე მოგონება ტერენტი გრანელზე, რომელიც ეხება აგვისტოს აჯანყების შემდგომ პერიოდს. ემიგრანტი ილია კუჭუხიძე მიუნხენიდან გამოგზავნილ წერილში იხსენებს: „ეს იყო 1924 წელს. აგვისტოს აჯანყება რომ დამარცხდა, ავლაბრის ერთ-ერთ სამიკიტნოში ვსადილობდი... ტერენტი გრანელი შემოვიდა და ერთბაშად ხმამაღლა შესძახა: გაუმარჯოს საქართველოს და შემდეგ მეზურნეებს სთხოვა „სამშობლო“ დაეკრათ, რაც არასასურველ სიმღერას წარმოადგენდა...“ აქვე, ი. კუჭუხიძე იხსენებს გრანელის ჩვენთვის უცნობ ლექსს:

სამარადისო მეღირსა ბინა,
დარეკა ჟამმა ჩემი შინ წასვლის
და ნაწამები სხეული მიმაქვს
უფრო ნაწამებ ქართულ მიწაში.

მოგვიანებით დაწერილ ლექსში ნათქვამი: „...და საქართველო ეს ის მხარეა, / სადაც ცოცხალი ხალხი მარხია“ – უთუოდ ტკივილიანი გამოძახილია ამ ფაქტისა.

1920, 1921 და 1922 წლებში იგი სცემს ლექსების პატარა კრებულებს: „პანაშვილები“ (რომელშიც გობრონ აგარელი-ციციშვილის ლექსებიც არის დაბეჭდილი), „სამგლოვიარო ხაზები“ და „სულიდან საფლავები“. ამ ლექსებში უკვე გამოკვეთილად ჩანდა, რომ ტერენტი გრანელისთვის პოეზია იყო მისტიკურის, იდუმალების, მარადისობის გამოძახილი, აქ გამოჩნდა მისი სულიერი სწრაფვა უსაზღვროებისაკენ.

გაზეთ „ტრიბუნაში“ დაიბეჭდა ტრისტან მაჩაბლის (ვ. გაფრინდაშვილის) რეცენზია „სულიდან საფლავები“: „ყოველდღიურობის ირონიით“ წაიკითხავენ ფილისტერები ამ წიგნის ტრაურულ შესავალს: ტერენტი გრანელი მოდის სისხლიან სამარიდან. „იქნებ ის იყოს ქრისტე მეორედ მოსული...“ ვინც ამ პატარა წიგნს წაიკითხავს, ის მიხვდება, რამდენად სამართლიანია ეს თქმა. ტერენტი გრანელი განწირული ბოგემის შვილია. ბოგემა მისთვის სინამდვილეა და არა პოზა“ (გაფრინდაშვილი 1922: № 3). სწორედ რომ რეალობიდან მომდინარეობდა ტერენტი გრანელის ტკივილები.

წიგნს გამოეხმაურა ტ. ტაბიძე: „ტერენტი გრანელის „სულიდან საფლავები“ დაწერილია ცრემლებით და ნერვებით: სანთელივით იწვის პოეზიისთვის. არ შეიძლება ამ ალმა ცეცხლი არ გააჩინოს. მალე ის გაიმაგრებს ხმას, რომელიც მას მხოლოდ აფერხებს და მონახავს თავის ადგილს“ (გაზ. „პოეზიის დღე“, 1922, № 1). მოდერნისტული სკოლის ნაწილმა კარგად მიიღო მისი პოეზია, რაპული კრიტიკა კი თავს ესხმოდა. ასედაც იყო მოსალოდნელი. „რაპულები და ფუტურისტები ტერენტი გრანელს ჯობით ერეკებოდნენ პოეზიის სალოცავ ტაძრიდან. ასეთ დიდ წინააღმდეგობრივ ეპოქაში მოხვდა ისედაც ავადმყოფი პოეტის სული. ამ გარემოებამ ერთგვარად განსაზღვრა ტერენტი გრანელის გზა და ბედი“ (ჭილაია 1984: L 234). ეს ის დროა, როცა „მომაკვდავი კლასის“ განწყობილების გამომხატველად შერაცხეს კ. გამსახურდია, გ. რობაქიძე, ს. შანშიაშვილი, ი. გრიშაშვილი, ა. აბაშელი, „შავი წიგნი“ უწოდეს გრანელის ამ კრებულს. ისიც „მოუჭკვიანებელ“ ინტელიგენტთა შორის მოიაზრებოდა. რაპული კრიტიკის გამოძახილად მიიჩნევენ ა. მაშაშვილის ნათქვამს ტერენტი გრანელზე პოემიდან „მე და ბარათაშვილი“:

გულამოსკვნილი ტირის გრანელი,
ჩვენში მეორედ მოსული ქრისტე,
უშნო, უღონო, დაუბანელი,
მათხოვარივით საფლავებს მისდევს.

(თუმცა ეს დაწერილია 1925 წელს და არა მაშინ, როცა გამოცა „სულიდან საფლავები“). ერთი შეხედვით, ა. მირცხულავა მინასთან ასწორებს მეგობარ პოეტს. ხშირად, მართლაც, უღონოსანმა განენილს, ჩაუცმელს, რომელიც ხან სად ათენებდა და ხან – სად, უბინაობის გამო. გაივლის დრო და ალიო მაშაშვილი გაიხსენებს: „ტერენტი იყო ძალიან კარგი შესახედავი, გულგრილად ვერ ჩაუვლიდა კაცი, უყვარდა კითხვა. რუსული შესანიშნავად იცოდა. კითხულობდა საზღვარგარეთულ ლიტერატურას და ფილოსოფიურ ნიგნებს, ფრანგ სიმბოლისტთა ნაწარმოებებს. განსაკუთრებით უყვარდა გალაკტიონი, ბლოკი, ესენინი... იყო არაჩვეულებრივი ადამიანი, გულკეთილი, წრფელი და ფაქიზი სულის“. პოემაში გალაკტიონი და ტერენტი გავაკრიტიკე, როგორც პესიმისტები. ტერენტიმ მისაყვედურა, რა მიქენი, ბიჭოო... შეპირებია, შემდეგ გამოცემაში ამოვიღებო, მაგრამ ტერენტის უთქვამს, არ ამოიღოო... მისთვის მისაღები და დაუთმობელიც უნდა ყოფილიყო მასზე ნათქვამი – „ჩვენში მეორედ მოსული ქრისტე“... დანარჩენი კი მისი ბოჭემური ცხოვრების რეალობა იყო და, ამდენად, ასატანი ალბათ... თუმცა, ა. მირცხულავა მაინც სინანულით იგონებდა შემდეგ ამ ფაქტს: იდეოლოგიურად მტერი იყო ჩემი, ახირებული ხასიათი ჰქონდა და ამიტომ დავშორდითო. ლ. ალიმონაკთან საუბრისას ა. მირცხულავა აღიარებს გრანელის ტალანტს, კეთილი განწყობით ყველა მასზე და იხსენებს ფუნაგორიასაც, რომელიც ერთხელ შეხვედრისას წაუკითხავს მისთვის ტერენტის:

თუ პოეზია მოიკრებს ძალას,
შთამომავლობა რამდენს იცინებს:
როცა დახედავს ეულის კალამს
და მაშაშვილის ლექსის წინილებს.

სიცოცხლის ბოლოს, 1971 წელს გამოცემულ ნიგნში ა. მირცხულავამ „მე და ბარათაშვილიდან“ მაინც ამოიღო ის მონაკვეთი, რომელშიც გრანელის პორტრეტს ხატავდა. ფაქტობრივად, მირცხულავამ ამით მთელი თავისი იდეოლოგია გადააფასა.

ტერენტი გრანელი სახელს ითქვამდა, როგორც ორიგინალური ხმის მქონე ღრმად ტრაგიკული „ღირიკის პოეტი“ (ტ. ტაბიძე). ახალგაზრდებისგან სიტბოს გრძნობდა. ისინი უთანაგრძნობდნენ მას, როგორც პოეზიისთვის შეწირულს. თითქოს არ აინტერესებდა საზოგადოებრივი ცხოვრება, მით უმეტეს, პოლიტიკა. ასეთს იგონებენ მას, მაგრამ უთუოდ საგანგებოდ დუმდა, საგანგებოდ გაურბოდა პოლიტიკას, რომელიც სულ უფრო და უფრო ამძიმებ-

და რეალობას. ის წიგნიერი, მოაზროვნე და სხარტი გონების ახალგაზრდა იყო და არ გამოეპარებოდა, რა ხდებოდა მის გარშემო საქართველოს პოლიტიკურ ცხოვრებაში. ასე რომ არა, არ იტყვოდა ერთგვარი თავმონონებით:

ფიქრის ტრიალი ისევ მოშალეს,
ისევ ხმაურის დადგა დროება.
აქ სხვები სწერენ მხოლოდ დროშაზე,
როცა მე ვუმღერ უსაზღვროებას.
ჩნდება ფიქრები შორეულ ალზე,
ვიცი, ეს გრძნობა არ მოისპობა.
აქ სხვები სწერენ მხოლოდ ნამგალზე,
როცა მე ვუმღერ მარადისობას.

„რაც კომკავშირლები გაჩნდით, ჩემი საქმე დაილუპაო“, – უთქვამს ახალგაზრდა პოეტის, გიორგი კაჭახიძისთვის (კაჭახიძე 1984: 188). მისთვის ნათელი იყო, რაც მოხდა, რაც ხდებოდა ქვეყნის ცხოვრებაში. ჯერ კიდევ 1917 წელს, ნალენჯიხიდან „ნალენჯიხელის“ ფსევდონიმით უგზავნიდა წერილებს გაზეთებს: „სახალხო საქმესა“ და „ახალ ნაკადს“ და შეშფოთებას გამოხატავდა იმის გამო, რომ ბოლშევიკური ბანდები მოსდებოდნენ ზემო სამეგრელოს, ქვეყნის საქმე უკულმა წავიდაო... ასე რომ, მას კარგად ჰქონდა გაცნობიერებული არსებული ვითარება. ეს ყოველივე შოკისმომგვრელი იქნებოდა მისთვის. ისედაც დამძიმებულ სულიერ მდგომარეობას, რა თქმა უნდა, ესეც ურთულებდა.

1926 წელს ტერენტი გრანელმა თავისი უკანასკნელი წიგნი გამოსცა („ლექსები“). 20-იანი წლების მიწურულისათვის ტოტალიტარული რეჟიმი განსაკუთრებით უტევს მწერლობას, ზოგადად, კულტურას, მთელი კავშირის მასშტაბით და, კონკრეტულად, საქართველოში. იდეოლოგიური წნეხის ძალას თანდათან თავისი გააქვს და ქართული პოეზიის გზა მიდის სოცრეალიზმისაკენ. გამოდის ჟურნალი „პროლეტარული მწერლობა“ (1927–1932). ებრძვიან მათ, ვინც მათთან არ არის, ვინც არ იცავს ლიტერატურის პარტიულობას, „კაცობრიობის პრინციპს“... ებრძვიან სხვადასხვა ლიტერატურულ დაჯგუფებას... პროლეტარული პოეზია თავისი პრინციპებით ოდნავადაც არ იყო მიახლოებული ნამდვილ პოეზიას, უფრო სუროგატი იყო, რომელიც მართლაც ჩინებულად აკმაყოფილებდა საბჭოთა პოეზიის მოთხოვნებს. ამაზე ითქვა: „ლექსი დაახრჩო წვრილმა ამბებმა, ამონანერმა გაზეთებიდან“ (ა. აბაშელი).

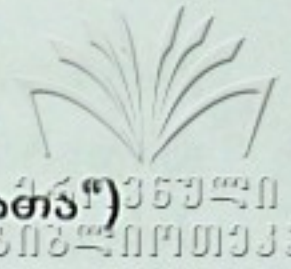
საბედისწერო დღეები დგება. სულიერად ისედაც დამძიმებული ტერენტი გრანელი, როგორც ჩანს, ვერ უძლებს შექმნილ ვითარებას, იშრიტება მისი პოეტური ენერგია, ითრგუნება, დეპრესიაში ვარდება. მიდის თავის მეგობართან, დავით კობიძესთან და ეკითხება: მირჩიე, როგორ მოვიქცე – გავგიჟდე, მღვდლად ვეკურთხო თუ თავი მოვიკლაო. მეგობარმა გაამხნევა, ცნობილი პოეტი ხარ, შენს ნიჭს აფასებენ, აჭყევი ცხოვრებას, ჩამოშორდი ქუჩას, სასაფლაოებს. დაწერე ლექსი ცხოვრებასთან დაბრუნებაზე და გ. მუშიშვილს („მნათობის“ რედაქტორს, ზ.ც.) ვთხოვ, დაგიბეჭდოსო. ცოტა ხნის შემდეგ, მართლაც, შეასრულა მეგობრის რჩევა და მუშაობას იწყებს „ახალი სოფლის“ რედაქციაში, გაზეთების მკეცავად. ლექსსაც დაწერს ამასთან დაკავშირებით... მაგრამ ეს იყო ამაო ცდა. ხშირად ფიქრობს თვითმკვლელობაზე, რაზედაც არა ერთხელ მიანიშნებს თავის დღიურებში. თავს ანებებს სამუშაოს, უბრუნდება აწენილ ცხოვრებას, ქუჩას, მარტოობას... 1931–1934 წლებში სულიერი მდგომარეობა ურთულდება, ფსიქიკური აშლილობა გამოიხატება დეპრესიით, შფოთვით. სიცოცხლეს ატარებს თბილისის, ხოლო შემდეგ სურამის ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში, შიზოფრენიის დიაგნოზით. ფსიქიატრიული საავადმყოფო და შესაბამისი დასკვნები შემდეგაც ნაცადი საშუალება იყო ბოლშევიკურ-კომუნისტური დიქტატურისათვის „მოუჭკვიანებელთა“ და სხვაგვარად მოაზროვნეთა მიმართ. იქნებ, იყო გადაჭარბებაც ტერენტი გრანელის ავადმყოფობის ოფიციალურ ისტორიაში...

1928 წლიდან ლექსებს არ აქვეყნებდა, თუმცა საავადმყოფოს პირობებშიც ბევრს წერდა, ხატავდა... ავადმყოფობის ისტორიის ფურცელზეც კი. კრიტიკაში, პრესაში ნაკლებად ახსენებდნენ, ბოლოს, საერთოდ დაივიწყეს. საშინლად განიცდიდა, როცა საავადმყოფოში მიჰყავდათ, ხშირად გამოიპარებოდა, ან მასთან სანახავად მისულებს სთხოვდა, წამოეყვანათ იმ ჯოჯოხეთიდან. უკიდურესად დაძაბულ მის სულიერ მდგომარეობას ისევ მისივე ნათქვამი თუ შეეხმიანებოდა მარტოობის და ადამიანთა გულგრილობის დასაძლევად. „სული ვერ უძლებს დამის ნაპრალებს, /ო, სიბნელეა და გულგრილობა. / კრულვა ჩემს ოთახს, კრულვა ჩემს თვალებს. / თვალებს, რომელთაც სწვავს უძილობა“ („დამე თვალებში“).

1928 წელი, როგორც საბედისწერო კონკრეტული დროის მინიშნება, მის ლექსშიც აღინიშნება (აქედან იწყება ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში გატარებული წლები):

მხოლოდ პოეტის ჩემი და სხვათა
დარჩება ლექსი, გულით ნაწერი

და როგორც გემი, სდგას ქარიშხალთან
ეს ათას ცხრაას ოცდა რვა წელი.

(უსათაურო, „*** მხოლოდ პოეტის ჩემი და სხვათა“) 

1928 წლის შედარება ქარიშხალში მოყოლილ გემთან უთუოდ ეპოქის ქარიშხლის ალევორიაა. ქართულ მწერლობაში, განსაკუთრებით პოეზიაში, სწორედ ამ დროიდან გამწვავდა ბოლშევიზმის დიქტაქტი. ქრებიან „გულით ნაწერი“ ლექსები. იდეოლოგიის წნეხმა ყველაზე დაუმორჩილებლებიც კი აიძულა, აპყოლოდნენ ე. წ. „ეპოქის ხმას“.

გასაგებია, რამდენად მტკივნეული და გამაოგნებელი უნდა ყოფილიყო ზოგადი სურათი იმ დროის პოეზიისა ტერენტი გრანელისთვის, რომელმაც ვერ შეძლო, არ და ვერ გაიღო ხარკი ეპოქისათვის მოძალებულ ავადმყოფობასაც თავისი გაჰქონდა. გრანელი გარდაიცვალა 1934 წლის 10 ოქტომბერს, თბილისის პირველ კლინიკურ საავადმყოფოში. მისი სიკვდილის შესანიშნავ ფერწერულ სურათს შექმნის შემდეგ ლადო გუდიაშვილი. თბილისზე უგონოდ შეყვარებული თბილისის მინაში დაიმარხა. თქვა კიდევაც: „დაო, ასე მგონია, ბედნიერი ვიქნები, სადმე ახლო თბილისთან თუ სამარე ვიშოვე“... უკანასკნელ გზაზე მის გამცილებელთა შორის გალაკტიონც იყო, – გაიხსენებენ შემდეგ. წერდნენ, წუხდნენ, რომ ვერ მოუარეს, ნიჭიერი პოეტი დავკარგეთ, ტერენტი გრანელს შველა, დახმარება სჭირდებოდაო. გულთბილ მოგონებაში მისივე ავტოგრაფიული ლექსიც გაიხსენეს:

ცხოვრობდა იგი მთრთოლვარე, ცივი,
და ბედისაგან შეწუხებული.
თითქოს საეჭვო ქურდი კაცივით
უყვარდა ღამის შავი ხვეული...
უნდოდა შველა და სწუხდა დღისით.
სწამდა თბილისი, უდაბნო დარდის.
ასეთი იყო იღბალი მისი.
დღესაც ასეთი მოკლული დადის.

ეპოქის სტილს „დამორჩილება“ იყო ოპტიმალური „თერაპია“ (თუმცა ისიც ცხადია, რომ ბევრ „დაუმორჩილებელსაც“ არ ასცდარეპრესია და დახვრეტა), რომელსაც ინდიფერენტულობით უნდა გადაეფარა წმინდა ესთეტიკური ღირებულებები შემოქმედ ადამიანში. ამიტომაც იკლო 30-იანი წლებიდან ქართულ პოეზიაში შედევრებმა, თვით გალაკტიონთანაც კი... 20-იანი წლების მიწურულიდან (როცა გრანელი წყვეტს აქტიურ შემოქმედებას), საბჭოთა

პოეზიის მთავარი თემა გახდა შრომის ჰეროიკა, ახალი გმირების დიდება, შემდეგ ეს შეცვალა დიადი სამშობლოს დიადი მომავლის პანეგირიკამ. სიტყვებს, ცნებებს: სევდა, მარტოობა, მონყენილობა, ტაბუ დაედო. ერთადერთი გამონათება იმ წლებიდან ლადო ასათიანის გრანელისადმი მიძღვნილი ლექსია „1939 წლის ზამთარი“, რომელიც დღემდე არცერთ კრებულში არ იყო შეტანილი, გარდა ახალი კრებულისა.

მისი უსაზღვროდ მგრძნობიარე და მეტად ფაქიზი სული თვითგამოხატვისთვის მიმართავს თავის შინაგან მდგომარეობას მორგებულ სახე-სიმბოლოებს. მისთვის, ერთი მხრივ, მარტოობა, სიჩუმე, სასაფლაოსთან „მშობლიური“ დამოკიდებულება (ხშირად ლამეებს რომ ათენებდა იქ), მეორე მხრივ, სიკვდილის, ყოფიერების ეგზისტენციური შიში, ბუნებრივი მდგომარეობაა. რა მატერიალური პირობებიც არ უნდა ჰქონოდა, მაინც ასეთივე იქნებოდა, იმდენად სიღრმისეული და იმანენტურია მისი სევდიანი ემოციები. კიდევ ერთ საინტერესო გამონათქვამს გავიხსენებთ ამასთან დაკავშირებით: „მისი პესიმისტური განწყობა განაპირობა საზოგადოებრივმა და მისმა პირადმა ცხოვრებამ; აგრეთვე თვითონ იყო ასეთი ბუნების“ (კაკაბაძე 1984: 255). „სიტყვა სიკვდილი“ გრანელთან იმავეს ნიშნავს, რასაც ყოველდღიურ მეტყველებაში და პარადოქსია, მაგრამ სწორედ ამიტომაცაა სიურეალისტურად შემზარავი“ (აბზიანიძე 2009: 310).

ტერენტი გრანელი სიკვდილის ფენომენს საგნობრივად აღიქვამდა („ვხედავ სიკვდილის ყვითელ მანტიას“). სხვების ჭირისუფალი, სამგლოვიარო პროცესიის თანამგზავრი, საკუთარ ორეულს მიაცილებდა. გამოუთქმელი განცდა აშფოთებდა, რომელსაც შიშს მაინც არ არქმევდა (ცდილობდა). უსაზღვროებისკენ, მარადიულ სამყაროსკენ ილტვოდა, რომ სული ეხსნა. ზოგჯერ, თითქოს, ცრემლიც ეთაკილებოდა. ალბათ, ამიტომაც წარუმძღვარებია ლექსისთვის – „მარადისობის ლაჟვარდები“ ა. ბლოკის სიტყვები: „Заплакать – одно мне осталось...“ ახლა თვითონ უფრო თამამად იტყვის:

ცრემლი არ მოდის, მაინც მე ვტირი
და შორეული სივრცე მიტაცებს,
სული გაფრინდა თეთრი მტრედით,
სხეული დარჩა ცოდვილ მიწაზე“...
(„მარადისობის ლაჟვარდები“, 1972: 96)

კიდევ არაერთხელ გაიხსენებს ბლოკის სტრიქონებს, როგორც ნათესაურს: „И вижу берег очарованный и очарованную даль“ (ეპიგრაფი ლექსისა „სადღაც და ვიღაც“).

„სადღაც და ვიღაც“ ემოციური კომპოზიციის საყრდენი სიტყვებია, რომლებიც ლექსში მხატვრული აზროვნების სტრუქტურას განსაზღვრავენ: „სადღაც... მატარებელი სადგურს კივილით მიუახლოვდა“, „სადღაც სანთელი ინვის კუბოსთან“, „სადღაც დეპეშას ღებულობს ფოსტა“ და ა.შ... „იქ. სადღაც ტყეში, შრიალებს ქარი და კაცებივით დგანან ხეები...“ პერსონიფიცირებული ხეები, კაცებთან გაიგივებულები, გლოვის სურათს ქმნიან; მთავარია „ვიღაც“, რომლის გამოც იქმნება ტექსტი, რომელშიც თავად ლირიკული გმირის ტრაგიზმი იკითხება:

აღბათ, იქ ვიღაც გარდაიცვალა,
(გავიდა ღამე და ვნება მწველი),
ის არ მეყოფა, რაც რომ ვინვალე,
და კიდევ სხვაგვარ წამებას ველი.
(„სადღაც და ვიღაც“, 1961: 47)

თითქოს ხორციელი წამების გზას ირჩევს, რათა სული, თეთრი მტრედით (თეთრი მტრედი – აქ: სისპეტაკის, სიმშვიდის, უცოდველობის სიმბოლო) გაფრინდეს ცისკენ; „ხორციელი მარტვილობის გზით ცდილობს სულის გასპეტაკებას და აღწევს კიდევ მიზანს“ (გ. მამფორია); მისი „სული ნაზია და... წმინდა, როგორც ქალაქი დაუნერელი“... სულის გამოსახატავად ანალოგიურია მეტაფორიზებული შედარებები: „სული ანგელოზი“, „სული თოვლი“; სული ტანჯული, მარადიული წვალეებისთვის განწირული:

დატანჯულია მართლა პოეტი,
ცრემლიანია მისი თვალები.
დიდი ხანია, მე რომ მოვედი,
დიდი ხანია, რაც ვენვალეები“.
(...“დატანჯულია მართლა პოეტი“, 1961: 175)

ტავტოლოგია (გამეორების ერთ-ერთი სახე) „დიდი ხანია“ აძლიერებს პოეტის სათქმელის ემოციურ მუხტს, რომ ტანჯვა-წვალეობა მუდმივი ხვედრია მისთვის, ამასთან – ქმნის მუსიკალურ ეფექტს. ლექსში „მკვდარი სურვილები“ იგრძნობა, რომ არც სიხარული ყოფილა მისთვის უცხო, მაგრამ კონკრეტულად როდის იყო ეს სიხარული, არ ჩანს; თითქოს, არც იყო. „დარჩა სიხარულის მხოლოდ მოგონება და ჩემი დღეები ქრიან პეპლებივით“. პეპლე-

ბის ფარფაქთან შედარებული დღეები სიმბოლურად მშვენიერს უნდა გამოხატავდეს, მაგრამ მომდევნო სტრიქონებით იკვეთება „გრძნობის კოცონზე“ ფარვანასავით დაფერფლილი ადამიანის სევდა, რომელსაც აღარ სურს, გაგრძელდეს ცხოვრება, ცრემლი და გლოვა: „რა ვქნა, მე ცხოვრება ისევ მეძნელება / და წითელ ყვავილებს ტყვია მირჩევნია“ („მკვდარი სურვილები“, 1972: 53).

„პესიმისტის შავი თვალები უფრო ხედავს სინამდვილეს, ვინემ ოპტიმისტის ჭრელი თვალები“, – იხსენებს შოპენჰაუერის გამო-ნათქვამს ვანლერ დაისელი – ივანე ბაბუაძე (დაისელი 1984: 180). პესიმისტის, ამ შემთხვევაში გრანელის, „შავი თვალები“ უმეტეს-წილად მუქ ფერებში ხედავდნენ (გამონათებებიც ჰქონდა, სამყაროს მშვენიერი ხილვებით – ზ. ც.) მიწიერ ცხოვრებას, „მძიმეს და უსაშველოს“, რომელიც დალუპვას უქადდა... „Memento Mori“ – თავზარდამცემი სიმართლით წარმოსახავს სიკვდილის არსს. იმპერატიული ტონი მკითხველს, ფართო გაგებით, ადამის მოდგმას მიემართება: „გახსოვდეს სიკვდილი“. მასში სიცოცხლის უარყოფისა და მარადისობასთან სამუდამო შერწყმის სურვილია. რაღაც სულიერ შეხებას ნიციშეს მსოფლხედვასთანაც გრძნობდა: „და ფრიდრიხ ნიციშე მამაა ჩემი“... იქნებ ეს, იმ დროისთვის მოდური, პოზაც იყო, საბოლოოდ – გათავისებული. „Memento Mori“ – სისხლით დაწერილი, – როგორც თვითონ იტყვის, უთუოდ გამოძახილია ნიციშეს მოძღვრებისა: „ყველა ნაწერებიდან მე მომწონს ის, რომელიც არის სისხლით დაწერილი და სწერე სისხლით, მაშინ გაიგებ, თუ რა არის სული“. ლექსში ორჯერ მეორდება კონკრეტული დრო – „ივნისი“ („სამი ივნისი“ – გრანელის დაბადების დღის თარიღი), რომელიც მწუხარების აღმნიშვნელი უფროა, ვიდრე გახარებისა.

დღეა სამი ივნისის, მინდა იყოს ცამეტი,
ჩემს გარშემო ციხეა, მწუხარების სავანე.
რომ მდომოდა სიცოცხლე, სიკვდილს არ ვინამებდი,
მინა არ იქნებოდა ჩემთვის შავი სამარე.

(Memento Mori 1972: 116).

ამ ტრაგიკული სულიერი მდგომარეობის გამომხატველი, ტექსტის დასაწყისში, სინტაგმა „მწვანე მოლი“, იდილიური, მშვიდი პეიზაჟური სურათია, რომელიც სავსებით არ შეესაბამება დანარჩენ სათქმელს. მაგრამ ამგვარი სიმშვიდის ფონი გრანელთან იშვიათი არ არის. ამ შემთხვევაში კი „მწვანე მოლი“ ცისკენ, თეთრი მარადისობისკენ მზერამიპყრობილი ადამიანის მცირეოდენი მიწიერი სიკეთეა, მაგრამ ისიც წარმოსახვითი, ირაციონალური.

სადღაც მთასთან იწვიმა, სადღაც მთაზე ბურია,
ამნაირი ღიმილი უნინ მე არ ვიცოდი.
ახლა მე ცას ვუცქერი, ცაზე ანთებულია
ვარსკვლავები, სიმბოლო თეთრი მარადისობის.



„ამნაირი ღიმილის“ მიზეზიც მარადისობაში გარდასახვის ნეტარი მოლოდინია, ისევ და ისევ – მისტიკური, ირეალური და სასურველი. ეს არ არის ჩვეულებრივი სიკვდილი, უფლისკენ მიმავალი გზა. მისი არაორდინარულობა იმაშია, რომ მესამე გზის ძიებაშია, რადგან „სიკვდილი სიბნელეა, მასში „სამუდამოდ ჩაიძირება მისი სხეული“. ყოველ ღამეს მოაქვს ფიქრი სიკვდილზე... და ეშინია... ეშინია, რომ ცოცხალი არ იქნება (და არ უნდა სიცოცხლე), ეშინია სიცოცხლის (რადგან სიცოცხლისთვის გარდაუვალია სიკვდილი)... მტანჯველი ფიქრებით უკიდურესად ტრავმირებულს პოეზიის აღმამფრენი ძალა ათქმევინებს, რომ „პოეზიამ იცის უეცარი სიხარული, რომელიც უდრის გაფრენას“, – მარადისობისკენ, სიკვდილის გვერდის ავლით, – ასეთია ამ სიხარულის მიზეზი, გამოსავალი იმ ტანჯვიდან, რომელსაც მინიერი ცხოვრება ჰქვია: „ჩარჩენილი ვარ ბავშვივით ამ ცოდვილ ქვეყანაზე... და არ ვიცი, როგორ ამოვიდე ამ ტალახიდან, რომელსაც ეწოდება მინა“; სჯერა სიცოცხლე სხეულისა, მაგრამ ისევ მესამე გზით, გაურკვეველი, ამოუხსნელი, საოცნებო გზით:

არა სიცოცხლე,
არა სიკვდილი,
არამედ რაღაც სხვა...

(„გულიდან სისხლის წვეთები“, 1972: 70)

საკუთარ თავთან დიალოგში რიტორიკული უარყოფის სინტაქსური ფიგურა გამოხატულია უარყოფითი ნაწილაკით „არა“, ამავე დროს, ეს ორჯერ განმეორებული სიტყვა მეტ სიმძაფრეს სძენს მთავარ აზრს.

ო. ჭილაძე ტერენტი გრანელს ბედნიერ ტანჯულად მიიჩნევს, რომლისთვისაც „ყველაფერი ჯერ ლექსის სახეს იღებდა და მხოლოდ მერე ხდებოდა გასაგები, მისაღები და უარყოფითი... ის თავიდანვე განწირული იყო დასაღუპავად, რადგან არ შეეძლო საკუთარ არსებაში პოეტი გამოეცალკეებინა ჩვეულებრივი ადამიანისგან...“ (ჭილაძე 1987: 125). ალბათ, ეს იყო ერთ-ერთი მიზეზი ტერენტი გრანელის პიროვნული ტრაგიზმისა, იმ უსასრულო ფორიაქისა, რომელმაც საბოლოოდ განსაზღვრა მისი ბედისწერა. მან ვერ იცხოვრა ჩვეულებრივი, სიკვდილ-სიცოცხლის გარდაუვალ

ხვედრს შერიგებული ადამიანის სიცოცხლით. იქნებ, მომეტებულადაც უყვარდა სიცოცხლე, ამქვეყნიური ყოფა, „მინა – ტალახიც“... რომ არა ის არა-ჩვეულებრივობა, რაც მერამდენედ ათქმევინებს:

ისევ სიშორის ცეცხლი მიზიდავს,
არ მინდა გული სამარეს მივცე,
მე ხომ მინდოდა გასვლა მიწიდან,
მე ხომ მინდოდა გაფრენა ცისკენ.

(„ექსკურსია ცისკენ“, 1961: 154)

სიკვდილის ფენომენი ტერენტი გრანელის ლირიკაში ქრისტიანულ მსოფლგანცდასთან განუყოფელ კავშირშია, ამას ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში ხშირად აღნიშნავენ. საინტერესოა, გავიხსენოთ კათოლიკოს-პატრიარქის, ილია II-ის, ნათქვამი ტერენტი გრანელზე, რომელსაც ლ. ალიმონაკი იხსენებს. უნმიდესისთვის მას გრანელის კრებული მიუერთმევია: „კარგ ხანს ვისაუბრეთ და ამ ხნის მანძილზე წიგნი ხელში ეჭირა და ისე მისმენდა, შემდეგ წიგნი გადაშალა და ტერენტის ცისკენ მზირალი პორტრეტი რომ ნახა, აღტაცებულმა მითხრა: ეს მართლაც წმინდანი ყოფილა და ღმერთმა დაგლოცოს, კეთილი საქმე რომ გიქნია ქვეყნისთვისაც და შენთვისაცო...“

ტერენტი გრანელი ფანატიკურად მორწმუნე ვერ გახდა. მიუხედავად უფლისადმი მონივნებისა, იგი ვერ იღებს რწმენას იმ სისავსით, რომ მისი ყოველი დღე არ ჰგავდეს სიკვდილის წინაღღეს... რომ ჰქონდეს გაძლების უნარი. მისი პოეტური გზის დასაწყისი დაემთხვა საქართველოში სიმბოლიზმის დამკვიდრების პერიოდს, როდესაც პოეზიაში სევდა გამოცხადდა, როგორც ესთეტიკური ფენომენი. კრიტიკოსი და მწერალი ს. ჭილაია იხსენებს პროფ. შალვა ნუცუბიძის ნათქვამს გრანელზე: „სპინოზაზე ლექციას რომ გვიკითხავდა, უცებ ტერენტი გრანელზე ჩამოაგდო საუბარი და იცით, რა თქვა? მე არ მეგულება უფრო დიდი მისტიკოსი პოეტი, ვიდრე ტერენტი გრანელი და ზეპირად წარმოთქვა გრანელის სიტყვები: „მე ისევ ვდგავარ მარადისობის გარინდებულ საზღვართან...“ (ჭილაია 1984: 134). მისი ლირიკა აშკარად გამოხატავდა სიმბოლიზმის ესთეტიკას. თავისი პოეტური ნატურით იგი სიმბოლისტი იყო, რომელსაც ბედისწერად ექცა სიცოცხლის, სიკვდილის უარყოფა და იდუმალების გზით სწრაფვა უსაზღვროებისა და მარადიულობისაკენ.

სადღაც შორს ნაპრალს ნისლი ეწვია,
მე დავასვენე ბალში თვალები.
ქრიან ფიქრები და პოეზია
რა არის, გარდა იდუმალების.

ქრიან ფიქრები და პოეზია
რა არის, გარდა უსაზღვროების...
...ქრიან ფიქრები და პოეზია
რა არის, გარდა მარადისობის.

(„სადღაც შორს ნაპრალს ნისლი ეწვია“)

გრანელი გამეორების სინტაქსურ ფიგურას პოეტურ ნარატივში ხშირად იყენებს და, როგორც სხვა შემთხვევაში, აქაც ემოციური მუხტი შეაქვს ტექსტის აზრობრივ სივრცეში; გამოკვეთილია ავტორის სულიერი მდგომარეობა – გაკვირვება, გაოცება. რიტორიკული შეკითხვებით: „რა არის, გარდა იდუმალების“, „რა არის, გარდა უსაზღვროების“, „რა არის, გარდა მარადისობის“, პოეტი აძლიერებს გამოსათქმელი აზრის ემოციურ მხარეს. შეიძლება ითქვას: აქ რიტორიკული შეკითხვაა და შეძახებაც, კითხვა-დახილის ინტონაციით. მინიერი ცხოვრების მრავალმხრივ სირთულესა და ამქვეყნიურ კითხვის ნიშნებს კოსმიურ უსასრულობაში გადაჰყავდა, იქ ეძებდა „ზენაართ სამყოფს“, მაგრამ – უშედეგოდ. ბარათაშვილის სულიერ ნათესაობაზე მიანიშნებდა. თავის სევდას ბარათაშვილის სევდაზე აღმატებულად მიიჩნევდა, „ჩემს სევდას ბარათაშვილიც ვერ გაიგებდაო...“ იქნებ, ამაში იმას გულისხმობდა, რომ ბარათაშვილისთვის, მსოფლიო სევდის პოეტი-ფილოსოფოსისთვის უფრო გარკვეული იყო „ციურ განგებასთან“ მოკვდავის მიმართება. გრანელმა, უკიდურესად არეული ეპოქის შვილმა (შეიძლება ითქვას – კიდევ უფრო არეულის, ვიდრე ბარათაშვილის ეპოქა), რომლის თვალწინ ინგრეოდა ქრისტიანული ტაძრები, იხვრიტებოდა ასეულობით სასულიერო პირი, თავისუფლებისათვის მებრძოლი ქართველები, სისხლისგან იცლებოდა ინტელიგენციის დიდი ნაწილი, ვერ გაუძლო „უნდობარ ხანას“... სამშობლოში უსამშობლოდ დარჩენილი, შინაგანადაც გაუცხოებული, გარჩენილი სამყაროს უსასრულობაში, მარტოობის და მიუსაფრობის შიშით იზაფრება და შეუძლებელს ესწრაფვის. 20-იანი წლებში სამშობლოში უსამშობლობის განცდას გამოხატავდა კ. მაყაშვილი, რომელსაც საქვეყნო ტრაგედიასთან ერთად პირადი უბედურებაც დაატყდა თავს: „ჩემს სამშობლოში, სამშობლოს დაკარგულს, დავეძებ ბედისგან კრულს“; ი. გრიშაშვილს 20-იანი წლების დაუბეჭ-

დავ ლექსებში არაერთხელ უხსენებია სამშობლოში უსამშობლობის განცდის შესახებ (ლექსში, მიძღვნილი კ. გამსახურდიასადმი...).

ტ. გრანელმა ვერც მშობლიური მიწის სიყვარულს ჩანაგანა გემო და ღვთისკენ მიმავალი გზაც გაურთულდა... თუმცა, მიუხედავად ყოველივე ამისა, მისი სულიერი განწყობა, მისი პოეტური ხილვები არასოდეს სცილდება ქრისტეს ხატებას, ღვთისმშობლის სახიერებას. ქრისტე და ღვთისმშობელი ის სახე-სიმბოლოებია, რომლებიც ერთ-ერთი ნათელი სახილველია მის ლირიკაში. უცნაური (ჩვეულებრივი მოკვდავის ხედვით) საყვედურითაც უფალს მიმართავს, ხილული სამყაროს არსით შეძრწუნებული.

შენ, დედამინავ, უფრო მაშინებ,
როცა ოცნებით ზეცას მოვიარ,
წმინდაო ღმერთო, რად გამაჩინე,
მე ხომ სიცოცხლე არ მითხოვია.
(„უმიზნო ხეტიალი“, 1961: 36)

საყვედურის მიზეზიც ჩანს: დედამინაზე გაჩენა და ყოფნა არ ღირს. მისთვის მიწაზე სიცოცხლე იყო ძნელი. შველა უნდოდა ღვთისგან, რომ „ბედნიერ წამის მთოველ ზეცას“ მიახლებოდა. „ზეცა ბედნიერ / წამის მთოველი, / უმშვენიერეს / დღეებს მოველი“.

„მშვენიერი დღეების“ ნაცვლად ყოველ ახალ დღეს ახალი განსაცდელი მოჰქონდა ამ დროის ქართული მწერლობისათვის. შედეგი – „ბულბულს ყაფაზა, გრძნობას – აღვირი“ (ი. გრიშაშვილი); თავისუფალი სიტყვა სასტიკად იზღუდებოდა, რაც სასიკვდილო განაჩენი იყო პოეზიისათვის. ამ სიტუაციაში იქმნებოდა ტერენტი გრანელის ლირიკა, რომელსაც იმითაც გამოარჩევენ, რომ უმძიმეს პირობებშიც არავისთვის რევერნსი არ უკეთებია, რომ მის პოეზიას არსად არა აქვს შავი ლაქა; „მე დამაქვს სევდა ჩემი პლანეტისო“, – წერდა, ნუხდა და მიწიერ ცხოვრებაზე ხელაღებული თვითმკვლელობაზეც ფიქრობდა (თუმცა, თავის მოკვლა არასოდეს უცდია).

ქრიან ფიქრები თეთრი და შავი
და ეს დღეები სახეს იცვლიან.
ახლა ხომ დროა, მოვიკლა თავი,
მეტის მოთმენა არ შემიძლია.

განსაკუთრებით შეძრა მისთვის სულიერად ახლობელი პოეტის, სერგეი ესენინის, თვითმკვლელობამ. ამას მოყვა ისევ კითხვები ყოფნა-არყოფნაზე, პირდაპირი გაგებით: სიცოცხლე თუ სიკ-

ვდილი... „ესენინივით მოვიკლა თავი, თუ სიცოცხლისთვის გან-
ვაგრძო ბრძოლა?“... კიდევ არაერთხელ დაფიქრდება და დანერს:
„ვუსმენ როიალს და მოდის ფიქრი ისევ სიკვდილის და თვითმკვ-
ლელობის...“ მაგრამ ეს არ მოხდა. ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად,
ქრისტიანულ მორალს არ უღალატა, სული არ დაიმძიმა. ლექსში
გადმოსულ „წითელ მზეში“ მაცხოვრის სახიერებას ხედავდა და
ცოდვებს ინანიებდა, დაუკონკრეტებელ ცოდვებს (თუმცა, კონკ-
რეტული ცოდვები იყო, ალბათ, ფიქრი თვითმკვლელობაზე, რწმე-
ნაში გაჩენილი კითხვის ნიშნები; სიცოცხლეზე უარი, თავისთავად
– თვითმკვლელობის ტოლფასი).

წითელი მზე აელვარდა მინებთან,
მოდის ჩუმი და ცისფერი ღამე,
უიმედო გულის ძგერა მინელდა,
შენ, წმინდაო მაცხოვარო, ამინ!..

ჩაესვენა სურვილების გროვა,
როგორც შორი მირაჟების სერია.
ახლა უფრო დაფიქრების დროა,
ჩადენილი შეცდომები ბევრია.

ზოგჯერ ირონიულია თავისი თავისადმი. ანუხებს საკუთარი
საქციელი. ასეთ დროს იტყვის: „ვღებულობ სიკვდილს, მალე თუ
მოვა“ („მთვარე ფანჯარათან“). „გრანელი ღმერთს მოწყურებული
ადამიანია, არის რალაცის ძებნაში მოწყურებული სული, რომელიც
ვერ ეტევა ეკლესიურობის ჩარჩოში, რომელიც ვერ ცხოვრობს
მხოლოდ ღმერთით და იბნევა, უსასოდ რჩება. ეს მისი ტრაგედიაა.
ამას იმიტომ შევნიშნავთ, რომ გრანელის მისტიკაც ღვთისმოსა-
ობის ნაწილია. ესაა გზა ღმერთის ძიებასა და ღმერთთან დარჩე-
ნისა“ (მეტრეველი 2013: 66); და მაინც – რელიგიაა ის ჭეშმარიტი
ორიენტირი, რომელიც მარადიულობასთან, უსასრულობასთან
აკავშირებს „ცხოვრებაში გზაარეულ“ ადამიანს – პოეტს.

ზარების რეკა წერტილებით შემომესია,
უიღბლო ყოფნის სასწაული გულში გროვდება,
საქართველოში მხოლოდ შენ ერთს თუ გაგონდება
გაბრწყინებული ჩემი სახე, ვით ეკლესია.

(„საიდუმლო მისალმება ჭლექიან სამრეკლოს“, 1972: 13)

ქრისტეს ლანდი, როგორც მხსნელისა, თან სდევს, სასონარ-
კვეთის განცდას უმსუბუქებს, თუნდაც – იმედის მცირეოდენი

ნაპერწკალი: „მე ისევ ვდგავარ მარადისობის გარინდებულ საზღვართან, ვით მგლოვიარე სერაფიმი და ველი ქრისტეს ლანდს, რომელიც დამიხსნის მე განსაცდელისაგან“. მისი ტრაგიკული იმაშია, რომ ძალიან სწრაფად კარგავს იმ მცირედსაც და მუდმივ ძიებაშია.

ახლა არის ივნისი, ახლა გვიან ღამდება.
მაგონდება ბავშვობა. ეს ცა მაშინ სხვა იყო!
მე მაღლობზე ველოდი ქრისტეს გამოცხადებას,
შემდეგ თეთრმა სიჩუმემ ის იმედი წაიღო.

ჯერ კიდევ სევდიანი ბავშვობის დღეებიდან ელოდებოდა იგი მაცხოვართან შეხვედრის მისტიკურ წუთებს (წალენჯიხის მაცხოვრის ეკლესიის პატარა მლოცველი):

წამი აღმაფრენის და ფიქრი ნაჩვევი,
ღმერთო, გამაფრინე და ქრისტე მაჩვენე.

არაერთხელ ისმის ასეთი გულწრფელი ვედრება, „მწუხარებას მაღავეს ეს თვალები, მიწიდან გასვლის სურვილი, უმეტეს შემთხვევაში, ქრისტეს ცნებას, მის სახელს უკავშირდება“ (სორდია 1992: 9).

მიუხედავად იმისა, რომ სიკვდილის თემა თითქმის უწყვეტია გრანელის ლირიკაში, იგი სხვადასხვაგვარი ემოციით, ფერებით, სურათებით, წარმოსახვებით გადმოსცემს სათქმელს. ხშირად საკუთარ თავს უცხადებს პროტესტს, თვითკრიტიკულია, სიკვდილს ითხოვს უფლისაგან, სიკვდილს, როგორც მხსნელს.

დავალ ქვეყანაზე, როგორც შერისხული,
შენი ზვარაკია, ღმერთო, ჩემი სული.
დავალ ქვეყანაზე, როგორც ბნედიანი.
ღმერთო, მაპატიე უქმად ხეტიალი!
დავალ ქვეყანაზე, როგორც გაძარცული,
ღმერთო, დააჩქარე ჩემი აღსასრული!
(„ვედრება“, 1972: 165)

ამ შემთხვევაში ტ. გრანელი მიწაზე დგას, რეალისტია და ჩვეულებრივი, მაგრამ გზაარეული მოკვდავის ენით გამოთქვამს სათქმელს, არცთუ იშვიათად, იგი გრძნობს და განიცდის თავის მოუწესრიგებელ სულიერ თუ ჩვეულებრივ ყოფით მდგომარეობას. მისი ახლობლების მოგონებებიდან ვიცით, რომ დიდხანს ვერ ჩერდებოდა ვერსად და ვერავისთან. სულის ფორიაქი ტანჯავდა. მოუსვენრობა, როგორც ავადმყოფობა, ისე ჩასახლებულიყო მის

არსებაში. კიდევ უფრო მტანჯველი იყო ის, რომ ამას აცნობიერებდა. ასეთ დროს, ფარული ვედრებით, შენდობას ითხოვდა.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

მე, ჩუმი, მივყვები ლანდების ასეულს,
ლამე უდაბნოა, ვნება კოშმარია,
ქუჩაში მცხოვრებს და სახლიდან გაქცეულს,
შემინდე, შემინდე, წმინდაო მარიამ!..
(„ფარული ვედრება“, 1961: 106)

„სასტიკ ზმანებას“ დამგვანებული ყოფა, – ასეთია მისეული შეფასება რეალობისა, რომელშიც ის ცხოვრობს. წარმოსახვებში „ცოდვის ტაძარილა“ ელანდება, სადაც ფიქრიც კი დახშულია და „გაძარცვული“, ანუ – უაზრო, უგონო.

ანთებულ გრძნობით ავაკივლებ ცრემლებს თვალებში,
როცა საშინლად გამაშავებს მთვარის სინესტე.
მეტად მწვავეა ეს ქვეყანა ღამის რკალებში
და ჩემი ლექსი – ყაჩაღების ცრუ მანიფესტი.

კვირის წირვებში ცოდვილ ტაძრებს ასწევენ მკვდრები,
თავის წამება სამრეკლოზე მარტო მე მინდა.
ო, ვიყრი მუხლებს, სინანულით შენ გევედრები,
მე, გაჭირვებულს და საცოდავს, ღმერთო, შემინდე!
(რკალიდან: „კვირის წირვები“, 1961: 115)

ლექსი „მიცვალებულის დღიურიდან“ (ეპიგრაფი: „თემა სიკვდილის შემდეგ“) გარდაცვალების რიტუალია, სახელდება კონკრეტული დრო: „მე ნუხელ მოვკვდი, შუალამეში, როდესაც კრთოდენ ცის ვარსკვლავები“, სახელდება სიკვდილის თანმხლები საგნები, მისი იდენტური ნიშნები: კუბო, ვარდები, გვირგვინები... მგლოვიარე სახლი და ღია სამარე. სიბნელის გარღვევის ამას სურვილი, რათა კვლავ მოავლოს თვალი ქვეყანას; ღვთისმშობლის ცრემლი, ქრისტე და ანგელოზები თანაუგრძნობენ სიკვდილ-სიცოცხლის გასაყარზე მყოფს. ამ ტექსტში განსაკუთრებით ჩანს სურვილი სიცოცხლისა, რომელსაც პროექტმა „არა“ უთხრა, როგორც უსუსურს, სიკვდილის გარდაუვალ ხვედრს. ნუგეშად ისევ ღვთისმშობელი, ქრისტეს აჩრდილი და ანგელოზები არიან.

და ეცემოდნენ სადღაც წვიმები,
შორეულ ღრუბლის სანაპიროდან.
კუბოსთან იდგენ სერაფიმები
და ღვთისმშობელი ჩემზე ტიროდა.

არც შორეული დების ლოცვები
ჩემს გადარჩენას ხელს არ უწყობდა.
მიმასვენენ ანგელოზები
და კუბოს ქრისტე წინ მიუძღოდა.



უფროსი და, მაშო, მისთვის დედობრივად მზრუნველის როლს ასრულებდა, უმცროსი – ზოზია ასაკობრივად უფრო ახლოს იყო და სულიერ დად წარმოედგინა, სულის მესაიდუმლედ. ის პატარა იყო და, შესაბამისად, უფრო ემოციური იყო მისდამი დამოკიდებულება. ასე დარჩა ზოზია ტ. გრანელის ტანჯვის მთავარ მოზიარედ (თუმცა, ჯანმრთელობის გაუარესების შემდეგ დებთანაც ვერ პოულობდა სიმშვიდეს). ზოზია მისი ლექსის ხშირი ადრესატია. „ავად ვიყავი, ნუხელ ვკვდებოდი, / ახლაც მიგონებს, ალბათ, ზოზია“ ...; „გადარჩება? – ექიმებს ეკითხება ზოზია“ ... ასევე, ზოზიას მიმართ არის ნათქვამი: „ჩემო ზოზია, მე წავალ მალე“ (ლექსის სათაურია), რომელშიც ისევ ქრისტეს თვალებია ნუგეში და ნათელი სხივი, რომელმაც უნდა შეცვალოს მისთვის გამაღიზიანებელი ელექტრონატურების სხივი.

ჩემო ზოზია, მე წავალ მალე,
დედის აჩრდილი მიმელის გზაში,
ამ ნათურების ცოფიან თვალებს
ქრისტეს თვალები შეცვლიან მაშინ.
(„ჩემო ზოზია, მე წავალ მალე“, 1972: 162)

მეორე მხრივ, „ნათურების ცოფიანი თვალები“ მეტაფორაა ცხოვრებისეული სისასტიკისა, რომელსაც ხედავდა იგი ყველგან და ყველაფერში. შემზარავია რეალობის შედარება სიკვდილის შემდეგ გამოლვიძებასთან („გამოლვიძება გარდაცვალების შემდეგ“). ეს საფლავში გამოლვიძების ასოციაციური სურათია.

რა სიბნელეა ველზე,
აქ სხვათა შორის მეც ვარ
და მწუხარებით ვუმზერ
მარად მდუმარე ზეცას.

და უმძაფრესი ღონის
ქარიშხალია დღემდე.
გამომელვიდა, მგონი
გარდაცვალების შემდეგ.

„ნეტავ ამ ნავში დამაძინა და გამომალვიდა ასი წლის გარე“, –
ამას გალაკტიონი დაწერს მოგვიანებით, 1934 წელს. გალაკტიონს

გაქცევა სურს არსებული რეალობიდან და დაბრუნება სიცოცხლესთან – „ასი წლის გარე“, ასი წლის შემდეგ; გრანელის წარმოსახვაში სიკვდილიდან სიცოცხლეში დაბრუნება ისახება მტანჯველი გრძნობით, სიბნელისა და მწუხარების თანხლებით. ამ ლექსის განხილვის შემდეგ ვ. ნიკიტინი ასკვნის: „Невольно поражаешься огромному эмоциональному диапазону Терентия Гранели: от глубокой меланхолии, чувства и ошущения богооставленности – до восхищения красотой тварного мира, упоения влюбленностью и религиозно-молитвенного экстаза!.. Поистине, это свойство гения. Его пульсирующая аура может расширяться до бесконечности и сжиматься в точку. Трудно найти аналог в мировой поэзии“ (ნიკიტინი 2013: 191).

ლექსში „ლოცვა გაფრენისათვის“ (1924) ცხოვრებიდან, მიწიდან სხვა სამყაროში გაფრენის სურვილს ასე გამოთქვამს:

ნეტავ ზღვის ძახილზე
გრიგალს გავეტაცე,
ღმერთო, გამალვიძე
მე სხვა პლანეტაზე.

ტრიოლექტი „ლოცვა მთვარესთან“ ამქვეყნიური ქარიშხლებით არეული სულის ძახილია, რომელსაც „ზამთრის ვარდები (ნალოლიავეები, ნასათუთევი გრძნობის მეტაფორა) დამსხვრევია „ბალის კარებთან“ (სიკვდილ-სიცოცხლის გასაყართან); მთელი ტექსტი მაინც სამოთხის მოიმედე მოკვდავის ფიქრებია.

...უშნო წარსული, სიმახინჯე მივლის გარედან.
საშინელებას მირაჟებით მე ველოდები.
გლოვის ზარებით გამაქანებს თეთრი კარეტა
და ჩემი სული სამოთხეში მივა გოდებით.

იგი ხშირად მიმართავს ანგელოზს, რომელიც თითქოს მასშია: „...და ჩემში უფრო ანგელოზია“... მიმართავს ხსნისთვის, რომ წამება დასრულდეს, დასრულდეს „ხშირი მელანქოლია“. მისი მზერა, როგორც უმეტეს შემთხვევაში, ამჯერადაც ცას მიემართება.

იყო სიჩუმე, სამი წერტილი,
მას შემდეგ ბევრი ხანი გავიდა.
ახლა შორს ელავს ცა მოწმენდილი
და მიხმობს ქრისტე მე ვარსკვლავებთან.
(„პოეტი პატიმარი“)

„ჩემს ამგვარ გრძნობას ტირილს უძახიანო“, – იტყვის ნუბი-
ლით ლექსში „ღამის მოუსვენრობა“... მაგრამ გოდება ხომ იყო
(აღმატებული ტირილი)... იყო გლოვა. ამას აღიარებდა ტირილი
ეთაკილებოდა. სწორი იყო. ამასთან დაკავშირებით ო. ჭილაძის
ნათქვამს გავიხსენებთ: „მტირალას დასცინიან და არა მგლოვი-
არეს. ტირილი ფარ-ხმლის დაყრაა, საკუთარი უმწეობის აღიარე-
ბაა, ხოლო გლოვა შენს სიჯიუტესა და სიცოცხლისუნარიანობას
ადასტურებს მხოლოდ და კიდევ – შენს ერთგულებას იმ ფიცისა
და რწმენის მიმართ, რითაც თავიდანვე დაინყე ბრძოლა“ (ჭილა-
ძე 1987: 393); ტერენტი გრანელიც ჯიუტად, ერთგული ჭირისუ-
ფალივით, გლოვობდა სიცოცხლის წარმავლობასა და ადამიანის
განწირულობას სამყაროს უსაზღვრო, შეუწვდომელ-ამოუცნობ
სივრცეში (ამ შემთხვევაში მის სულიერ მემკვიდრედ ნიკო სამა-
დაშვილი წარმოგვიდგება).

გლოვისა და გოდების, ცრემლისა და ლოცვის გარდა, იყო სი-
ჩუმე და გარინდება, დუმილი („მაშა, დუმილიც მიითვალე შენამი
ლოცვად“, ნ. ბარათაშვილი) (SILENTIUM) „სიჩუმის ყვავილები“
ერთ-ერთი ასეთი ტექსტია, რომელიც სიჩუმის, მდუმარების შეგრ-
ძნებით გამოხატავს მარტოობის სიცივეს: „მხოლოდ მარტოობის
დღეებს ვეგებები, მხოლოდ სიჩუმეა ჩემი კავალერი“.

დუმილს, როგორც ეგზისტენციური კომუნიკაციის ფორმას,
განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა ამ მიმართულების ფილოსო-
ფოსთა სააზროვნო სისტემაში (კირკეგორი, ჰაიდეგერი, ნიცშე,
იასპერსი); „ტერენტი გრანელისთვის დუმილი-სიჩუმე ერთდრო-
ულად მისი პოეტური ყოფის საზრისიც არის – „თავზე სიჩუმის ცა
მახურია“ და იმქვეყნად მარადიული არსებობის განმსაზღვრელი
ფაქტორიც“ (გ. მამფორია). სიჩუმე ანუ დუმილი, მდუმარება – სუ-
ლიერი სახით იჭრება პოეტის არსებობაში, პერსონიფიცირებუ-
ლია, ფერიც კი აქვს – თეთრი, როგორც მარადისობა:

ღამეა შავი და ჩნდება დარდი,
გულიდან ისევ ამოდის კვნესა.
ოთახში თეთრი სიჩუმე დადის,
სიჩუმე დადის, როგორც პრინცესა.

სიჩუმე და დუმილი ის სულიერი მდგომარეობაა, როცა უხილა-
ვი, მისტიკური კავშირი მყარდება მიწიერსა და ზეციურ სამყაროს
შორის... მატერიალურიდან კოსმიურისკენ მხოლოდ მდუმარების,
გარინდების წუთებში იხსნება გზა. შინაგანი მუსიკა, სულის მდუ-
მარე მუსიკაც ვერ არღვევს ამ სიმყუდროვეს. „ისევ აქა ვარ, თუმ-

ცა ვარ იქაც, / და ლექსი – გულია და ლექსი სისხლია. / სხვაგვარი დუმილით ვუსმენ მუსიკას / და ახლა სიკვდილი ასე ადვილია“.

ტერენტი გრანელის ლირიკაში უხვადაა დუმილის, გარინდების, სიჩუმის პოეტური ინტერპრეტაციები: „იყოს წვიმები, იყოს გრიგალი, იყოს დუმილი და მოთმინება“; „და მენატრება ისეთი მხარე, სადაც დუმილი და სიმშვიდეა“; „ჩემი დუმილი გრძელდება დღემდე, ახლა ვიგონებ ისევ იმ ადგილს“; „ღამეა, ცივა, ვზივარ ღუმელთან, ეს დუმილია და გაჩუმება“, „დუმილია და მარხავენ ცხედარს“; „სულში თეთრი სიჩუმეა დღესაც“; „და საუბარზე უფრო დიდია, ეს დაფიქრება და გარინდება“ (უსათაურო, 1961: 75). „სიჩუმე და სიბნელე“ (ლექსის სათაური), დუმილი – ტერენტი გრანელის პოეტურ-ადამიანურ განწყობას მორგებული სულიერი მდგომარეობაა, რომლებსაც განსაკუთრებული ადგილი ეთმობა მის ლირიკაში. ალბათ, სიჩუმით და მდუმარებით იზიდავდა „საფლავების მწვანე სიმშვიდეც“ („სასაფლაო მშვენიერი გამოგონებაა“, – ამას მიხეილ თუმანიშვილი ამბობს).

დგას საფლავების მწვანე სიმშვიდე

და ეკლესია თითქოს თოვლია...

(„ალბათ, მოვა დრო“, 1961: 378)

სიჩუმე – აფორიაქებული სულის თავშესაფარიც იყო, რაც კონკრეტული მხატვრული შედარების სახით გამოხატა პოეტმა ელეგიაში „თეთრი ფიქრებიდან“. „სულს ნისლიანი ქაოსი ფარავს, / დგება სიჩუმე, როგორც კარავი“ („თეთრი ფიქრებიდან“, 1972: 57).

სიჩუმე ზოგჯერ რეკავს, ხმაურობს, აფხიზლებს, რათა აგრძნობინოს სიკვდილის მოახლოება: „ახლაც გარშემო სიჩუმე რეკავს“ („შემოდგომა მინდვრებში“). სასაფლაოსთან მისი უცნაური დამოკიდებულების ერთ-ერთ მიზეზადაც სიჩუმეს და მდუმარებას ასახელებს: „ახლა ვისვენებ სასაფლაოზე, ვისვენებ ახლა და მიხარია“... სასაფლაოსადმი, გარდაცვლილებისადმი (ხშირად კონკრეტული გვარ-სახელებით რომ მოიხსენიებს თავის ლექსში და მათს შენდობას სთხოვს უფალს) მის დამოკიდებულებაში, ცნობიერად თუ ქვეცნობიერად, ისახება პროტესტი სიკვდილის მიმართ. „Ни на солнце, ни на смерт, нельзя смотреть в упор, – ისხენებს ვ. ნიკიტინი ფრანსუა ლაროშფუკოს აფორიზმს და აგრძელებს: страх смерти преследовал поэта всю жизнь и он, в отличие от Л. Н. Толстого, не боялся признаться в этом страхе, не боялся смотреть смерти прямо в глаза! Это признание было глубоко исповедальным, оно составляет основное содержание поэзии

Гранели, именно она является главной причиной его внутренней эмиграции“ (ნიკიტინი 2013: 190-192).

გრანელის დამოკიდებულება სიკვდილთან ანტიპოდურია ვაჟას ნათქვამისა: „ღმერთმა დაგლოცოს, სიკვდილო, / სიცოცხლე შევ-
ნობს შენითა“... „მის (გრანელის) გაუთავებელ ბოდიას სასაფ-
ლაოზე და უცნობი სამგლოვიარო პროცესიების გამოდევნებას,
გავიფიქრებთ, რომ რალაც ელემენტი ნეკროფილიისა ამ ისედაც
უცნაურ ხასიათებში უთუოდ იყო“ (აბზიანიძე 2009: 310). ნეკრო-
ფილია არადა, მიცვალებულთა თანაგრძნობა, მათს ხვედრში თა-
ვისი გარდაუვალი ხვედრის თანამოზიარობაც იყო, ალბათ, მისი
ეს უცნაურობა; „ვის უნახავს სასაფლაო, / თავს რომელი იმეტებ-
დით...“ – დანერს შემდეგ ლადო ასათიანი. თავგამეტებული იყო
სწორედ ტერენტი გრანელის დამოკიდებულება სასაფლაოსადმი.
აქ, მის თეორიულ მოძღვრად, წინაპრად, გალაკტიონს გავიხსე-
ნებთ, რომელიც არაერთხელ იტყვის: „მივეჩქარები, რომ სალამი
მივცე საფლავთ ქვებს... აქ არ მოისმის ადამიანთ უღვთო ხარხა-
რი“; „ამ დროს გაისმის სევდით სავსე ზარის წუხილი... კვლავ წინ
მეხატვის სოფლის ბრუნვა, სოფლის ტრიალი...“ „მიყვარს სალამო,
სევდიანი და მონყენილი. მიყვარს ფიქრებში მოქანცული მე სასაფ-
ლაო... დეე, მაშინაც თვალწინ მედგას ყოფნა გახრწნილი, მაშინაც
ვგრძნობდე, რომ ფუჭია იგი, ამაო“ (ტაბიძე, „სასაფლაოზე“, 1966:
69–71). თუ გრანელის რუსი მკვლევრის მოსაზრებას მივყევით,
შეიძლება ითქვას, გალაკტიონისთვის სულიერი მიგრაციის ად-
გილი უნდა ყოფილიყო სასაფლაო, გრანელისგან განსხვავებით,
– უფრო პოეტურ წარმოსახვებში... სამწუხაროდ, გრანელის დარ-
ღვეული ფსიქიკისთვის სასაფლაო, დროდადრო, ფიზიკურადაც
იქცა „მიგრაციის“ ადგილად.

სოფელი და თბილისი, თბილისი და სოფელი გრანელის ლირი-
კაში, მის ცხოვრებაში, – ამას განსაკუთრებით გამოყოფენ პოეტის
მკვლევრები. სოფლის „ყრუ ადგილები“ ტკბილ-მწარე ნოსტალ-
გიად დარჩენილიყო მასში.

მზიანი დღეა, მე ჩინარს ვუმზერ,
სოფელს სიჩუმის დემონი იცავს.
მალე მოვკვდები და ვიცი, გულზე
რომ დამაყრიან თბილისის მინას...”

შანავების ოჯახის ძალისხმევით წამოვიდა ის თბილისში, სას-
წავლებლად. ტერენტი გრანელის 1961 წელს გამოცემული რჩე-
ული ლექსების შემდგენელი ე. უბილავა წინასიტყვაში წერს, რომ

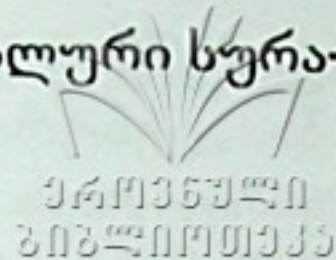
ტერენტიმ ბავშვობაშივე დაიწყო ლექსების წერა და გამოქვეყნება, „ცენტრალურ გაზეთშიც“ კი... „ბუნებით ამაყი და პატივმოყვარე, თავს ადვილად არავის დააჩაგვრინებდა. უალრესად პერამენტიანი ახალგაზრდა, ლექსების წერის გარდა, ხშირად მამხილებელი სიტყვებით გამოდიოდა საზოგადოებრივ კრებებსა და დისკუსიებზე. ნიჭიერი პოეტი თავიდანვე შეიძულეს სოფლის მოკარიერისტო ელემენტებმა და მის წინააღმდეგ სხვადასხვაგვარი უმსგავსი ჭორების შეთხზვა დაიწყო. მალე ტერენტიმ სამუდამოდ დატოვა სოფელი და სწავლის გაგრძელების მიზნით თავის უფროს დასთან ერთად თბილისში გამოემგზავრა. „უმსგავსი ჭორები“ გრანელზე დღემდე გაიელვებს ბუნდოვნად... რატომ და რა იყო?.. ადვილი წარმოსადგენია 10-იანი წლების მიწურულის საქართველო, სოფლებიან-ქალაქებიანად, პოლიტიკის დუღილში ჩართული, როცა ალტერნატიული აზრის მქონეს, პირდაპირსა და შეუვალ ახალგაზრდას, რა დღეს დააყრიდნენ სხვადასხვა ჯგუფებად დაყოფილი მედროვეები. როცა მყარი არგუმენტი არ ეყოთ, ალბათ, ჭორი მოიშველიეს... ასეთი ადამიანის თუ ადამიანების ბოღმითა და შურით გადმონთხეული მონაჭორი პოეტის მოქიშპეებმა, მოძულეებმა ქირქილით მიიღეს. პოეზიის დაწუნებითა და გაკრიტიკებით რომ ვერ გაუნელეს ამბიციის, უფრო მწარე შხამი გამოუნახეს. უთუოდ ეს იყო მიზეზი იმისა, რომ განსაკუთრებით გრანელის უფროსი და, მაშო, არავის იკარებდა ინტერვიუსათვის, ნაწყენი იშორებდა ყველას. ტერენტი გრანელისთვის „ძვირფასი დები“ იყვნენ ისინი, მაშო და ზოზია. ასე მიმართავს მათ თავის ლექსებში – „ჩემს ძვირფას დებს, მაშოს და ზოზიას“. – უსინდისო ცილისწამების პასუხი უნდა იყოს პოეტის ნათქვამი.

თითქოს ცისფერი ოცნების შემდეგ
ისევ გამეფდნენ ზამთრის ქარები.
მე სამუდამოდ მოვშოდი ჩემ დებს
და თბილისისკენ მივექანები.
(უსათაურო)

„გრიგალი და თოვლი“ ის თავზე გადავლილი უბედურებაა, რომელმაც „ზამთრის ქარები“ (დიდი მწუხარების მეტაფორა) ჩაასახლეს სამუდამოდ მის სულში. თბილისი უზომოდ უყვარდა, მაგრამ სოფელიც არც ისე იშვიათად ჩნდებოდა მის პოეტურ ხილვებში:

„მშვენიერ სოფელს ვიგონებ ახლა
და მთვარიანი თეთრი ლამეა“.
(უსათაურო: „ნოემბერია და ოდნავ ცივა“)

„ქალაქიდან სოფელი“ – ეს არის ვრცელი პასტორალური სურათი, ხუთსტროფიანი ტექსტი:



ქართული
ეროვნული
ბიბლიოთეკა

არავინ. მარტო დავრჩი სრულიად,
მიდიან, დღეებს ბოლო არ უჩანს.
ზამთარი გაქრა, გაზაფხულია
და სადღაც ყვავილს დაყრის ალუჩა.

დანამულია ეზო, ყანები,
იქვე დგას ძროხა, იქვე ძაღლია;
ალბათ ბავშვები დედის ბრძანებით,
ვიღაც მეზობელ ქალს უძახიან.

მივარდნილ ქარში შრიალებს ელვა,
ტყე არ მინახავს დიდი ხანია,
დადგა მაისი, სოფელში ალბათ,
უფრო დუმილი და სიმწვანეა.

გათენდა დილა, ახლა ცვარია,
გათენდა დილა, ჩამონვა ნისლი.
არავინ არის, მხოლოდ ქარია,
მხოლოდ ფოთლების შრიალი ისმის.

და სოფელს ვუძღვნი მე ამ სტრიქონებს,
(იდუმალია ეს დღე მზიანი).
ალბათ შარშანდელ ზაფხულს იგონებს
სოფელში ვიღაც ადამიანი.

ასე ცოცხლდება „სოფელი მოგონებაში“ (ლექსის სათაური): „სოფელში მაინც სხვა შრიალია, / დაიწყო თოვა ყვითელ ფოთლების“.
„დაბრუნება სოფელში“ გამოირჩევა კონკრეტული დროის მინიშნებით (ივნისი), კონკრეტული ადგილებით:

მზერას მტაცებს საყდარი.
ველზე გათხრილ სამარეს
ვაკვირდები შორიდან,
როგორც მიწის ჭრილობას.

აქ, ამ ფონზე სხვა ტკივილიც გაიელვებს:

ახლა იქნებ ჭორებიც მომედება ტალახად:
მე ხომ ბედმა გამრიყა,
თანაც მტანჯავს ციება...

ამ მტანჯველ მოგონებებში მცირეოდენი სიმშვიდის განცდა შე-
მოაქვს მშობლიურ წარმოსახვებს:



მელანდება სიკვდილი და სოფელი მამშვიდებს,
ჩემი ტკბილი ოცნების ლურჯი წამოსახლარი.

„სოფლის სიჩუმე“ (ლექსის სათაური) თავს მოანატრებს საყვარელ ქალაქში, „სულის სიჩქარე“ მიაქანებდა იქითკენ, გრძნობდა, „თვალეში რომ ცრემლი ყვაოდა“. სიჩუმის და წმინდა ლოცვების ფონზე ელანდება ნაცნობი სანახები.

სიჩუმეს ფანტავდა ფურცლები სიმინდის,
მოსჩანდა სამრეკლო და ლურჯი გორები.
ჩემს ფიქრებს თან სდევდა ლოცვები სიმინდის
და ზარებს ვუსმენდი მე განმეორებით.

ტერენტი გრანელის პოეზიის მოყვარულთ, ალბათ, ერთ-ერთი პირველი, ის სტრიქონები გაახსენდებათ, რომელშიც იგი სიზმრად გადაქცეულ თავისი ბავშვობის სახლს გაიხსენებს:

პოეტს ცისფერი ოცნება დაღლის,
რადგან სიცოცხლე მეტად რთულია;
და მესიზმრება ის ჩვენი სახლი,
რომელიც უკვე გაყიდულია.

გაყიდული სახლის, მიტოვებული დების, ადრე გარდაცვლილი მშობლების საფლავების და სხვადასხვა გულისტკივილების სევდიანი განცდა არ ასვენებდა.

სოფლის გახსენების მიზეზი მასთან არასდროს არის ურბანული გარემოცვით გაუცხოებული კაცის ნოსტალგია, ეს ჩვეულებრივი მონატრებაა. თბილისიც და სოფელიც – ორივე ძვირფასია, სიყვარულს ასე გადაანანილებს:

კარგია ახლა სიკვდილი დებთან,
მერე თბილისში თუ წამასვენეს.

„თბილისისადმი მის სიყვარულს საზღვარი არ ჰქონდაო“, – იგონებს გენო ქელბაქიანი. გრანელის ლექსებში ეს უდავოდ იგრძნობა: „ჩემი გული, რომელიც ჩამოვარდა წუხელ, დღეს ქალებმა იპოვეს ბაღში. მე ახლა აღარა ვარ. ჩემი გული გადაეცით თბილისს, თუ აღმოჩნდა სადმე“ („გული თბილისისათვის“); „დაო, ასე

მგონია, ბედნიერი ვიქნები, სადმე ახლო თბილისთან თუ სამარევიშოვე“ („ცისფერი სიმორე“).

ჯანმრთელობაშერყეული, ზოგჯერ, აგრესულიც იყო, მით უმეტეს, როცა თვრებოდა. რამდენჯერმე ციხეში მოხვდა. ცნობილია მისი – „პოეტი პატიმრის“ ლექსებიც. ამ ფაქტებს კარგად აცნობიერებდა (თუმცა ეს არ ცვლიდა მის საერთო მდგომარეობას):

წუხელ დავთვერი და მე ვიჩხუბე.

ცაო, ოდესმე შენც გეახლები.

შორს სოფელივით მოჩანს დიდუბე,

ძირს ასანთივით ყრია სახლები.

(უსათაურო, „ზოგ-ზოგის ქება“...)

აქ იგი თვითკრიტიკულია და უკმაყოფილო საკუთარი საქციელით, ესაა უთუოდ მიზეზი იმისა, რომ თავს დამცირებულად გრძნობს: „და მე ამნაირ ცხოვრებისაგან / თითქმის ყოველ დღე ვგრძნობ დამცირებას“. ზოგჯერ ირონიით იტყვის: „ისევ მოვახდენ ქუჩებში სკანდალს, / ისევ დავარღვევ წესიერებას“. „ციხის ელეგია“ (1924 წელი; რეპრესიების მძიმე დღეები საქართველოში. ზ. ც.) სცილდება თვითკრიტიკის ზღვარს. აქ ჩანს ზოგადი ვითარებით შეწუხებული პოეტ-პატიმრის წუხილი: „ჩემი ცხოვრების საგანი გახდა გლოვა, დუმილი და განვალება“. ეს პოეტური გარინდების დუმილი არ იყო, მას რეალისტური მიზეზი ჰქონდა, ქვეყნის დაღუპვის მიზეზი, „ქვეყნის სიმძიმე მის გულს მოება“; სიმრთელე და სათნოება გამქრალა... „და ვარსკვლავების მზიდველი ღამე / მძიმე ქვასავით ეცემა თბილისს“. სატუსალოს სარკმლიდან დანახული (იქნებ, ვერც ხედავდა და წარმოსახვით ხატავდა) „მოსჩანს ვარსკვლავი, როგორც ობობა“. ბუნების სურათი მისი სულიერი მარტოობის, მიუსაფრობის ანარეკლია:

სადღაც ყეფს ძალლი დროგამოშვებით,
და საცოდავად კიდია მთვარე.

მოგონებაში „ნიკო ფიროსმანი“ გ. ლეონიძე წერს: „მხატვართა საზოგადოებამ ვერ შეძლო მისი ამოყვანა ქუჩის უფსკრულიდან, მაგრამ აღარც ნიკალას ჰქონდა, თურმე, ხალისი „საზოგადოებასთან“ კავშირის დაჭერისა...“ ამგვარად ისახება ტერენტი გრანელის დამოკიდებულებაც იმ საზოგადოებასთან, იმ რეალობაში, რომელთანაც და რომელშიც ის ცხოვრობდა და ქმნიდა პოეზიას. თავადაც „უცნაურს“ უწოდებს საკუთარი ცხოვრების წესს. ეს „უცნაურობა“ იწვევდა მის გაუცხოებას, გარიყულობას თავის ნატურის ქალაქში (ამას ემატებოდა ეპოქისგან განდგომაც).

ჩემი ცხოვრება უცნაური ქრება ცრემლებით,
არავინ არ მყავს, არსაიდან შვებას არ ველი.
ო, ჩემს გარშემო მკვლელებია და გამცემლები,
უფალი იყოს ამ ქალაქში ჩემი მფარველი.
(„ვედრება უფალთან“)



არამცთუ მშობლიური ქალაქი, ზოგჯერ მთელი ქვეყნიერება სულისშემბუთველი ყუთია მისთვის, საიდანაც ხსნას ეძებს – ამოდ: „მინას ადგია ცა გარინდებით / და ეს ქვეყანა თითქოს ყუთია“ (უსათაურო, „...ალბათ მოვა დრო“).

არც ეპითეტი „მტანჯველი“ („მოგზაურობა თბილისისკენ“) არ განსაზღვრავს იმას, რომ გრანელისთვის თბილისი სიყვარულის ალტერნატიულ განცდას იწვევდეს: „მოვდივარ, ერთი საათის შემდეგ მე ისევ ვნახავ ჩემს მტანჯველ თბილისს“; კონტექსტი სიყვარულით ტანჯვას უფრო გამოხატავს, ვიდრე სხვა რამეს: „ეს მოგონება ელავს თბილისით...“ „აღსარება ქუთაისს“ ნათლად ამჟღავნებს სულიერად აწრიალებულ, სიმშვიდის მაძიებელი ადამიანის დამოკიდებულებას გარესამყაროსადმი, კონკრეტულად, თბილისისა და ქუთაისისადმი. ამჯერად, ქუთაისია იმედის ქალაქი, რომელმაც უნდა დაამშვიდოს „თბილისის ნისლით და ღამეებით განვალებული“ პოეტის სული: „და შენს სივრცეზე მე, ქუთაისო, / ველი სხვანაირ დღის გათენებას“... მაგრამ, როგორც ყოველთვის, ეს იმედიც არ მართლდება. „ბაგრატის ტაძრის მაღალ ნანგრევებს“ ისევ თავის დაფერფლილ სულს ავედრებს, სიმშვიდეს ვერ პოულობს და პატიებას ითხოვს: „ო ქუთაისო, ეს მწუხარება / და ეს ტირილი შენ მაპატიე“. „თბილისის ნისლით წვალება“ – თბილისისადმი ნეგატიურ განწყობაზე არ მიგვანიშნებს, ეს, ზოგადად, მისი დამოკიდებულებაა რეალობასთან, რომელსაც ის არსად და არასდროს ეგუება.

დამონეგანი:

აბზიანიძე 2009: აბზიანიძე ზ. „ტერენტი გრანელი. წიგნიდან: ლიტერატურული პორტრეტები. თბილისი: „ბაკმი“, 2009.

ალიმონაკი 1971: ალიმონაკი ლ. ტერენტი გრანელის პოეზია. ცისკარი, № 7. თბილისი: 1971.

ალიმონაკი 1984: ალიმონაკი ლ. ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია. „გეგე შანავა „ტერენტი გრანელზე“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

ანდრიაშვილი 1984: ანდრიაშვილი ა. ტერენტი გრანელი. წიგნი „ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

ბარბაქაძე 2008: ბარბაქაძე თ. „ტერენტი გრანელის სონეტები“. წიგნში: სონეტი საქართველოში. თბილისი: „უნივერსალი“, 2008.

ბორელი 1984: ბორელი თ. (პლატონ კეშელავა). ტერენტი გრანელის ცხოვრება. წიგნში „ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“ (შემდგენელი ლ. ალიმონაკი). თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

გაბესკირია 1990: გაბესკირია ა. დიდი პოეტი. წიგნიდან: ცქიტიშვილი გ. „ვიცი, დრო მოვა ჩემი გაგების“. თბილისი: „მერანი“. 1990.

გამსახურდია 1922: გამსახურდია გ. უ. „ილიონი“, № 2, 1922.

გაფრინდაშვილი 1922: გაფრინდაშვილი ვ. „სულიდან საფლავები“. გაზ. „ტრიბუნა“, №3, 1922.

გერგი... 2009: გერგი რ., ზიმბადო ფ. ფსიქოლოგია და ცხოვრება. თბილისი: თსუ გამომცემლობა, 2009.

გრანელი 1919: გრანელი ტ. ახალ სამყაროში. უ. „კრონოსის სარკე“, № 1, 1919.

გრანელი 1920: გრანელი ტ. „ახალი ნაკადი“. გალაკტიონის საღამოს გამო. №4, 1920.

გრანელი 1961: გრანელი ტ. რჩეული. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1961.

გრანელი 1972: გრანელი ტ. ლირიკა. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1972.

დაისელი 1984: დაისელი ვ. Memento Mori. წიგნში: „ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

კაკაბაძე 1984: კაკაბაძე პ. ტერენტი გრანელის გახსენება. წიგნში: „ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

კაჭახიძე 1984: კაჭახიძე გ. „ვისაც უნდოდა გაფრენა ცისკენ“. მოგონებები გრანელზე. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

ლებანიძე 2013: ლებანიძე შ. წიგნიდან „ეს მე ვარ ფიროსმანი“. თბილისი: 2013.

მეტრეველი 2013: მეტრეველი ფ.-ს. ტერენტი გრანელი. ლიტერატურული ძიებანი. XXXIUV. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2013.

ნიკიტინი 2013: Никитин В. „Внутренняя эмиграция“ в жизни и поэзии Теренти Гранели“. VII საერთაშორისო სიმპოზიუმი ლიტერატურათმცოდნეობის თანამედროვე პრობლემები ლიტერატურა დევნილობაში. ემიგრანტების მწერლობა (მე-20 საუკუნის გამოცდილება). მასალები, ნაწილი I. თბილისი: ლიტერატურის ინსტიტუტის გამომცემლობა, 2013.

სორდია 1992: სორდია ლ. „საღმრთოთა სახელთათვის“ ტერენტი გრანელის ლირიკაში. წიგნიდან: „უცნობი სფინქსი“. სოხუმი: 1992.

ტაბიძე 1966: ტაბიძე გ. თხზულებანი თორმეტ ტომად. ტ. I. თბილისი: „საბჭოთა საქართველო“, 1966.

ქელბაქიანი 1984: ქელბაქიანი გ. „ის მხოლოდ პოეზიით ცოცხ-
ლობდა“. წიგნში: „ჩემი ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკა-
დული“, 1984.

ჩიქვანაია 1984: ჩიქვანაია თ. „მწარე სინამდვილე“. წიგნში: „ჩემი
ცხოვრება მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

ცქიტიშვილი 1990: ცქიტიშვილი გ. ვიცი, დრო მოვა ჩემი გაგების.
თბილისი: „მერანი“, 1990.

ჭილაია 1984: ჭილაია ს. იყო ერთი პოეტი. წიგნში: „ჩემი ცხოვრება
მხოლოდ ლექსია“. თბილისი: „ნაკადული“, 1984.

ჭილაძე 1987: ჭილაძე ო. სამტომეული. ტ. III. თბილისი: 1987.

უსაბუთარო სულის მწერალი



სხვებთან ერთად მეც გული დამწყდა, რომ საკმაოდ მოკრძალებულად აღინიშნა რევაზ ინანიშვილის დაბადების ოთხმოცდამეათე წლისთავი. მართალია, ცხოვრებაში თავად მოკრძალებული, ზედმინევნით უბრალო პიროვნება, მაგრამ, ამავე დროს, იგი დიდი მწერალი იყო, ქართული ლიტერატურის ჭეშმარიტი კლასიკოსი, ჩვენი სიამაყე. ამდენად, მისი მდიდარი, მრავალმხრივი მემკვირდრობის მიმართ მეტი ყურადღება და მზრუნველობა გვმართებს.

მცირე ფორმის მოთხრობებისა და ნოველების ოსტატთა შორის ქართულ მწერლობაში მას ერთ-ერთი პირველი ადგილთაგანი უკავია. ბევრი რამ აკავშირებს ვაჟა-ფშაველასა და ნიკო ლორთქიფანიძის პროზასთან, თუმცა ახალგაზრდობაშივე გამოავლინა თავისი განუმეორებელი სახე და ბოლომდე გულმოდგინედ ხვეწდა სიტყვიერ ოსტატობას. იგი ფართო ინტერესების შემოქმედი იყო, ბევრს კითხულობდა. რუსი მწერლებიდან აღმერთებდა ჩეხოვს. ძალიან უყვარდა ბუნინი, პაუსტოვსკი, პრიშვინი. მეოცე საუკუნის მწერლებიდან კი ყველაზე დიდ მოვლენად ანდრეი პლატონოვი მიაჩნდა. ცხადია, ასევე ხარბად ეწაფებოდა სხვა ქვეყნების ლიტერატურასაც, რაც ასახულია მის დღიურებში.

უფროსი თაობის ქართველ მწერალთა შორის განსაკუთრებულ სიტბოსა და სიახლოვეს იჩენდა გიორგი ლეონიძისადმი. პოეტის სიყრმის მოგონებათა წიგნი „ნატვრის ხე“ ქართული პროზის სწორუპოვარ შედეგად მიაჩნდა. შემთხვევით არ მომხდარა, რომ თენგიზ აბულაძის საუკეთესო, უმშვენიერეს ფილმს საფუძვლად რევაზ ინანიშვილის ბრწყინვალედ და შემოქმედებითი მიგნებით აღსავსე სცენარი დაედო და „ნატვრის ხის“ უზარმაზარი წარმა-

ტება სცენარისტის თამამმა ნიჭიერებამაც განაპირობა. აქვე უნდა ითქვას, რომ რევაზ ინანიშვილმა თვალსაჩინო ამაგი დასდო ქართულ კინოსა და თეატრს.

ბედნიერება იყო ის წლები, ის დრო, როცა კანდელაკის სამოცდახუთში კარის მეზობელთან, გივი გეგეჭკორთან და რევაზ ინანიშვილთან სტუმრად მივდიოდი. სრულებით არ მიჭირდა ულიფტო მეხუთე სართულზე ასვლა, რადგანაც ვიცოდი, რა სიხარული, როგორი სიამოვნება მელოდებოდა. პირველად გივის ზარს დავაჭერდი თითს – შევდიოდი ნიგნის თაროებითა და სურათებით გადაჭედებულ ოთახში. გივის ცოლი ღია, მუდამ ხალისიანად მხვდებოდა, მისებურად დატრიალდებოდა ხოლმე. სურნელოვანი ჩაისა და გემრიელი ნამცხვრის მორთმევა იცოდა. მალე შინაურულად ჩაცმული რეზო ინანიშვილი შემოფრატუნდებოდა და გავაბამდით საუბარს ათას რამეზე, იქეთურზე, აქეთურზე, უმეტესად ახალნაკითხულ ნიგნებზე. გაჭორვით არავის ვჭორავდით.

რეზოსთანაც ხშირად გვინევდა ორივეს ყოფნა. ბევრჯერ მიგემნია მისი დანურული ხაშმური საფერავი და მისივე გამოყვანილი წითლად ალანძული ლორი. დიდი მწერლობის გარდა, მეურნე კაციც იყო. რეზოს დაქვრივებული მეუღლეც, როზა ელიოზაშვილი, საუცხოოდ დიასახლისი, უზომოდ კეთილი და თავმდაბალი ადამიანია, ერთხელ რეზოსთვის ეთქვა: – შენ გამოჩენილი მწერალი ხარ, მთელი ქვეყანა გიცნობს, მე არაფრით არა ვარ გამორჩეული, არ შეგეფერები და თუ ჩემს გამო რამეში ხელი გეშლება, ნავალო. რეზო გადარეულა, შენ ხომ არ შეიშალო. ძალიან უყვარდა ცოლი. მომიყვა: – ბავშვობიდან ჩუმი, მეტისმეტად მორიდებული იყო და უჯარმაში თათრების მრავალშვილიანმა ოჯახმა როზა მეათე შვილად მიიღეს, თავიანთ ბავშვებზე უფრო ანებივრებდნენო. როცა როზას ცოლად ირთავდა, იმ თათრებს საპატარძლოსთვის ცალკე მზითვი გაუმზადებიათ და რეზოსთვის ეთქვათ (ცხადია, ხუმრობით), ამას რომ რამე აწყენინო, საქმე ჩვენთან გექნებაო. რეზო გაცინებული ჰყვებოდა თავისი დაქორწინების ამბავს.

გივისა და მე ძალიან მოგვწონდა თენგიზ მირზაშვილის ვეება, იუმორისტული შტრიხებითა და სამაგალითო ოსტატობით დახატული ფერადი პორტრეტი რეზოსი, მთელ კედელს რომ ფარავდა. მწერალს ნაირნაირი ცხოველები და ფრინველები ასხდა მხარბეჭზე, მისივე საყმანვილო მოთხრობების პერსონაჟები. აღტაცებულები შევყურებდით, ეს არ იყო ჩვეულებრივი შარჟი.

აღარ მინდა კვლავ იმის გახსენება, როგორ განვიცადეთ რეზოს დალუპვა იმ ავად მოსაგონარ დეკემბრის თვეში (1991), როცა მთელი თბილისი ცეცხლის ალში იყო გახვეული და ჩვენს თავზე

ტყვიებს ზუზუნი გაუდიოდა. გულმოკლულმა, უზომოდ დანადვ-
ლიანებულმა გივი გეგეჭკორმა ორი ერთმანეთზე უკეთესი ლექსი
უძღვნა გარდაცვლილ „კარის მეზობელს“. თუ რაოდენი სევდა და
სიყვარულია ჩაქსოვილი მისი სულის სიღრმიდან დაძრულ ტკივი-
ლიან სტრიქონებში, პირველი მათგანიდან ორ სტროფს მოვიტან:

სიკვდილს ჩემს გვერდით ებრძოდა
და დიდხანს მოიგერია,
მაგრამ აჯობა სიკვდილმა,
ხვალ ალბათ ჩემი ჯერია.

...

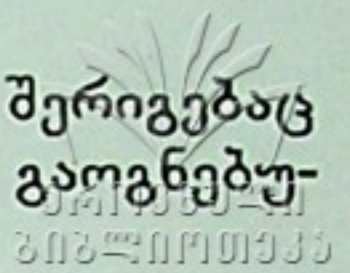
წავიდა, მარტო დამტოვა
ჩაჩოქებული ბუხართან,
ალარ ჩანს, იმას ფლოსტებით
ჩემთან შემოსვლა უყვარდა...

გივიმ უბრალოდ იცოდა დასათაურება და ეს აქვე ჩანს – „მე-
ორე ლექსი კარის მეზობელს“. მეორე გაცილებით მოზრდილია და
ტონალობითაც განსხვავებული, გივისებური მიმორხეული მეტ-
რული წყობითაა დაწერილი, უმშვენიერეს სურათებად გაშლილი.
ნახსენებია რეზოს საყვარელი ადგილები (ხაშმი, უჯარმა). ცრემ-
ლებმომდგარი წერს, კისრისტეხით, ბალღური სილადით როგორ
ჩარბიან კიბეებზე ამ ქვეყნიდან წასულის შვილიშვილები, რომელ-
თაც ჯერ არ იციან, რა პაპა დაკარგეს. ირგვლივ აუტანელი მონ-
ყენილობაა, ჩანს გულის შემადღონებელი ზამთრის პირი და ცოც-
ხლად დარჩენილი ბოლო სართულის ფანჯრიდან გადაჰყურებს
განძარცულ ბუნებას.

შენ ალარ ხარ – დღეს გათავდა
შემოდგომის მასკარადი
წვიმიანი ტროტუარის,
მოლაპლაპე სელაპებს
ვუმზერ ღამით... შენი წასვლით
უფრო გამოაშკარავდი
და ვიგონებ ნადვლიანი
სინანულით ყველაფერს...

აქვე ისიც დაუფარავადაა ნათქვამი, რომ რევაზ ინანიშვილმა
გაასწრო ქაოსის ბნელ, აუტანელ წლებს, როცა ყოველივე ღირე-
ბულმა ფასი დაკარგა, ჭეშმარიტს მოჩვენებითი, სუროგატი შე-
ენაცვლა, რისი მონამენიც დღემდე ვართ. ნამდვილი ლექსის, ნამ-

დვილი ლიტერატურის ადგილი აღარ დარჩა, რასთან შერიგებაც
სინდისიერ შემოქმედს არ ძალუძს, მომხდარის გამო გაოგნებუ-
ლია:



ვდგავარ ქარში დაბნეული,
ამ ცხოვრებას ალლო ვგონებ
ვერ ავუღე... მომავალი
კარგს არაფერს მიქადის,
არვინ უსმენს პოეზიის
დაბალხმიან ობერტონებს,
დოლარის და ბირჟის დროა,
დროა სერტიფიკატის...

ამის დამწერი მოგონებებით, „გარდასულით“ ცხოვრობს, რად-
გან წინ სანუგეშო აღარაფერი ეგულება. ეს ჩვენი თაობის ტრაგე-
დიაა, მათი, უკეთესი საქართველოსთვის რომ იბრძოდნენ და მო-
ლოდინი გაუცრუვდათ, ბოლოს საშინელი უიმედობა დაეუფლათ.
პოეტს ისეთი განცდა აქვს, რომ არსებობამ აზრი დაკარგა: მწარე
ფიქრებში დანთქმული, ადრინდელი ყოფის წამიერ გამონათებას
ელოლიავენ. ასე რომ არ ყოფილიყო, არ იტყოდა:

ის დრო ჯობდა, როცა მშვიდად
ვკითხულობდით ჩვენ ფორსაიტს
და დგებოდა სერაფიტი
ღამის სარკოფაგიდან,
ვდგავარ გზაზე დაბნეული,
სად წავიდე ახლა, საით?
მე დავბერდი, უფრო ხშირად
გავურბივარ მაგიდას...

რა დასამალია – მეც ასევე უსაზღვროდ მენატრება, მეძვირ-
ფასება გივი გეგეჭკორის „კარის მეზობლის“ სიახლოვეს გატა-
რებული ნეტარი დღეები და ამან ამომათქმევინა „სამდურავი
წუთისოფელს“, სადაც ჩემებურად გამოვთქვი უფროსი მეგობრის
დაკარგვით გაჩენილი გაუნელებელი წუხილი:

„აგორებულო ქვაო“, უგულოვ და გამსრესო,
რად გაიმეტე აგრე – ინანიშვილი რეზო?!

გულზე ნაღველი მაზის, დააკლდა იორს, ფაზისს...
ცოტამ იცოდა მისებრ, ფასი მზის, სილამაზის.

ვერ ჭვრეტს უჯარმას, გომბორს, დაკბენილ კალთებს ხვამლის.
არაგვისპირას, დილით, ყვილს ვერ ისმენს მამლის.

ეროვნული
ბიბლიოთეკა

ობლად გადამფრენს, მზერას, ვერ გააყოლებს წეროს,
ველარ მოჭუტავს თვალებს – ნარჩიტას მოეფეროს.

ჩვენდა იმედად ვლიდა, რა ჰქმენ, გეცლია ცოტა;
სიყვარულს გვასწავლიდა, სულიერ-უსულოთა.

* * *

ცოტა რამ მსურს ვთქვა რევაზ ინანიშვილის ხათრიან ბუნე-
ბაზე, მის შესაშურ უბრალოებაზე. რაზედაც უნდა მისულიყავი,
უარს არაფერზე გეტყოდა, თან გადაგყვებოდა. ერთხელ ჩემი
ბიძაშვილის, ინჟინერ თენგიზ იმნაძის გულისთვის შევანუხე. იგი
საგარეჯოს რაიონში (უდაბნო) წყალთა მეურნეობის უბნის უფ-
როსად მუშაობდა. 40 ათასი ჰექტარი საძოვრები ებარა და იმას
უვლიდა, ყველაფერს თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა. ძალიან
კეთილი და ცოტა ფიცხი კაცია, მომცრო ტანისა, მუდამ შემარ-
თული და მოძრავი. უსიამოვნება, შეხლა-შემოხლა მოსვლოდა პა-
ტარძეულის მეურნეობის დირექტორთან, გოგი ცხვარიაშვილთან.
ისიც ისეთივე ფიცხი იყო, ბრაზიანი; ქერა თმისა და წვერ-ულვა-
შის გამო „რუს გოგიას“ ეძახდნენ სოფელში. რამდენჯერმე მყავდა
ნანახი გიორგი ლეონიძის ოჯახში, პატარძელელ მეგობრებთან
ერთად ჩამოსული. ვიცნობდი, მაგრამ მარტოს მომერიდა მისი
ნახვა. ჩემი ბიძაშვილის ტერიტორიაზე ღორი შესულიყო. იმას
თოფი ესროლა და მოეკლა. სხვა რამის გამოც კინკლაობდნენ ისა
და „რუს გოგია“. მედგა მეზვრიშვილის მდივნობის დროს მოხდა
ეს ამბავი. თენგიზმა ჩემთან მოირბინა, მიზეზი აქვს, მიჩივლებს
და სამსახურიდან გამათავისუფლებენო. მანამდე თავის სიძესთან,
დეიდაშვილის ქმართან, ცეკას თანამდებობის პირთან, საუკეთე-
სო ვაჟკაცთან, ჯემალ ტვილდიანთან მისულიყო, მაგრამ იმას, გა-
საგები მიზეზის გამო, უარი ეთქვა, მაგ ინციდენტში ნუ ჩამრევ,
მეც შარს გადავეყრებიო. ისევ შენ მოიფიქრე რამეო, მეხვეწებოდა
ბიძაშვილი. მაშინვე რეზო ინანიშვილი გამახსენდა. მივაკითხე და
ავუხსენი საქმის ვითარება. წარბიც არ შეუხრია, სახლში ვნახოთ
და ყველაფერი მოგვარდებაო.

უთენია დავადექით თავზე გოგი ცხვარიაშვილს. ესიამოვნა
ჩვენი მისვლა, ზალაში შეგვიპატიჟა, თან სახეზე გაკვირვება ეტ-
ყობოდა. გამასპინძლება გადანყვიტა, მაგრამ რეზომ იუარა, ეგ
სხვა დროს იყოს, ახლა კი ერთ რამეზე ვართ მოსულიო და პირ-
დაპირ უთხრა ჩემი სათხოვარი, იმ კაცს ნუ გააფუჭებ, საჩივარი

არ დაუნეროო. კი შეცბა, წამონითლდა, რალაც უკმაყოფილდ ჩაიბურდლუნა, მაგრამ რეზო ველარ გაანბილა, დაგვაიმედა, ამ ამბავს არ გავახმაურებო. დამშვიდებულები წამოვედით იქიდან და თბილისისკენ გამოვექანდით. ჩემმა ბიძაშვილმაც ამოისუნთქა, სულ რეზოს ლოცავდა. ვინ მოსთვლის, რამდენი ასეთი მაღლი გაუკეთებია ჩუმად, დაუყვედრებლად.

ალექსი ჭინჭარაულის, ჩინებული მეცნიერის, ჩვენი წიქას მცირე მოგონება მახსენდება. მარტო უბრალო, ენციკლოპედიური სიფართოვისა და სიღრმის „ხევსურული ლექსიკონი“ რომ შეექმნა, იმითაც სამუდამოდ შერჩება ჩვენს კულტურას. ხალხური პოეზიის და მთის ფოლკლორის როგორი მცოდნე, თანაც რა ენამახვილი მოკაფიავე იყო, ყველასათვის ცნობილია. ერთხელ, ხელმოკლედ როცა იყო, ალექსი გამომცემლობა „ნაკადულში“ მისულა, ჰონორარი რომ აეღო, ბულალტერიაში ეთქვათ, ფული არა გვაქვსო. ნაცნობ მწერალთან ერთად დაღონებული მდგარა კორიდორში: ამ დროს რეზო ინანიშვილი გამოჩენილა, ფული ჰქონია. ალექსისთვის უკითხავს, რათა ხარ მონყენილიო და როცა მიზეზი გაუგია, გაცინებულს უთქვამს – ამაზე რამ დაგამწუხრა, ნავიდეთ სადმე, თითო ბოთლი დავლიოთო. ისინი რესტორანში არ წასულან. რეზოს თავისი არ დაუშლია, უკან არ დაუხევია, გზაში რამე ხორაგი ვიყიდოთ, ჩემთან ავიდეთ, სახლში კარგი ღვინო მაქვსო. უდიდესი სიამოვნებით იხსენებს ალექსი ჭინჭარაული რეზო ინანიშვილის ოჯახში გატარებულ საღამოს. იმან სტუმრის ბოლომდე გაცილება იცოდა. დილით, ნაბახუსევზე გაღვიძებულს, ჯიბეში ასმანეთიანი უნახავს; რეზოს შეუმჩნევლად ჩაუდია. ჩემი მაშინდელი გაჭირვება გაითვალისწინა და ეს იმიტომ გააკეთაო – წერს ალექსი ჭინჭარაული და არც ცდება. ვინც რეზოს იცნობდა, მიხვდება, რომ მისგან ასეთი საქციელი გასაკვირი სულაც არ იყო.

აქვე ერთი რამეც მინდა აღვნიშნო – კარგადაა ცნობილი, საქართველომ თავისი დიდი შვილების ფასი არ იცის. ვაჟა-ფშაველას გაჭირვებაში ამოხდა სული. ილია ჭავჭავაძის უკეთილშობილესი ქვრივი ოლღა გურამიშვილი ბოლშევიკებმა საშიმშილოდ განირეს. სერგო კლდიაშვილის დღიურებიდან ცხადი ხდება, რომ მამამისი, დიდი დავით კლდიაშვილი, ვისი შემოქმედებითაც მსოფლიოს რომელიც გნებავთ ლიტერატურა იამაყებდა, სიცოცხლის მიწურულს, საბჭოთა ხელისუფლების ხელში, აუტანელ სიღატაკეს განიცდიდა, თბილი ტანისამოსი და საბანი არ ჰქონდა, ზამთრის ყინვაში სიცვივისგან რომ არ გათოშილიყო.

მოულოდნელი და გასაკვირი არ იქნება თქმა იმისა, რომ რევაზ ინანიშვილის უპატიოსნესი ოჯახი ამჟამად დაღბინებული ვერ

არის. მისი სახლ-მუზეუმი ხაშმში, რამდენადაც ვიცი, დამთავრებული არაა. ყველაზე სავალალო მაინც მწერლის მეუღლის, როზა ელიოზაშვილის მდგომარეობაა. ხანდაზმულობა თავისას აკეთებს, მაგრამ სწეულებაც მოეძალა. კატასტროფულად დაქვეითებული ჰემოგლობინის გამო, სისხლის გადასხმა ესაჭიროება. რამდენიმე თვის წინ დაველაპარაკე და დაიჩვილა – გადასხმისას ყოველ ჯერზე ას ლარს ითხოვენ და ამის სახსარი არა მაქვსო. მერე მითხრა, მერიაში ვაპირებ განცხადების შეტანას, ეგებ მკურნალობის თანხა მომცენო. საშინელი გულქვაობა იქნებოდა, ჭეშმარიტი კლასიკოსის მოხუცებული, ავადმყოფი მეუღლისთვის ასეთ მცირე თხოვნაზე უარი ეთქვათ და მადლობა ღმერთს, ამ მხრივ ყველაფერი მოგვარებულია – სისხლს უფასოდ უსხამენ და დროდადრო რესპუბლიკურ საავადმყოფოშიც აწვენენ, რომ გამოკეთდეს.

* * *

რევაზ ინანიშვილს აქვს ერთი სამგვერდიანი მოთხრობა „პანი“, რომელიც ყოველი ნაკითხვისას ჩემზე მაგიურ ზემოქმედებას ახდენს. იგი ცხოვრებისეული სინამდვილის ზუსტი ანარეკლია. დროც და ადგილიც თავიდანვე არის მითითებული (1957 წლის ივლისის ბოლო, დაბა წყნეთი). მასში გალაკტიონ ტაბიძის სილუეტი გაკრთება. პოეტის სახელი მხოლოდ ერთხელაა ნახსენები, მაგრამ ასეთი ძალისა და მომხიბლაობისა „ეფემერას“ ავტორზე, ვფიქრობ, არაფერი დანერილა.

მწერალს ორწლიანხვერის ბიჭი უხდება ავად ყივანახველათი და ექიმის რჩევით იძულებულია ქვემო წყნეთში (ზემოს ვერ შევწვდით) „ნახევრადფიცრული ოთახი“ იქირავოს. ნაყოფიერი გამოდგება მისთვის ზაფხული. რამდენიმე საუკეთესო მოთხრობა, მათ შორის, „ლხინი კახელებთან“, იქ დაუნერია. უბრალოდ, თავისუფლად, ძალდაუტანებელი პოეტურობით მოთხრობილია, როგორ მისდევდა დღე დღეს. ამას რამდენიმე წინადადებაც გვაგრძნობინებს:

„სალამობით ბავშვთან ერთად გავდიოდით ხეობის პირას. ვსხდებოდით რომელიმე კეტამ ადგილას და გადავყურებდით ჩვენს დაბლა გაშლილ ვეება სივრცეს. თითქოს იღვიძებდნენ და სულ მალე წამოდგებოდნენ კიდევ ხეობაში გარდიგარდმო ჩანოლილი, შუადღის სიცხით ჩათენთილი გორაკები. ამოდიოდა რალაც გაურკვეველი ხმები, ძალღის ყეფა თუ ადამიანთა ძახილი, გვეცელქებოდა ნიავ-ნანნალა, ყურისძირებში გვიღიტინებდა, იმალეობოდა, ისევ ჩნდებოდა. აჩნდებოდნენ პირველი ვარსკვლავებიც“.

მერე ისიცაა ნათქვამი, ღრმად რომ შედიოდა ტყეში, მიინევიდა მწვერვალებისაკენ, რათა სუფთა ჰაერი შეესუნთქა. ერთხელ „მძიმეჩექმებიანს, ქამარზე ნაჯახდაკიდებულს“, მაღალი ხეების ჩრდილში დაუნახავს პატარა გოგო-ბიჭები, უცნაურად ლამაზები, ზღაპარში მცხოვრები გნომების მსგავსნი (ამგვარ არსებებს ერთგან იგი „გოჯილებს“ უწოდებს). იმ დღიდან სულ იმათ გამოჩენას ელოდა, როცა იქ ხეტიალობდა, მაგრამ ის დაუვინყარი სურათი აღარ განმეორებულა, თუმცა უცებ ისეთ რამეს გადაყრია, ყველაფერი რომ გადაფარა. ამაო მოლოდინი ერთიასად აუნაზღაურდა. იდუმალებით მოსილი, ტყის დამბანგავი სურნელით გაჟღენთილი ფინალი მოთხრობისა მთლიანად ამოსაწერია:

„სამაგიეროდ ამ ძებნაში ნავანყდი პანს.

ის იჯდა ჩაშავებულ ლოდთან, ჩაცუცქული, თმა-წვერგაბურღული, ორივე ხელით ლოდს ჩაჭიდებული. თითქოს რაღაც ლოცვას ამბობდა, ნელ-ნელა აქანებდა თავს. დავაყურადე; მომესმა კიდევ რაღაც დუდუნი, რაღაც ლექსისა თუ სიმღერის უკანასკნელი აკორდი. მიმოვიხედე, მომეჩვენა რომ ძალზე ბნელოდა, ხეებიდანაც ცვიოდა შავი წვეთები, უჩვეულო შიშმა მომიცვა. მოვბრუნდი და თითქმის გამოვიქეცი, სულ წამოვედი ტყიდან.

რამდენიმე დღის შემდეგ, ჩახჩახა მზეში, გავბედე და ავედი იქ, იმ შავ ლოდთან. არავინ არ იყო. მინაზე თამაშობდნენ მზის ბრტყელ-ბრტყელი ხალები. ხელი შევახე ლოდს, დავიხარე და თვალი გავაყოლე რაღაც მახვილი საგნით (ალბათ დანის წვერით) გაკანწრულ წარწერას – გალაკტიონი.

იმ დღიდან კიდევ დავდიოდი ტყეში, ხანდახან ღრმადაც, მაღლა, მაგრამ ვერაფერი კი ველარ დავწერე, უფრო ზუსტად – ველარაფერი დავამთავრე იქ“.

რამდენი რამეა უთქმელად ნათქვამი, მინიშნებული ბოლო სიტყვებში – ამის უმჯობესი რაღა უნდა დაეწერა ანდა დაემთავრებინა.

ამავე მოთხრობიდან ერთი წინადადებაც უნდა მოვიხმომო, ჩვეულებრივ, საყოფაცხოვრებო ფრაზებში თითქოსდა შემთხვევით ჩართული თუ ჩასმულ, განთიადის ვარსკვლავით მანათობელი. სიცოცხლის როგორი დაუოკებელი ჟინი და სიყვარული უნდა ჰქონოდა ადამიანს, რომ ასეთი რამე დაეწერა: „ძნელად რომ რომელიც გნებავთ მუსიკალური ბგერები შეედაროს ბავშვის პატარა ფეხსაცმელების გაჩქარებულ პაკუნს დილის გრილ ასფალტზე.“

ამგვარად გახმოვანებული სურათის მოფიქრება და მოაზრება მხოლოდ რეზო ინანიშვილს შეეძლო. ადრეც მითქვამს და ახლაც ვიმეორებ – ჩვენ მიახლოებითაც არ ვიცით, რა განძის პატრონები ვართ, რეზო ინანიშვილის პოეზიით მოპირთავებული მოთხრობე-

ბის მქონენი. გამიჭირდება მეორე ქართველი მწერლის დასახელება, ვისაც გარემომცველი სამყაროდან სიტყვაში გადატანილი ამდენი სიმდიდრე და სილამაზე დაეტოვებინოს.

რევაზ ინანიშვილის ერთ-ერთი სამაგალითო თვისება იყო უშურველობა. ყველას წარმატება და სიკეთე ახარებდა. მაშინვე გამოთქვამდა თავის ალტაცებას, როცა რაიმე საგულისხმო და მნიშვნელოვანს წაიკითხავდა. ვინ მოთვლის, რამდენ ნიჭიერ ახალგაზრდას დაულოცა მწერლობაში გზა, დაატყო თავისი ღვთიური მადლი და გულისხმიერება. რამდენიმე მათგანი მაინც უნდა დავასახელოთ. ესენია: ნუგზარ შატაიძე, გოდერძი ჩოხელი, ლეილა ბეროშვილი, ვანო ჩხიკვაძე...

თვითონ მამადახვრეტილი, ხელმოკლე ოჯახის შვილი იყო. უსახსრობის გამო უნივერსიტეტში სწავლა ვერ გააგრძელა და მშენებლობაზე წავიდა სამუშაოდ. მამულიშვილობით, ქველმოქმედებით ცნობილმა რექტორმა ნიკო კეცხოველმა მოძებნა და დააბრუნა უნივერსიტეტში და სწავლა დაასრულებინა. იქ ლიტერატურულ წრეში გამოიჩინა თავი, როგორც უნიჭიერესმა პროზაიკოსმა.

უნივერსიტეტში მეორე კურსზე დასმულ რევაზ ინანიშვილს თვის განმავლობაში, ვიდრე დაენიშნებოდა, მალულად, თავისი ხელფასიდან აძლევდა სტიპენდიას ნიკო კეცხოველი. ეს ამბავი მან რამდენიმე წლის მერე სტუდენტების უსაყვარლესი პროფესორის, ილია აბულაძისგან შეიტყო.

რეზოს, გამრჯე მეურნეს, სოფლად მუშაობაც უყვარდა. მინასთან მჭიდრო კავშირს, ფიზიკურ გარჯას თავისი ცხოვრების აუცილებელ ნაწილად მიიჩნევდა. მახსოვს, ერთად ვნახეთ კუროსავას გახმაურებული ფილმი „შიშველი კუნძული“. ვისაც უნახავს, გაახსენდება – დინამიკურობას მოკლებული სურათია, ტემპი ხაზგასმულად დუნეა, მაგრამ თითოეული კადრი უაღრესად შთამბეჭდავია, დიდი ოსტატის ნახელავი. გართობას მიჩვეულ მაყურებელთა უმრავლესობამ ვერ გაუძლო მონოტორულ რიტმს, მთავარი გმირების ჭაპანწყვეტას და დარბაზი თითქმის დაცარიელდა. რეზო დაძაბული მისჩერებოდა ეკრანს. ბოლოს, შუქი როცა აინთო, გაოგნებული იყო ერთხანს. მითხრა, რომ მსგავსი ძალის ფილმი სიცოცხლეში არ ენახა. მოხიბლა ულატაკესი ცოლ-ქმრის დაუჯერებელმა, ფანატიკურმა თავგანწირვამ, რომ ურწყავ, ძნელად მისადგომ მოშიშვლებულ კუნძულზე სიცოცხლე დაემკვიდრებინათ. რის ვაი-ვაგლახით აღმოცენებული, ოკეანის ქარში მოფართხალე, სუსტლეროიანი ჩითილები როგორმე გაეხარებინათ... მთელი იაპონიის მეტაფორულ სახედ წარმოუდგა ის სურათი. მე არ გამკვირვებია იმ დღეს მისი უსაზღვრო აღფრთოვანება.

მეტისმეტად დაღონებული იყო, რომ ადამიანთა მამოძრავებელი, უძლიერესი გრძობა – სიყვარული, რითაც სიცოცხლეს აზრი ეძლევა, თანდათან კნინდებოდა და მინავლებული სიყვარულის გამოსასარჩლებლად, გადასარჩენად, გულგრილობის, გულნამცევობის დასაძლევად არაერთი საუცხოო მოთხრობა დანერა, რომელთა ჩამოთვლასაც აღარ შევუდგები.

დიდი კვალი დაატყო რევაზ ინანიშვილმა საყმანვილო ლიტერატურასაც (დიდხანს მუშაობდა გამომცემლობა „ნაკადულში“, რედაქტორობდა საბავშვო ჟურნალ „დილას“). მასავით ფაქიზად ცოტა ვინმე თუ გრძობდა ბავშვის იოლად მონყვლად, ამასთანავე, ზღაპრულსა და უკიდვგანო სამყაროს, რამაც ის ხელიხელსაგოგმანები, უჭკნობი წიგნები შეაქმნევინა.

ძალზე ბევრ დროს ანდომებდა თითოეული ფრაზის დახვეწას, რაც კარგად ჩანს მის „სამაგიდო რვეულებში“. ამ რვეულებს, მეტწილად, დღიურის ფორმა აქვს და მწერლური ოსტატობის დასაუფლებელ გაკვეთილებადაც აღიქმება. გამომცემულია რჩეულ თხზულებათა ექვსი ტომი, მაგრამ ეს მთლიანად ვერ მოიცავს მის დანატოვარს. სამომავლოდ უნდა ვიზრუნოთ (მოსაძიებელია გაფანტული მასალები), რათა იგი სრული სახით წარდგეს მკითხველთა წინაშე.

ჩანაწერებში ყურადღებას იქცევს გასაოცრად ლაკონური, სხარტი განსაზღვრება მისი, როგორც შემოქმედის, კრედოსი:

„ჩემი პრინციპები, როდესაც ვწერ: „სიზუსტე, სისუფთავე, სინათლე და კეთილშობილება ენისა“.

ძვირფას მწერალს, ჩვენდა სავალალოდ, ადრე შეერყა ჯანმრთელობა. დიდხანს მოუხდა წოლა თბილისის მეცხრე საავადმყოფოში. მისმა კარის მეზობელმა, პოეტმა გივი გეგეჭკორმა და მე ერთად მოვიინახულეთ პალატაში. ცუდად გვენიშნა – სახე შესამჩნევად ჰქონდა შეშუპებული. მოგვიანებით გამოირკვა, რომ მცდარად უმკურნალეს (ერთდროულად მიეცათ პრედნიზოლონი და ვეროშპირონი), რამაც ღვიძლი დაუზიანა. იმხანად თითქოს გამოსწორდა მდგომარეობა, მაგრამ მერე და მერე ღვიძლის შეტევები გაუხშირდა და მკაცრ დიეტაზე იმყოფებოდა. 90-იან წლებში ჯანმრთელობა მკვეთრად გაუუარესდა. ერთადერთი გამოსავალი საზღვარგარეთ (გერმანიის კლინიკაში) წაყვანა და იქ მკურნალობა იყო, მაგრამ სწორედ მაშინ თბილისში ყოვლად გაუმართლებელი სისხლიანი დაპირისპირება მოხდა. რევაზ ინანიშვილისთვის არავის ეცალა და როცა იგი გარდაიცვალა (1991 წლის დეკემბერი), ქალაქი ცეცხლის ალში იყო გახვეული, ქუჩებში ტყვიები ზუზუნებდა – დემაგოგ პოლიტიკოსთა მიერ გათიშული, გონებადაბინდული ქართველები ერთმანეთს ხოცავდნენ.

მიუხედავად ასეთი ქაოსისა და ჯოჯოხეთის დატრიალები-
სა, ჩვენი ხალხის საუკეთესო ნაწილმა იცოდა, ვისი ცხედარიც
მივაბარეთ დიდუბის მიწას. იშვიათად მომხდარა, რომ მწერლის
სიკვდილს ამდენი ადამიანის გულდანყვეტა გამოენვიოს. ნიგნის
მოყვარულთა საზოგადოებამ გამოსცა რევაზ ინანიშვილისადმი
მიძღვნილი საგანგებო რვაგვერდიანი გაზეთი (1994), რომელშიც
მწერლის მეგობრებმა განსვენებულის ხსოვნას დიდი სიტბო და
პატივი მიაგეს. შემდგომაც გამოვიდა ჯუმბერ თითმერიას მიერ
შედგენილი მოგონებათა მოზრდილი, მეტად მიმზიდველი ნიგნი,
რომელსაც თვით მწერლის გრაფიკული ნამუშევრები ამშვენებს.

გარდა იმისა, რომ საუცხოოდ ხატავდა (ტყუილად როდი იყო
თენგიზ მირზაშვილის განუყრელი მეგობარი), მხატვრობის შეუმ-
ცდარი მცოდნეც იყო. 1978 წლის მიწურულს დაუთვალეირებია
ჩვენი მხატვრების საშემოდგომო გამოფენა და ყველაზე მეტად
ზურაბ ნიჟარაძის ნამუშევრები მოსწონებია. კერძოდ, ოთარ იოსე-
ლიანის პორტრეტზე ამბობს: „ის იმდენად დიდი და ძლიერია, ასე
მგონია, უთუოდ მსოფლიო უნდა უყურებდეს მას. ესოდენ თანა-
მედროვე, ჩვენი დროით გაჟღენთილი სახე მე არ მინახავს არსად!“

სავსებით ბუნებრივია, რომ იგი ვერ იტანდა ყოველივე უსა-
ხურს, იმას, რაც არც წყალია და არც ღვინო. ამიტომაც გაგული-
სებული წერდა: „ცუდ ნიგნს შეგიძლია წინ აღუდგე.“

– საშუალოს – ვერა და ეს საშუალოა უბედურება ლიტერატუ-
რისა. იქ თითქოს ყველაფერი რიგზეა“.

მუდამ სამუშაოში თავჩარგულს ბევრი საზრუნავი ჰქონდა,
რათა ცოლ-შვილი ერჩინა. რაგინდ შედეგებიც ინდა ეწერა (ორ
მათგანს კიდევაც ასახელებს 1978 წლის ერთ-ერთ ჩანაწერში), ეს
საარსებო სახსარს ვერ მისცემდა. აი, ეს ნაღვლიანი და შემანუხე-
ბელი ჩანაწერიც:

„ნოემბერსა და დეკემბერში უნდა დავწერო ორი სცენარი
სრულმეტრაჟიანი ფილმებისთვის. უუ, როგორ მეზარება, მაგრამ
რა ვქნა, ვერც „ბიბო“ და ვერც „დედუნა“ ვერ გამოკვებავს ჩემს
ოჯახს“.

ასეთსავე შეჭირვებულ მდგომარეობაში ხშირად იმყოფებოდა
მისი სეხნია და მასავით დიდად ნიჭიერი მწერალი რეზო ჭეიშვილი
(ისიც კინოსტუდიაში მუშაობდა).

აქვე მახსენდება რეზო ინანიშვილის სხვა ჩანაწერი, რომელსაც
შეუძლებელია, უყოყმანოდ არ დაეთანხმო: „ჩემი პროზიდან ერთი
ნაბიჯილაა პოეზიამდე“. მართლაც, იგი თავისი არსებით თხემით
ტერფამდე პოეტი იყო და მთელი მისი შემოქმედება პოეზიის უშ-
რეტი მადლით არის გასხივოსნებული. სწორედ ამის დასტურია

სიყვარულის ყოველსგადაამლახავ ძალაზე დაწერილი მისი მომ-
ნუსხავი შედეგები „ეშმაკები“, რომლის ყოველი სტრიქონი უმაღ-
ლესი პოეზიის მაღლით სუნთქავს.

რევაზ ინანიშვილი დოკუმენტური პროზის უბრწყინვალესი ოს-
ტატია და აქაც თავის, როგორც მხატვრის, საუკეთესო თვისებებ-
სა და სიმალლეს ინარჩუნებს. ქართული მწერლობის მეტად მნიშვ-
ნელოვანი შენაძენია სხვადასხვა თაობის გამოჩენილ მოღვაწეებზე
დიდი შთაგონებით დაწერილი მისი ლიტერატურული პორტრეტე-
ბი (ილია ჭავჭავაძე, აკაკი წერეთელი, დავით კლდიაშვილი, ალექ-
სანდრე ყაზბეგი, მიხეილ ჯავახიშვილი, ტიციან ტაბიძე, გიორგი
ლეონიძე, დემნა შენგელაია, ნიკო კეცხოველი, ლევან გოთუა, და-
ვით გაჩეჩილაძე, გიორგი შატბერაშვილი, სანდრო ახმეტელი, მი-
ხეილ ჭიაურელი, სპარტაკ ბალაშვილი...). ასეთსავე შეუნელებელ
ყურადღებას იჩენდა იგი ახლო მეგობართა მიმართაც, რომელთა
შორის არიან: ანა კალანდაძე, ჯანსუღ ჩარკვიანი, რეზო ჭეიშვი-
ლი, გურამ რჩეულიშვილი, თენგიზ მირზაშვილი, დიმიტრი ერის-
თავი, გივი გეგეჭკორი, შოთა არაბული, ვახუშტი კოტეტიშვილი...

უთუოდ გაძნელებდა მეორე ქართველი მწერლის დასახელება,
ვისაც სიტყვის ასე არტისტულად მოქნევისა და სტილის ასეთი
განსაცვიფრებელი სინატიფისათვის მიეღწიოს. გარდა თანდაყო-
ლილი ხალასი ნიჭისა, ამას ვეება მონდომებაც სჭირდება. მისი
სიტყვიერი პალიტრა ისეთი ამოუწურავი და მსუყეა, როგორც
კახეთის ბარაქიანი შემოდგომა. იგი ისეთსავე იშვიათ მოვლენად
გვესახება ქართულ მწერლობაში, როგორც მხატვრობაში ნიკო
ფიროსმანი იყო.

დაბოლოს, არაფრით არ შემიძლია გვერდი ავუარო ერთ ფრიად
ამაღელვებელ ფაქტს. 1979 წლის ზაფხულში გიორგი ლეონიძის
სახელობის ლიტერატურის მუზეუმს – „ბავშვის წელიწადის“ გამო
– რევაზ ინანიშვილისათვის უთხოვია, გამოეგზავნა მისი ფოტო-
სურათი და მოკლედ დაეწერა თუ რას უსურვებდა იგი ბავშვებს.
რეზო, რაღა თქმა უნდა, ამ თხოვნას უყურადღებოდ არ დატო-
ვებდა. ეს სურვილი შეგვიძლია ჩავთვალოთ მწერლის საკრალურ
ანდერძად მომავალილ თაობებისადმი. აქ ნათლად ჩანს თუ რა
მგზნებარედ, უსაზღვროდ უყვარდა მას ბავშვები და რაოდენ დიდ
იმედს ამყარებდა მათ სინმინდებზე, უსამართლობის დასაძლევად
გამოჩენილ შეუპოვრობაზე. ეს ბრძნული მონოდება, ამავე დროს,
დედამინაზე სიცოცხლის დამკვიდრების ჰიმნიც არის:

„მთელი ქვეყნიერების ბავშვებს ვუსურვებ: შეაჩვიონ სხეული
სიმძიმეების, ტკივილების გადატანას, რათა შემდგომში, დიდო-
ბისას, არ გაიტანჯნენ სულის ტკივილით. სძულდეთ სიცრუე. ნუ

გამოაცხადებენ შავს თეთრად იმ იმედით, რომ ამ სიცრუისთვის სხვებთან შედარებით დიდ ლუკმას მიუგდებენ. ნუ დაუჯერებენ ბოლომდე ნურავის, ვინც ყვირილით დაჰპირდება, ბედნიერ ცხოვრებას შეგიქმნითო. ბედნიერი ცხოვრება თვითონ უნდა შექმნან, საკუთარი ხელებით. წინ აღუდგნენ ყველას, ვინც, რა მიზნითაც არ უნდა იყოს, ბილწავს ჰაერსა და წყალს. დედამინა თქვენი უფროა, ბავშვებო, ვიდრე ჩვენი, რომელთაც მოვასწარით და ათასგვარი დანაშაული ჩავიდინეთ მის წინაშე. მზეს კი არ გაუმარჯოს მარტო, – მზე დედამინის მსგავსი მრავალი პლანეტის დამსხვრევას აიტანს, – გაუმარჯოს ამ მზის სხივებით გაბრწყინებულ მწვანე ბალახს და სუფთა ცვარს მის ფოთლებზე“.

აი, ასეთი ამალღებული სულის, მისწრაფების მწერალი და კაცი იყო რევაზ ინანიშვილი, ვისაც უკიდუგანო ქვეყნიერებაზე ყველა ნამდვილი ადამიანის არსებობა ეძვირფასებოდა.

გურამ თაყნიაშვილი

წიგნმცოდნეობის საკითხები იოანე
ბატონიშვილის „კალმასობაში“
(დაბადების 250 წლისთავისთვის)



იოანე ბატონიშვილის ენციკლოპედიური ხასიათის ნაშრომი „კალმასობა“ დაწერილია 1813-1828 წლებში. ეს თხზულება ცნობილია აგრეთვე სათაურით „ხუმარსწავლა“. იგი სამართლიანად არის მიჩნეული ქართული ლიტერატურის ისტორიის პირველ თვალსაჩინო ძეგლად. მისი ავტორი აღიარებულია როგორც პირველი ქართველი განმანათლებელი. „კალმასობაში“ იოანე ბატონიშვილი გამოთქვამს საკუთარ შეხედულებებს მეცნიერების სხვადასხვა დარგების შესახებ.

გარდა „კალმასობისა“ მის კალამს ეკუთვნის სხვადასხვა თემატიკისა და დარგების შესახებ გამოცემული ნაშრომები: „კალმასობისეული ქართული გრამატიკა“ (თბ., 1988); „მცირე უწყება ქართველთა მწერალთათვის“ (თბ., 1982); „პოეზიისა, ანუ მოლექსეობისათვის“ (ქართული პოეტიკის ქრესტომათია. – თბ., 1954); „საბუნებისმეტყველო განმარტებითი ლექსიკონი“ (თბ., 1986); „ქართლ-კახეთის აღწერა“ (თბ., 1986) და სხვა თხზულებანი, რომელთა საფუძველზედაც იოანე ბატონიშვილი სამართლიანად არის აღიარებული როგორც ენციკლოპედი-

ური ცოდნის მფლობელი და ყოველმხრივ განათლებული ქართველი მამულიშვილი.

იოანე ბატონიშვილს შემუშავებული ჰქონდა დასაბუთებული პროექტი საქართველოს კულტურული აღმშენებლობისა და ქვეყნის სოციალურ-პოლიტიკური ცხოვრების გარდაქმნის შესახებ. იგი პირველ რიგში საჭიროდ მიიჩნევდა საგანმანათლებლო პოლიტიკის გატარებას: ორკვირეული გაზეთის გამოცემას, უმაღლესი სასწავლებლების გახსნას თბილისში, გორსა და თელავში, სადაც თავად-აზნაურთა გარდა, ისწავლიდნენ გლეხის შვილებიც, მასწავლებელი უნდა ყოფილიყო მეფის ხარჯით, მოწაფენი კი – მშობელთა ხარჯით; „სწავლა არის ცხადი მცნობელობა ჭეშმარიტებისა“, – წერდა იგი. „კალმასობის“ თხრობის კილო არის მარტივი, სახალისო, მიმზიდველი, იუმორთან შეზავებული. ტერმინი „კალმასობა“ გაგებულია როგორც მორწმუნეთაგან ეკლესიისათვის შეკრებილი პურ-ღვინო. „კალმასობა“, ანუ „ხუმარსწავლა“ ქართულ მწერლობაში, როგორც ჟანრი თხრობისა, გაჩნდა მე-17, მე-18 საუკუნეებში. ნაშრომში მთავარ მოქმედ პირად ავტორს გამოყვანილი ჰყავს განათლებული სასულიერო პირი იონა ხელაშვილი, რომელიც თანმხლებთან ერთად დაიარება საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში საკალმასოდ. ტექსტი დღიურის ხასიათისა. მასში ავტორს ჩამოყალიბებული აქვს საკუთარი შეხედულებები მეცნიერების ისეთი დარგების შესახებ, როგორცაა ფილოსოფია, ეთიკა, ფსიქოლოგია, პოეტიკა, ქართული გრამატიკა, იურისპრუდენცია, მედიცინა, თეოლოგია და სხვა დარგები, რომელთა შესახებ ავტორი აწვდის მკითხველს ელემენტარული ცოდნის საკითხებს, მაგრამ თვითონ წარმოგვიდგება ამ დარგების სიღრმისეულად მცოდნე პიროვნებად; იგი გონებამახვილი მწერალია, მისი იუმორი უახლოვდება დაბალი ფენების ჯანსაღ ხუმრობას.

სწავლა-განათლება, მეცნიერების სხვადასხვა დარგების დაუფლება შეუძლებელია წერილის, ანუ წიგნის ცოდნის გარეშე, წერა-კითხვის გარეშე. „კალმასობის“ ამ ნაწილში ავტორი განმარტავს, თუ რა არის წიგნი, რა მასალებზე იწერებოდა და როგორ ვიკითხოთ იგი. როგორც ცნობილია, ძველ ქართულში წიგნის ცოდნა იგივე წერა-კითხვის ცოდნას ნიშნავდა. „კალმასობაში“ წიგნი, წერილი გაგებულია როგორც სწავლისა და განათლების უპირველესი წყარო. ნაშრომში ავტორი მოკლედ აღწერს წერილობითი ძეგლების საწერ მასალებს, ანუ რაზედაც იწერებოდა ტექსტი. როდესაც საქართველოში შემოიღეს წერა, – გვამცნობს ავტორი, – ხმარობდნენ „თხის ტყავს, გაყვლეფილსა და მოქნილს, მსგავსად ეტრატიისა, ხის ქერქთა, გათლილთა

და ძროხის ბეჭთა გამოხარშულთა და ხორცთა გაძრობილთა“. ამავე ნაშრომში ავტორი განიხილავს წიგნის სტრუქტურას, გვასწავლის, რომ წიგნის უმთავრესი განყოფილებაა ნაწილები, სადაც წარმოდგენილია თავები, პარაგრაფები და მუხლები. მუხლი არის მოკლე წევრი თავისა. პარაგრაფები შეიცავენ ძირითად ნაწილებს წიგნისას, სადაც ჩამოყალიბებულია განსხვავებული აზრები, პოეზიის ნიმუშებში მუხლთა მაგიერ ითქმის ტაეპი. შაირი არის ორტაეპოვანი, სამტაეპოვანი და ოთხტაეპოვანიც. ამის შემდეგ ავტორს დახასიათებული აქვს წიგნი საზოგადოებრივი დანიშნულების მიხედვით. სიგელი არის წყალობის წიგნი, ურთიერთშორის მიწერილ წიგნებს უწოდებენ უსტარს. ეკლესიის მამულთა და შეწირულობათა წიგნს უწოდებენ გუჯარს, მამული თუ უყიდნია ვინმეს – ნასყიდობის წიგნს. სამართლით გადაჭრილი საკითხი აღწერილია განაჩენში.

შინაარსისა და საზოგადოებრივი დანიშნულების მიხედვით წიგნების დაყოფის შემდეგ იოანე ბატონიშვილს „კალმასობაში“ საინტერესო მოსაზრებები აქვს ჩამოყალიბებული წიგნის კითხვის შესახებ. ტექსტის ეს ნაწილი ავტორს წარმოდგენილი აქვს ცალკე თავად, რომელიც შემოკლებული სახით ასე წარმოგვიდგება:

- ა) ნაიკითხე პირველად წიგნის წინასიტყვაობა და ზანდუკი;
- ბ) ნაიკითხე ყოველივე თავნი სრულებით, რათა მით ადვილად განარჩიო სიცრუე ჭმმარიტებისაგან;
- გ) ნაიკითხე წიგნი კანონისამებრ და ნუ გასწყვეტ კითხვას პარაგრაფამდე, ანუ მუხლამდე, რათა არ განყვიტო აზრი და არ დაგრჩეს უცნობი ადგილები;
- დ) ნაიკითხე უმეტესად წერილნი, რომელნიც ეკუთვნიან სარგებლობასა შენსა, ანუ წინადადებულსა შენ მიერ საგანს, ანუ განზრახულობას;
- ე) წინაღმდეგობათა შემთხვეულთა წერილთა ნურასოდეს ნაიკითხავ, რათ არ შთაინერგოს გონებითა შინა შენითა წინაღმდეგობანი;

ვ) ნაიკითხე ძილისაგან აღდგომილმან დილით უფრორე საჭირო წიგნი, შემდგომად სადილისა – სასიამოვნო წერილნი, ხოლო მწუხარისავე კვალად მოიქეც საჭიროებისადმი წერილისა;

ზ) ნაიკითხვათა შინა ღირსსახსოვარნი სიტყვანი შენიშნენ და კვალად განიმეორენ, ნაიკითხულისა შინა უმჯობესნი აზრნი და უსარგებლონი სიტყვანნი გამოსწერენ და გამონაწერნი იქონიე შენსასა და მალი-მალ ნაიკითხე იგინი, რათა ადვილად დაიხსომო და ამა ღონით სრულყოთ აზრი თქვენი.

ასეთია იოანე ბატონიშვილისეული წესები წიგნის კითხვისა,

ერთგვარი ტრაქტატის სახით წარმოდგენილი, მკაცრი თანმიმდევრობით ჩამოყალიბებული და თანმიმდევრულად რეგლამენტირებული. ავტორი ცდილობს ურჩიოს მკითხველს, ნუ ნაკითხავს „წინააღმდეგობათა შემთხვეულთა წერილთა“, რათა ნაკითხულმა არ გამოიწვიოს წინააღმდეგობანი მკითხველის გონებაში; კითხვის პროცესის წარმართვაში ავტორი იცავს გარკვეულ თანმიმდევრობას, რომ მკითხველი ჯერ უნდა გაეცნოს წიგნის წინასიტყვაობას, შემდეგ – სარჩევს (ზანდუკს); თითოეული პარაგრაფის ნაკითხვისას ავტორი მკითხველს ურჩევს, იმსჯელოს ნაკითხულის შესახებ, რათა განარჩიოს „სიცრუე ჭეშმარიტებისაგან“. წიგნის კითხვის აღნიშნული წესების გაცნობა და პრაქტიკულად განხორციელება იმდროინდელი მკითხველისათვის ჭეშმარიტად სასარგებლო უნდა ყოფილიყო, ვინაიდან წიგნი, წერილი და, საერთოდ ბეჭდვითი სიტყვა, იმ დონეზე არ იყო განვითარებული მაშინდელ საქართველოში. წიგნისა და კითხვის შესახებ ავტორისეული მოსაზრებები ნათელი დასტურია იმისა, რომ იოანე ბატონიშვილი ნამდვილად გახლდათ ყოველმხრივ განათლებული, ერუდირებული, ევროპულ კულტურას ნაზიარები, ენციკლოპედიური ცოდნით აღჭურვილი ქართველი სამეფო გვარის ერთი წინეებული წარმომადგენელთაგანი. მისმა მრავალმხრივმა სამეცნიერო და საგანმანათლებლო მოღვაწეობამ ღრმა კვალი დააჩნია ქართულ მწერლობას, საქართველოს ისტორიასა და ქართულ კულტურას, ამას ადასტურებს მისი ავტორობით გამოცემული ნაშრომები, რომელთა ერთი ნაწილი აქ დავასახელებთ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. კალმასობა. ტ.1. – თბ., 1936. 306 გვ.;
2. კალმასობა. ტ.2. – თბ., 1948. 254 გვ.;
3. ხუმარსწავლა. ტ.1. – თბ., 1990. 640 გვ.;
4. ხუმარსწავლა. ტ.2. – თბ., 1991. 576 გვ.;

ლიტერატურა იოანე ბატონიშვილის ცხოვრებისა და მოღვაწეობის შესახებ:

1. გ. ქიქოძე. იოანე ბატონიშვილი//თხზ. ტ.1. – თბ., 1963. გვ. 61-71;
2. დავით და იოანე ბაგრატიონების ლექსიკოგრაფიული ნაშრომები. – თბ., 1967;

3. გ. დედაბრიშვილი. ქართულ-რუსული ფილოსოფიური ურთიერთობის ისტორიიდან. – თბ., 1984. გვ. 141-154;

4. მ. ზანდუკელი. ახალი ქართული ლიტერატურა, ტ.1. – თბ., 1956;

5. ა. კალანდაძე. გვაქვს საგანძური. – თბ., 1986. გვ. 125-139;

6. ნ. კანდელაკი. ქართული კლასიკური მჭერმეტყველება. – თბ., 1961;

7. მ. კელენჯერიძე. რუსულ-ქართული ხელნაწერი ლექსიკონები მე-18 – მე-19 საუკუნეებისა. – თბ., 1961;

8. ნ. კოტინოვი. ქართული სალიტერატურო ენის ისტორიიდან: მე-18 – მე-19 ს.ს. – თბ., 1973;

9. თ. კუკავა. ნარკვევები XIX საუკუნის პირველი ნახევრის ქართული საზოგადოებრივი და ფილოსოფიური აზრის ისტორიიდან. – თბ., 1956;

10. ი. მეგრელიძე. რუსთველოლოგიები. – თბ., 1970;

11. თ. პეტრიაშვილი. კრწანისს ნაბრძოლი ხმალი და ბატის ფრთის კალამი იოანე ბატონიშვილისა. – თბ., 2006. 232 გვ.;

12. ა. ტალიაშვილი. იოანე ბაგრატიონის პოლიტიკური და საგანმანათლებლო შეხედულებები. – თბ., 2006.

დალი მაჩაიძე

თამარ დონდუას ავტობიოგრაფიული წიგნები და ეფრემ II-ის აპროსტიხი



საქართველოში „მეცნიერებისა და ინოვაციების საერთაშორისო ფესტივალი 2017“-ის ფარგლებში ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტში ჩატარდა კონფერენცია თემაზე: „ქალები მეცნიერებაში და ქალთა საკითხების კვლევა“. საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკის გენერალური დირექტორის მოადგილემ, მირიან ხოსიტაშვილმა წარმოაჩინა ბიბლიოთეკაში მოღვაწე ქალების წვლილი ეროვნული მეცნიერებისა და საბიბლიოთეკო საქმის განვითარებაში. შემთხვევით იყო თუ

დამთხვევით, სწორედ მაშინ ხელთ მომხვდა ერთი იშვიათი გამოცემის ორი ცალი, თამარ დონდუასა და თამარ მაჭავარიანს რომ შეუმატებიათ ეროვნული საგანძურისათვის. იმ დღეს იმ ფაქტმა ბიბლიოთეკაშიც გვახსენებინა ორივე საპატიო ბიბლიოთეკარი და მათგან საერო ფონდის პირადი წიგნებით გამდიდრების უდავოდ დასაფასებელი კეთილქმედებაც. დამაინტერესა მნიშვნელოვანმა მინაწერებმა განსაკუთრებით თამარ დონდუასა წიგნზე და მომანდომა მეტი გამეგო ამ დამსახურებული ადამიანის შესახებ.

აღსანიშნავია, რომ თავის დროზე საჯარო ბიბლიოთეკას შეემატა და ქართველოლოგიის განყოფილებაშია დაცული თამარ მა-

ჭავარიანის მდიდარი და მნიშვნელოვანი ბიბლიოთეკის არსებითი ნაწილი – 675 ძირითადად ავტოგრაფიანი წიგნი და არქივი, მათ შორის დასახელებული ეგზემპლარიც. თ. მაჭავარიანის კოლექციის აღწერილობა გამოქვეყნებულია და მოიცავს საქართველოს სახელმწიფო არქივში არსებულ ფონდსაც (თამარ მაჭავარიანი. ნაკ. I. – თბ. 1987. 187 გვ.). თამარ დონდუას მნიშვნელოვანი ბიბლიოთეკის ბედი კი გაურკვეველია. მასშიც ბევრი ყოფილა ავტოგრაფიანი წიგნი. მათი უმეტესობა, მხარეთმცოდნეობის განყოფილებაში ხანგრძლივი მუშაობის შედეგად შექმნილი გამოცემების ერთ-ერთი პირველი ცალები, მადლიერ ავტორებს გულთბილი წარწერებით მიუძღვნიათ ამაგდარი ბიბლიოთეკარისათვის. სიხარულითა და სიამაყითა საუბრობდა თამარი ამ წიგნთა შესახებ, სათუთად ინახავდა და თვალისჩინივით უფრთხილდებოდა მათ. (ჯაბიძე, მ. საქმის ერთგულება – თბილისი. 1977. – 30 დეკემბერი. გვ. 2). თამარ დონდუა დაოჯახებული არ ყოფილა. უშუალო მემკვიდრე არ ჰყავდა. თავის ნათესავს, ანა კლდიაშვილს უსახსოვრა ქონების ნაწილი, წიგნები კი რომელიღაც ბიბლიოთეკას გადასცა. სამწუხაროდ, არ იციან, რომელს ან რომელ წელს.

თვით გამოცემა, რომელიც ამჟამად მხოლოდ თამარ მაჭავარიანისა და თამარ დონდუას წიგნების სახით მოიპოვება ბიბლიოთეკაში, არის ბერეტი ფრენსის თხზულება – „პატარა ლორდის თავგადასავალი“; ელენე წერეთლის თარგმანი; გამოცემული „ჯეჯილის“ რედაქციის მიერ; დაბეჭდილი თბილისში, როტინიანცის სტამბაში, 1897 წელს. გარეკანზე აწერია 1898. მისი დაცვის ადგილად ქართული წიგნის ბიბლიოგრაფიაში მითითებულია მხოლოდ საჯარო – ახლანდელი ეროვნული ბიბლიოთეკა (ქართული წიგნი, ბიბლიოგრაფია, ტომი I. – თბ., 1941. გვ. 221, № 1974). როგორც ჩანს, ეს წიგნი ბიბლიოგრაფიულ იშვიათობად იქცა უკვე გასული საუკუნის 40-იან წლებამდე. ამ გამოცემის იშვიათობა თავის ეგზემპლარზე ჩაუნიშნავს ქართული წიგნის საუკეთესო მცოდნეს, საუცხოო პირადი ბიბლიოთეკის შემქმნელ პოეტს, იოსებ გრიშაშვილს: „ეს წიგნი თბილისში მხოლოდ საჯაროშია. ი. გრ.“ (ი. გრიშაშვილის ბიბლიოთეკა-მუზეუმის კატალოგი. ტ. I3. – თბ., 1980. № 10067–10068). მინაწერი დაუთარილებელია, მაგრამ ცხადი გახდა, რომ გრიშაშვილს, ისევე როგორც „ქართული წიგნის“ ბიბლიოგრაფიის შემდგენლებს, საჯაროში ნანახი ექნებოდათ მხოლოდ ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების ყოფილი ბიბლიოთეკის ერთადერთი ეგზემპლარი, საინვენტარო ნომრით 3373. აღნიშნული საზოგადოების ფონდი 1937 წელს მიიღო ბიბლიოთეკამ თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტიდან. სა-

ბიბლიოთეკო რესურსების დეპარტამენტის დირექტორის – ლევან თაქთაქიშვილის უშუალო ძალისხმევითა და ხელძღვანელობით განხორციელდა ეგზემპლართა მოძიება და ქმნკგ საზოგადოების კოლექციის აღდგენა ეროვნულ ბიბლიოთეკაში. ხარვეზების შევსების მიზნით, გადავსინჯე საძიებელი გამოცემის ბიბლიოთეკაში ამჟამად არსებული ის ცალებიც, მინაწერთა თანახმად თამარ მაჭავარიანისა და თამარ დონდუას ნაქონი წიგნები რომ აღმოჩნდა. ქმნკგ საზოგადოების ცალი კი საერთო ფონდში ყოფილა ჩარიცხული, შენახვის შიფრით K 15.066/3. წიგნი ამჟამად ჩამოწერილია. იოსებ გრიშაშვილი 1965 წელს გარდაიცვალა, თამარ დონდუას მიერ შეწირული ეგზემპლარი კი 1967 წლის დეკემბერშია ჩაწერილი საარქივო ფონდის საინვენტარო დავთარში. მისი შენახვის შიფრია F 35.491/3. უფრო გვიან, 1976 წელსაა რეგისტრირებული თამარ მაჭავარიანისეული ცალი, შენახვის შიფრით K 166.092/3 02. ამ წიგნს აქვს სპეციალური სასაჩუქრო ყდა: მუყაოს აკრავს ცისფერი ხელოვნური ტყავი, მოოქრულია ორნამენტული არშია, წიგნის სათაური, ტექსტის მხატვრული გამყოფი და მის ქვეშ ამოტვიფრული ინიციალები – „თ.[თამარ] მ.“ [მაჭავარიანი]. წიგნის თავფურცელზე დაკრულ ქაღალდს აწერია: „ჩემს უსაყვარლესს, შვიდი წლის ქალ[ს], თამარს. მამა პეტრესაგან. 25 ოქტომბერი. 1901 წ.“.

მინაწერთა მნიშვნელობით გამოირჩევა თამარ დონდუას ცალი. პირველად სწორედ ის მომხვდა ხელთ, სწორედ მან მიიპყრო განსაკუთრებული ყურადღება: „თ. დონდუა“ – ამოვიკითხე ხელმოწერა წიგნის საცავ ფურცელზე. ვივარაუდე, რომ ეს „თ.“ თამარი უნდა ყოფილიყო, რაც კიდევ დამიდასტურა მომდევნო ფურცელზე ლექსად დაწერილმა ლოცვა-კურთხევამ, აკროსტიხით „თამარ ქალს“. ამ წიგნის რეგისტრაციის თარიღისა და შემოსვლის წყაროს მონაცემის გათვალისწინებით, მოვიძიე თამარ დონდუასეული კიდევ 5 წიგნი იმავე ხელმოწერით. ყოველი მათგანის განთავსება საარქივო ფონდში თავისთავად ხაზს უსვამს ამ შეწირულობის მნიშვნელობას იმდროინდელი ბიბლიოთეკისთვის. ეს წიგნებია:

1. ბერეტი, ფრენს. პატარა ლორდის თავგადასავალი: 24 ნახატით / საყმაწვილო მოთხრობა ფრენსი ბერეტისა, თარგმანი ელ. წერეთლისა. – ტფილისი: „ჯეჯილის“ რედაქციის გამოცემა, 1897 [კანზე 1898] (მ. დ. როტინიანცის სტ.). – 140 გვ. : ილ. ; 22 სმ. – (F 35.491/3);
2. დეფო, დანიელ. რობინზონ კრუზე / დანიელ დეფოსი; შემოკლ. იახონტოვის მიერ; გადმოღებული ქართულად ანასტასია თუმანიშვილი-წერეთლის მიერ. – მე-3 გამოცემა. – ტფილისი: ქ.შ.წ.-კ. გამავრც. საზ-ბის გამოც. № 151, 1919

- (ვ. რუხაძის სტ.). – 116 გვ. : ილ. ; 21 სმ. – (F 35.492/3);
- 3. ნატა ვაჩნაძე. – ტფ.: საქართველოს კინო, 1926 (ზარია ვოსტოკას სტ.). – 32 გვ. : სურ.; 18 სმ. (F 10.011/2);
- 4. გოგიაშვილი, კ. მობრძანდით გელით...: [იუმორისტული მოთხრობები და ლექსები] / ილ. ო. ჯიშკარიანისა. – თბ. : [საქ. კპ ც. კ-ს გამ-ბა], 1963. – 64 გვ.: ილ. ; 16 სმ.. – (ნიანგის ბიბლიოთეკა № 53). – (F 10.012/2);
- 5. მანწკავა, ი. ჭოლა ლომთათიძე: (კრიტიკული ეტიუდი) / ი. მანწკავა; ავტორის წინასიტყვაობით. – ტფილისი: განათლება, 1925 (ს.მ.უ.ს. პოლიგრაფტრესტის მე-2 სტ.). – 48 გვ. ; 15 სმ. – (F 2.700/1);
- 6. კირიკი ვალერი]. კატა-გოლიათი. ბობოლა. მელია და კურდღელი/ გადმოკეთებული დავით დონდუას მიერ. – ად. ა., ნ.ა.. – 15, 16, 14 გვ. ; 12 სმ.. – (სურათი-ზღაპრები). – (F 2.701/1).

ჩამონათვალის ბოლო წიგნი პირველის მსგავსად საინტერესო და საყურადღებოა. იგი წარმოადგენს მფლობელისეულ, ავტოგრაფებიან კონვოლუტს, რომელშიც გაერთიანებულია 1916–1924 წლებში დაბეჭდილი 7 გამოცემა. ისინი იბეჭდებოდა სერიით „სურათები-ზღაპრები“. სერია შექმნილია ყმანვილთა ასაკობრივი ინტერესებისა და შესაძლებლობების შესაბამისად: ალბომის ფორმის პატარა წიგნაკები შეიცავს 16–16 გვერდს; ნაბეჭდია მსხვილი შრიფრით; დასურათებულია უხვად, 24–24 ილუსტრაციით; ტექსტი გადმოცემულია მოკლე ფრაზებითა და გამართული ენით. კონვოლუტის წინ დართულ ფურცელზე ჩამოთვლილია მასში გაერთიანებულ წიგნები. ხელნაწერი მთავრდება ფრაზით: „დავით დონდუას მიერ გადმოკეთებული საბავშვო მოთხრობები“. გამოცემების ნაწილზე შემორჩენილია მისი ავტოგრაფები. დავით დონდუა, თამარის უმცროსი ბიძა იყო, საქართველოს დამსახურებული პედაგოგი და ცნობილი გეოგრაფი. მისი სახელმძღვანელოები, სამეცნიერო შრომები თუ საყმანვილო გამოცემები გამსჭვალულია მომავალი თაობისადმი განსაკუთრებული ზრუნვით და ბუნებრივია, რომ თავის ძმიშვილსაც არ აკლებდა ზრუნვასა და გონების საზრდოს. დავით დონდუა გადმომკეთებელიც იყო დასახლებული თხზულებებისა და გამომცემელიც. ამ საქმეში თანადგომას უწევდა თავისი მეგობარი, სიმონ ჯაფარიძე, ცნობილი მთამსვლელის, ალიოშასა და ალექსანდრას ძმა, თავადაც მთამსვლელი, ნაადრევად დაღუპული მეგობრული თავგანწირვის გამო. ისინი ძირითადად ქუთაისში ბეჭდავდნენ წიგნაკებს. პირველივე წელს გამოსულ სერიის №2 გამოცემას მათ დაურთეს განცხადება, რომლითაც საზოგადოებას აუწყეს, რომ დასაბეჭდად მზად ჰქონდათ

30 წიგნაკი. გამოიცა მხოლოდ 10. ამის მიზეზი იმ დროინდელი საქართველოს ურთულესი ისტორიული ვითარება თუ იქნებოდა, თორემ ზოგი წიგნის განმეორებით დაბეჭდვა და ტირაჟის სიდიდესთან ერთად, ცხადად მეტყველებს ამ საყმაწვილო წიგნაკების პოპულარობაზე.

როგორც აღვნიშნეთ, თამარისეული კონვოლუტი შეიცავს 7 გამოცემას და ზოგი მათგანის პირველ გვერდზე შემორჩენილია დავით დონდუას ავტოგრაფი. კონვოლუტი იწყება სერიის №2 წიგნის მეორე გამოცემით:

1. [კარიკი, ვალერი]. კატა-გოლიათი: სურათები-ზღაპრები / გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ. – ტფილისი, 1922 (სტ. საქართვე. ცენტრ. კოოპერ. კავშირისა). – 15+[1] გვ. ; 13 სმ.. – 3 000 ც.

ავტოგრაფით: „ჩემს თამრიკოს დავითისაგან. 28/IV. 23 წ. დედაქალაქი“.

უნდა ითქვას, რომ ეს მეორე გამოცემა ხარისხით ჩამოუვარდება პირველს ([კარიკი, ვალერი] კატა-გოლიათი: სურათები-ზღაპრები / გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ. – ქუთაისი : [გამოცემა დავ. დონდუასი და სიმ. ჯაფარიძისა], 1916 (ძმობა). – 16 გვ. ; 12 სმ.. – (საყმაწვილო წიგნაკი; №2). – 30 კ.) ჩანს, რომ მეორე გამოცემაში ტირაჟის სიდიდემ მასში უხვად ჩართული ილუსტრაციების ხარისხი გაუარესება გამოიწვევია. ამ გამოცემის ბიბლიოთეკისეულ F 5.439/1 ეგზემპლარში ნახატები გაცილებით ბუნდოვანია, ვიდრე თამარისეულ ცალში. ცხადია, რომ დავითს ძმიშვილსათვის უჩუქებია გამოცემის ერთ-ერთი პირველი, შერჩეული ეგზემპლარი.

თამარისეულ კონვოლუტში შემავალი ყველა წიგნაკი, ბოლოს გარდა, უთავფურცლოა. მათი გამოცემის წლები დავადგინეთ ბიბლიოთეკაში არსებული სავარაუდო და სრული ცალების მეშვეობით. წიგნაკები აკინძულია სერიის ნომრების თანამიმდევრობით:

2. [კირიკი, ვალერი]. ბობოლა. წერო და ყანჩა. მელია და ქოთანი / გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ. – [ქუთაისი : გამოც. დ. დონდუასი და ს. ჯაფარიძისა, 1917] (სტ. „ძმობა“). – უთავფურც. 16 გვ. ; 13 სმ.. – (საყმაწვილო წიგნაკი. სურათები-ზღაპრები ; №3). – 15 კ.

ავტოგრაფით: „ჩემს ძმისწულს თამრიკოს 22/I 17 წ. ავტორისაგან“.

3. დონდუა, დავით. მელია და კურდღელი. კურდღელი და ივანკა. ყვავი და კიბო/ [გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ; დ. წერეთლის სურათებით]. – ქუთაისი : გამოც. დავ. დონ-

დუა და სიმ. ჯაფარიძე, 1917. – 16 გვ., უთავფ. : სურ. ; 13 სმ.. – (საყმაწვილო წიგნაკი. სურათები-ზღაპრები ; №4). – 50 კ. ავტოგრაფი გადაჭრილია.

4. დონდუა, დავ[ით]. ყვავი, ბუ და მელაკუდა/ გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ. – ქუთაისი, 1919 (სტ. „ძმობა“). – 16 გვ. ; 17 სმ. – (საყმაწვილო წიგნაკი. სურათები-ზღაპრები ; №5). – 5 მ. Fშ 6645/1 და Fშ 6645/2 – საარქივო ფონდი;

5. დონდუა, დავ[ით]. მელაკუდა, წერო და მამლაყინა, მასხარა წრუნუნები, მელია და წერო/ [გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ]. – ქუთაისი : [გამომცემელი დავ. დონდუა და სიმ. ჯაფარიძე], [1920] (სტ. „ძმობა“). – 2, 16, [2] გვ. : ილ. ; 12 სმ. – 5.

6. დონდუა, დავით. ბელურა და უკადრისა ქორიანა. ცხვარი და აქლემი. – [ქუთაისი : გამ-ბა „სურათები-ზღაპრები“, 1920 (სტ. „ძმობა“)]. – 16 გვ. ; 12 სმ.. – (საყმაწვილო წიგნაკი; №7). – 10 მ. Fშ 6707/1.

ავტოგრაფით: „თამრიკოს დათიკოსაგან. 23/V. 20 წ. ქუთაისი“.

7. დონდუა, დავით. ბელა-ბეკეკა, ძალლი და მამალი-ყიყლიყო. – ტფ. : სახელგამი, 1921 (სტ. „ქართული ბეჭდვითი ამხანაგობა“ ნ.დ.ს.ც.). – 16 გვ. ; 13 სმ. – (სურათები-ზღაპრები; №9). – 3000 ც.

ავტოგრაფით: „თამრიკოს დათიკოსაგან. 5/IX. 21 წ. დედაქალაქი“ დავით დონდუას მიერ გადმოკეთებული და გამოცემული ზღაპრების 10 წიგნაკიდან თამარისეულ კონვოლუტს აკლია №1, №8 და №10 გამოცემები:



ეროვნული
ბიბლიოთეკა

სხედან: ამბროსი, ანა და ნინო ხელაიები.
დგანან: ვიქტორ დონდუა (ნინოს მეუღლე) და ალექსანდრე ხელაია (ამბროსი ხელაიას ვაჟი).
ანა კლდიაშვილის პირადი კოლექცია.

- [კარიკი, ვალერი] ყიყლიყო, ფისუა და მელაკუდა: სურათები-ზღაპრები / გადმოკეთებული დავ. დონდუას მიერ. – [ქუთაისი : გამოცემა დავ. დონდუასი და სიმ. ჯაფარიძისა, 1916 (სტ. „ძმობა“)]. – უთავფურცლო, 16 გვ. : ილ. ; 10 სმ. – (საყმაწვილო წიგნაკი; №1). – 2 კ.;
- დონდუა, დავით. კოკროჭინა: სურათები ზღაპრები. – ტფილისი : სახელმწ. გამ-ბა, 1921 (სტ. „ქართული ბეჭდვითი ამხ.“ნ.დ.ს.ც.). – 16 გვ. ; 18 სმ. – (საყმაწვილო წიგნაკი; №8). – 3000 ც. იხ. F 2.349/1 – საარქივო ფონდი;
- დონდუა, დავ. კოკორი/ პირველი რვა სურათი გ. ნათიძისა. – ტფილისი : წიგნის მაღაზია „განათლება“, 1924 (ს.მ.უ.ს. პოლიგრაფტრესტის მე-4 სტამბა). – 16 გვ. ; 17 სმ. – (საყმაწვილო წიგნაკი. სურათები-ზღაპრები ; №10). – 15 კაპ., 5000 ც. K 515/1 – იხ. წიგნთსაცავი K 516/1 – წიგნთსაცავი F 1.558/1 – საარქივო ფონდი.

თამარ დონდუასეული კიდევ ერთი საყმაწვილო წიგნის, დანიელ დეფოს რობინზონ კრუზოს F 35.492/3 ეგზემპლარის თავფურცელზე თამარის მეორე ბიძის ავტოგრაფია: „თამრიკოს, ძია ვალიკოსაგან. 1919 წელს“. ეს „ძია ვალიკო“ ვალერიან დონდუაა, ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, ფილოლოგი და მთარგმნელი, ივანე ჯავახიშვილის ახლო მეგობარი (დავით სართანია. ივანე ჯავახიშვილი და ქართული ეტიკეტის ისტორიის საკითხები გამომცემლობა „ენა და კულტურა“ – თბილისი, 2002. გვ. 56.). ი. ჯავახიშვილის სახელობის ისტორიისა და ეთნოლოგიის ინსტიტუტში შექმნეს ამ დამსახურებული მოღვაწის კაბინეტი, თავისი მდიდარი ბიბლიოთეკითა და სამკითხველო დარბაზით.

ახლა კი ყველაზე მნიშვნელოვანი ავტოგრაფი, თამარ დონდუასეულ ეგზემპლარზე ლექსად დანერგული მიძღვნა:

„თ ამრიკო, ქალო თამრიკო,
 ა ლყვავდი, გაიხარეო,
 მ ინდორ-ველები შეამკევ,
 ა ხარე, გაიხარეო!...
 რ ა ტურფად გადაგფურჩქენია,
 ქ ოჩორი – ოქროს ყანაო.
 ა ხლავ მითხარი, გეთაყვა, ვინ არის შენისთანაო?!...
 ლ ოცვა-კურთხევით გილოცავ,
 ს ანატრელს შენთვის დღესაო,
 ისწავლე გეთაყვანები,
 გამოადგები ერსაო!...“

ეფრემ მღვდელ-მონაზონი
 1923 წლის 1/14 მაისი. ქ. ტფილისი.“

ავტობიოგრაფია.



თი მზისი, ქალთი თამარსი,
პი რეკორტი, ვახანუღი,
მინორი-ველთი ვეავენი
პინე, ვახანუღი!...
რეა ქუჩილე ვაქვესუჩიჩვიანი,
ქინორი - აჩილე ვახანი,
პინე ვახანუღი, ვეავენი, ვახ მარ ვახანუღი!!...
ლო რეკორტი-სუჩიჩვიანი ვეავენი,
სინორი-სუჩიჩვიანი ვახანუღი,
ახანუღი ვეავენი,
ვაქვენი ვახანუღი!...

1922წ. 1/14 მარტი
ქ. ქვესთი.

ვესტე ვეავენი ვახანუღი

ბუნებრივია, გაჩნდა კითხვები: ვინ იყო ეს მღვდელ-მონაზონი ეფრემი, ლექსით რომ ეფერება პატარა თამარს, რომ უძლიერებს საკუთარი თავის რწმენას, უღვივებს გარესამყაროს სილამაზის აღქმისას სურვილს, ულოცავს მის მოსახელე დიდებული წინაპრის დღესასწაულს და ნანერს ამთავრებს შეგონებით: – „ისწავლე, ვე-თაყვანები, გამოადგები ერსაო!“ საინტერესოა, ისიც, თუ რატომ ამოშალეს ავტოგრაფიდან მისი წოდება, შემდეგ ისევ რომ აღუდგენიათ განსხვავებული ხელით. პასუხები თამარ დონდუას ბიოგრაფიაში უნდა მომეძებნა. სამწუხაროდ, ძალზე მწირი აღმოჩნდა გამოქვეყნებული მასალა იმ საპატიო ბიბლიოთეკარის, შესახებ, ვინც 36 წელი ერთგულად შეაღწია ენერგია საბიბლიოთეკო საქმის განვითარებას და 30 წელი ნაყოფიერად იმსახურა საჯარო ბიბლიოთეკაში. ძირითად ვხვდებით მისი და თამარ მაჭავარიანის ერთობლივ მოხსენიებას თანამშრომელთა და მადლიერ მკითხველთა მოგონებებში (ფრუიძე, ლევან. ამაგდარი. – საქართველოს ბიბლიოთეკა. – თბილისი, 2007. № 2, გვ. 41-42; სიხარულიძე, იური. და-უვიწყარი შეხვედრები. – საქართველოს ბიბლიოთეკა. თბილისი, 2009. № 3 (36), გვ. 28-32; დარჩია, ბორის. „ვეფხისტყაოსნის“ გამოცემები. – რუსთველოლოგიური გამოკვლევები. ნ. 2. – თბილისი, 2015. გვ. 341-370). ეს მცირე დახასიათებები თამარ დონდუას წარმოაჩენენ საუკეთესო ბიბლიოგრაფად, გულისხმიერ ბიბლიოთეკარად, ახალგაზრდა მკვლევართა და ღვანღმოსილ მეცნიერ-

თა მეკავშირედ; გულმოდგინე და ნაყოფიერ თანამშრომელად; გონიერ მმართველად და ღირსეულ, თავმდაბალი პიროვნებად.

უშუალოდ თამარ დონდუას ეძღვნება ორიოდე საგანგებო სტატია. ერთ მათგანს ხელს აწერს კლარა რამიშვილი, მისი უმცროსი კოლეგა და შემცვლელი ქართველოლოგიის განყოფილების გამგის პოსტზე. სტატიაში გამოკვეთილია ქალბატონი თამარის პიროვნული თვისებები, წარმოჩენილია მოღვაწეობის უმთავრესი ასპექტები, მოცემულია მცირე ბიოგრაფიული ცნობებიც (რამიშვილი, კლარა|თამარ დონდუა. ქართული წიგნი. – 2001. – № 1, იანვარი. – გვ.11).

პირველი პუბლიკაცია თამარ დონდუას შესახებ გამოქვეყნდა მისი პენსიაზე გასვლიდან 10 წლის თავზე. სტატიის ავტორი, რომელსაც სახლში მოუნახულებია დამსახურებული მოღვაწე, აქებს მის პიროვნულ თვისებებს; აღნიშნავს თანამშრომელთა და მკითხველთა ძველებურ, გულთბილ დამოკიდებულებას მისდამი; გვიჩვენებს თამარის სწრაფ კარიერულ წინსვლას კატალოგისტობიდან ქართველოლოგიის კაბინეტის გამგეობამდე; ხაზს უსვამს მისი ნაყოფიერი შრომის დაფასებას სახელმწიფოსაგან, გამოხატულს დაწინაურებებით, მადლობებით, ჯილდოებითა და საპატიო წოდების მინიჭებით. ეს აშკარად საბჭოური პათოსით გაჯერებული თხრობაა, რომელიც დაფასებულ მუშაკად და ბედნიერ ადამიანად გვისახავს საპატიო ბიბლიოთეკარს (ჯაბიძე, მ. დასახელებული სტატია).

თამარ დონდუას თანამდებობრივი აღმასვლის შესახებ გაცილებით დეტალურ და თვალსაჩინო ინფორმაციას იძლევა ეროვნული ბიბლიოთეკის ელექტრონული ცნობარი „ბიბლიონი“. ესაა 1846 წლიდან დღემდე საქართველოს პარლამენტის ეროვნული ბიბლიოთეკაში საბიბლიოთეკო განხრით მომუშავე თანამშრომლების მონაცემთა ბაზა. იგი შედგენილია ბიბლიოთეკის არქივში დაცული ბრძანებების საფუძველზე და ხელმისაწვდომია მხოლოდ ლოკალური ქსელიდან. თამარ დონდუას შესახებ არსებული მონაცემები მოიცავს 1937–1962 წლების ფაქტებს.

თამარ დონდუას ნაყოფიერი მოღვაწეობის წარმოსაჩენად კიდევ უფრო თვალსაჩინო სურათის შექმნიდა მისი განივთებული შრომის შედეგების აღნუსხვა – მისი მონაწილეობით შექმნილი ფუნდამენტური ნაშრომების: მრავალფეროვანი ბიბლიოგრაფიული საძიებლების, სარეკომენდაციო სიებისა და მეთოდოლოგიური ლიტერატურის ბიბლიოგრაფიის შედგენა და გამოქვეყნება.

ასე რომ, თამარ დონდუას წარმატებული მოღვაწეობა, ერის მსახურება უაღრესი პროფესიონალიზმითა და თავმდაბლობით, ეფრემ მღვდელ-მონაზონის ლოცვა-კურთხევის აღსრულებადაც

კი გვესახება. სავალალოდ, სამსახური მისი ყოფის ერთი ნათელი მხარე ყოფილა მხოლოდ. ულმოებელ დრო-ჟამს ორსახოვან იანუ-სად გადაუქცევია თამარის რეალური ცხოვრება, რომლის ერთ მხარეს დაფასებული მუშაკი ცისკროვნებს, მეორე მხარეს კი დაზაფრული პიროვნება დაჩრდილულა. ან წმინდანად შერაცხული პატრიარქის, ამბროსი ხელაიას შვილიშვილობა გამხდარა ამის მიზეზი. ამას გვაფიქრებინებს ანა კლდიაშვილის მოგონებები ამბროსი ხელაიას მემკვიდრეებზე. ისაა უმთავრესი წყარო თამარ დონდუას რეალური ცხოვრების შესაცნობად (ს. ვარდოსანიძე. სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი უწმიდესი და უნეტარესი ამბროსი (1861-1927). – თბ., 2011); ვხედავ, მაცხოვარი დგას, შუქის სხეული აქვს და მიყურებს : – ინტერვიუ ანა კლდიაშვილთან / ესაუბრა ლელა ჩხარტიშვილი. – კარიბჭე – თბ., 01.12.2006). მათში ასახული ამბები, პატრიარქის ოჯახის წევრთა დარბეულ-დაზაფრული ყოფა, ცინიკურ ელფერსაც კი სდებს თამარის სამსახურებრივ წინსვლას, მისადმი მინიჭებულ ჯილდოებს, გამოცხადებულ მადლობებსა და საპატიო ბიბლიოთეკარის წოდებასაც კი. ეს ნაამბობი თავდაყირა აყენებს სხვა მასალებიდან შექმნილ შთაბეჭდილებებს თამარის ცხოვრებაზე. დაუჯერებელი ხდება ადამიანის ბედნიერება ასე დათრგუნულ, დაშინებულ გარემოში. საცნაურდება, რომ ეპოქისეული ქარტეხილები გამეტებით ეხეთქებიან რჩეულ პიროვნებებს, მათ ოჯახებს. ასეთი რჩეული იყო ამბროსი ხელაია – ღვთისა და ერის მსახური, მარადიულობის შვილი. ამიტომ არ დაინდო წარმავალმა სანუთრომ არც ის და არც მისი მემკვიდრეები.

პეტერბურგში დაქორწინდნენ თამარ დონდუას მშობლები. მაშინ იქ იმყოფებოდა რუსეთში გადასახლებული არქიმანდრიტი ამბროსი და თან ჰყავდა დედით ობოლი სამივე შვილი. იქ გაიცნო მისმა უფროსმა ასულმა, ნინომ ვიქტორ დონდუა, ცნობილი და განათლებული, მრავალშვილიანი ოჯახის წარმომადგენელი ქუთაისიდან. კლასიკური გიმნაზიის მასწავლებელს, ალექსანდრე გარსევანიშვილს შეუნიშნავს დონდუათა ნიჭიერება, თავისი ხარჯით გაუგზავნია იქ ძმები სწავლის გასაგრძელებლად. საფრანგეთში წავიდნენ ახლად დაქორწინებულები. იქ უნდა დაუფლებოდა ვიქტორი ექიმის პროფესიას. 1912 წელს ჩრდილოეთ საფრანგეთში, ქალაქ რუანში, დაიბადა თამარ დონდუა, მათი ერთადერთი ასული. ბავშვობიდანვე დაინისლა მისი ყოფა. ძალზე პატარამ იგემა ცხოვრების პირველი სიმწარე. რევოლუციის შემდეგ საზღვრების ჩაკეტვის განაცხადი გააკეთა საბჭოთა ქვეყნის ხელისუფლებამ. სასწრაფოდ უნდა დაეტოვებინათ სხვა ქვეყნები უკან დაბრუნე-

ბის მსურველებს. სასტიკი უარ განაცხადა დაბრუნებაზე ვიქტორ დონდუამ. კარგად შეგუებოდა ფრანგულ ყოფას ხელოვნებითა და ქალებით გატაცებული. აენყო ცხოვრება პარიზში დასახლებულს, საკუთარი ანტიკვარული ნივთების მაღაზიის მფლობელს. სამშობლოში გარდაუვალი დაბრუნება გადანყვიტა ნინომ. ამ შეუთანხმებლობამ ფაქტობრივად დაანგრია მათი ოჯახი. ეს ფაქტი ბავშვობის მწარე ტკივილად გაჰყოლია თამარის ცხოვრებას. ვიქტორმა გამოისტუმრა ცოლ-შვილი და ცოლისდა – ანა, რომელიც სორბონის უნივერსიტეტში სწავლობდა სამედიცინო განხრით და მათთან იმყოფებოდა პარიზში. ჯერ ლონდონში ჩასულან მგზავრები, შემდეგ ფინეთში, იქიდან გემით რუსეთისაკენ. საზღვარზე ბავშვის გადაყვანის უფლება არ ჰქონდათ. ლეიბებში დაუმალავს თამარი დეიდას და გაუფრთხილებია, ხმა არ ამოელო, არც განძრეულიყო ჩხრეკის დამთავრებამდე. ასე გაუტარებია ორი უსაშინლესი საათი პატარას, ისედაც შეძრულს მამასთან დაშორებით. ლეიბებს არ შეხებიათ ბედად. დიდი წვალეებით ჩააღწიეს პეტერბურგში, მაგრამ ეს მათი გოლგოთის დასაწყისი აღმოჩნდა მხოლოდ. შემდეგაც ბევრი გასაჭირის გადატანა და ჭირთათმენა მოუხდათ. მაინც არ ნანობდომ ნინო საფრანგეთის დატოვებას, რადგან 1917 წლის გლობალურმა ცვლილებებმა არქიმანდრიტ ამბროსი ხელაიას შეაძლებინა ოჯახით დაბრუნება სამშობლოში.

მალე უმძიმეს განსაცდელის წინაშე დადგა ბოლშევიკებისაგან დაპყრობილი საქართველო. დაიწყო ეკლესიის დევნა, ქართული ენის უფლებების შეზღუდვა და ისტორიული მიწების გასხვისება. ამიტომ განაცხადა სრული შეგნებით სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქად და მცხეთა-თბილისის მთავარეპისკოპოსად არჩეულმა ამბროსი ხელაიამ აღსაყდრების დროს: „მე ავდივარ გოლგოთაზე“. მისი „ჯვარცმის“ საბაბი გახდა 1922 წელს თებერვალში მის მიერ გენუის მსოფლიო სამშვიდობო კონფერენციისადმი გაგზავნილი მიმართვა. ეს იყო საბჭოთა ხელისუფლების ფაქტობრივი მხილება სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის დამხობაში, საქართველოს ტერიტორიების გასხვისებაში, ქართული ენის დამცრობისა და ეკლესიის განადგურების მცდელობაში. პატრიარქი კონფერენციისაგან მოითხოვდა ზემოქმედებას, რათა ქართველ ერს საშუალება მისცემოდა სხვათა ძალდატანებისა და კარნახის გარეშე შეემუშავებინა თავისი ფსიქიკის, სულისკვეთების, ზნე-ჩვეულებისა და ეროვნული კულტურის შესაბამისი სოციალ-პოლიტიკური ყოფის ფორმები. 1923 წლის 12 იანვარს ამბროსი ხელაია დააპატიმრეს. ეპოქისათვის დამახასიათებელი ცინიზმით მიმდინარეობდა მისი სასამართლო. ისე განსჯიდნენ

ერისა და რწმენის დაცვისათვის დამაშვრალ პატრიარქს, როგორც „სამშობლოს მოღალატეს“. ძალადობა და განუკითხავობა სუფევდა. კონტრრევოლუციის შავ ყორნებსა და ანაფორიან აგენტებს უწოდებდნენ სასულიერო პირებს. მოითხოვდნენ უმაღლესი სასჯელით დაესჯათ ისინიც და მათი დამცველებიც. არ ინდობდნენ მათი ოჯახის წევრებსაც. სასამართლოს სხდომები განსასჯელთა ადვოკატების დაშინებითა და ლანძღვით იწყებოდა. მაინც არ გატყდა პატრიარქი: „ჩემი სული ღმერთს ეკუთვნის, ჩემი გული სამშობლოს, ჩემი გვამი კი თქვენთვის დამითმია, მტარვალებო!“ – ასე მიმართა საქართველოს ხელმყოფთ.

საშიში გახდა შერისხული ამბროსი ხელაიას ოჯახთან სიახლოვე. ბევრი ვერც ბედავდა ამას. მაგრამ, როგორც თამარ დონდუასეული წიგნის მინაწერი გვამცნობს, იმავე წლის 1/14 მაისს, თამარობის დღესასწაულზე ეფრემ მღვდელ-მონაზონს მოუნახულებია და წიგნით დაუსაჩუქრებია ამბროსი ხელაიას პატარა შვილიშვილი, თამარი. უფრო მეტიც, ზედ თავისი ხელით წაუნერია მიძღვნის ტექსტი – ლოცვა-კურთხევა აკროსტიხულ ლექსად დაწერილი. ცხადია, ისეთ დროს იმ ოჯახში მიმსვლელი ადამიანი პატრიარქთან დაახლოვებული და საკმაოდ გაბედული პირი უნდა ყოფილიყო. ასეთად მივიჩნიეთ შიომღვიმის მონასტრის წინამძღვარი ეფრემი, პატრიარქის სასამართლოზე დაკითხული ღვთისმსახურთაგანი, დაკითხვის შემდეგ ხელისუფლებას ფარული თვალთვალი რომ ჰქონდა დაწესებული მასზე. 1922 წელს აკურთხეს ბერ-მონაზონად ერისკაცობაში გრიგოლ შიოს ძე სიდამონიძე. კათოლიკოს ამბროსისაგან დაფასებული სასულიერო პირი იყო იგი, 1923 წლიდან ოქროს ჯვრის ტარების უფლებით დაჯილდოვებული (ს. ვარდოსანიძე. პატრიარქები – 2013. გვ. 14.). მღვდელ-მონაზონი ეფრემი, შემდგომში ეფრემ II გახდა, საქართველოს ეკლესიის საჭეთმპყრობელი 1960–1972 წლებში. ეს ერისა და ეკლესიის ინტერესების დაცვისათვის მეტადი პატრიარქი სიცოცხლის ბოლომდე ურთიერთობდა ამბროსი ხელაიას შთამომავლებთან. ამიტომ მივიჩნიე იგი თამარის ოჯახის მომკითხველად და მანუგეშებელად იმ შეჭირვების ჟამს. ამიტომ ვიგულებ პყრობილი პატრიარქის შვილიშვილის დამსაჩუქრებელად და მისთვის წიგნთან ერთად ლექსის მიმძღვნელად. აღმოჩნდა, ჩანაწერი თამარ დონდუას წიგნზე კალიგრაფიულად ძალიან ჰგავს ეფრემ II-ის ნაწერთა ნიმუშებს. ასე რომ, აკროსტიქი, ლიტერატურულ ღირებულებაზე მეტად, თავისი დედააზრით, მიზანდასახულებითა და ავტორის ვინაობითაა ფასეული. ვერაფერს ვიტყვი ეფრემ II-ის მიერ შეთხზული სხვა ლექსების არსებობა-არარსებობის შესახებ, ის კი ცნობილია, რომ პატრიარქს მრავალგზის გამოუხატავს თავისი გუ-

ლისხმიერი დამოკიდებულება ქართველი პოეტებისა და ქართული პოეზიის მიმართ. იგი აშკარად აცხადებდა რუსთაველს ქრისტიან მწერლად, ხოლო მის „ვეფხისტყაოსანს“ ქრისტიანული კულტურის დიდებულ ძეგლად. პატრიარქს გამორჩეულად უყვარდა და ზეპირადაც იცოდა გალაკტიონის „ნიკორწმინდა“ და გოგლას „წინწმინდის ღამე“. (ეპიზოდები კათოლიკოს-პატრიარქ ეფრემ მეორის ცხოვრებიდან. /მოამზადა ამირან-ლაზარე სინაურიძემ. // კარიბჭე: მართლმადიდებლური ჟურნალი. – 2010. – №16(155). – 5–18 აგვისტო. – გვ.49–51.) ვარდოსანიძე, ს. – სრულიად საქართველოს კათოლიკოს-პატრიარქი, უწმინდესი და უნეტარესი ეფრემ II (1960–72 წ.წ.). /რედ.: მთავარეპისკოპოსი ანანია (ჯაფარიძე). – თბ.: „ქრონოგრაფი“, 2000. – 28 გვ.).

ასე წარმოგვიდგა თამარ დონდუას სახე, მოღვაწეობა, ცხოვრება და მაშინდელი ეპოქის სული თამარისეული რამდენიმე წიგნისა და მათი მინაწერებით. ცხადია, ეს არაა სრული და ნათელი სურათი ამ ღირსეული პიროვნების წარმოსაჩენად. შესწავლასა და საყოველთაო გამომზეურებას იმსახურებს მისი ნამუშავევი; დასადგენ-დასაზუსტებელია ბიოგრაფიული მონაცემებიც. ამ მხრივ ვალში ვართ დამსახურებული მოღვაწისა და ღირსეული ოჯახიშვილის ხსოვნის წინაშე. ეგებ, გამოჩნდეს კიდევ რომელიღაც ბიბლიოთეკისთვის შეწირული მისი წიგნებიც, ისევე უკვალოდ არ გაქრეს, როგორც მამამისის უნიკალური ბიბლიოთეკა პარიზში. ის, რომელიც თამარს უანდერძა მამამ, დანარჩენ ქონებასთან ერთად, მაგრამ არც მოუკითხავს საბჭოთა სახელმწიფოსაგან დაშინებულს. მერეც ველარ მიაგნეს იმ ქონებას მისმა ნათესავებმა. უკვალოდ გაქრა პატრიარქ ამბროსი ხელაიას უნიკალური ბიბლიოთეკაც. კონფისკაციას დაუქვემდებარეს პატრიარქისაგან სიცოცხლეშივე საქართველოს სახელმწიფო უნივერსიტეტისათვის შეწირული. საპატრიარქოს არქივში დაცულია „ნდობის ბარათი“, მაუნყებელი უნივერსიტეტის მცდელობისა, მიეღო პატრიარქის ეს შეწირულობა: „თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი ენდობა ამის წარმომდგენს, იოსებ მრეველიშვილს (მრეველიშვილი?), რათა მან მიიღოს განსვენებული კათოლიკოსის ამბროსის მიერ უნივერსიტეტისათვის სიცოცხლეშივე შეწირული ბიბლიოთეკა. უნივერსიტეტის რექტორი. 1927 წ. 5 აპრილი. თბილისი“. (საპატრიარქოს არქივი, აღწ. 12, 539). ამაოდ ჩაუვლია ამ მონდომებას. ამბროსი ხელაიას ფონდი არ ჩანს უნივერსიტეტში. თავის დროზე, მამის სურვილის აღსრულება წინოსაც უცდია, მოუკითხავს, მაგრამ ვერაფერი გაურკვევია. ყოფილა ასეც – წიგნები და ბიბლიოთეკები არამხოლოდ ასახავენ, ზოგჯერ იზიარებენ კიდევ მფლობელთა სვე-ბედს.

წიგნის ბეჭდვის ისტორია

იოჰან გუტენბერგი და მისი შედეგები

წიგნის ბეჭდვის ევროპული მეთოდის გამოგონება ცივილიზაციის ერთ-ერთ უდიდეს მიღწევად ითვლება. ინფორმაციის გავრცელების ახალი მეთოდის – ლითონის მოძრავი ლიტერებით აწყობილი ტექსტის ბეჭდვის გამომგონებელმა, გერმანელმა მესტამბე-გამომცემელმა იოჰან გუტენბერგმა (დაახ. 1399–1468) თავისი ღვაწლით კაცობრიობის ისტორია განსაკუთრებულ საფეხურზე აიყვანა.



იოჰან გუტენბერგი
(დაახ. 1399–1468).

ი. გუტენბერგის შესახებ ბევრი რამ უცნობია. არ არსებობს მისი ნამდვილი პორტრეტიც. გავრცელებული გრაფიურა და

ნახატები რომლებზედაც ეს დიდი გამომგონებელია გამოსახული, გვიანდელი პერიოდისაა და მხატვრების ფანტაზიის ნაყოფია. ასევე ცოტაა მის შესახებ შემონახული დოკუმენტური მასალაც.

გერმანელი მესტამბე და გენიალური გამომგონებელი იოჰან გუტენბერგი, უფრო ზუსტად კი, იოჰან გენსფლეიმ ცურ ლადენ ცუმ გუტენბერგი, დაიბადა მაინცელი პატრიციების – ფრილე გენ-

სფლეიშისა და ელზა ვირიხის ოჯახში. გუტენბერგოფი იმ მამულის სახელწოდება იყო, რომელიც დედამისის ოჯახს ეკუთვნოდა და სადაც ბავშვობა გაატარა იოჰანმა. მართალია, გუტენბერგის დედის შესახებ ცნობები არ მოიპოვება, მაგრამ უდიდესმა მესტამბემ უკვდავყო მისი სახელი.¹ ელზა გუტენბერგების ოჯახის ბოლო წარმომადგენელი იყო. გვარი რომ გაეგრძელებინა, მან თავის პირმშოს მამისეული გვარი გადასცა. ელზას მამა ქსოვილებით ვაჭრობდა. იგი ქალაქელ ბიურგერთა წარმომადგენლობას მიეკუთვნებოდა. 1386 წელს ჩატარებული ფრილესა და ელზას ქორწინება არათანაბრად იყო მიჩნეული. არ არის ცნობილი, ჰქონდა თუ არა გუტენბერგს რაინდის წოდებაც, რადგან გერმანიაში ბიურგერთა წარმომადგენლობა არ ნიშნავდა რაინდის წოდების ავტომატურ მინიჭებას.

იოჰან გუტენბერგის დაბადების თარიღიც არ არის დაზუსტებული. იგი, სავარაუდოდ, 1393–1399 წლების შუალედში უნდა დაბადებულიყო, თუმცა ბიოგრაფების უმრავლესობა ამ თარიღად მიიჩნევს 1400 წლის 24 ივნისს, იოანე ნათლისმცემლის ხსენების დღეს. არაფერია ცნობილი არც ი. გუტენბერგის ბავშვობისა და ყმანვილობის წლებზე. სავარაუდოდ, იგი სამონასტრო სკოლაში სწავლობდა. წყაროებიდან ირკვევა, რომ იოჰანს რამდენიმე დამაჰყავდა: ძმები – კონრადი და ფრიელე, დები – ბერტა და გებელე. გოგონები მაინცის წმინდა კლარას მონასტრის მონაზვნები იყვნენ.

ჩვენს დრომდე მოღწეულია იოჰან გუტენბერგის ბეჭდის მრავალი რეპროდუქცია, რომლის საფუძველს ძირითადად სტრასბურგის არქივარიუსის ლ. შნეგნსონის მიერ შექმნილი ორიგინალი წარმოადგენს. ნახატი შესრულებულია სტრასბურგის არქივში დაცული საბუთზე გაკეთებული ბეჭდის მიხედვით. 1442 წლის 17 ნოემბრით დათარიღებული დოკუმენტის თანახმად იოჰან გუტენბერგს სტრასბურგის წმინდა თომას სახელობის მონასტრისაგან ოთხმოცი ფუნტი დინარი უსესხია. ეს შეთანხმება გამომგონებლის ბეჭდით არის გამყარებული. მასზე გამოსახულია გენსფლეიშების ოჯახის გერბი. ნახატზე ხურჯინმოკიდებული პილიგრიმია, რომელიც მარცხენა ხელით ხელჯოხს ეყრდნობა, და მარჯვენაში ფიალა უჭირავს მოწყალეების შესაგროვებლად. გერბის გამოსახულება სხვადასხვა მოსაზრებას იწვევს. მისი წარწერა – „S. Hans

1 Бахтиаров, А.А. Иоган Гутенберг, его жизнь и деятельность в связи с историей книгопечатания : Биографический очерк. – Санкт-Петербург, 1892. Ст. 20.

Gensfleisch dci. Gutenberg“ კი უდაოდ ადასტურებს, რომ ის გა-
მომგონებლის კუთვნილებაა.¹

აქვე უნდა აღვნიშნოთ, რომ გენსფლეიშ-გუტენბერგის საგვარ-
რეულო XX საუკუნემდე არსებობდა. 1922 წლის 11 თებერვალს
სტრასბურგში 85 წლის ასაკში აღესრულა მისი ბოლო წარმომად-
გენელი – ანა ფრეიბერგ ფონ-მოლსბერგი.²

ქალაქ მაინცს XIV — XV საუკუნეების მიჯნაზე მართავდნენ
ადგილობრივი მცხოვრებლები — ხან პატრიციები და ხან ბიურ-
გერები (ხელოსნები და ვაჭრები). 1420 წელს გაჩაღებულ სამოქა-
ლაქო ბრძოლაში დამარცხებული მრავალი დიდგვაროვანი იძუ-
ლებული გახდა დროებით სტრასბურგში გადასახლებულიყო. მათ
შორის იყო გენსფლეიშ-გუტენბერგის ოჯახიც. მათი მაინციდან
გახიზვნის შემდეგ იოჰანის კვალი წყაროებში კარგა ხნით იკარ-
გება. ზოგიერთი ბიოგრაფის აზრით, იგი ჰოლანდიის, გერმანიისა
და ჩეხეთის ქალაქებში მოგზაურობდა. 1434 წლით დათარიღებუ-
ლი ყველაზე ადრეული დოკუმენტით ირკვევა, რომ ი. გუტენბერგი
მაინცის მაგისტრანტს უჩიოდა მისთვის რენტის გადაუხდელო-
ბის გამო. საბუთი გვაუწყებს, რომ პირველმბეჭდავი ცხოვრობდა
სტრასბურგში, იქვე შეისწავლა გრავირება, საიუველირო საქმე,
სარკის დამზადებისა და ქვის დამუშავების ტექნიკა. შემდეგ დრო-
ებით გაემგზავრა მაინცში და კვლავ დაბრუნდა სტრასბურგში,
იქვე დასახლდა და ცოლად შეირთო ვინმე ანა.

ი. გუტენბერგმა 1438 წელს სტრასბურგში შექმნა ამხანაგობა,
რომლის მიზანი წიგნის ბეჭდვის ორგანიზება იყო. საკუთარ გამო-
გონებას საფუძველი ჩაუყარა იმავე ქალაქში, 1438–1439 წლებში,
ფრთები კი შეასხა მაინცში დაბრუნების შემდეგ. მნიშვნელოვანია
1439 წელს ი. გუტენბერგის წინააღმდეგ აღძრული სასამართლო
საქმე, რომელიც დიდი გამომგონებლის ისტორიას გვამცნობს. ამ
პროცესის აქტებიდან ირკვევა, რომ ი. გუტენბერგმა მოსამართ-
ლე ჰანს რიფეს, ანდრეა დრიტცენტსა და ანდრეა გეილმანთან
გააფორმა ხელშეკრულება სარკეების დამზადებისა და გაყიდვის
შესახებ. („Spiegel“ – გერმანულ ენაზე ნიშნავს სარკეს, თუმცა მას
აქვს სხვა მნიშვნელობაც: ასევე უნოდებენ ბეჭდური ფორმიდან
გადაღებული ილუსტრირებულ მინიატურულ სურათს და მოხა-
ტულ გრაფიკულ გამოსახულებას. მათ ხშირად დეკორატიული,
გასართობი, სასწავლო-შემეცნებითი მიზნით იყენებდნენ. ისინი

1 Немировский Е. Л. Иоганн Гутенберг. Около 1399–1468 – М.: Наука, 1989.
Ст. 34.

2 Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926.
Ст. 60.

დიდი პოპულარობით სარგებლობდნენ მაშინდელ ევროპაში). ი. გუტენბერგის გამოგონების ხელშესაწყობად შექმნილი კომერციული კომპანიის თითოეულ წევრს 80 გულდენი შეჰქონდა საერთო ყულაბაში. 1438 წელს, კომპანიის ერთ-ერთი აქციონერი, ანდრეს დრიტცენი გარდაიცვალა. მისმა შთამომავლებმა გუტენბერგს წარუდგინეს აქცია და შენატანის უკან დაბრუნება მოსთხოვეს. სასამართლო პროცესი 1439 წელს ი. გუტენბერგის სასარგებლოდ დამთავრდა. ამ საქმის დოკუმენტებში არ არის დასახელებული გამოგონების მთავარი არსი, მაგრამ შესაძლებელია დასკვნის გამოტანა: მასში ლაპარაკია ფორმებზე, პრესზე და ოთხნაწილიან მონოტიპობაზე (შესაძლოა მხედველობაში ჰქონდათ ლიტერის ჩამოსასხმელი ფორმები). ამ საქმის ერთ-ერთი მოწმის, იუველიერ ჰანს ძიუნეს ჩვენებაში წერია, რომ „იმისათვის, რაც ბეჭდვას ეხება“, მან ი. გუტენბერგისაგან მიიღო 100 გულდენი. ყოველივე ეს იმის მტკიცებულებაა, რომ 1438–1439 წლებში ი. გუტენბერგი ფლობდა სასტამბო მეურნეობას სტრასბურგში, მაგრამ ეჭვს არ იწვევს არც ის ფაქტი, რომ იგი ატარებდა ცდებს, ახდენდა საკუთარი გამოგონების რეალიზაციას, და სავარაუდოდ, ბეჭდავდა მოძრავი ლიტერებით“.¹

ცნობილია, რომ ი. გუტენბერგი 1444 წელს ჯერ კიდევ სტრასბურგის მკვიდრი გახლდათ. ერთ-ერთი წერილობითი წყაროს მიხედვით, იგი სტრასბურგის კუნძულზე წმინდა არბოგასტის სახელობის მონასტერის მახლობლად მდებარე სახლში ცხოვრობდა. სამხრეთ საფრანგეთიდან ჩასულმა არმაგნაკების ბანდამ დაარბია ეს ქალაქი, გაანადგურა მონასტერი, მიმდებარე სახლები და მათ შორის, გუტენბერგის სახელოსნო. ამის შემდეგ პირველმბეჭდავის კვალი ისევ იკარგება. იგი მაინცში ჩნდება 1448 წლის 17 ოქტომბრისთვის, როცა ხელი მოაწერა 150 გულდენის სესხად აღების საბუთს.²

ზოგიერთი მკვლევრის მოსაზრებით, დიდ გამომგონებელს შესაძლებელია მაინცში ჯერ კიდევ 1445–1446 წლებში ეცხოვრა. ისინი სწორედ ი. გუტენბერგს უკავშირებენ პირველ ანონიმურ ბეჭდურ გამოცემებს, რომელთაგან მხოლოდ ფრაგმენტებია შემორჩენილი. მათგან ყველაზე მნიშვნელოვანია „ნინასწარმეტყველებათა წიგნები“, რომლებსაც „ბედისწერის წიგნებსაც“ უწოდებდნენ. ისინი დაახლოებით 1445 წელს უნდა იყოს დაბეჭდილი. მათი ბეჭდვის ტექნიკა საკმაოდ პრიმიტიულია, რაც იძლევა საფუძველს

1 История книги. – М.; Л., 1926. Ст. 31.

2 Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926. Ст. 61.

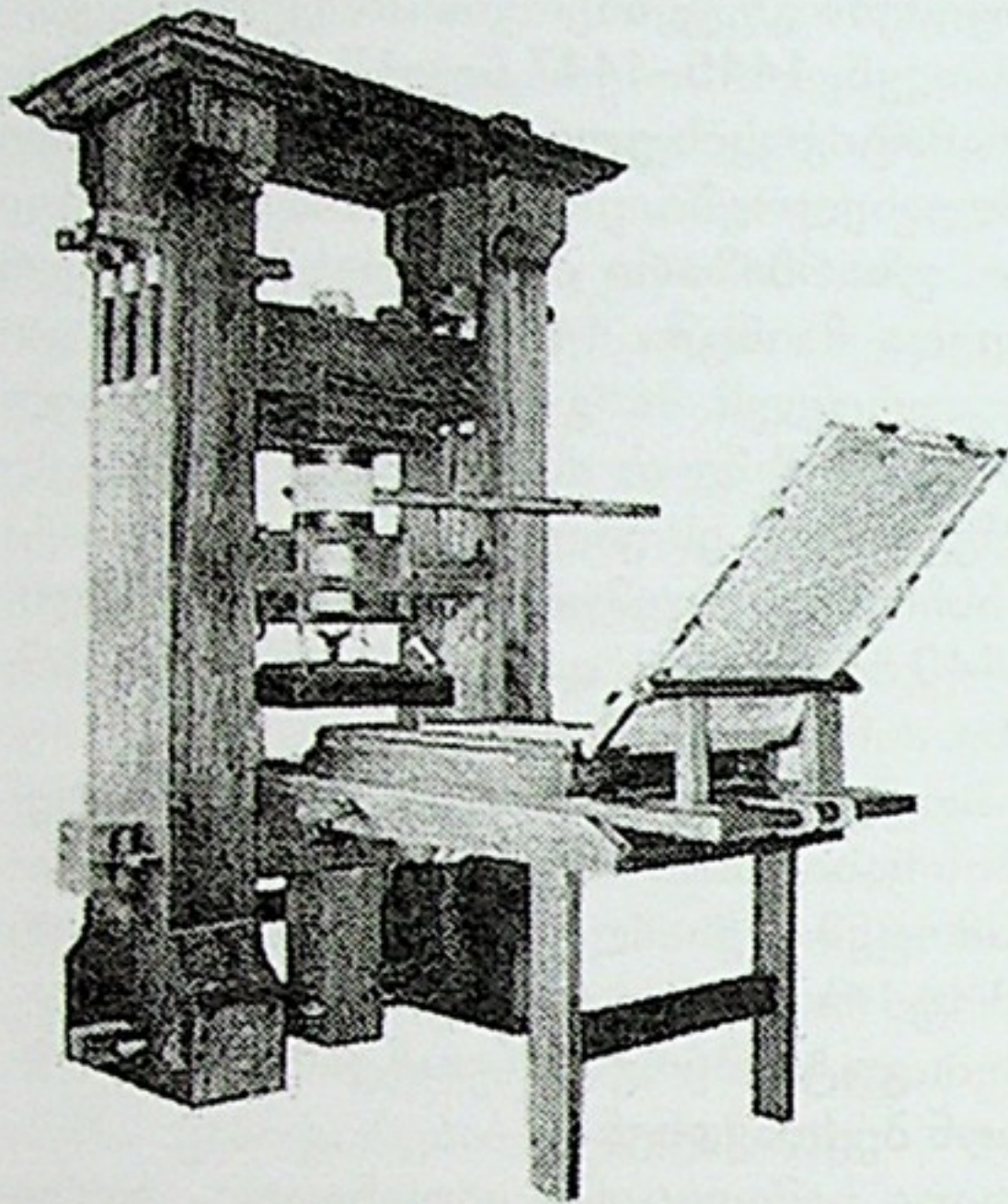
ვივარაუდოთ, რომ ის გამოცემები გუტენბერგის პირველნაბეჭდი ნიგნები უნდა იყოს. მათ მოსდევს, 1445–1447 წლებში პერგამენტზე დაბეჭდილი რომაელი გრამატიკოსის ელი დონატის ლათინური ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოები. ისინი 211/2-პუნქტიანი შრიფტით არის დაბეჭდილი. უზარმაზარი შრომა გასწია სეიმურ დე რიჩიმ, რომელიც იკვლევდა მაინცში 1445–1467 წლებში გამოცემული ნიგნის ყოველ ფურცელს. ი. გუტენბერგის პირველნაბეჭდურ გამოცემებს მიაწერენ 1448 წლის ასტრონომიულ კალენდარს. მოგვიანებით გამოიკვია, რომ ეს კალენდარი კი არა, ასტროლოგიური ცხრილებია. ისინი გამოცემულია არა 1447 წელს, არამედ, ათი წლით გვიან. 1449 წელს არის დაბეჭდილი საღვთისმსახურო მნიშვნელობის ნიგნი.

ი. გუტენბერგის მცირე მოცულობის გამოცემების უმრავლესობა ჩვენამდე ფრაგმენტების სახით არის მოღწეული. მკვლევრები ფიქრობენ, რომ ყველა გამოცემა შესაძლოა არც იყოს მის მიერ დაბეჭდილი, მიუხედავად იმისა, რომ შრიფტი აშკარად მისეულია. მათი ვარაუდით, მევალები ი. გუტენბერგს შრიფტებს ვალში ართმევდნენ და ნიგნებს თვითონ ბეჭდავდნენ.¹

1454–1456 წლებში გამოიცა სამედიცინო კალენდარი. უფრო ადრე კი დაიბეჭდა მთელი რიგი წერილი გამოცემები: „თურქული კალენდარი“, 1455 წლით დათარიღებული პაპ კალიქსტე III-ის „თურქული ბულა“, 1454–1455 წლებში დაბეჭდილი ორი ინდულგენცია, რომის კათოლიკური ეკლესიის ეპარქიის აღწერილობა, სახელწოდებით „*Provinciale romanum*“. ამ გამოცემათა უმრავლესობა აწყობილია შრიფტით, რომელსაც პოლიგრაფიულ ლიტერატურაში „*Donat-Kalendertype*“-ს უწოდებენ. იგი წააგავს გოთურ შრიფტს, რომლითაც იწერებოდა საღმრთო ნიგნები. ინდულგენცია კი აკრებილია მრგვლოვანი გოთური შრიფტით. ნიგნის მკვლევართა მოსაზრებით, თუ დასახელებულ გამოცემათაგან შევადარებთ პირველსა და ბოლოს, აშკარად დავინახავთ ბეჭდვის ტექნიკის გაუმჯობესების ტენდენციას.

გამორიცხული არ არის, ი. გუტენბერგს მაინცში, 1460 წელს დაებეჭდა „*Catholico*“ („კათოლიკონი“) – განმარტებითი ლექსიკონი, რომელსაც დართული ჰქონდა ლათინური ენის გრამატიკა. ხელნაწერი გენუაში 1286 წლის 7 მარტს დაუსრულდება დომინიკელ იოჰან ბალბს. ნიგნი მოიცავს გრამატიკის, მართლწერის, რიტორიკის საკითხებსა და ლათინური ენის ეტიმოლოგიურ ლექსიკონს. ეს არის პირველი ლექსიკოგრაფიული ნამუშევარი, რომელშიც სიტ-

¹ Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л. 1926. Ст. 68.



იოჰან გუტენბერგის საბეჭდი დაზგა.

ყვები აწყობილია ანბანური თანმიმდევრობით. სახელმძღვანელო, თავისი მნიშვნელობის გამო, საუკუნეზე მეტი ხნის განმავლობაში გამოიყენებოდა.

„კათოლიკონი“ აკრებილია წვრილკეგელიანი ნახევრად გოთიკური შრიფტითა და მრავალრიცხოვანი ლიგატურებით. დიდ (in-folio) ფორმატზე დაბეჭდილი 744-გვერდიანი წიგნის ორ სვეტად განლაგებული ტექსტი ნუნ ბუნკარშია ჩატეული. იგი დაახლოებით 300 ეგზემპლარად გამოიცა; ნაწილი პერგამენტზე დაიბეჭდა, ნაწი-

ლი კი – ქაღალდზე. ყურადღებას იპყრობს წიგნის ბოლოსიტყვაობა, რომელიც გამომცემლის მიერ არის შედგენილი. მასში აღნიშნულია, რომ წიგნი კალმით კი არ არის დაწერილი, არამედ შედგენილია გამომცემლის მიერ და დაბეჭდილია ახალი, არაჩვეულებრივი მეთოდით. ტექსტში შესაძლოა დავინახოთ პირდაპირი მითითება და ხაზგასმა ამ ახალი მეთოდის გამომგონებლის – ი. გუტენბერგის – შესახებ.

სხვა მკვლევრის აზრით, „Catholico“ ნამდვილად ი. გუტენბერგმა დაბეჭდა, რისთვისაც მან სრულიად ახალი შრიფტი ჩამოასხა. ფულადი სახსრები კი მისმა ახალმა კომპანიონმა – კონრად გუმერმა გაიღო. ერთ-ერთი წყაროს მიხედვით, გუმერი მედიკოსი იყო, მეორეს მიხედვით კი – ისტორიკოსი. იმავე მკვლევრის მოსაზრებით, ბედმა ბოროტად დასცინა ი. გუტენბერგს: წიგნის ბეჭდვის გამომგონებელი იძულებული იყო ჩრდილში დარჩენილიყო, მისი შრომის ნაყოფს კი სხვები იმკიდნენ. კრედიტორების დევნისაგან თავის დასაღწევად ის თავის სახელს ვერ არქმევდა ვერც ახალგახსნილ სტამბას და ვერც მის მიერ დაბეჭდილ წიგნებს.¹

¹ Бахтиаров, А.А. Иоган Гутенберг, его жизнь и деятельность в связи с историей книгопечатания : Биографический очерк. – Санкт-Петербург, 1892. Ст.

„კათოლიკონის“ შრიფტის ზომა 211/2 პუნქტის ტოლია, რომ-
ლითაც დაბეჭდილია ზემოთ ნახსენები „ასტროლოგიური კალენ-
დარი“ და დონატის გრამატიკის ცამეტი სხვადასხვა გამოცემა.
დადასტურებულია, რომ ისინი ნამდვილად მოძრავი შრიფტებით
არის დაბეჭდილი. ერთ-ერთი ყველაზე მარტივი და თვალხილული
მტკიცებულება დაბეჭდილ სიტყვებში თავდაყირა ამოტრიალე-
ბული ასოებია, რაც წარმოუდგენელია ქსილოგრაფიული ნიგნის
ბეჭდვისათვის. ისინი ნაპოვნია წუნდებულ ფურცლებზე, რომლე-
ბიც ყდის შიგნით ქალაქის მასალად არის გამოყენებული. სა-
გულისხმოა გოტფრიდ ცედლერის მონათხრობი, თუ როგორ მო-
იძია მან, 1901 წელს, მეთხუთმეტე საუკუნის ხელნაწერი ნიგნის
ყდაში ჩანებებული ფურცელი 36-სტრიქონიანი ბიბლიის მსგავსი
ასოებით. გოტფრიდმა ყდას დააშორა პერგამენტი და აღმოჩნდა,
რომ ეს კალენდრის ფრაგმენტი იყო. ასტრონომიულმა კვლევებ-
მა ცხადყვეს, რომ იგი 1448 წლის კალენდარს წარმოადგენდა. იმ
ფრაგმენტის შრიფტის კვლევამ კი აჩვენა, რომ ცედლერმა იპოვა
ი. გუტენბერგის მიერ, სავარაუდოდ, 1447 წელს, დაბეჭდილი ზე-
მოთ ხსენებული ნაშრომი. ადვილი წარმოსადგენია, თუ რამდენად
ძვირფასი და რამდენად შემთხვევითია ასეთი აღმოჩენა, რომელ-
მაც წერტილი დაუსვა კამათს ი. გუტენბერგისა და ადრეული ნიგ-
ნისბეჭდვის თარიღის დაზუსტების შესახებ. სწორედ ამ აღმოჩე-
ნის წყალობით მან 1450-დან 1447 წლამდე გადაინია.¹

წყაროებიდან ირკვევა, რომ გამოცემებს იგი ეკლესიის დაკ-
ვეთით ასრულებდა. ეს ნიგნები დიდი ტირაჟით იბეჭდებოდა და
ნაღდ ფულზე იყიდებოდა. ამ გამოცემებმა შესაძლებლობა მისცეს
ი. გუტენბერგს, დაეფარა ფულადი დანახარჯები, რაც სტამბის
აღჭურვილობისა და 42-სტრიქონიანი ბიბლიის დასაბეჭდად გამო-
იყენა.

იოჰან გუტენბერგის გენიალური მიგნების არსი სწორედ ლითო-
ნის შრიფტჩამოსასხმელ ფორმასა და შრიფტის ჩამოსხმის ტექნო-
ლოგიაში მდგომარეობდა. ასეთი ფორმა წარმოადგენდა ლითონის
სწორკუთხოვანი შრიფტის ჩამოსასხმელ მოწყობილობას. შტამპს
მაგარი მეტალისაგან ამზადებენ, რომელსაც პუანსონს უწოდებენ.
მასზე სარკისებურად იყო გამოსახული რელიეფური ასო. შემდეგ
პუანსონის რბილი მეტალის ფირფიტაზე დაწნეხვით მიიღებოდა
ასოს ჩაღრმავებული და პირდაპირი გამოსახულება – მატრიცა.
იგი იდგმებოდა შრიფტის ფორმაში, რომელსაც ზემოდან ასხამდ-

ნენ გამდნარ მეტალს. მიიღებოდა ასონიშნის რელიეფური და სარკისებური გამოსახულება, რომლითაც შესაძლებელი იყო ბეჭდვა. ერთი მატრიცისაგან ნებისმიერი რაოდენობის ლიტერს ამზადებდნენ. ტექნიკური პრობლემა მდგომარეობდა იმაში, რომ ანბანის ასოები ერთმანეთისაგან განსხვავდებოდა სიგანით, შრიფტჩამოსხმის ფორმა კი ყველა ასონიშნისათვის მისადაგებული უნდა ყოფილიყო. ამისათვის ი. გუტენბერგმა ფორმა ორი ნაწილისაგან შეადგინა, ერთი მათგანის განევით შესაძლებელი გახდა მისი სიგანის შეცვლა. იმის გამო, რომ პუანსონის საშუალებით ხდებოდა მატრიცაში ნაჭდევის გაკეთება, მას ასხამდნენ მყარი ლითონის – ფოლადისაგან, მატრიცას კი – პირიქით, რბილი ლითონისაგან. ასონიშნების ჩამოსასხმელად საჭირო იყო გამოეყენებინათ ლითონი, რომელსაც უნდა ჰქონოდა, შეძლებისდაგვარად, დაბალი დნობის ტემპერატურა, რათა სწრაფად გამლღვალყო და მყისიერად გამაგრებულიყო. ხანგრძლივი ცდების შედეგად ი. გუტენბერგმა შექმნა შენადნობი, რომელიც შედგებოდა 70 წილი ტყვიის, 25 წილი კალისა და 5 – სტიბიუმისაგან. მიგნება იმდენად ხელსაყრელი აღმოჩნდა, რომ მას მხოლოდ მცირედი კორექტირება დასჭირდა.

ლითონის ასონიშნების მკვეთრი კვალი ქალაქდზე რომ დარჩენილიყო, მათ გასაპოხად საკმარისი არ იყო ჩვეულებრივი მელანი, რომელსაც ქსილოგრაფიული ბეჭდვისას იყენებდნენ. გუტენბერგმა ნახშირისა და სელის ზეთისაგან დაამზადა სასტამბო საღებავი. რაც შეეხება ქალაქდს, საჭირო იყო ბეჭდვამდე მისი წინასწარი მომზადება და დატენიანება, რადგან მშრალ ქალაქდზე საღებავი კარგად არ შეინოვებოდა. ამასთანავე, საჭირო იყო წინასწარ მომზადებულიყო საბეჭდი ფორმა – ანაწყობი.

წიგნის ბეჭდვისთვის საჭირო საბეჭდი დაზგა და შრიფტ-კასა ახალი გამოგონება არ ყოფილა. პრესს იყენებდნენ როგორც ქალაქდის, ასევე მონეტების დასამზადებლად. კასებს კი ბანკირები იყენებდნენ მონეტების დახარისხებისათვის. შრიფტ-კასა ზედა და ქვედა ნაწილისაგან შედგებოდა. ზედა ნაწილის საკნებში განთავსებული იყო მთავრული ასოები და სასვენო ნიშნები, ქვედაში კი – სატექსტო ასონიშნები. ზედა ნაწილის საკნებში ასონიშნები ანბანის მიხედვით იყო განაწილებული, ქვედაში კი ისე, რომ მათი გამოყენება ადვილად მოსახერხებელი ყოფილიყო. ასოთამწყობი, იქვე მიმაგრებული ტექსტის მიხედვით, ცალი ხელით კრებდა ასოებს საბნკარეში, რომელიც მეორე ხელით ეჭირა. ეს მოწყობილობაც, სავარაუდოდ, საგანგებოდ იყო მოფიქრებული გუტენბერგის მიერ. ასოთამწყობს საბნკარედან ასონიშნები გადაჰქონდა ანაწყობის დაფაზე, რომლითაც ხდებოდა საბეჭდი ფორმის აწყობა. ანაწყობი

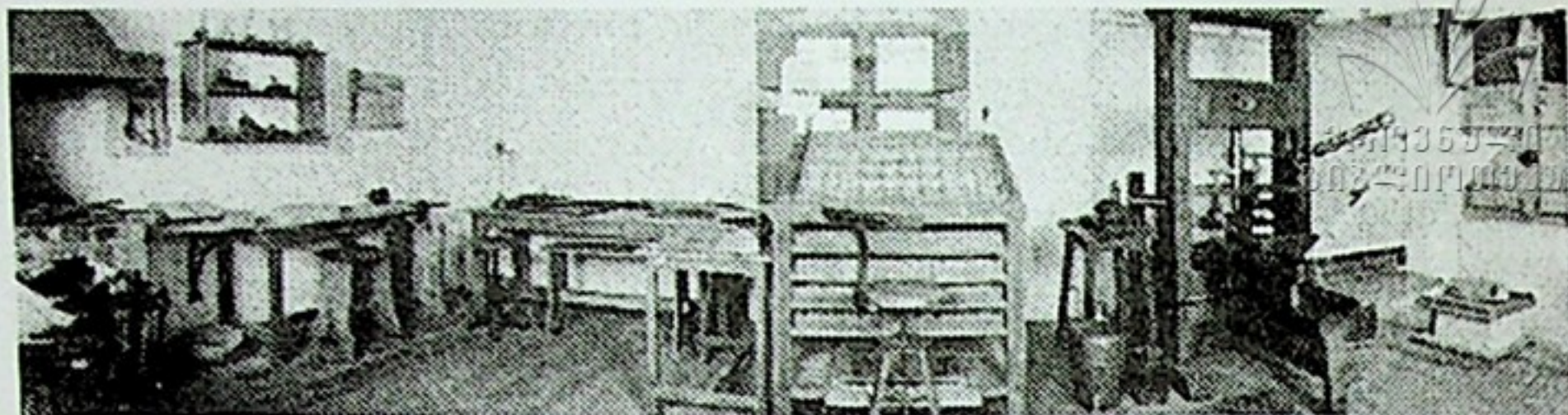
ფორმა რომ არ დაშლილიყო, მას სქელი თოკით კრავდნენ. ფორმას ზემოდან უსვამდნენ საღებავის თხელ ფენას. ამ სამუშაოს სტამბის სპეციალური მუშაკი ასრულებდა საღებავის ბალიშის – მაცის საშუალებით, რომელსაც ხშირი წმენდა სჭირდებოდა. დასარბილებლად და ელასტიურობისათვის მას 7–8 საათით წყალში ალბობდნენ. საჭირო იყო საღებავის ბალიშის ხშირი გამოცვლა, რადგან ბეჭდვის ხარისხი უმეტესწილად დამოკიდებული იყო მის სიგლუვეზე და საღებავის თანაბრად გადანაწილებაზე. ყოველივე ეს დიდ დროს მოითხოვდა და მაშინ, როცა მესტამბე ერთ ფურცელს ბეჭდავდა, მისი დამხმარე სხვა ფორმას ამზადებდა დასაბეჭდად.

დანესტიანებული ქალაქის ფურცელს არ დებდნენ პირდაპირ ფორმაზე, არამედ ტიმპანზე, ანუ ჩარჩოზე გადაჭიმულ ქსოვილზე ან რბილ ტყავზე, რომელიც ტალერზე ხრახნებით იყო მიმაგრებული. ფურცელი რომ არ გასრიალებულიყო, მას შუა ნაწილში ამაგრებდნენ ორი ქინძისთავით და ზემოდან ადებდნენ ფრაშკეტს — ხის ან ლითონის ჩარჩოს, მასზე გადაჭიმული ქალაქით ან მუყაოთი, რომელიც ამოჭრილი იყო იმ ადგილზე, სადაც ტექსტი უნდა დაებეჭდათ. ფრაშკეტი მიმაგრებული იყო ტიმპანთან ხრახნისებით, რათა ფურცლის მინდვრები არ დასვრილიყო.

საბეჭდი დაზგა, როგორც წესი, იატაკსა და ქერზე მჭიდროდ და უძრავად იყო მიმაგრებული. ბეჭდვა ძირითადად ორი ფერის საღებავით ხდებოდა და განსაკუთრებულ სიზუსტეს საჭიროებდა. საბეჭდი დაზგის ძირითადი ნაწილი იყო ხის ხრახნი დამწოლი ბერკეტით. ხრახნს ქვემოდან დამაგრებული ჰქონდა ოთხკუთხა დამტკეპნი ფილა. ბერკეტის შემოტრიალებით შესაძლებელი იყო დამტკეპნის აწევა-დაწევა, ანუ ბეჭდვა, რაც რთული პროცესი გახლდათ და მოითხოვდა განსაკუთრებულ ფიზიკურ ძალისხმევას, ზუსტ და კოორდინირებულ მოქმედებებს.

დაბეჭდილ ფურცელს გასაშრობად ჰკიდებდნენ თოკზე. ერთი ანაწყოებიდან მიიღებოდა ასობით ამონაბეჭდი. გამშრალი ფურცლები კვლავ პრესის ქვეშ თავსდებოდა, სადაც მის მეორე გვერდს ბეჭდავდნენ. ფურცლებს დასაწნეხად და გასასწორებლად ერთმანეთზე აწყობდნენ და 5–6 საათით ათავსებდნენ 40-50 ფუნტი სიმძიმის ქვეშ. შემდეგ მათ ახარისხებდნენ, ალაგებდნენ და კინძავდნენ.

ორფეროვანი ბეჭდვისას, ჯერ შავი ფერის ტექსტს ბეჭდავდნენ, ისე რომ ფრაშკეტს აფარებდნენ ფურცლის იმ ადგილებს, სადაც წითელი ტექსტი უნდა დაებეჭდათ. იგივე ფურცელს მეორედ ბეჭდავდნენ წითელი საღებავით, მაგრამ ამჯერად — აფარებდნენ ფურცლის შავად დაბეჭდილ ადგილს. სირთულე მდგომარეობდა



იოჰან გუტენბერგის სტამბა

იმაში, რომ ორი ფერის ბნეკარები ერთმანეთზე არ გადაებეჭდათ. არსებობდა ორ ფერში ბეჭდვის სხვა მეთოდებიც.

მსხვილ პოლიგრაფიულ სანარმოებში, სადაც შრომა დანაწევრებული იყო, მუშაობდა რამდენიმე სტამბის მუშაკი: შრიფტამწყობი, ანაწყობზე საღებავის დამტანი და მბეჭდავი. ამ სამი ძირითადი საქმიანობის გარდა, შესასრულებელი იყო მრავალი სამუშაო: დაბეჭდილი და გამშრალი ფურცლების დასტებად აწყობა, მათი მომზადება დასაყდავებლად, საღებავის მორევა, წყლის მოზიდვა და ა.შ. ამ სამუშაოებს ძირითადად შეგირდები ასრულებდნენ. XVI საუკუნის მსხვილ სტამბებში, სადაც რამდენიმე საბეჭდ დაზგას ფლობდნენ, თითო დაზგასთან, როგორც წესი, 5 სტამბის მუშაკი, მათ შორის – კორექტორი და ზედამხედველი იღვწოდა.

ბეჭდვის სრულყოფილების მიზნით გუტენბერგი დიდ მოთხოვნებს უყენებდა ასოთამკრეფებს. ამის გამო საქმე წინ ძალიან ნელა მიდიოდა: ერთ დღეში ექვსი ასოთამწყობი მხოლოდ ერთ გვერდს ამზადებდა. თუ რა სირთულეებთან უხდებოდა შეჯახება გამომცემელს, ამაზე ქალაქის ანალიზიც მეტყველებს. თავდაპირველად ბიბლიას მაღალი ხარისხის ქალაქზე ბეჭდავდნენ. ნახევარი წლის შემდეგ მარაგი ამოიწურა, საჭირო გახდა ქალაქის მცირე პარტიებით შესყიდვა და ნარჩენების გამოყენებაც კი. 1454 წელს, სათანადო ქალაქის უქონლობის გამო, ბეჭდვა შეაჩერეს. სავარაუდოდ, ი. გუტენბერგი იძულებული გახდა ბიბლიისათვის დროებით თავი დაენებებინა და სტამბის მუშაკები შედარებით მომგებიანი გამოცემების – ინდულგენციებისა და „თურქული კალენდრის“ ბეჭდვით დაესაქმებინა. ადგილობრივი საეკლესიო ხელისუფლება ამ პროდუქციისათვის ი. გუტენბერგს ნაღდ ფულს უხდიდა, რითაც მან შეძლო საკმარისი რაოდენობის ქალაქის ყიდვა და ბიბლიის გამოცემის დასრულება.

ნორმალურ პირობებში ამ წიგნის გაყიდვით მიღებული შემოსავლით უნდა დაფარულიყო საკრედიტო დანახარჯები და დაფართოებულიყო წარმოება, მაგრამ ფუსტთან სამართალწარმოების

პროცესის წაგების გამო, ი. გუტენბერგი იძულებული გახდა, გაეყიდა სასტამბო აღჭურვილობისა და შრიფტების ნაწილი.

ბიბლიის დაბეჭდვამდე ან მის შემდეგ, შემორჩენილი არ არის რაიმე ბეჭდური ძეგლი, ჭოჭმანის გარეშე გუტენბერგისათვის რომ მიგვეჩინა – გამომგონებელი წიგნებს საკუთარ სახელს არასოდეს არ აწერდა.

1457 წელს მალალმხატვრულ დონეზე დაიბეჭდა ფსალმუნების კრებული. გამოცემის ადგილის მიხედვით, მას „მაინცის ფსალმუნს“ უწოდებენ. ამ წიგნის კოლოფოლში ფუსტი და შეფერი არიან მოხსენიებულნი. მკვლევართა მოსაზრებით, ამ წიგნის გამოცემა დაიწყო გუტენბერგმა, ფუსტმა და შეფერმა იგი მხოლოდ დაასრულეს.

მატერიალური სირთულეების გამო, ი. გუტენბერგი იძულებული იყო დახმარებისათვის შეძლებული საქმოსნის – იოჰან ფუსტისათვის მიემართა. გამომგონებელმა აღებული თანხით დაიქირავა სტაჟიორები, მათ შორის, პეტერ შეფერიც – არაჩვეულებრივი კალიგრაფი და ილუმინატორი პარიზში მუშაობის გამოცდილებით. შეფერმა სწრაფად აითვისა წიგნის ბეჭდვის ხელოვნება, ცოლად ფუსტის ქალიშვილი – ქრისტინა შეირთო. გუტენბერგის კომპანიიდან გასვლისა და ფუსტის გარდაცვალების შემდეგ ის სტამბის ერთადერთი მფლობელი გახდა.

დღემდე საბოლოოდ არ არის გარკვეული ის გარემოება, რომელიც გუტენბერგსა და ფუსტს შორის წარმოიშვა 1455 წელს. წიგნის მკვლევრებს ხელში ჩაუვარდათ 1455 წლის 6 ნოემბრით დათარიღებული ნოტარიული აქტი მოკლედ ჩამოყალიბებული ფუსტის საჩივრითა და გუტენბერგის პასუხით. აქტის შინაარსიდან ირკვევა, რომ გუტენბერგი 1450 წელს უკვე ფლობდა საკუთარ სტამბას. მან აღჭურვილობის შესაძენად ფუსტისაგან ისესხა 800 გულდენი იმ პირობით, რომ ამ ფულის მეშვეობით შექმნილი სასტამბო აღჭურვილობა თავდებში ჩაედო. ფუსტმა თანხა პროცენტით ასესხა პირველმბეჭდავს და ამავე დროს მისი თანამონილევც გახდა. წელიწადში 300 გულდენის ოდენობის თანხა სასტამბო საღებავის, ქაღალდისა და ლითონის შესაძენად ფუსტს შეჰქონდა, სანაცვლოდ იგი 6 პროცენტს იღებდა. მოლაპარაკების მიხედვით სანარმოს მთელი შემოსავალი თანაბრად უნდა გაყოფილიყო. მაგრამ 1452 წელს 300-ის ნაცვლად მან 800 გულდენი ჩადო საქმეში. ვალის გადაუხდელობის შემთხვევაში მთელი სტამბა მის ხელში გადავიდოდა. ვალი კი შეადგენდა $800 + 800 = 1600$ გულდენს პროცენტებით.¹

¹ Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926. Ст. 61.

აი სწორედ, ამ ბოლო ვალის პროცენტების გადახდა არ უნდოდა ი. გუტენბერგს. ფუსტმა გადანყვიტა მოლაპარაკება დაერღვია და გუტენბერგისათვის ორივე თანხა ერთბაშად, პროცენტებიანად მოეთხოვა, რაც მთლიანობაში 2026 გულდენი აღმოჩნდა. სასამართლომ ნაწილობრივ დააკმაყოფილა ეს საჩივარი. მან დაადგინა, რომ შეტანილი თანხიდან მეორე ნაწილს ვერ დაერქმეოდა სესხი, რადგან ის განიხილებოდა კომპანიონის შემონირულობად ერთობლივი საწარმოსათვის. 1455 წლის 6 ნოემბერს სასამართლოს გადანყვეტილებით, გუტენბერგის სტამბა თავისი აღჭურვილობით ფუსტსა და შეფერს გადაეცა, გამომგონებელს კი ჩამოსხმული შრიფტების მხოლოდ ერთი კომპლექტი შეხვდა.

ამ სასამართლო პროცესმა გუტენბერგი და ფუსტი შეურიგებლად წააჩხუბა ერთმანეთს. შესაძლოა, ფუსტს კიდევაც მოეხერხებინა გუტენბერგის გამომგონების მითვისება და საკუთარი სახელის უკვდავყოფა, რომ არა ახალგაზრდა შეფერის მინაწერი მაინცში 1505 წელს გამოცემულ იმპერატორ მაქსიმილიანესათვის მიძღვნილ წიგნზე: „1450 წელს მაინცში, ნიჭიერმა გუტენბერგმა გამოიგონა სასტამბო ხელოვნება, რომელიც შემდგომში გაუმჯობესდა და გავრცელდა შთამომავლებში ფუსტისა და შეფერის შრომით“.¹

ამ უთანხმოებამ საბოლოოდ შეარყია გამომგონებლის მატერიალური მდგომარეობა. ასეთი ღალატის მიუხედავად, პირველმბეჭდავს ფარ-ხმალი არ დაუყრია, პირიქით, რაც უფრო მეტი წინააღმდეგობა ხვდებოდა, მით უფრო მეტი დაჟინებით მუშაობდა მიზნის მისაღწევად. არადა, ეს იყო ი. გუტენბერგის ტრიუმფის წლები, როდესაც მან შექმნა წიგნის ბეჭდვის ხელოვნების განუმეორებელი შედეგრი – 42-სტრიქონიანი ბიბლია. წიგნის ფურცლებზე არსად არ არის მინიშნებული გერმანელი მესტამბის სახელი, გამოცემის თარიღი, გამომცემლობის დასახელება და ადგილმდებარეობა. თუმცა ბიბლია, მკვლევრების ერთსულოვანი მოსაზრებით, იოჰან გუტენბერგის შექმნილია.

„მიუხედავდ იმისა, რომ გუტენბერგის ცხოვრების შესახებ ჩვენთვის ბევრი რამ გაურკვეველი და არადამაჯერებელია, ის გვევლინება წიგნის ბეჭდვის გამომგონებლად, რადგან ეს ბიბლია წარმოადგენს „შემდგარ და ძლიერ ხელოვნებას...“ – წერდა ფრანგი მწერალი ანატოლ ფრანსი.²

1 Бахтиаров, А.А. Иоган Гутенберг, его жизнь и деятельность в связи с историей книгопечатания : Биографический очерк. – Санкт-Петербург, 1892. Ст. 27.

2 Немировский Е. Л. Шедевры мирового полиграфического искусства. – Ч. 1. – М.: 1990. 4 Ст.

ბიბლიის დასაბეჭდად მომზადება უდიდეს შრომასა და ძალისხმევას მოითხოვდა. ჩვენამდე მოღწეულ წყაროებსა და წიგნზე გაკეთებულ მინაწერებზე დაყრდნობით შეგვიძლია ვივარაუდოთ, რომ ეს სამუშაო დაიწყო 1452 წელს და დამთავრდა 1456 წლის აგვისტოში.¹

სხვა მკვლევართა მოსაზრებით, იგი სავარაუდოდ, 1455 წელსაა დაბეჭდილი. პარიზის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული ეგზემპლარის ორივე ტომზე დატოვებულია წიგნის მომხატველის მინაწერი, რომლის მიხედვითაც ირკვევა, რომ მას ბიბლიის შემკობა 1456 წელს დაუსრულდება.²

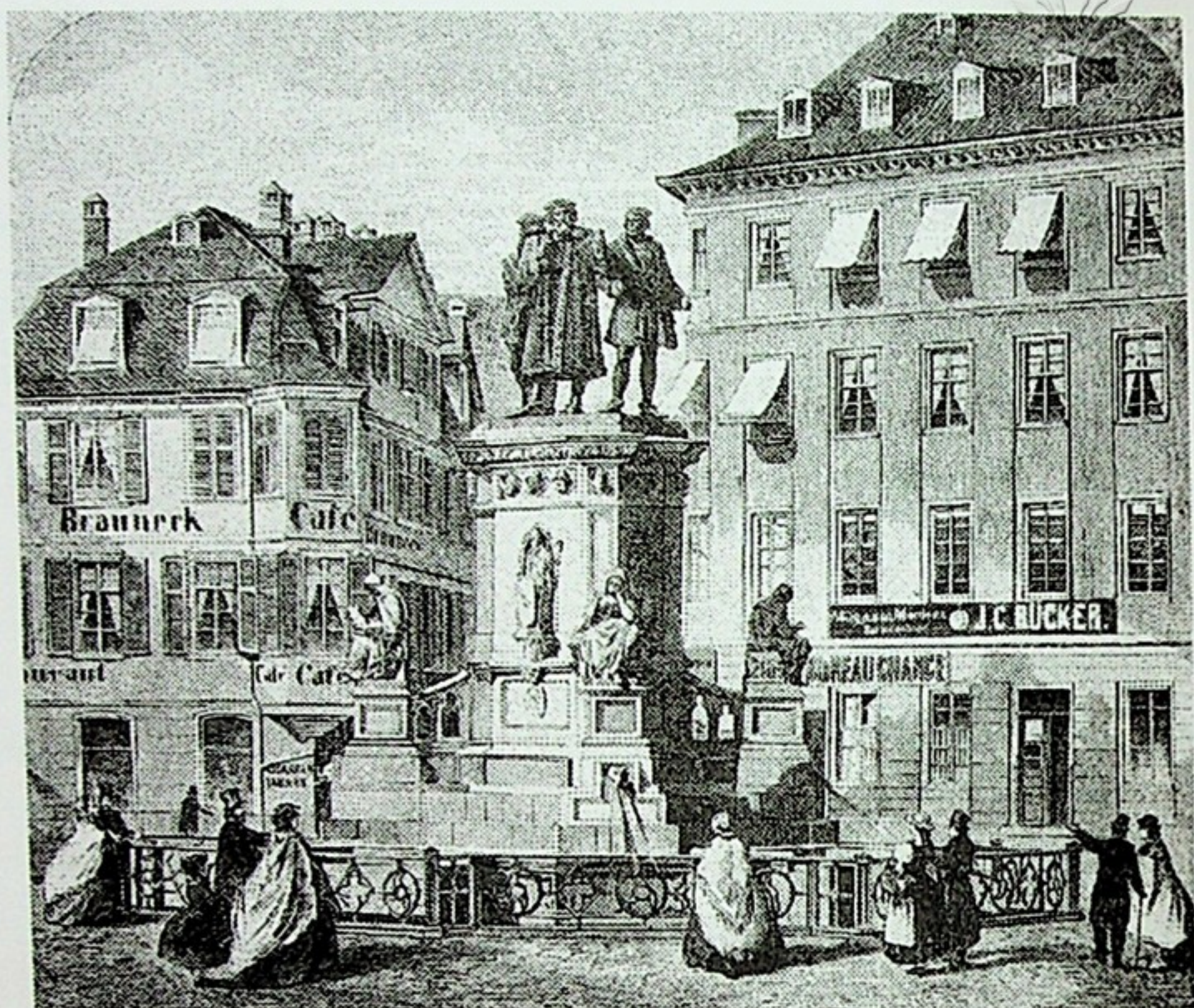
პოლიგრაფიული ხელოვნების არაჩვეულებრივი ნიმუში – 42-სტრიქონიანი ბიბლია დაბეჭდილია დიდ (in-folio) ფორმატზე. ათფურცლიან რვეულებად აკინძული წიგნი ძირითადად ორ ტომადაა გამოცემული. პირველი ტომი 648 გვერდია, მეორე – 634 გვერდი. ორივე ტომი ერთად 1286 გვერდსა და დაახლოებით 3.400.000 სასტამბო ნიშანს შეიცავს. ბიბლიაში არ არის პაგინაცია (ფურცლების დანომრვა), სიგნატურა (რვეულების დანომრვა), კუსტოდები (გვერდის ბოლოში განთავსებული მომდევნო გვერდის საწყისი სიტყვა) და თავფურცელი. ტექსტი დაბეჭდილია ორ სვეტად, თითოეულ მათგანში 42 სტრიქონია, საიდანაც წარმოიშვა მისი სახელწოდება. თუმცა, ვხვდებით გამონაკლისსაც: ზოგიერთი ეგზემპლარის 1–9 გვერდზე 40 სტრიქონია, მეათე გვერდზე კი – 41 სტრიქონი. სავარაუდოდ, ი. გუტენბერგს ჩაფიქრებული ჰქონდა 40-სტრიქონიანი ბიბლიის გამოცემა. მუშაობის პროცესში ფურცელზე სტრიქონების რაოდენობა 42-მდე გაუზრდია, რაც მას ქალაქის დაახლოებით 5 პროცენტამდე ეკონომიას მისცემდა.

ბიბლია აკრებილია დონატებზე³ უფრო წვრილი და ახლად ჩამოსხმული ლიტერებით, რომელთა ზომა 18 პუნქტის ტოლია. თითოეული სვეტის სტროფში 35-38 ლიტერია. გამოდის, რომ თითოეულ გვერდზე მაქსიმუმ 3192 ლიტერია გამოყენებული. ლათინურ ანბანში 25 სატექსტო ასო და ამდენივე მთავრული ასოა. თუ ამას ორთოგრაფიულ სასვენ ნიშნებსაც დავუმატებთ, მივიღებთ 60-70 სხვადასხვა ლიტერს. ამასთანავე, 42-სტრიქონიანი ბიბლია დაბეჭდილია შრიფტით, რომელიც შეიცავს 290 ასო-ნიშანს – 47 მთავრულ ასოს, 243 სატექსტო ასოსა და სასვენ ნიშანს. პირველმბეჭდავს, რა თქმა უნდა, არ დასჭირდებოდა უზომო რაოდენობის

1 История книги. – М.; Л., 1926. Ст. 36.

2 Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926. Ст. 72.

3 რომაელი გრამატიკოსის ელი დონატის ლათინური ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოები.



პირველმბეჭდავთა მონუმენტი მაინის ფრანკფურტში

ლიტერების ჩამოსხმა, ერთი მხრივ, ის იყენებდა ლიგატურებს – ერთად ჩამოსხმულ ორ ასონიშანს (მაგ.: AE, OE, ij, st, ff, ft, fi, fl და სხვა) და მეორე მხრივ, ტირაჟის ყოველი ორი-სამი ფურცლის დაბეჭდვის შემდეგ ანაწყობს შლიდნენ და ახარისხებდნენ შრიფტკასებში, რათა ისინი კვლავ გამოეყენებინათ წიგნის ბეჭდვაში.¹ მაგრამ 1286 გვერდის დასაბეჭდად ორ-ორი ფურცლის ტექსტის აკრების, ბეჭდვის, ლიტერებად დაშლა-ანწყობისა და კვლავ ბეჭდვისათვის ერთი წლის შრომა ნამდვილად არ იქნებოდა საკმარისი. თუ ამას სტამბაში ჩასატარებელ სხვა აუცილებელ საქმეებსაც დავუმატებთ და ამ კოლოსალური სამუშაოსათვის დახარჯულ დროსა და თანხას შევაფასებთ, მივხვდებით, თუ რა მდგომარეობაში იქნებოდა გენიალური გამომგონებელი, რომელიც ამ შედეგის შესაქმნელად იღვწოდა.

¹ Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. . – М.; Л., 1926. Ст. 70.

ჰუმანისტის, ისტორიკოსისა და დიპლომატის, კარდინალ ენეა სილვიო პიკოლომინის (1405–1464) წერილის მიხედვით, 1455 წელს გუტენბერგმა თავის გამოცემაში წარმოაჩინა ხელნაწერი წიგნის მთელი სილამაზე – არა მარტო კარგად გაფორმებული ინიციალები, რუბრიკები და თავსამკაულ-ბოლოსამკაულები, არამედ შრიფტის ნაირსახეობაც.

საქმე იმაშია, რომ პირველი მბეჭდავები ცდილობდნენ, ყველაფერში მიეხადათ ათასწლოვანი ხელნაწერი წიგნის შექმნის პრაქტიკისათვის. მათთვის დამახასიათებელი იყო სიტყვათა შემოკლებები და ასოთა გადაბმები. სავარაუდოდ, გუტენბერგსაც ენდომებოდა, რომ ბეჭდური წიგნი ხელნაწერს მიმსგავსებოდა. ამისათვის მას კალიგრაფიულის მსგავსი შრიფტის ნახაზები უნდა დაემზადებინა. ამ მიზნით მესტამბემ ჩამოასხა 290 სხვადასხვა სახის ლიტერი, მათ შორის ხელნაწერ ქარაგმებს მიმსგავსებული ლიგატურები. გუტენბერგი, ორ ასონიშანს, რომლებიც ერთ ფეხზე იყო განთავსებული, ერთ გამოსახულებად ასხამდა. ლიტერის ზომა შეადგენდა 4,2–7,2 მმ კეგელს. პირველმბეჭდავმა მარჯვედ გამოიყენა ერთგვაროვანი, მაგრამ სხვადასხვა მოხაზულობის ლიტერები და მიიღო წიგნის ბნკარების განუმეორებელი ესთეტიკური გამომსახველობა. ფოლიანტად გამოცემული ბიბლია 2564 სვეტს მოიცავდა, მასში დაცული არაჩვეულებრივი პროპორციებით.¹

გოთიკური ხელნაწერის დამახასიათებელი თავისებურება ლიტერის ვერტიკალური შტრიხების რომბისებური დაბოლოებებია. ასოების გამოყვანის დროს სტროფში ნაწერის უკეთესად აღსაქმელად გადამწერები კალმით უფრო მეტად აწვებოდნენ მახვილობლოიანი ლიტერის იმ მხარეს, რომელთა მიმდებარედაც იყო ისეთივე ბოლონამახვილებული ლიტერი. იმისათვის, რომ შუასაუკუნეების დროინდელი ხელნაწერის ეს თავისებურება ნაბეჭდ წიგნში არ დაეკარგა, გუტენბერგს უწევდა დიდი რაოდენობის ლიტერების მრავალ ვარიანტად ჩამოსხმა.

ბიბლიაში, ისე როგორც ძველნაბეჭდ წიგნებში, სასტამბო საღებავით მხოლოდ ძირითადი ტექსტი იბეჭდებოდა. სათაურები, საზედაო ასოები და ტექსტის შესამკობელი ნაყშები ხელით იხატებოდა. ი. გუტენბერგის სხვა ნამუშევრების მსგავსად, არც ბიბლიაშია ილუსტრაციები.

ი. გუტენბერგის 42-სტრიქონიანი ბიბლიის შესახებ ცნობები გადმოცემულია სილვიო პიკოლომინის 1455 წლის 12 მარტს ვენიდან რომში გაგზავნილ წერილში. კარდინალი მას იმპერატორ

¹ История книги. – М.; Л., 1926. Ст. 36.

ფრიდრიხ III-ის კანცლერს, ხუან დე კარბახლოს უგზავნის. ავტორი წერს: „ფრანკფურტში ნანახ იმ გასაოცარ ადამიანზე უარყოფითი არაფერი ჩემთვის არ მოუწერიათ. მე არ მინახავს სრული ბიბლია, არამედ ვნახე მისი რამდენიმე რვეული, რომლებიც სუფთა და მკაფიო შრიფტითაა შესრულებული... თქვენი უდიდებულესობა მათ ყოველგვარი ძალისხმევისა და სათვალის გარეშე ნაიკითხავდა. მრავალი თვითმხილველისაგან გავიგე, რომ დაიბეჭდა 158 ეგზემპლარი, ზოგიერთი კი ამტკიცებს, რომ სულ 180 წიგნი იყო. რაოდენობის შესახებ დარწმუნებული არ ვარ, მაგრამ ხარისხზე ეჭვი არ მეპარება და თუ თქვენი ნებაც იქნება, ერთ ეგზემპლარს თქვენთვის შევიძენ. იმპერატორთან მოიტანეს ზოგიერთი რვეული. თუ შევძელი, შევეცდები ვიშოვო გასაყიდად გამოტანილი ბიბლია და შევიძინო, მაგრამ ვშიშობ, ვერ შევძლებ... რადგან ბეჭდვის დასრულებამდე მას გამოუჩნდებიან მყიდველები“. წერილში ამ „გასაოცარი ადამიანის“ სახელი ნახსენები არ არის, თუმცა ძნელი მისახვედრი არ უნდა იყოს, რომ საუბარი იოჰან გუტენბერგს შეეხება.¹

დღემდე არ არის გარკვეული 42-სტრიქონიანი ბიბლიის ზუსტი ტირაჟი. ვარაუდობენ, რომ გამოიცა 200 ეგზემპლარი. აქედან 35 პერგამენტზე დაიბეჭდა, 165 კი — ქალაღზე. წყაროებში ნაჩვენებია სხვა ციფრებიც: 158 — ქალაღზე და 22 ეგზემპლარი — პერგამენტზე.

წიგნის მკვლევართა აზრით, გუტენბერგმა დაბეჭდა 42-სტრიქონიანი ბიბლიის 185 ეგზემპლარი — 150 ქალაღისა და 35 პერგამენტის. მათგან, ჩვენს დრომდე მოაღწია მხოლოდ 48 ეგზემპლარმა, რომელთაგან მხოლოდ თორმეტია პერგამენტზე დაბეჭდილი და მათი უმეტესობა არასრულია. თითოეული მათგანი აღრიცხულია და დანვრილებით არის აღწერილი. ბიბლიოგრაფიაში მითითებული გუტენბერგის ბიბლიის ერთ-ერთი პირველი ეგზემპლარი, რომელმაც ალექსანდრე დიუმას ყურადღება მიიპყრო, კარდინალ ჯულიო მაზარინის ბიბლიოთეკაში იყო დაცული. მფლობელის პატივისცემის ნიშნად ანატოლ ფრანსი მას „მაზარინის ბიბლიად“ მოიხსენიებდა და აღნიშნულ ეგზემპლარს ეს სახელი შემორჩა. პირველნაბეჭდი წიგნის ისტორია მჭიდრო კავშირშია ყველა დროისა და ხალხის მსხვილ ბიბლიოთეკებთან, სენსაციურ აუქციონებთან, უმაღლეს ფასებთან, რომელიც ოდესმე გადაუხდიათ ნაბეჭდ პროდუქციაში. დროთა განმავლობაში ასეთი ერთეულები არცთუ

¹ История книги. — М.; Л., 1926. Ст. 35.

ისე ცოტა აღმოჩნდა.¹ ერთ-ერთ ეგზემპლარს შემთხვევით მიაკვლიეს 1958 წელს დასავლეთ გერმანიის პატარა ქალაქ იმენჰაუზენში. რარიტეტული გამოცემა დასანგრევად გამზადებული პატარა სახლის სხვენში აღმოაჩინეს. ეს იყო მეოცე საუკუნის ყველაზე სენსაციური აღმოჩენა წიგნის ისტორიაში.

გუტენბერგისეული ბიბლია 1979 წელს ნიუ-იორკში გამართულ აუქციონზე რეკორდულ ფასად გაიყიდა – იგი 2,2 მილიონ დოლარად შეიძინა ვიურტემბერგის ბიბლიოთეკამ შტუტგარტში.²

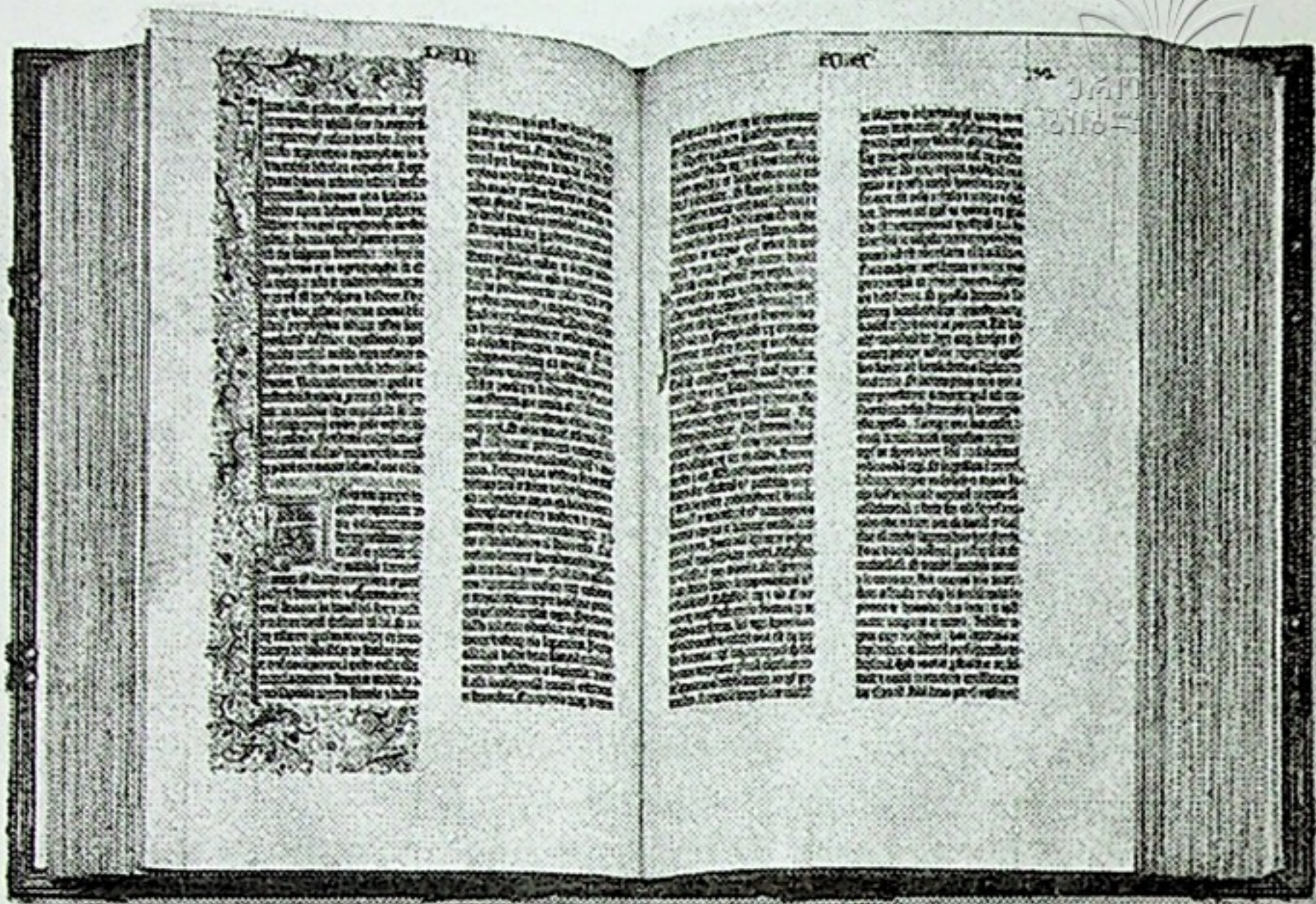
პოლონეთის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული „42-სტიქონიანი ბიბლიის“ ერთ-ერთი ფურცლის საშუალებით მკვლევრებმა დაადგინეს შრიფტის სიმალლე: ტირაჟის ბეჭდვის პროცესში ერთი ლიტერი სავარაუდოდ, შემთხვევით დავარდნილა ანაწყობზე. ამობეჭდილი ფურცელი კორექტურის დროს არ დაუნუნებიათ და მან ჩვენამდე მოაღწია. ამონაბეჭდზე თვალნათლივ მოჩანს ლიტერის მოხაზულობა, რომლის წყალობითაც დადგინდა, რომ შრიფტის სიმალლე დაახლოებით 25 მმ ყოფილა.

ბიბლიის შემორჩენილი ეგზემპლარები გვაოცებენ მრავალფეროვანი გვერდებით, ტექსტებში ჩართული წითელი ფერის მელნით დაბეჭდილი რუბრიკებით, წითელი და ლურჯი საღებავებით შესრულებული პატარა ინიციალებით, წიგნის შემკული მინდვრებით, ყვავილოვანი ორნამენტებით, რომლებშიც ცისარტყელის ყველა ფერია გათამაშებული, ერთმანეთში გადაწულ ყლორტებსა და ფოთლებს შორის გაფანტული ცხოველების, ფრინველებისა და ადამიანების ფიგურებით.

მთელი ეს მრავალფეროვანი მხატვრული აღკაზმულობა ხელით არის შესრულებული. ინიციალებისა და რუბრიკებისათვის მესტამბე ტოვებდა ცარიელ ადგილებს, რომლებიც შემდგომში ხელით უნდა მოხატულიყო. მკვლევართა ვარაუდით, გუტენბერგი აპირებდა ცარიელი ადგილების მოგვიანებით დაბეჭდვას: წითელი საღებავი გვხვდება მხოლოდ 1, 4, 5, 129 და 130 გვერდებზე. ორფეროვანი ბეჭდვისათვის საჭირო იყო ფურცელი ორჯერ გაეტარებინათ საბეჭდ დაზგაზე, ეს კი მნიშვნელოვნად გადასწევდა ბიბლიის გამოცემის თარიღს, ანუ ხელს შეუშლიდა ტირაჟის რეალიზაციას. გუტენბერგმა კი საკმაოდ დიდი თანხა ისესხა მაინცელი ვაჭრის – იოჰან ფუსტისაგან. სიჩქარის გამო გამომცემელს ორფეროვან ბეჭდვაზე უარის თქმა მოუწია. თუმცა, მნიშვნელოვანია ის ფაქტი,

1 Zedler Gottfried, Die Älteste Gutenbergtype : (Classic Reprint), Forgotten Books, 2018. P. 14.

2 Немировский Е. Л. Шедевры мирового полиграфического искусства. – Ч. 1. – М.: 1990. 6 Ст.



იოჰან გუტენბერგის 42-სტრიქონიანი ბიბლია.

რომ ბიბლიის ბეჭდვის პროცესში გამომგონებელმა ტექნიკურად აითვისა წიგნის ორ ფერში ბეჭდვის მეთოდიც.

„42-სტრიქონიანი ბიბლიის“ ერთი ეგზემპლარი, რომელიც ამერიკის შეერთებული შტატების ქალაქ ტიტუსვილშია დაცული, გამორჩეულად არის შემკული. ასეთივე ნახატებია აღმოჩენილი უძველეს ბანქოს სათამაშო კარტებზე, რომლებიც ლითონზე გრავირების ტექნიკით არის შესრულებული. მათი ავტორი უცნობია. სათამაშო კარტები 1440 წელს არის შექმნილი, დაახლოებით მაშინ, როცა დაიბეჭდა ბიბლია და, რაც მთავარია, მაინცში, სადაც მუშაობდა იოჰან გუტენბერგი. ეს ნამუშევრები ჩვენთვის ცნობილია, როგორც სპილენძზე გრავირების მეთოდით შესრულებული გერმანული გრავიურები. კარტების სპეციფიკურ ნახატებთან ერთად წიგნის მინდვრებზე ადამიანთა და ცხოველთა ფიგურებია გამოსახული. სათამაშო კარტებს, ჩვეულებისამებრ, ბეჭდავენ სპილენძის დიდ დაფაზე, რომელზეც თორმეტი ერთი ფერის კარტი ეტეოდა. ამჯერად, ტექნიკა სხვაგვარი იყო: მაინცელი ოსტატი თითოეულ კარტს ადგენდა მრავალი პატარა დაფით, თითოეულ მათგანზე ერთი ფიგურა იყო ამოტვიფრული. ძველნაბეჭდი წიგნების მკვლევრებმა გამოთქვეს ვარაუდი, რომ აღნიშნული

გრავიურები შეიქმნა „42-სტრიქონიანი ბიბლიის“ მინდვრების შესამკობად. ლითონზე ჩალრმავებული გამოსახულებები შესაძლებელია გამოეყენებინათ მაღალ საბეჭდო ფორმებად (ცინკოგრაფიის მსგავსად).¹

თუ ამ ჰიპოთეზას ჭეშმარიტებად მივიჩნევთ, მაშინ გამოდის, რომ იოჰან გუტენბერგი არა მარტო ნიგნის ბეჭდვის, არამედ ლრმაბეჭდვის გამომგონებელიც ყოფილა. ბიბლიის სწრაფად დაბეჭდვის მიზნით მან შეგნებულად აარიდა თავი ილუსტრაციებითა და ორნამენტებით დამშვენებული ბიბლიის გამოცემას. არადა, სავარაუდოდ, ამ მიზნით დაამზადა და დიდი ოსტატობით შეასრულა გრავიურები, რომლებიც გამოიყენეს სათამაშო კარტების დასაბეჭდად.

ნიგნის ბეჭდვის მეორე შედეგია 36-სტრიქონიანი ბიბლია, რომელიც დაახლოებით 1460 წელს გამოიცა. იგი დონატისა და კალენდრის გამოცემებში გამოყენებული შრიფტის გაუმჯობესებული ვარიანტით დაიბეჭდა. რედაქციის მიხედვით იგი 42-სტრიქონიანი ბიბლიის მსგავსია, თუმცა ბეჭდვის ხარისხით ჩამოუვარდება მას.

ფუსტისა და გუტენბერგის სასამართლო პროცესის შემდეგ, პირველბეჭდავს საკუთარი სტამბიდან წილად ერგო მხოლოდ ის შრიფტები, რომლითაც იგი დონატებს ბეჭდავდა. ისინი ზომით უფრო მსხვილი იყო, ვიდრე „42-სტრიქონიანი ბიბლიის“ შრიფტები. იოჰანმა ზოგიერთი ასო-ნიშანი თავიდან ჩამოასხა და დაბეჭდა 36-სტრიქონიანი ბიბლიის სამტომეული $532+640+596=1768$ გვერდებით.

გამოითქვა ვარაუდი, რომ აღნიშნული გამოცემა დაბეჭდილია ბამბერგში ალბრეხტ პფისტერის სტამბაში. მის მიერ დაბეჭდილი ნიგნების ბეჭდვის დაბალი ხარისხის გამო წარმოიშვა ჰიპოთეზა, რომ გუტენბერგი ჩასული იყო ბამბერგში და პფისტერის სტამბაში დაბეჭდა 36-სტრიქონიანი ბიბლია.

წარსულში ზოგიერთი მკვლევარი მიიჩნევდა, რომ 36-სტრიქონიანი ბიბლია ი. გუტენბერგის 42-სტრიქონიანი ბიბლიის ადრეული და მარტივი ვერსია იყო, რომელიც 1455 წლამდე დაიბეჭდა. ტექსტების შეჯერებისას გაირკვა, რომ პირველი გვერდის გარდა, 36-სტრიქონიანი ბიბლია აკრებილი იყო 42-სტრიქონიანი ბიბლიის ტექსტის მიხედვით. ე. ი. 42-სტრიქონიანი ბიბლია უფრო ადრეა დაბეჭდილი.²

1 Немировский Е. Л. Шедевры мирового полиграфического искусства. – Ч. 1. – М.: 1990. 7 Ст.

2 Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. . – М.; Л., 1926. Ст. 72.

36-ლიტერიანი ბიბლიის ერთ-ერთ ასლში მომხატველ-რუბრიკატორმა ხელი მოაწერა თარიღს „1461“, რაც საშუალებას იძლევა ვისაუბროთ იმაზე, რომ წიგნი ვერ გამოიცემოდა აღნიშნულ თარიღზე ადრე. მკვლევრების უმეტესობა მიიჩნევს, რომ 36 სტრიქონიანი ბიბლია 1458–1460 წლებში გამოიცა. ამგვარად, ეს არის გუტენბერგის მიერ მოძრავი ლიტერებით დაბეჭდილი მეორე ბიბლია.

არსებობს იგივე შრიფტით დასტამბული ბიბლიის ფრაგმენტი, რომლის გვერდზე 40 სტრიქონიანი. შესაძლოა ის დაიბეჭდა დაახლოებით 1458 წელს ან უფრო ადრე. თუმცა, ითვლება, რომ ეს არის საცდელი ფრაგმენტი და რომ ეს ბიბლია არასოდეს დაბეჭდილა. 36-ლიტერიანი ბიბლიის პირველი გვერდები აკრებილია იმდაგვარად, როგორც 40-სტრიქონის ფრაგმენტი.

1462 წელს მაინცში შექმნილი პოლიტიკური ვითარების გამო, არქიეპისკოპოსის სკამისთვის გაჩაღდა ბრძოლა გრაფ დიტერ ფონ იზენბურგსა და ადოლფ ფონ ნასაუს შორის. გამარჯვება წილად ხვდა ადოლფს. მან გამომგონებელი შეიფარა და მუშაობისათვის ყოველგვარი პირობა შეუქმნა. 1465 წელს იგი თავის სამსახურში აიყვანა. გუტენბერგის წლიური ჯამაგირი შეადგენდა ტანსაცმელს, მარცვალს, ღვინოსა და ადგილს არქიეპისკოპოსის მაგიდასთან ელტვილში, მაინციდან ორი საათის სავალზე. იქვე ცხოვრობდნენ მისი ნათესავებიც. ორ მათგანს – ჰენრიხსა და ნიკოლაუ ბეხტერმიუნცებს ი. გუტენბერგმა ელტვილში გადმოტანილი სტამბა არენდით გადასცა. იქიდან მიღებული თანხით პირველმბეჭდავი კონრად გუმერის ძველ ვალს ფარავდა.¹

ფუსტი და შეფერი დამარცხებულის მხარეს აღმოჩნდნენ. არეულობის დროს მათი სტამბა მთლიანად დაარბიეს. ასოთამწყობებმა, რომელსაც „გუტენბერგის შვილებს უწოდებდნენ“, შრიფტები გაიტაცეს, ევროპის სხვადასხვა მხარეს გაიფანტნენ და წიგნის ბეჭდვის ხელოვნება გაავრცელეს.

ყურადღებას იპყრობს „მაინცის ქრონიკებში“ შემონახული 1461–1463 წლების „საარქიეპისკოპოსო ომის“ დროინდელი რამდენიმე დოკუმენტი. მათი შესწავლის შედეგად აღმოჩნდა, რომ ორივე მოწინააღმდეგის მიერ გამოცემული ფურცლები იბეჭდებოდა ერთიდაიმავე შრიფტით ფუსტისა და შეფერის სტამბაში. ამრიგად, ირკვევა, რომ ფუსტი კომერციული ინტერესების გამო, რეგულარულად უბეჭდავდა საბუთებს ორივე ოპონენტს.²

1 Щелкунов М. И. История, техника, искусство книгопечатания. – М.; Л., 1926. Ст. 62.

2 Немировский Е. Л. Иоганн Гутенберг. Около 1399–1468. – М.: Наука, 1989. Ст. 116.

ფუსტსა და შეფერს მთლიანად დარბეული სტამბის თავიდან აღდგენა მოუხდათ. ფუსტი წიგნის ბეჭდვის ხელოვნებას განსაკუთრებულ საიდუმლოდ ინახავდა. იგი სტამბის დაქირავებულ მუშებს სახარებაზე აფიცებდა, რათა მათ არავისათვის არ გაემხილათ წიგნის ბეჭდვის ახალი მეთოდის შესახებ. ფუსტი სტამბის მუშაკებს სარდაფში განთავსებულ სახელოსნოში კეტავდა. ნაბეჭდ პროდუქციას იგი პარიზში კარგ ფასად ყიდდა, რამაც სწრაფად გამდიდრების საშუალება მისცა. საფრანგეთში პირველი ბეჭდური ბიბლიის გამოჩენამ მითქმა-მოთქმა გამოიწვია. წიგნის ბეჭდვის პროცესს ბევრი სასწაულს უკავშირებდა. მღვდლებს არ სჯეროდათ, რომ ჯადოქრობის გარეშე, ერთი ხელნაწერიდან მრავალი ეგზემპლარის მიღება იყო შესაძლებელი. პარიზში ერთ-ერთი მსვლელობის დროს ფუსტი დააპატიმრეს. სავარაუდოდ, ეკლესიის მსახურნი მას კოცონზე დაწვავდნენ, 1465 წელს ციხეში რომ არ გარდაცვლილიყო. მაინცის სტამბა კი მემკვიდრეობით შეფერს გადაეცა.¹ იმ დროისათვის ი. გუტენბერგი ცოცხალი იყო.

წიგნის მკვლევართა ერთი ნაწილი ყურადღებს ამახვილებს იმაზე, რომ პირველმბეჭდავი საგულდაგულოდ უმაღლავდა საკუთარი გამოგონების მეთოდებს არა მხოლოდ უცხო პირებს, არამედ კომპანიონებსაც კი. ევროპელი და განსაკუთრებით გერმანელი მკვლევრები არ იშურებდნენ ძალისხმევას, რათა სრულყოფილად გამოეკვლიათ ი. გუტენბერგის ცხოვრება და მისი „საიდუმლო ხელოვნება“, მიეგნოთ მისი წიგნებისათვის. მათ შეისწავლეს იმ პერიოდის გამოცემების თითოეული ფურცელი. საკითხს ართულებდა ისიც, რომ 1460 წელს ბამბერგსა და ფრანკფურტში უკვე არსებობდა გუტენბერგისა და შეფერის მოსწავლეების – ალბრეხტ პფისტერისა და იოჰან მენტელინის სტამბებში გამოცემული პროდუქცია. მეცნიერები ყოველგვარ ძიებას მაინც იოჰან გუტენბერგამდე მიჰყავდა. იგი უდაოდ დიდი ხელოვანი იყო, რაზეც ნათლად მეტყველებს „42-სტრიქონიანი ბიბლიის“ პროპორციები და შესანიშნავი სილამაზის შრიფტის დასრულებული ფორმები. გერმანელი გამომგონებლის შედეგრი მსოფლიო პოლიგრაფიული ხელოვნების ოქროს ექსპონატადაა შეფასებული.

დიდი გამომგონებელი 1468 წლის 3 თებერვალს გარდაიცვალა. იგი ფრანცისკანულ ეკლესიაში დაკრძალეს. სამწუხაროდ, საფრანგეთის რევოლუციური ჯარების მიერ 1793 წლის 21 ივლისს

1 Бахтиаров, А.А. Иоган Гутенберг, его жизнь и деятельность в связи с историей книгопечатания : Биографический очерк. – Санкт-Петербург, 1892. Ст.29.

გადამწვარი ტაძრის გადაკეთების შემდეგ პირველმბეჭდავის საფ-
ლავი ველარ იპოვეს.

წიგნის ბეჭდვის გამოგონების 400 წლის იუბილესთან დაკავ-
შირებით 1858 წელს, მაინის ფრანკფურტში აღმართეს მონუმენ-
ტი, რომელზეც, იოჰან გუტენბერგთან ერთად, პეტერ შეფერისა
და იოჰან ფუსტის ქანდაკებებიც არის წარმოდგენილი. ქვემოთ
განთავსებულია მეთხუთმეტე საუკუნის ცამეტი სახელგანთქ-
მული მესტამბე-გამომცემლისა და მეთოთხმეტე – თვით მოქან-
დაკის სკულპტურული პორტრეტი. მონუმენტზე განთავსებულია
იმ დროის ცნობილი წიგნის ბეჭდვის ცენტრების – ოთხი ქალაქის:
მაინცის, ვენეციის, სტრასბურგისა და ფრანკფურტის გერბები.
კვარცხლბეკს ამშვენებს პოეზიის, თეოლოგიის, მეცნიერებისა და
ინდუსტრიის ალეგორიული ქანდაკებები. ძეგლის სრულ ბრწყინ-
ვალებას ასრულებს შადრევანი – ოთხი ცხოველის ბიუსტებით
პერსონიფიცირებული ევროპა, აფრიკა, აზია და სამხრეთ ამერიკა.
მონუმენტი იოჰან გუტენბერგის გენიალური გამოგონების მსოფ-
ლიო მნიშვნელობას წარმოაჩენს.

1890 – 1920 წ.წ. თელავში გამოცემული წიგნები

XIX საუკუნის მიწურული განსაკუთრებულად გამორჩეული პერიოდია თელავის მაზრის სოციალური და კულტურული ცხოვრებაში. მაშინ, როდესაც საქართველომ, იმავე საუკუნის დასაწყისში თითქმის მთლიანად დაკარგა დამოუკიდებლობა და ქვეყნის თვითმყოფადობა დიდი საშიშროების წინაშე დადგა, ქართული ინტელიგენციის ძალისხმევით ქვეყანაში გაძლიერდა საგანმანათლებლო მოღვაწეობა და საგამომცემლო-პოლიგრაფიული საქმიანობა. ამ დიდ ღონისძიებებში თავისი წვლილი შეჰქონდა თელავის ინტელიგენციასაც. იგი აქტიურად იყო ჩაბმული ქართველთა შორის წერა-კითხვის გამავრცელებელი საზოგადოების საქმიანობაში. მისივე ძალისხმევით 80-იან წლებში გაიოზ და დავით რექტორების სემინარიის ნაფუძარზე მოქმედებდა თელავის სასულიერო და სამოქალაქო სასწავლებლები და წმ. ნინოს სახელობის ქალთა სკოლა. გარდა ამისა, იმ დროის პერიოდულ პრესაში ხშირად შეხვდებით ცნობებს თელავის მაზრაში კულტურული ცხოვრების გამოცოცხლების – ბიბლიოთეკების დაარსების, თეატრალური დასის აქტიური მოღვაწეობის, სხვადასხვა სავაჭროების, სახელოსნოების გახსნისა და სხვათა შესახებ.

1885 წლის 23 აპრილის „დროებაში“ ვკითხულობთ: „... ამ მიყრუებულ თელავში იფეთქა საზოგადო სიცოცხლის ძალამ. ამ სიცოცხლის შედეგები გახდნენ: ა) საზოგადო დეპოს გახსნა, ბ) ღარიბ ხალხისთვის საზოგადო სკოლის გახსნა, გ) გამსესხებელი შემნახველი ამხანაგობის დაარსება და დ) წიგნის საცავის გახსნა. მაგრამ, როგორც იგივე გაზეთი (1884 წლის №171) იტყობინებოდა, თურმე „საკვირველ სილატაკეს წარმოადგენს ამჟამად თელავი ქართული სახელმძღვანელოებისა და, საზოგადოდ, ქართული წიგნების მხრივ. მთელი თელავი რომ დაიარო, ერთ ხეირიან წიგნს ვერ იშოვით. თელავის საზოგადეობა ამ ნაკლს ადვილად აიტანს ერთიმეორის წიგნების თხოვებით, მაგრამ რა ქნას სოფელში მცხოვრებმა, რომელიც წიგნებსაც ვერ შოულობს?“ ალბათ ამანაც განაპირობა ის, რომ ქართველმა საზოგადო მოღვაწეებმა, ქალაქის

მესვიერების მხარდაჭერით იზრუნეს თელავში სტამბის გახსნაზე.

„თელავში დაბეჭდილი წიგნების ნახვასაც მოვესწარით, ესეც ერთი ნიშანი იყო ჩვენის ერის გაღვიძების და წარმატების. აქ იბეჭდებოდა არამცთუ პატარა წიგნები, არამედ ათ და ოც ფორმიანებიც“, – წერდა ზაქარია ჭიჭინაძე „დროებაში“ 1890 წელს.

ხსენებული სტამბა თელავში დააარსა ცნობილმა ქართველმა მოღვაწემ ექვთიმე ხელაძემ, რომლის სახელს მჭიდროდ უკავშირდება ქართული სტამბების აღორძინება და მისი ფართო ქსელის შექმნა საქართველოში XIX საუკუნის მიწურულს.

ექვთიმე ხელაძე დაიბადა 1846 წელს, გურიაში, სოფელ ჯუმათში, მღვდლის ოჯახში. განათლება მიიღო ჯუმათისა და ოზურგეთის სასულიერო სასწავლებლებში. 1866 წლიდან მისი ცხოვრება მთლიანად დაუკავშირდა თბილისს.

იმ დროისათვის თბილისში ექვსი სტამბა იყო. მათ შორის, ივანე კერესელიძის ცნობილი სტამბა, სადაც „ცისკარი“ იბეჭდებოდა. იქ დაიწყო ექვთიმე ხელაძემ მოსწავლედ მუშაობა და მალევე შეითვისა მესტამბის ხელობა. მოგვიანებით მას საშუალება მიეცა, თვითონვე ყოფილიყო მფლობელი ამ სტამბისა და მისი ხელმძღვანელობით დაბეჭდილიყო ჟურნალ-გაზეთები და წიგნები. სამწუხაროდ, იგი მოკლეს 1905 წლის 22 დეკემბერს თბილისში, საკუთარი სტამბის წინ, ერთ-ერთი გაფიცვის დროს. ამის შესახებ მწუხარებით იტყობინებოდა ჟურნალი „მოგზაური“.

დიდია ამ გამოჩენილი პოლიგრაფისტის ღვაწლი ქართველი ხალხის წინაშე: მან მრავალ ქართველ ახალგაზრდას შეაწავლა სასტამბო საქმე, დიდი გულმოდგინებით ბეჭდავდა და იმავე დროს ავრცელებდა კიდევ სახალხო წიგნებს.

აი, ასეთმა პიროვნებამ დაუდო სათავე თელავში სტამბის ისტორიას. 1890 წელს სტამბა მოთავსებული იყო დაქირავებულ ბინაში, დღევანდელ ნადიკვრის პარკთან ახლოს, მაშინდელ „ლესნაიას“ (ახლა ნადიკვრის) ქუჩაზე. სტამბას გააჩნდა როგორც ქართული, ისე რუსული შრიფტიც. იგი ემსახურებოდა არა მარტო ქალაქს, არამედ მთელ თელავის მაზრას. იქ იბეჭდებოდა მაზრის უფროსის ბრძანებები, სხვადასხვა დაწესებულებების განცხადებები, სამგლოვიარო ფურცლები, აფიშები სცენისმოყვარეთა სპექტაკლებისათვის და პატარა ზომის წიგნები.

სტამბის დაარსების პირველ წელს, აქ დაიბეჭდა სამი წიგნი:

1. ვარდენ გოცირიძის „ჯიბის წიგნი თელავის ხელოსანთა ამქართათვის“;

2. ნიკოლოზ მალაღაძის „ცხოვრება წმიდათა სწორთა მეფე კონსტანტინესი და დედისა მისისა ელენესი“;

3. ალექსანდრე შიუკოვის (შიუკაშვილის) ლექსები.

ვარდენ გოცირიძის „ჯიბის წიგნში თელავის ხელოსანთა ამქართათვის“ მოთავსებელია სახალხო პოეტი იოსებ დავითაშვილის ექვსი ლექსი: „სიმღერა ჩუქურთმის მჭრელისა“, „მიბაძვა დავით გურამიშვილის“, „მუშის სიმღერა“, „დარიგება“, „სისანყლე“ და „თხოვნა“. დანარჩენი გვერდები დათმობილი აქვს ჟურნალს ხელოსნებისათვის ჩანაწერების გასაკეთებლად.



იოსებ დავითაშვილი.

იოსებ დავითაშვილი დაიბადა 1850 წელს, გორის მაზრაში. ბავშვობა და ყრმობა სიღარიბეში გაატარა. ადრე დაობლებული ყმანვილი ძმამ, გიორგიმ, დურგლობის ხელობის შესასწავლად თბილისში ჩამოიყვანა. წერა-კითხვა კი დამ, კეკემ, შეასწავლა. ლუკმაპურის საშოვნელად მას სხვადასხვა ადგილებში უწევდა მოგზაურობა: გურია, იმერეთი, თბილისი... იმ დროს გაიცნო ვარდენ გოცირიძე, ისიც ხელოსანი. ი. დავითაშვილი ხშირად ბეჭდავდა თავის ლექსებს ჟურნალ-გაზეთებში. მისი ლექსი „ბედის წყარო“, რომელიც ჟურნალ „თეატრის“ 1881 წლის დეკემბრის ნომერში დაბეჭდა, იაკობ გოგებაშვილმა 1882 წლის „დედა ენაში“ შეიტანა. პოეტის ლექსების პირველი წიგნი „სტვირი“ ექვთიმე ხელაძემ გამოსცა 1880 წელს, ვ. გოცირიძის დახმარებით. ეს წიგნი სახალხო პოეტის სიცოცხლეში გამოცემული ერთადერთი წიგნია. თბილისში ყოფნის დროს ის გაზეთ „ივერიის“ დამტარებელიც ყოფილა, თეატრში სცენის მუშადაც უმუშავია, მაგრამ გაჭირვებას მაინც ვერ ასცდა. საბოლოოდ, ბედმა ვარდენ გოცირიძესთან ერთად ის თელავში მიიყვანა. ისინი აქტიურად მონაწილეობდნენ ქალაქის ცხოვრებაში. მათი ინიციატივით დაარსდა დურგალთა ამხანაგობა თელავში. ი. დავითაშვილი იყო აქტიური მონაწილე ლიტერატურული წრისა, ავრცელებდა ლიტერატურას, მათ შორის, არალეგალურსაც. ის მძიმედ იყო დაავადებული და ძალიან ახალგაზრდა გარდაიცვალა 1887 წლის 21 მარტს თავის საცხოვრებელ სახლში, ქალაქის ძველ

უბანში. მის გარდაცვალებას გულისტკივილით გამოეხმაურა ილია ჭავჭავაძე. 1887 წლის „ივერიის“ №61 ნომერში გამოქვეყნდა მეთაური წერილი სათაურით „ი. დავითაშვილის გარდაცვალების გამო“. ილიასივე ეკუთვნის „მოკლე ბიოგრაფია იოსებ დავითაშვილის“. აღნიშნული წერილები შესულია ი. ჭავჭავაძის თხზულებათა სრულ კრებულში (ტ. 5. – თბ., 1991. გვ. 353-359).

ი. დავითაშვილის მეორე, პატარა ზომის წიგნი მისი გარდაცვალების შემდეგ, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, თელავში, ექვ. ხელაძის სტამბაში დაიბეჭდა ვ. გოცირიძის მიერ. ეს წიგნი დაცულია პეტერბურგში, მ.ე. სალტიკოვ-შჩედრინის სახელობის ბიბლიოთეკაში, არის 24-გვერდიანი. ზომა – 17X11, ღირდა 12 კაპ. (ქართული წიგნი. ტ. 1. №1337. – თბ., 1941.). სახალხო პოეტი დაკრძალულია ქ. თელავში, ბატონის ციხის გალავანთან, რაფიელ ერისთავისა და ბარბარე ჯორჯაძის საფლავების გვერდით.

ალექსანდრე შიუკოვის (შიუკაშვილის) ლექსების კრებულის ყდაზე ვკითხურობთ:

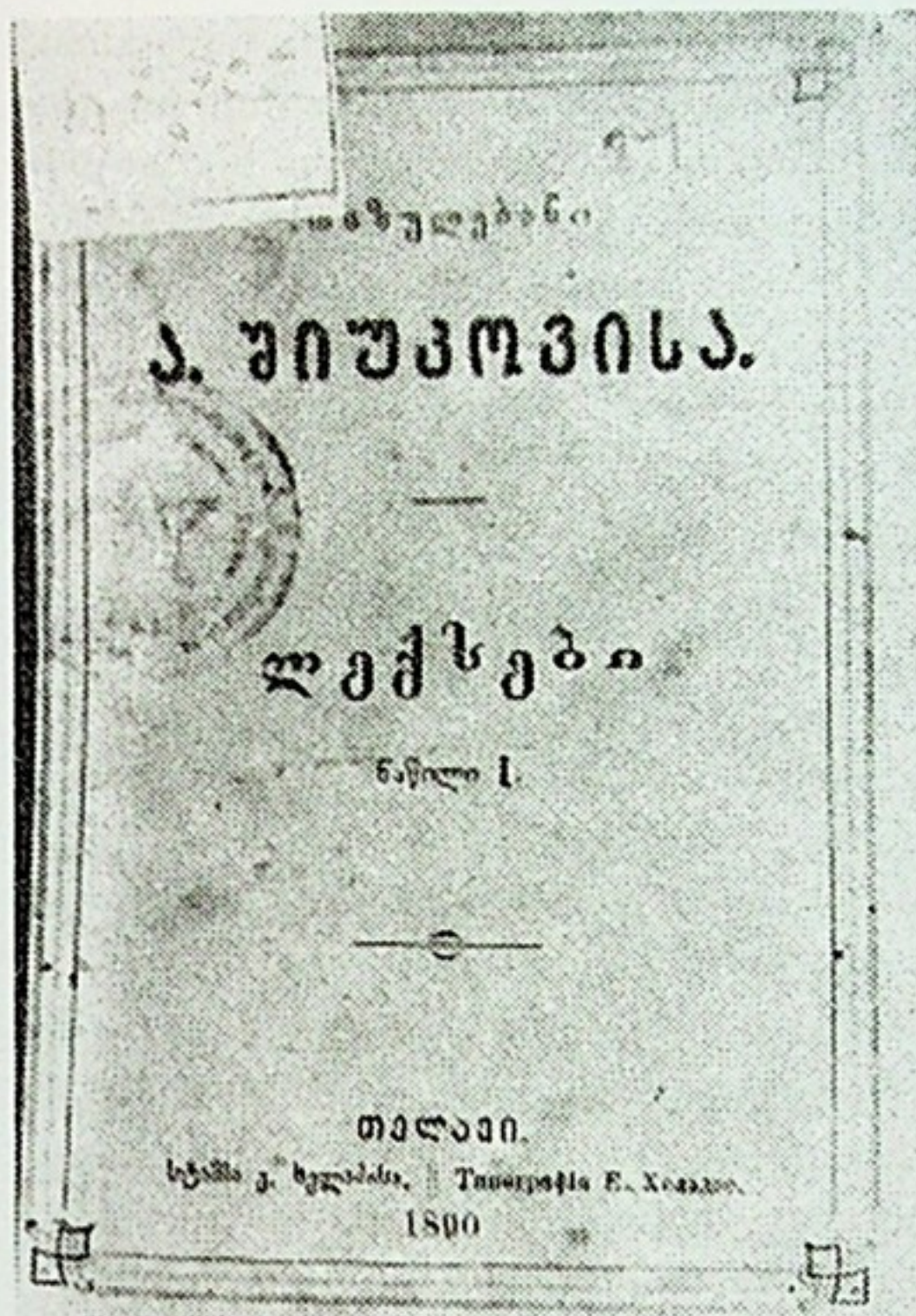
თხზულებანი
ა. შიუკოვისა
ლექსები
ნაწილი I
თელავი.

სტამბა ე. ხელაძისა, Типографіа Е. Хеладзе.
1890

იგიც პატარა ზომისაა – 17X11, 91 გვ., ღირდა 30 კაპიკი. დაცულია საქართველოს პარლამენტის ეროვნულ და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკებში. აღ. შიუკაშვილი აქტიურად იყო ჩაბმული თელავის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში, ეწეოდა პედაგოგიურ მიღვაწეობას (ქართული წიგნი. ტ. 1. №1321. – თბ., 1941.).

1891 წელს თელავში ისტამბება კიდევ ერთი პატარა წიგნი, ივანე გრიგორის ძე ბაქრაძის ლექსების კრებული. ავტორი სამხედრო პირი გახლდათ, მაიორი, რომელიც იმხანად თელავის. მაზრაში მსახურობდა. წიგნი დაცულია პეტერბურგში მ.ე. სალტიკოვ-შჩედრინისა და საქართველოს მეცნიერებათა აკადემიის ბიბლიოთეკებში. გარეკანი, ფორმატი – 17X12, 27 გვ., ღირდა 15 კაპ.

1893 წელს ექვთიმე ხელაძეს სტამბა მიუყიდა ვინმე გ. გეურქოვისთვის. ამ უკანასკნელის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნებიდან ჩვენამდე მოაღწია გ. ძამუკოვის წიგნმა „სიზმარი ანუ ახალი ლექსები“ და სცენისმოყვარეთა აფიშებმა (დაცულია თელავის ისტორიული მუზეუმის ფონდში – №11571⁵. შეწირულება კოტე ჭელიძისა).



ა. შიუკოვის (შიუკაშვილის) ლექსების წიგნი. გამოცემული 1890 წელს.

1905 წელს გ. გეურჯოვის სტამბა დაიწვა. აღსანიშნავია, რომ არ არსებობს რაიმე ცნობა ხანძრის გაჩენის მიზეზებზე, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მაზრის პოლიციის შენობის პირველ სართულზე იყო მოთავსებული.

არავითარი ცნობა არ მოიპოვება თელავში სტამბის არსებობის შესახებ 1905–1907 წლებში. მხოლოდ 1908 წლიდან იწყებს მოქმედებას სტამბა, რომელიც ეკუთვნოდა გ. ეგოროვს. იგი მოთავსებული იყო დაბახნების (დღეს, ქ. ჩოლოყაშვილის) ქუჩის დასაწყისში მდებარე ორსართულიანი სახლის პირველ სართულზე, აფთიაქის გვერდით. მეორე სართულზე კი განთავსებული იყო ქალაქის მმართველობა –

„გოროდსკოე უპრავლენიე“ (დღეს ეს შენობაც აღარ არსებობს ადრინდელი სახით). გ. ეგოროვი სტამბას ფლობდა 1911 წლამდე.

1908 წელს იქ იბეჭდება გეურჯა ძამუკოვის კიდევ ერთი წიგნი: „ლექსები თელავის კასებზედ“, წიგნი მეოთხე, შედგენილი და გამოცემული გ. ძამუკოვის მიერ. – თელავი, ეგოროვის სტამბა, 1908. კანი, ფორმატი – 28X11, 23 გვ., ფასი 5 კაპიკი.

მინდა ყურადღება შევაჩერო თელაველ სახალხო პოეტ გეურჯა ძამუკოვზე, რომლის შვილებმა ვართან და ასია ძამუკოვებმა თელავის ისტორიულ მუზეუმს შემატეს მამის ხელნაწერი ლექსები და მისი მისამართით გამოგზავნილი საქართველოს სახალხო პოეტი-აკადემიკოსის – იოსებ გრიშაშვილის ბარათები (2 ცალი) და სხვადასხვა მიმონერა მასთან და ბეგლარ ახოსპირელთან.

გეურჯა ძამუკოვი დაბადებულია 1880 წლის 1 ივნისს, თელავში. მამამისი წარმოშობით სოფელ რუისპირიდან ყოფილა, დედა სულ არ ხსომებია, მამაც შვიდი წლისას გარდაეცვალა. დარჩენილან

ობოლი და-ძმა. გეურქა დედის ძმას, სანდრო ყაზაროვს, წაუყვანია გასაზრდელად. მწარე ყოფილა მისთვის ობოლი ბავშვობის წლები, მაგრამ სურვილი სწავლისა იმდენად დიდი ჰქონია, რომ წერა-კითხვა მაინც შეუსწავლია და შემდეგ, მთელი თავისი გულისტკივილი კალმისთვის მიუნდვია:

„ნასწავლობით კაცი ყველას არგია,
უსწავლელი, ვიტყვი, სოფლის ბარგია“.

გეურქა ძამუკოვის პირველი ლექსები უკვე XIX საუკუნის მიწურულს გამოჩნდა და გავრცელდა ხალხში. პრესაში კი 1901 – 05 წლებში დაიბეჭდა, ჯერ „ჯეჯილში“, შემდეგ კი – „ლახტში“, უფრო მოგვიანებით იბეჭდებოდა თელავის რაიონულ გაზეთ „კოლმეურნის ხმაში“.

„ქართული წიგნის“ ბიბლიოგრაფიის პირველ ტომში მითითებულია მისი თორმეტი სახელწოდების წიგნი, უმრავლესობა თბილისში დაბეჭდილი. სამი პატარა წიგნი – „ლექსები თელავის კასაზედ“, „სიზმარი ანუ ახალი ლექსები“ და „გაზაფხულის შვენება ანუ ახალი ლექსები“, შედგენილია მის მიერ და გამოცემულია შესაბამისად – 1905, 1908 და 1911 წლებში, თელავში. იმ დროს სტამბის მფლობელები იყვნენ: გ. გეურქოვი, გ. ეგოროვი და გ. თათუზოვი. გ. ძამუკოვი ფსევდონიმითაც წერდა. მისი ერთ-ერთი წიგნი ბუნებიშვილის გვარით არის დაბეჭდილი თბილისში 1916 წელს.

1918 წლის შემდეგ გ. ძამუკოვის არც ერთი წიგნი აღარ გამოსულა. მისი ხელნაწერებიდან ირკვევა, რომ კიდევ ერთი კრებულიც მოუმზადებია გამოსაცემად „ჩემი საყვირის“ სახელწოდებით. მთავლიტისათვის თხოვნითაც მიუმართავს, მაგრამ, როგორც ჩანს, ეს საკითხი დადებითად არ გადაჭრილა, რადგან ასეთი წიგნი არ გამოსულა. შემდგომი პერიოდის ლექსების ხელნაწერები წიგნად გამოცემის მიზნით თბილისში წაუღიათ სურენ ავჩიანსა და ივანე დავთიანს, რომლებმაც გ. ძამუკოვის შესახებ გაზეთ „ალაზნის განთიადში“ 1963 წელს წერილი მოათავსეს სათაურით „მივიწყებული პოეტი“. მათი პირადი წერილებიდან ჩანს, რომ მიზნად ჰქონდათ არაქართველი პოეტების ლექსების კრებულის გამოცემა. კრებულში თავი უნდა მოეყარა სახალხო მთქმელების, სახალხო პოეტების ქართულ ენაზე დაწერილ ლექსებს, რაც, სამწუხაროდ, განუხორციელებელი დარჩა.

1918 წელს, ბეგლარ ახოსპირელის (ბ. ახპატელოვის ფსევდონიმია) წინასიტყვაობით გამოიცა გ. ძამუკოვის ლექსების კრებული „ხმა ცხოვრებისა“, რომელშიც მოთავსებულია აკაკი წერეთლისადმი მიძღვნილი ლექსი, წარმოთქმელი ნადიმზე, რომელიც საპატრიო სტუმარს გაუმართეს 1911 წელს თელავში. სახალხო პოეტმა

წიგნი მეხუთე.

გაგაფსულის

უკინობა

ანუ

ახალი ლექსები.

გაგაფსული და გამოცემულია
გ. დ. დამუკოვის - შიშის.

მამათს ძალა დაკარგა,
შთის კიდობა წყლისა,
გახიყვნილს თვალს მათს
მსაოფელს წყვეტა.

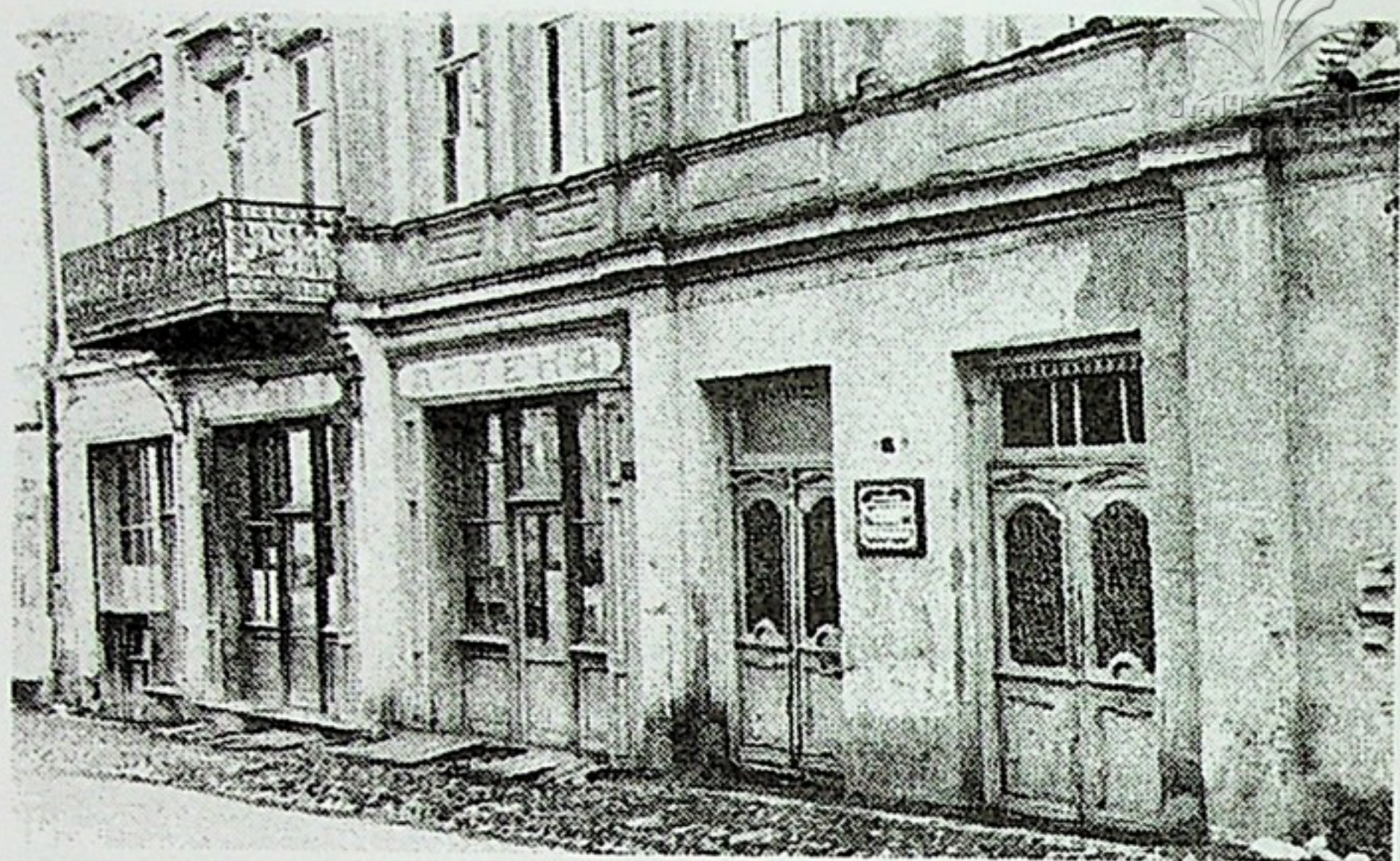
თულბუ
სტამბა გ. 3 თათუზოვის წიგნის რედაქცია I, 8
T B I Y A O B A.
1911

გ. დამუკოვის ლექსების
წიგნი. გამოცემული 1911 წელს.

დაიბეჭდა 1912, 1913 და 1914 წლებში, გ. თათუზოვის სტამბაში, რომელიც 1911 წელს გ. ეგოროვისაგან შეიძინა. იგი კვლავ დაბახნების ქუჩაზე მდებარეობდა. მისი შვილის – ნინა თათუზოვი-გუსევის მოგონებათა წიგნიდან (რომელიც მან გადმოგვცა თელავის ისტორიული მუზეუმისთვის, ფ. №108617 – ნ.ს.) ვიგებთ, რომ როდესაც მუზეუმის დათვალიერებისას მან ნახა საბეჭდი დაზგა, გაიხსენა: „ეს დაზგა არის ისტორიული, მე იგი ვნახე მუზეუმში. მთელი ჩემი ცხოვრება დაკავშირებულია ამ დაზგასთან, მას ვეძახდით „ამერიკანკას“. ეს დაზგა მამაჩემმა, გასპარ ბოგდანის ძე თათუზოვმა გამოიწერა ამერიკიდან 1912 წელს. მაშინ მე ვიყავი 8 წლის. მამაჩემის ტიპოგრაფია მოთავსებული იყო ქალაქის სამმართველოს პირველ სართულზე. პირდაპირ მასზე მუშაობდა მამაჩემი, მისი დისშვილი და კიდევ ერთი ხეიბარი კაცი. მასზე ბეჭდავდნენ კინოსა და თეატრის აფიშებს, სხვადასხვა განცხადებებს, წიგნებს, სანამ მამაჩემის სიკვდილის შემდეგ მენშევიკებმა არ წაიღეს“.

მთელი თავისი სიცოცხლე შრომაში გაატარა. 1929 წლამდე წერილმანი სავაჭრო დუქანი ჰქონდა, სადაც სხვადასხვა ნივთებთან ერთად წიგნებსაც ყიდდა. დიდი სურვილი ჰქონია ბუკინისტური მაღაზიის გახსნისა, მაგრამ ეკონომიური მდგომარეობის გამო, ველარ მოუხერხებია. 30-იანი წლებიდან ფოტოგრაფიას მიჰყო ხელი და ღრმა მოხუცებულობამდე ამ საქმეს ემსახურებოდა. გარდაიცვალა 1968 წელს.

ნაკლებად მოგვეპოვება ცნობები სხვა თელაველი სახალხო პოეტების – ნიკო გვარამაძისა და ბულდანი იალუფოვის შესახებ, რომელთა წიგნაკები



ქ. ჩოლოყაშვილის ქუჩის დასაწყისში, ორსართულიანი სახლის პირველ სართულზე მდებარე სტამბა, აფთიაქის გვერდით.

1917 წელს სტამბის პოლიგრაფიული ინვენტარი, „ამერიკანკა“ და „გუტენბერგი“, საამკინძაო მოწყობილობა გადაეცა ერობას. იმ დროიდან სტამბა მოათავსეს თავისუფლების მოედანზე, ორსართულიანი შენობის (ყოფილი კულტურის სახლის) პირველ სართულზე, ვიდრე XX საუკუნის 70-იან წლებამდე, როცა იგი ქალაქის რეკონსტრუქციამ შეინირა.

ამგვარად, 1890–1920 წლებში თელავის მაზრაში არსებულ სტამბებში, რომელთაც ყოველთვის კერძო მფლობელები ჰყავდა, დაიბეჭდა 10 დასახელების მცირე ფორმატის წიგნი. მართალია, მათ ხშირად არ გააჩნდათ დიდი მხატვრული ღირებულება, მაგრამ როგორც ზაქარია ჭიჭინაძე აღნიშნავს: „ბევრს ჰგონია, რომ ხალხური მწერლობა მხოლოდ სოფლებშია. ქალაქშიაც არის. „ხალხურ მწერლობად“ ის მწერლები იგულისხმება, ვინც ხალხის წიაღიდან მომდინარეობს, წერს პრიმიტიული სახით. ჩვენ სიამოვნებით უნდა ვუყურებდეთ და ვცდილობდეთ ამგვარი წიგნების გავრცელებას, რომელსაც ხალხი კითხულობს.... აქ პირველი საქმე კითხვის შეჩვევა“ (ზ. ჭიჭინაძე. ქართული სტამბები 1627 – 1916 წ.წ.).

მარტო 1901–1920 წლებში თბილისსა და სხვა ქალაქების სტამბებში 4 000-ზე მეტი დასახელების წიგნია დაბეჭდილი და რაოდენ სასიხარულოა, რომ ერთ მოკრძალებულ ადგილზე თელავის სტამბაში დაბეჭდილი წიგნებიც მოიაზრება. გაზეთები „ივერია“ და

„დროება“ ხშირად ათავსებენ ცნობებსა და განცხადებებს ამა თუ იმ წიგნის დაბეჭდვის შესახებ, მათ შორის მოიხსენიებდნენ თელავში დაბეჭდილ და თელაველი სახალხო პოეტების თბილისში გამოცემულ წიგნებსაც. მაგალითად, „ივერია“ 1891 წლის 51 ნომერში, მეოთხე გვერდზე ათავსებს განცხადებას, რომ გასაყიდად მიღებულია თხზულებანი ი. დავითაშვილისა სურათით და ბიოგრაფიით. ქართული პრესა ხშირად ამახვილებდა ყურადღებას იმდროინდელი გამომცემლების შესახებ წიგნის ღირებულებასთან დაკავშირებით. ი. მჭედლიშვილის მიერ შედგენილ „დროების“ 1908 წლის კალენდარში ვკითხულობთ: „ხშირად ისმის საყვედური მკითხველებისაგან, რომ ამა და ამ წიგნს ძლიერ მეტი ფასი ადევს და არა ღირსო. მართალია, რუსეთში გამოცემულ წიგნებთან შედარებით ერთიორად და ერთისამად მეტი ფასი ადევს ჩვენში გამოცემულ წიგნებს, მაგრამ ვინც დაახლოვებულია ბეჭდვით საქმესთან, ის უფრო ჩქარა მიხვდება, რის მიზეზიც არის ქართული წიგნების ასეთი სიძვირე. ხოლო ვინც არ არის დაახლოვებული ამ საქმეში, იგი მართლაც რომ იფიქრებს, ალბათ ბევრი ფულის მოგების საღერღელი აშლიათო.

რომ არავისა ჰქონდეს ასეთი ყალბი შეხედულება, ვითომც გამომცემელს მარტო ის ახალისებს, რომ გროშებს ჯიბეში ჩაჩხრიკალება ჰქონდეს მიზნად და მეტი არასფერი, ამიტომ ურიგო არ იქნება გავახსენოთ მკითხველებს, რომ დღეს რუსეთში და ჩვენშიაც ყველა დარგის მუშამ ხელფასი მოიმატა. ხელფასის მომატებას, რასაკვირველია, ნაწარმოების გაძვირებაც თან მოჰყვება და რადგან ქალაქი ამჟამად ძვირია, რომელიც წიგნების დასაბეჭდათ იხმარება და სტამბებშიც ბეჭდვის ფასმა შესამჩნევად იმატა, ამიტომ წიგნების ფასსაც ჩვენში ერთიორად უნდა მოემატა. მიუხედავად ამნაირი სიძვირისა, გამომცემლებმა მაინც სულ მცირედ ნაუმატეს, რადგან ჩვენში ჯერ ახლად არის გაღვიძებული წიგნების მოთხოვნილება და სახეში აქვთ, რომ ძვირ წიგნებს მეტი ნაწილი ვერ შეიძენს, რითაც ხშირად ყველა გამომცემლნი ზარალობენ ხოლმე... დღეს თუმცა ის დრო აღარ არის, იმ დროსთან შედარებით ძლიერ მეტი მკითხველი შესძინა განმათავისუფლებელმა მოძრაობამ, მაგრამ მაინც ხეირიანად ვერ მიდის გამოცემების საქმე – ისევ ისე იმდურებიან გამომცემლები, როგორც უნინ. ამის უმთავრესი მიზეზი კი ის არის, რომ ჩვენში მკითხველი ძლიერ ცოტაა“. მიუხედავად ამისა, თელავში გარკვეულ პერიოდში ორი სტამბაც კი მოქმედებდა – კოტე ონიკაშვილისა და გასპარ თათუზოვის. გამოცემული წიგნების გავრცელებას ხელს უწყობდნენ წიგნის გავრცელებელნი, რომლებიც ეკუთვნოდნენ „წიგნის გამომცემელ

ქართველთა ამხანაგობას“. ასეთი გამავრცელებელი სისტემატურად ჰყავდა თელავის მაზრას 1888 წლიდან დაწყებული.

ასეთია მოკლე მიმოხილვა 1890–1920 წლებში თელავის სტამბებში დაბეჭდილი წიგნებისა. თუმცა აღსანიშნავია, რომ არც შემდგომ შეწყვეტილა აქ საგამომცემლო საქმიანობა. 1921 წელს 10 ივლისს გამოვიდა პირველი გაზეთი „წითელი მშრომელის“ სახელწოდებით, იმავე წელს – რუსეთის დეპუტატთა სააგენტოს საქართველოს განყოფილების ორგანო – „კავკასიის კომუნა“.

1923 წელს თელავში გამოდის გაზეთი „საბჭოთა კახეთი“, სკპ (ბ) თელავის სამაზრო კომეტიტეტისა და აღმასკომის ყოველთვიური ორგანო. გამომცემელი იყო თელავის მაზრის კომუნალური მეურნეობა. ეს 4-გვერდიანი გაზეთი გამოდიოდა 500 ეგზემპლარი ტირაჟით. იბეჭდებოდა აგრეთვე წიგნები და სხვა პოლიგრაფიული ნაწარმი. სტამბის ხელმძღვანელი იყო გიორგი ბერძენიშვილი, თანამშრომლები – გრიგოლ ენუქოვი, შაქრო მარგალიტაშვილი, ლევან მორბელაძე. მათ დიდი წვლილი შეიტანეს თელავში პოლიგრაფიული საქმიანობის განვითარებაში და მესტამბეთა არაერთი თაობა აღზარდეს.

თელავის სტამბაში 1890 – 1920 წ.წ.

დაბეჭდილი წიგნების სია:

1. შიუკოვი ა. თხზულებანი ა. შიუკოვისა. ლექსები. ნაწილი 1. – თელავი, ექ. ხელაძის სტამბა, 1890. ფორმატი – 17X12, 91 გვ., ფასი 30 კაპ.
2. ჯიბის წიგნი თელავის ხელოსანთა ამქართათვის. – თელავი, გამოცემა ვ.გ.- ძისა. ე. ხელაძის სტამბა, 1890, ფორმ. 17X11, კანი, 24 გვ., 12 კაპ.
3. ბაქრაძე ივ. ლექსები. შეთხზული და გამოცემული მაიორის ივანე გრიგრის ძე ბაქრაძის მიერ. – თელავი, ივ. ბაქრაძის გამოცემა, ე. ხელაძის სტამბა, 1891, ფორმ. 17X12, კანი, 27 გვ., 15 კაპ.
4. ძამუკოვი გ. სიზმარი ანუ ახალი ლექსები. წიგნი მესამე. შედგენილი და გამოცემული გ. ძამუკოვის მიერ. – თელავი, გ.ი. გეურქოვის სტამბა, 1905, ფორმ. 18X11, კანი, 23 გვ., 5 კაპ.
5. ძამუკოვი გ. გაზაფხულის შვენება ანუ ახალი ლექსები. წიგნი შედგენილია და გამოცემული გ.დ. ძამუკოვის მიერ.

- თელავი, გ.ბ. თათუზოვის სტამბა, 1914, ფორმ. 17X11, კანი, 32 გვ., 5 კაპ.
6. ძამუკოვი გევორქ. ლექსები თელავის კასებზედ. ნიგნი მეოთხე. შედგენილი და გამოცემული გ. ძამუკოვის მიერ. – თელავი, გ. ეგოროვის სტამბა, 1908, ფორმ. 28X11, კანი, 23 გვ., 5 კაპ.
 7. იალუფოვი ბულდან. იმედი. ნიგნი პირველი და სხვა რჩეული ლექსები, შედგენილი და გამოცემული ბულდან იალუფოვის მიერ. – თელავი, გ.ბ. თათუზოვის სტამბა, 1912, ფორმ. 18X11, კანი. 11 გვ., 7 კაპ.
 8. იალუფოვი ბულდან. ახლად შობილი და სხვა რჩეული ლექსები. ნიგნი 2, შედგენილი ბულდან იალუფოვის მიერ. – თელავი, გამოცემული მის მიერ, გ.ბ. თათუზოვის სტამბა, 1913, ფორმ. 18X11, კანი, 10 გვ., 5 კაპ.
 9. გვარამაძე ნ. გაზახულის სიო (ლექსები). შედგენილი და გამოცემული ნ.გ. გვარამაძის მიერ. – თელავი, გ. თათუზოვის სტამბა, 1914, ფორმ. 18X11, კანი, 24 გვ., 10 კაპ.
 10. იალუფოვი ბალდან. თელავის ბარიშნებზე ანუ სირანუშას ხმა სამარიდან. [ლექსები] შედგენილი და გამოცემული ბულდან იალუფოვის მიერ. – თელავი, გ.ბ. თათუზოვის სტამბა. 1914, ფორმ. 18X11, კანი, 14 გვ., 10 კაპ.

ეს არის პოლიგრაფიულად და მხატვრულად უპრეტენზიო ნიგნების სია, რომელიც შეიძლება სულაც არ იყოს სრული, რადგან, შესაძლებელია, ზოგიერთი მათგანი უკვალოდ გამქრალიყო. მათი მოძიება და მიგნება მხოლოდ შემთხვევით თუ შეიძლება მოხდეს.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. ქართული ნიგნი. ბიბლიოგრაფია. ტ. 1. – თბ., 1941.
2. ზ. ჭიჭინაძე. ქართული სტამბები 1729–1916 წ.წ.
3. თელავის ისტორიული მუზეუმის ფონდი.

მარიამ ბაჩიჩილაძე

ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე

2017 წელს მხატვარ ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძის დაბადებიდან 90 წლის საიუბილეო თარიღი შესრულდა. ამ თარიღის აღსანიშნავად გიორგი ჩუბინაშვილის სახელობის ქართული ხელოვნების ისტორიისა და ძეგლთა დაცვის ეროვნული კვლევითი ცენტრის ინიციატივითა და საქართველოს კულტურის სამინისტროს ფინანსური მხარდაჭერით გამოიცა საიუბილეო წიგნი, რომელშიც თავი მოიყარა მხატვრის მთლიანმა შემოქმედებამ.

წიგნში სამეცნიერო-პოპულარული ხასიათის ტექსტებთან ერთად ქრონოლოგიური თანმიმდევრობით არის წარმოდგენილი მხატვრის ნამუშევრები, რაც საზოგადოებას საშუალება აძლევს კიდევ ერთხელ, ამჟამად ყველა აქამდე არსებულ გამოცემასთან შედარებით, სრულყოფილად გაეცნოს ქართული სახვითი ხელოვნების ისტორიისთვის ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ხელოვანს და ბევრი ახალი ინფორმაცია შეიტყოს მისი პიროვნული თუ შემოქმედებითი ბიოგრაფიის შესახებ; გაიაზროს ის განუმეორებელი ადგილი და როლი, რითაც თავისი წარუშლელი კვალი დაგვიტოვა მხატვარმა.

საიუბილეო გამოცემის კონცეფციის მიხედვით კონკრეტული კვლევების შესამუშავებლად ცალკეული ავტორები ჩაერთვნენ, მათ მხატვრის შემოქმედების მიმოხილვის ამოცანა სხვადასხვა კუთხით ჰქონდათ გადასაწყვეტი. მხატვრის შემოქმედების ზოგადი მიმოხილვითი ტექსტი ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორმა სამსონ ლეჟავამ შეასრულა, ვისთვისაც შურა ბანძელაძე ოჯახის ახლობლად ითვლებოდა, მასთან ბავშვობისა და ახალგაზრდობის წლები აკავშირებდა. სხვადასხვა დროს, სხვადასხვა პერიოდულ გამოცემებში ბატონ სამსონს მხატვართან საუბრების ჩანაწერებიც ჰქონდა გამოქვეყნებული, რომელიც შეუცვლელ მასალას გვანდის ხელოვნის შესახებ და ამ წიგნის შესრულების დროსაც, უშუალოდ მხატვრის ნაფიქრალი და ნააზრევი მეტად



ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე.

გამოადგათ ავტორებს, ცოცხალი და შინაარსობრივად სრულფასოვანი გახადა თხრობა შემოქმედის პიროვნული ღირსებებისა და მოქალაქეობრივი როლის მნიშვნელობის გამოვლენის თვალსაზრისით. მხატვრის აბსტრაქტული და კუბისტური ხელოვნების შესახებ ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი ქეთევან კინწურაშვილი მოგვითხრობს; ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორ მარიამ გაჩეჩილაძის კვლევა კი შურა ბანძელაძის საჟურნალო და წიგნის გრაფიკის შესწავლას დაეთმო. ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორ თამარ ბელაშვილის კვლევა ფაქტობრივად დამოუკიდებელ მონოგრაფიას წარმოადგენს, რომელშიც სრულფასოვნად არის გამოვლენილი შურა ბანძელაძის მთელი შემოქმედება, განხილულია დასავლეთის მხატვრულ მიმდინარეობებთან კავშირი, გამოკვეთილია გავლენები და ინდივიდუალური ძიებით მიღწეული შემოქმედებითი წარმატებები. პროექტის განხორციელებაში მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა აგრეთვე ჩუბინაშვილის ცენტრის ახალგაზრდა თანამშრომელმა, ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორანტმა ნოდარ არონიშიძემ, რომელიც უძღვებოდა მასალის მოძიებისა და თავმოყრის სამუშაოებს, მანვე იკისრა წიგნის ტექნიკური რედაქტორის ფუნქციაც. წიგნის მთავარი სამეცნიერო რედაქტორია ხელოვნებათმცოდნეობის დოქტორი, პროფესორი დიმიტრი

თუმანიშვილი. მხატვრული დიზაინი განახორციელა დავით ელბა-ქიძე-მაჭავარიანმა; ფოტოები ეკუთვნის ალექსანდრე სვატიკოვს, ტექსტი ინგლისურად თარგმანა მანანა ბეზარაშვილმა.

ეს გახლავთ ის გუნდი, ვისი შრომის შედეგად საზოგადოებამ მიიღო წიგნი, რომელიც მოგვითხრობს მხატვრის ღვაწლსა და ნაფიქრალზე, გამოკვეთს მისი შემოქმედების სხვადასხვა ეტაპებს, გვიჩვენებს ძიებებით სავსე გზას, რომელიც განვლო ხელოვანმა შემოქმედებით ასპარეზზე გამოსვლიდან გარდაცვალებამდე.

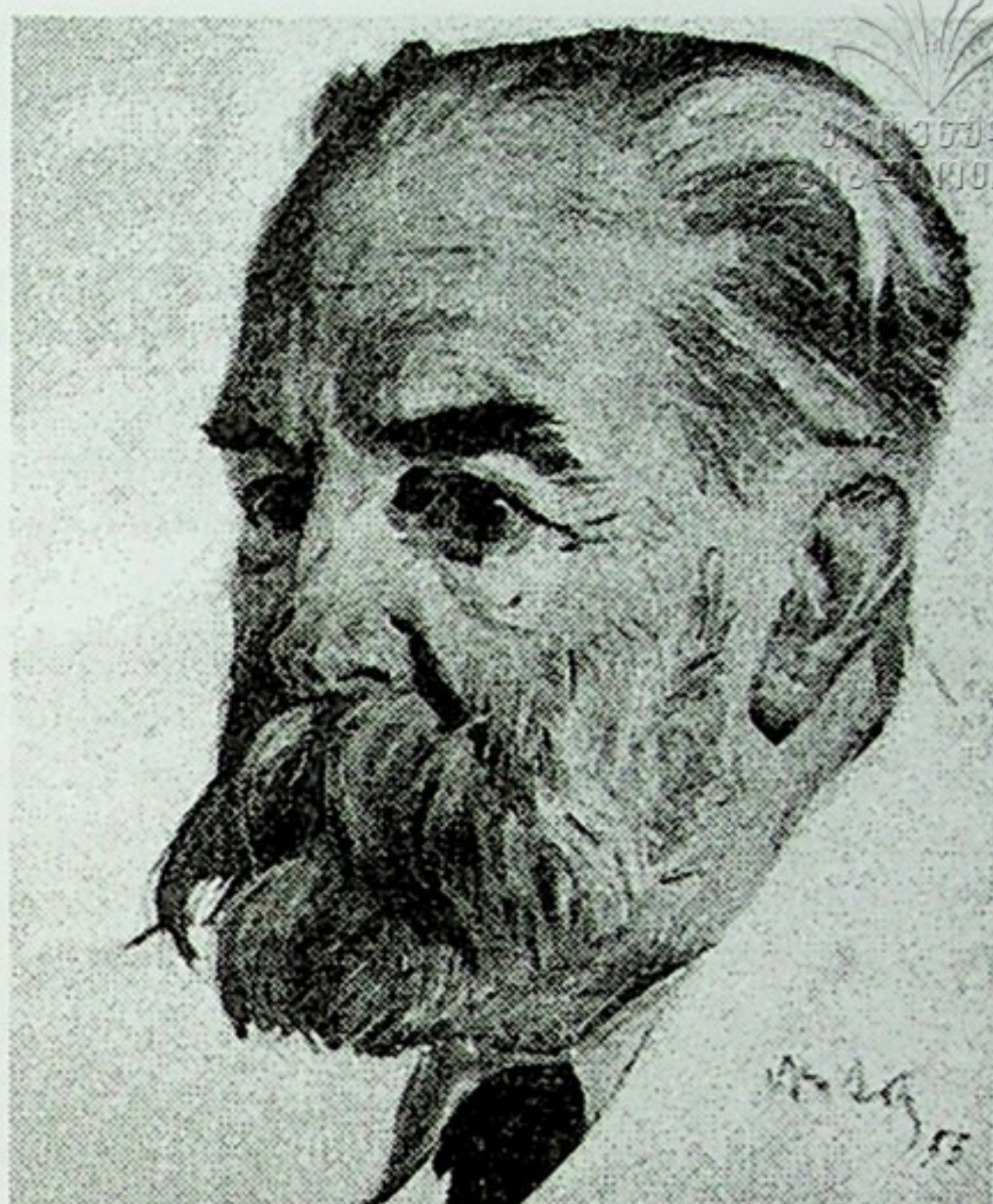
ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძის შემოქმედებას ქართული სახვითი ხელოვნების ისტორიაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია. იგი XX საუკუნის 50-იანელთა თაობის მხატვართა შორის ერთ-ერთი გამორჩეული და წამყვანი ხელოვანია, რომელიც თანაბარი ინტერესითა და წარმატებით მუშობდა ხელოვნების ყველა დარგში – დაზგურ და მონუმენტურ ფერწერაში, ქანდაკებაში, დაზგურ გრაფიკაში, ქმნიდა ილუსტრაციებს წიგნებისა და პერიოდული ჟურნალებისათვის, განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობდა ქართული ხელნაწერი მხატვრული შრიფტის ახალეზურად გადანყვეტას, მისი განუმეორებელი როლის ხაზგასმას და დამკვიდრებას ბეჭდური წიგნის მხატვრულ ორგანიზმში. საბჭოთა პერიოდის მხატვრებს შორის ერთ-ერთი პირველი იყო, ვინც სასულიერო ხასიათის მონუმენტურ მხატვრობას მიმართა, მან მოხატა თბილისის დიდუბის ღვთისმშობლის მიძინების ეკლესია (1978 – 1988 წ.წ.).

„ალექსანდრე ბანძელაძე XX საუკუნის ქართული ხელოვნების ისტორიაში მკაფიოდ ინდივიდუალური, სააზროვნო მახასიათებლების მქონე ხელოვანია. ის, როგორც ავტორი, საინტერესოა, არა მხოლოდ საკუთრივ მისეული შემოქმედებითი გზით, არამედ ზოგად კულტურულ-მხატვრულ კონტექსტშიც, სადაც კუთვნილი, გამორჩეული ადგილი უკავია“¹.

ალექსანდრე ბანძელაძის შემოქმედებისთვის ბევრი რამის განმსაზღვრელი ხდება მისი პირადი ცხოვრება. იგი საბჭოურ დიქტატთან შეუგუებულ, მეზობლ პიროვნებად ჩამოყალიბდა. შინაგანი წინააღმდეგობა ხელოვნებისადმი ნოვაციურ შემოქმედებით მიდგომაში ვლინდებოდა და სწორედ ამიტომ იქცა განუმეორებელ, მისაბად „კერპად“ მისი მომდევნო, 1970 – 80-იანი წლების თაობის ახალგაზრდა მხატვრებისათვის. მის გარშემო მუდამ თავს იყრიდნენ ზღვარგადასული სტანდარტული, სოციალისტურ-რეალისტური მხატვრობის მოთხოვნებისაგან გაღიზიანებული, სიახლის მაძიებელი ნიჭიერი მხატვრები, რომლებიც ხელოვნებაში

¹ თამარ ბელაშვილი. „ალექსანდრე ბანძელაძის შემოქმედების ძირითადი მახასიათებლები“, წიგნიდან: ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე. – თბ., 2017, გვ. 229.

არსებული წნეხის გარ-
ღვევას ცდილობდნენ.
ისინი ერთ-ერთ მხსნე-
ლად სწორედ შურა
ბანძელაძეს მოიაზრებ-
დნენ, რადგან მასში ხე-
დავდნენ იმ შეუპოვარ
პიროვნულ ღირსებებს,
რომელიც დაუდგრო-
მელი ხასიათითა და
შემოქმედებითი ნოვა-
ციებით არ ეპუებოდა
ოფიცოზიდან წამო-
სულ დიქტატორულ,
მომაბეზრებელ კანონი-
კურ მოთხოვნებს. სამ-
სონ ლეჟავა, იგონებს რა
მხატვართან ახალგაზრ-
დების ურთიერთობას,
წერს: „აფხაზეთის ქარ-
თულ მიწაზე, გულრიფ-
შში, მისი აგარაკი იყო
ის ცენტრი, სადაც დიდი



ჟურნალი „დროშა“, 1956, №1. აკადემიკოს
გიორგი ჩუბინაშვილის პორტრეტი.
მხატვარი ა. ბანძელაძე.

იმპულსი მიეცა ქართული აბსტრაქციონიზმის სკოლას. აქ მოღ-
ვანობდნენ გია ეძგვერაძე, ილია ზაუტაშვილი, თემურ ცხოვრე-
ბაშვილი; ლუკა ლასარეიშვილიც გამოჩნდებოდა ხოლმე. მე ვიყა-
ვი ამ ძალზე ცოცხალი პროცესის მოწმე. პროცესისა, რომელმაც
უთუოდ ხელშესახები შედეგები მოუტანა ქართულ მხატვრობას.
ის ეზო, სადაც მიმდინარეობდა ინტენსიური შრომა, სადაც ჩნდე-
ბოდა ახალი იდეები ქართული სახვითი ხელოვნების სამომავლო
გზებისა...“¹

შურა ბანძელაძის შემოქმედებაში ისინი ხედავდნენ სულ სხვაგ-
ვარ მხატვრობას: სოციალისტურ-რეალისტური სტანდარტული
სიუჟეტებით დატვირთული კომპოზიციების ნაცვლად, ხასხასა,
ლაკონიური ფერწერული მონასმებით შექმნილ თამამ, აბსტრაქ-
ტულ კომპოზიციებს, თავისუფალი ხელნერით შესრულებულ,
ღრმა შინაგანი სამყაროს გამომხატველ პორტრეტებს, რომლებიც
ხშირად მხოლოდ მინიმალური გამოსახვითი ხერხებით იქმნებოდა

¹ სამსონ ლეჟავა. ალექსანდრე ბანძელაძის მხატვრობის მნიშვნელობისათვის.
ჟ. „ხელოვნება“, 1996, № 4-6, გვ. 59.

და პიროვნების მაქსიმალურ მსგავსებასა და აუხსნელი ხერხით სიღრმისეული შინაგანი სამყაროს წვდომის გამოვლენას აღწევდა. ყველაფერ ამას ემატებოდა მხატვრის საოცარი ერუდიტია. შურა ბანძელაძის შემოქმედებაში შეთვისებული და ასახული თანამედროვე დასავლური ხელოვნებისათვის უკვე კარგა ხანს მიღწეული და დამკვიდრებული მიმართულებები ახალგაზრდა მხატვრებისათვის მასთან კონტაქტში, შემოქმედებით კამათსა და პრაქტიკულ წვრთნაში შეისწავლებოდა და ღრმავდებოდა. სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ახალმა თაობამ შურა ბანძელაძე თავის „კუმირად“ აქცია და მასში ტოტალიტარიზმისგან ხსნის გზა დაინახა. მკვლევარი ქეთევან კინწურაშვილი წერს: „1950-იანი წლების მხატვართა თაობა იმპრესიონიზმს და პოსტიმპრესიონიზმს ეზიარა, რითაც ადგილობრივი ფერწერა ახალ სიმაღლეზე აიყვანა. მაგრამ დასაძლევნი იყო ბევრად მეტი და ბანძელაძე თავისთვის „იატაკქვეშეთში“ ამაზე დაულალავად მუშაობდა. შემდეგ იგი კუბიზმამდე მივიდა – რომელიც საბჭოთა სინამდვილეში მცხოვრები მხატვრებისათვის ყველაზე დიდ დანაკარგს წარმოადგენდა – და საკუთარ შემოქმედებაში ეს ეტაპიც დასძლია“.¹

შურა ბანძელაძის დისიდენტური ხასიათი კი თავისთავად განსაზღვრა მისმა რთულმა ბიოგრაფიამ, თავგადასავლებით სავსე ცხოვრებამ. იგი დაიბადა 1927 წლის 27 თებერვალს, ციმბირში, ირკუტსკის ოლქის ქ. ტულუნში, სადაც მისი მამა, მათე ბანძელაძე, პოლიტიკური შეხედულებების გამო გადაასახლეს. მხატვრის დედა, ესტონელი ქალბატონი მინა რაიე, პროფესიით მუსიკოსი, მხატვრული ხელსაქმითაც ყოფილა გატაცებული.

1932 წელს ოჯახი საცხოვრებლად საქართველოში დაბრუნებულა, კერძოდ კი, ქალაქ ზესტაფონში. მომავალ მხატვარს იქ რუსულ სკოლაში დაუწყია სწავლა. 1942–1947 წლებში შურა ბანძელაძე თბილისის სამხატვრო სასწავლებელში სწავლობს, ხოლო 1947 წლიდან თბილისის სამხატვრო აკადემიის სტუდენტი ხდება, მაგრამ 1949 წელს, ფაქტობრივად, პოლიტიკური მიზეზით, გაირიცხა სასწავლებლიდან და მხოლოდ 1963 წელს, იმდროინდელი აკადემიის რექტორ აპოლონ ქუთათელაძის ძალისხმევით მიუციათ მისთვის სამხატვრო აკადემიის დამთავრების დიპლომი. ეს კი მას შემდეგ მოხდა, როცა აღიარება და წარმატება უკვე „მოსული“ იყო, უკვე სრულფასოვან მხატვრად თვლიდნენ და განსაკუთრებული ჯილდოთიც კი აღნიშნავენ სრულიად გამორჩეული ნიჭიერებით გაფორმებულ მის წიგნს – „არსენას ლექსს“. მაგრამ

¹ ქეთევან კინწურაშვილი. „ალექსანდრე ბანძელაძე კვადრატის თემაზე“, წიგნიდან: ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე. – თბ., 2017, გვ. 81.

ვიდრე ეს წიგნი შეიქმნებოდა, მხატვარი ამ შუალედურ წლებშიც სრულფასოვან შემოქმედებით მოღვაწეობას ეწეოდა როგორც დაზგურ ფერწერაში, ისე საჟურნალო და წიგნის გრაფიკაში.

ქრონოლოგიურად, აკადემიის კედლების დატოვებისთანავე, 1949 წლიდან აღინუსხება მისი აქტიური შემოქმედებითი მუშაობა საჟურნალო გრაფიკაში, კონკრეტულად, ეს იყო საბავშვო ჟურნალ „დილის“ გაფორმება; 1950 წლიდან ჟურნალ „პიონერის“ ნომრებს ასურათებს, 1952



ქრონოლოგიური
გრაფიკის ნიმუში

ჟურნალი „დროშა“, 1953, №2. გალაკტიონ ტაბიძის პორტრეტი. მხატვარი ა. ბანძელაძე.

წლიდან აქტიურად თანამშრომლობს ჟურნალ „დროშაში“, 1957 წელს ჟურნალ „ცისკრის“ რამდენიმე ნომრისთვის ასრულებს ილუსტრაციებს, თანამშრომლობს ჟურნალ „ნიანგთანაც“. ჟურნალებში განთავსებული სტატიების ილუსტრირებისას ზოგ შემთხვევაში ნახატი ტექსტშივე, მოთხრობისა თუ ნოველის შინაარსის ცალკეული ეპიზოდების ამსახველ ჩანახატებს წარმოადგენდა და ფრაგმენტულად იყო ჩართული თხრობაში. ზოგჯერ კი კომპოზიცია ჟურნალის მთლიან გვერდზე იყო განთავსებული. ჩართული ილუსტრაციები ხან სათანადო ტექსტს უკავშირდებოდა, ხან კი დამოუკიდებელ დაზგური სურათს წარმოადგენდა. ჟურნალ „დროშის“ სხვადასხვა წლების ნომრებში გამოქვეყნებული იყო ასევე ა. ბანძელაძის მიერ შესრულებული, ცნობილ მწერალთა, მეცნიერთა და მსახიობთა პორტრეტები: გიორგი ლეონიძის (1960, №1), გალაკტიონ ტაბიძის (1953, №2), ივანე ბერიტაშვილის (1955, №10), გიორგი ჩუბინაშვილის (1956, №1), იოსებ გრიშაშვილის (1959, №11), აკაკი ვასაძის (1960, №2). მხატვარი ძირითადად რეალისტური მხატვრობას მიმართავს. ამგვარი მიდგომა გარკვეულწილად

საბჭოური პერიოდის ჟურნალების რედაქციების მოთხოვნასაც წარმოადგენდა. სამსონ ლეჟავას შეკითხვაზე – „სოციალისტურმა რეალიზმმა კარგი გაკვეთილი ჩაგიტარათ?“ მხატვარი პასუხობს: „ძალიან. მაგრამ რაღაც აზრით, კარგი როლიც ითამაშა – არა „სოციალისტურმა“, არამედ რეალიზმმა იმ მხრივ, რომ გარკვეული პროფესიული საფუძველი მომცა“.

ა. ბანძელაძე წიგნის მხატვრული გაფორმების ხელოვნებაში 1954 წლიდან ერთვება და 1980-იან წლებამდე ათობით მნიშვნელოვანი გამოცემისთვის ქმნის ილუსტრაციებსა და აფორმებს მათ.¹ შევეცდები მხოლოდ გამორჩეულად მნიშვნელოვანი რამდენიმე გამოცემის ზოგადი მიმოხილვით გამოვკვეთო და წარმოვუდგინო მკითხველს მის მიერ წიგნის გრაფიკის ხელოვნების განვითარებაში შეტანილი წვლილი.

შურა ბანძელაძის წიგნის მხატვრობაში ყველაზე ცნობილი ნიმუშების მაგალითს უპირველესად „არსენას ლექსი“ და რედიარდ კიპლინგის „მაუგლი“ იძლევა.

„არსენას ლექსი“ ა. ბანძელაძემ ორჯერ გააფორმა: 1957 და 1966 წლებში. პირველად მხატვარმა 16 ფერადი ილუსტრაცია შეასრულა ქალაქდზე, გუაშის საღებავებით. ილუსტრაციების მაღალხატვრული დონე, როგორც ზემოთაც აღვნიშნეთ, შეუმჩნეველი არ დარჩენილა. წიგნი 1957 წელს სსრკ სამხატვრო აკადემიამ ვერცხლის მედლით დააჯილდოვა, რაც ძალზე დიდ აღიარებას ნიშნავდა. მართალია, ამ ილუსტრაციებით გაფორმებული „არსენას ლექსი“ წიგნად არ გამოცემულა,² თუმცა ნახატებმა იმდენად დიდი პოპულარობა მოიპოვა, რომ შემდგომი თაობის ადამიანთა მეხსიერებაშიც კი, არსენას, ამ სახალხო გმირის, გამოსახულების პროტოტიპადაც იქცა.

ილუსტრაციათა კომპოზიციები სიგრძივ მართკუთხედშია ჩაწერილი, რეალისტური ნახატი განზოგადებულია, ყოველგვარი ზედმეტი დეტალიზაციის გარეშე. ნამუშევართა შესრულებისთვის ცინცხალი ცისფერი, ლურჯი, ყვითელი და ვარდისფერი ტონებია გამოყენებული. ფონი ღია ტონებშია გადწყვეტილი და მასზე გამოსახული ფიგურები მკაფიოდ იკითხება. თითქმის ყველა კომპოზიციაში წინა პლანზე გამოისახება მთავარი მოქმედი გმირი – არსენა, რომელიც ახალგაზრდა, ძლიერი მამაკაცის სახითაა წარმოდგენილი. მისი ფიგურა მთლიანად ავსებს სასურათო სიბრტყეს, ზოგჯერ კადრს მიღმაც გადის სხეულის კიდურები, რი-

¹ სტატიის ბოლოს მოცემულია შურა ბანძელაძის მიერ გაფორმებული წიგნების ჩამონათვალი (მ. გ.).

² თამარ სეხნიაიძე. ალექსანდრე ბანძელაძე. – თბ., 2004, გვ. 26.

თაც მამაკაცის სიძლიერეს ესმება ხაზი. მიუხედავად იმისა, რომ სხეულები მოცულობითია, მონუმენტური, ილუზორულად სიბრტყობრივად წარმოგვიდგება. ვლინდება მხატვრის მკაფიო ინდივიდუალური ნოვატორული ხედვა, რაც 1950-იანი წლების საბჭოურ წიგნის მხატვრობაშიც, შემოქმედის სიმტკიცისა და სიმამაცის უშიშარი გამოვლენა იყო. როგორც მკვლევარი ნ. ეზერსკაია აღნიშნავს: „არსენას ლექსის“ უჩვეულო ილუსტრაციებმა იმთავითვე მიიპყრო ყურადღება საოცრად თამამი ფერწერული გადანყვეტის აშკარა დეკორატიულობით და სილუეტის აქტიური გამოყენებით, რომლის მეოხებითაც ა. ბანძელაძემ შესანიშნავად დაგვიხატა ქართველი ხალხის ეროვნული გმირის – არსენას ცხოვრებისა და ბრძოლის ამალეღვებელი, გმირულ-რომანტიკული ამბავი. გამომსახველობითი საშუალებების ერთიანობა ილუსტრაციებში ქმნის ეპოსის გმირის არა განყენებულ და სიმბოლურ, არამედ რეალურ, ფსიქოლოგიურად მრავალმხრივ სახეს“.¹

ამავე გზის გაგრძელებას წარმოადგენდა „მაუგლის“ ილუსტრაციებიც, რომელიც პირველად 1961 წელს გამოიცა და შემდგომ რამდენჯერმე განმეორდა (1966 და 1997 წლებში). მხატვარი წიგნის მთლიან ორგანიზმს იაზრებს, მისდევს ტექსტის თხრობას, სახიერად აცოცხლებს მის გმირებს და ნახატს კადრისებურ ხილულ თხრობად აქცევს. სწორედ ამიტომ ეს წიგნი მომდევნო თაობის მრავალ ადამიანს, ბავშვობის დროინდელ ერთ-ერთ გამორჩეულ და საყვარელ წიგნად აღებეჭდა მეხსიერებაში.

„მაუგლის“ დასურათებას მხატვარი მოგვიანებითაც, 1980-იან წლებში, მიუბრუნდა და მხოლოდ რამდენიმე ილუსტრაცია შექმნა. ამ შემთხვევაში ა. ბანძელაძე ცვლის მასალას. თუ პირველ ვარიანტში ზეთოვან პასტელს იყენებს და ლოკალურად დადებული გაუმჭვირვალე ფერების ეფექტებით შემოიფარგება, ამჟამად აკვარელის ერთმანეთში გაჟონილი ნაზი ტონებით ფერავს თეთრ ფონს. ფიგურებისა და ნახატის სხვადასხვა ელემენტებს, ასევე კომპოზიციის კიდევსაც წვრილი, ფაქიზად გამოკვეთილი ხაზთა დინებით ქმნის. ამგვარი ტექნიკის გამოყენებით მხატვარი ნაწარმოების შინაარსის აღქმის ემოციურობასაც ამძაფრებს და ნახატის ცხოველხატულობასაც აღწევს. სამწუხაროდ, ახლებური მიდგომით შესრულებული ეს ილუსტრაციები ბოლომდე ვერ განახორციელა – წიგნად არ გამოცემულა.

ნაწარმოების ტექსტისა და ილუსტრაციის მთლიანობის ერთ-ერთ საუკეთესო ნიმუშს წარმოადგენს შურა ბანძელაძის მიერ

¹ ნ. ეზერსკაია. მუდმივ ძიებაში (გრაფიკოს ა. ბანძელაძის შესახებ; ჟურნ. „ისკუსსტვო“, № 6, 1965). ჟურნ. „ცისკარი“, 1965, №10, გვ. 131,132.



არსენას ლექსი. 1957, ილუსტრაცია
ა. ბანძელაძისა.

1961 წელს გაფორ-
მებული იროდიონ
ევდოშვილის „სუბუ-
დური ქორბუდა“.
მოთხრობა უმცრო-
სი ასაკის ბავშვე-
ბისთვისაა განკუთ-
ვნილი, რომელმაც
კითხვაც რომ არ
იცოდეს, ნახტების
მიხედვით სრულად
შეიცნობს ნაწარ-
მოების შინაარსს.
მოთხრობაში ასა-
ხული სიუჟეტი ზამ-
თარში ვითარდება
და მონადირეთა
მიერ ნადირობის
ისტორიას გადმოს-
ცემს, რომელიც
ირმის მოკვლით
სრულდება. ქალაქ-
დის თეთრი ფერი
ფონად – თოვლის

ფაქტურად – აღიქმება. „თოვლზე“ დაფენილი ცისფერი „ლაქები“
ხან დატოვებული ნაფეხურების კვალია, ხან მთის ბორცვთა კიდე-
ები, ხან კი ცას გამოსახავს. თეთრი და ცისფერი ფერი ცივი, სუს-
ხიანი ამინდის ასოციაციას ქმნის. მხატვარი მაყურებელს (მკითხ-
ველს) თითქოს ზევიდან ადევნებინებს თვალს წიგნის ფურცლებზე
განვითარებულ „უკიდევანო სივრცეებზე“ გაშლილ მოქმედებებს
– სიცოცხლის გადასარჩენად მსრბოლ ირმებსა და მათზე მონა-
დირე ადამიანებს. ნახატის თავისუფალ არეებში წინასწარ არის
გააზრებული ტექსტის განთავსების ადგილები. მათი ჩართვით
კომპოზიციების სრულყოფილება და წიგნის მაკეტის მთლიანობა
მიიღწევა.

1960-იანი წლებიდან ხალხური ტრადიციებითა და ხელნაწერი-
სა და დასურათების ერთიანობით წიგნის შექმნის პრობლემით ორ-
მოცდაათიანელთა თაობის მხატვრები აქტიურად დაინტერედნენ
და ხელთქმნილი წიგნის კეთების პროცესი დღესაც წარმატებით

ხორციელდება¹. ამგვარივე ამოცანის გადაწყვეტა დაისახა მიზნად შურა ბანძელაძემ „არსენას ლექსის“ მეორე გამოცემის შესრულების დროს. წიგნი 1966 წელს დაიბეჭდა. მისი ყველა შემადგენელი ელემენტი მხატვარს თავიდან ბოლომდე აქვს გააზრებული. ტექსტიცა და ორნამენტიც ხელითაა ნაწერ-ნახატი. მხედრული ასონიშნების მოხდენილი გრაფიკული მოხაზულობა ნათლად იკითხება ღია ოქრისფერ ფონზე, რომელითაც წიგნის გვერდების ცენტრალური ნაწილია დაფერილი. მოჩარჩოების გარეშე „ჩასხმული“ ეს ოქრისფერი ტონი ეტრატის ასოციაციას ბადებს. ტექსტი შავი ფერით სრულდება, შიგადაშიგ კი სიტყვები, ძველი ხელნაწერების მსგავსად, წითელი ფერის ჩანართებით გამოიყოფა. თითოეული სიტყვის დაცილებისას სამ-სამი წერტილია დასმული, ფურცლის თეთრ არეებზე კი მცირე დეკორატიული დეტალებია გათამაშებული – სპირალები, ჩიტები, ბრიალა და ა.შ. თავსართ-ბოლოსართები განივი განშლისაა. უსწორმასწორო კიდევებს ვიწრო სარტყელები ევლება. მათ შიგნით მოქცეულ სიბრტყეებზე კი წინაქრისტიანული და შუა საუკუნეების ქართული რელიგიური ორნამენტისთვის დამახასიათებელი სხვადასხვაგვარი ფიგურალ-დეკორატიული ელემენტები, მცენარეული და ცხოველური გამოსახულებებია გამოკვეთილი (ირმები, დათვი, ვეფხვი, ლომი, ჩიტი). შიგადაშიგ ჩართულია ნაწარმოების ცალკეული სიუჟეტის ამსახველი ილუსტრაციები მოქმედ პირთა გამოსახულებებით, რომლებიც ზოგჯერ წიგნის მთელ გვერდს იკავებენ, ხან კი ტექსტის ზევით არიან განთავსებულნი თავსართ-ილუსტრაციის სახით. ნახატი რელიეფის ფაქტურას ინარჩუნებს, დანაწევრებული მონაკვეთებითაა შედგენილი და შავი ფერით არის გამოყოფილი წიგნის სხვა ელემენტებისაგან. პოლიგრაფიული გამოცემის ხარისხი იმ დროისთვის უჩვეულოდ მაღალია.

ნამუშევარმა, თავისი განსაკუთრებული მხატვრულობის და ნოვატორული გადაწყვეტის გამო, ა. ბანძელაძეს წარმატება მოუტანა. როგორც ხელოვნებათმცოდნე სამსონ ლეჟავა აღნიშნავს: „მთლიანობაში ეს წიგნი იყო შთამბეჭდავი ნიმუში ხელნაწერი წიგნის, როგორც მთლიანი მხატვრული ორგანიზმის ურთულესი

1 იხ.: „ლექსი ვეფხვისა და მოყმისა“. მხატვ. თ. მირზაშვილი. – თბ., 1962; შოთა რუსთაველი, „აფორიზმები“. მხატვ. თ. სამსონაძე. – თბ., 1966; „მოყმე და ვეფხვი“. მხატვ.: თ. მირზაშვილი და ო. ჯიშკარიანი. – თბ., 1969; „საბრალო დედაბრისა“. მხატვ. გ. კალაძე. – თბ., 1969. „ნაცარქექია“. მხატვ. გ. გორდელაძე. – თბ., 1970; „საბრალო დედაბერი“. მხატვ.: ე. ამბოკაძე, ჯ. ყავლაშვილი. – თბ., 1988; „არსენას ლექსი“. მხატვ. მ. მაღაზონია. – თბ., 1986; „ცხოვრება იესო ქრისტესი“. მხატვ. მამია მაღაზონია. – თბ., 1996; „ბუსუნსულა და პასკუალინა“. მხატვ. ო. თავაძე. – თბ., 2011, და სხვა მრავალი.

„არქიტექტონიკის“ აღორძინებისა. სწორედ ეს ზოგადი პრინციპი აკავშირებდა ყველაზე მეტად ბანძელაძისეულ „არსენას ლექსს“ შუა საუკუნეების ხელნაწერი წიგნის ტრადიციასთან, და არააძინა დენად კონკრეტული ხერხები, თუ თავის მხრივ, მოტივები. ეჭვგარეშეა, რომ ეს გახლდათ კაპიტალური ნაშრომი, შედეგი ძველი ქართული ხელოვნების ტრადიციათა მრავლისმომცველი შესწავლისა, მისი სულის ამოცნობისა, მისი თვისობრიობის „დაუძაბავი“ და ორგანული გარდასახვისა გრაფიკის ენაზე“.¹

„არსენას ლექსის“ 1966 წლის გამოცემას, ჩეხოსლოვაკიაში, ბრნოში გამართულ წიგნის გრაფიკისა და ილუსტრაციის საერთაშორისო ბიენალეზე, სპეციალური დიპლომი მიენიჭა. 1967 წელს კი ლაიფციგში მოწყობილ საერთაშორისო კონკურსში – „მსოფლიოს უმნიშვნელოვანესი წიგნი“ – პირველი ადგილი დაიკავა.

მხატვრის ბოლო ნამუშევრად შეიძლება შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსნის“ ილუსტრაციები წარმოვიდგინოთ, რომელის გაფორმებაზე ფიქრს ა. ბანძელაძე ხანგრძლივი დროის მანძილზე უტრიალებს, ჯერ კიდევ 1980-იანი წლებიდან იწყებს ესკიზების კეთებას და სიცოცხლის ბოლომდე აგრძელებს.

უკვე ნახსენებ ინტერვიუში ბატონი სამსონ ლეჟავა კითხვით მიმართავს ხელოვანს: „თქვენ, რამდენადაც ვიცი, ძალიან ბევრი ადგილი „ვეფხისტყაოსნიდან“ ზეპირად იცით. ახლა ინტენსიურად მუშაობთ ილუსტრაციებზე?“ მხატვარი პასუხობს: „ვმუშაობდი, მაგრამ ახლა შევწყვიტე. ერთი წელიწადი, ალბათ, ფერწერაში ვიმუშავე, შემდეგ კი დავანებებ თავს ფერწერას და მთლიანად „ვეფხისტყაოსანის“ გაფორმებაზე მუშაობას შევუდგები. უკვე ძალიან ბევრი ნამუშევარი მაქვს, მაგრამ ჯერ ვერ მივაგენი იმას, რაც მინდა. თან მსურს, რომ თანამედროვე იყოს, თანაც მაინც „ვეფხისტყაოსანია“! – ეს ძალიან რთულია“.²

მწირად შემორჩენილი მასალის გამო, ა. ბანძელაძის მიერ საბოლოოდ გააზრებული, წიგნის ორგანიზმის სრულიად წარმოდგენა ძნელია, მაგრამ მაკეტის საერთო კომპოზიციური აგების სქემის ჩანვდომა შესაძლებელია. ესკიზების გაცნობისას და მათი გულმოდგინე დათვალიერებისას კომპოზიციის კიდებზე შეინიშნება მინაწერები, რომელთა უმრავლესობას შესრულების დროის

1 სამსონ ლეჟავა. ალექსანდრე ბანძელაძის მხატვრობის მნიშვნელობისათვის. ჟურნ. „ხელოვნება“, 1996, № № 4-5-6. გვ. 56-57.

2 ინტერვიუ (სამსონ ლეჟავას ინტერვიუ ალექსანდრე ბანძელაძესთან). ჟურნ. „სპექტრი“, 1990, № 2, გვ. 13-30.



რედია რდ კიპლინგი „მაუგლი“, 1984. ილუსტრაცია ა. ბანძელაძისა.

აღმნიშვნელი თარიღი აქვს დასმული. ზოგჯერ თავად ესკიზის მხატვრულად გაფორმებული კომპოზიციებზეც ფიქსირდება თარიღები – ეს კი, ძირითადად, საქართველოს უახლესი ისტორიისთვის უმძიმესი 1990–92 წლებია. მინანქრები სხვადასხვა ყოფითი შინაარსისაა, მინიატურული დღიურების მსგავსი. იგი უმეტესად ყოველდღიურ ყოფაში და საკუთარ ოჯახში მიმდინარე პროცესების ჩანიშვნებია. აღნიშნავს იმ დროს თბილისში განვითარებული პოლიტიკური მოვლენების ეპიზოდებსაც. მაგრამ ჩვენთვის მნიშვნ-

ნელოვანი ძირითადად ორი ჩანაწერია, აქედან ერთი მინაწერი პოემის დასაწყისით დასათაურებული ფურცლის მარჯვენა მხარეს, ზედა არეზეა მიწერილი და შემდეგი შინაარსისაა: „გაზეთ „საქართველოს კულტურა“-დან შემომითვალეს: არ გეშინია ზიჩის მერე ვეფხისტყაოსანზე მუშაობისო?“

არ მეშინია. თუ კი რამე მისწავლია, წინამორბედთაგან ვისწავლე. თუ რამე გავლენა განვიცადე შემდეგაც – არ ვამბობ მაგაზეც უარს.

მხატვართა ყველა თაობამ უნდა დახატოს და გადანეროს ვეფხისტყაოსანი. ამიტომ ვხატავ, მოვუნოდე სხვებსაც. 22 აპრილი, 1992“.

მანამდე კი უკვე ზემოთ ნახსენებ ინტერვიუში იგი ამბობს: „... ბავშვობიდანვე მაქვს სიყვარული რუსთაველისა, ბავშვობის იმ დროიდან, როდესაც რუსეთიდან ახლად ჩამოსულს, ჯერ კიდევ არ მესმოდა ქართული ენა. მამამ ზეპირად იცოდა მთელი „ვეფხისტყაოსანი“. ჩვენ მამასთან გვეძინა, და ვუსმენდით, თუ როგორ კითხულობდა „ვეფხისტყაოსანს“ ძილის წინ, მაშინ ელექტრონის შუქიც არ იყო სოფელში, 1933–35 წ.წ.-ში. დედამ ქართული არ იცოდა, მაგრამ სიამოვნებით უსმენდა, მამაჩემი კი თარგმნიდა და ყველაფერს გვიხსნიდა. ბავშვობიდან მახსოვს მარტო მუსიკა „ვეფხისტყაოსნისა“. შევძლებ თუ არა ამ საქმეს, არ ვიცი“.¹

ალექსანდრე ბანძელაძის მიერ შესრულებული შოთა რუსთაველის პოემის გასაფორმებლად განკუთვნილი ესკიზების მოძიება დღესდღეობით სრულად არ ხერხდება, მაგრამ ის, რაზედაც ხელი მიგვიწვდა, გარკვეულ წარმოდგენას გვაძლევს მხატვრის ჩანაფიქრის თვალის მისაღწევნებლად და წიგნის დასურათებისთვის გააზრებული კომპოზიციური წყობის დასადგენად.

ჩანს, მხატვარს „ვეფხისტყაოსნის“ მთლიანი მაკეტის ხელით შესრულება ჰქონდა გადაწყვეტილი. ხელნაწერი ტექსტის კომპოზიციური განაწილება ფერადოვნად მოსაზღვრულ თეთრ არეზე გაიაზრებოდა, ისევე, როგორც ეს 1966 წლის „არსენას ლექსის“ გაფორმების შემთხვევაში იყო. ილუსტრაციების განთავსებასაც ცალკე ფურცლებზეც და ტექსტში ჩართვითაც გეგმავდა, ასევე ხელთქმნილს იაზრებდა წიგნის ტიტულსაც, თავსართ-ბოლოსართებსაც და, სავარაუდოდ, ყდასაც. შემორჩენილი ესკიზების გაცნობისას მნახველს აოცებს ის კოლოსალური სამუშაო, რომელიც

¹ იქვე, გვ. 24–25.



რედჰარდ კიპლინგი „მაუგლი“, ილუსტრაცია ა. ბანძელაძისა.

მხატვარს წიგნის საბოლოო ვარიანტის ძიებისთვის აქვს გაღებულ-
ლი. ესკიზები მთლიანი ფორმატის ზომის ფურცლებზე იქმნება.
წიგნის შემადგენელი ელემენტების განთავსების სქემა თანდათან
ყალიბდება. ესკიზთა უმრავლესობა ძირითადად ძიების საწყის
ეტაპზეა დარჩენილი, ზოგი შედარებით დასრულებულია, „გადაშ-
ლილი წიგნის ფურცლები“, ურთიერთშეხამებით, კომპოზიციურა-
დაა შეკრული. ნახატისა და შრიფტის განაწილება მორგებულია
სასურათე ფორმატს და დამუშავების ხასიათითაც ესკიზური
„ჩარჩოებიდან“ დასრულებული ნახატის სახეს იძენს. მხატვარი
სრულიად ახლებური ხედვით ფიქრობს რუსთაველის პოემის და-
სურათებას. დასაწყისში, კონტრკტიტულზე, მამაღმერთის გამო-
სახულების განთავსება ჰქონია გააზრებული, რათა ავტორისა და



არსენას ლექსი. – თბ., 1966. წიგნის ფურცლები. მხატვარი ა. ბანძელაძე.

მხატვრის მიმართვა ღვთისადმი გაერთიანებულყო – „ჰე, ღმერთო ერთო შენ შეჰქმენ, სახე ყოვლისა ტანისა...“. უფალი, საეკლესიო მხატვრობაში მიღებული, ტახტზე მჯდომი პანტოკრატორის სახითაა წარმოდგენილი. ინდივიდუალური მანერით, თავისუფალი ხელნერითაა შესრულებული ნახატი. ასევეა ყველა სხვა ილუსტრაცია, იქნება ეს თავსართი თუ ტექსტის შინაარსის ამსახველი ვიზუალურად წარმომდგენი ესა თუ ის კომპოზიცია. გაოცებას იწვევს, თუ რაოდენ კოლოსალურ ენერგიას გასცემს მხატვარი თითოეული კომპოზიციის შექმნისთვის, რომელიც, ფაქტობრივად, ჯერ მხოლოდ „შავ მასალას“, სამუშაო ესკიზს წარმოადგენს და საბოლოო სახის მიცემის დროს ყველაფრის თავიდან დახატვა და თავიდან გადანერა გახდება საჭირო. ხელოვანი არ კმაყოფილდება პოემის ტაეპთათვის მხოლოდ შესაბამისი ადგილის დატოვებით, თუნდაც შესაბამისი ფერის ფონის დადებით, სატექსტო ადგილის კომპოზიციური მოსაზღვრის მინიშნებით და გამოყოფილ დაფერვით არეებში გულმოდგინედ ახდენს ტექსტის ჩანერას, ქართული ხელნაწერისთვის დამახასიათებელი ყველა ელემენტის გათვალისწინებით: ცალკეული თავების დასაწყისში ზოგჯერ ასომთავრულ შრიფტს იყენებს, საზედაო ასო-ნიშნებით იწყებს ცალკეული თავ-

ვების პირველ სტროფს, პოემის ტექსტს შავი მელნით ასრულებს, წვრილი, ფაქიზი კალმით გამოჰყავს თითოეული ასო-ნიშანი, საჭიროების შემთხვევაში წითელი ფერით რთავს ცალკეულ სიტყვებს, თითოეულ სიტყვას კი ერთმანეთისგან სინგურისფერი ძველი ხელნაწერებისათვის დამახასიათებელი სამი წერტილით გამოყოფს... ეს ყოველივე წინმსწრები სამუშაოსთვის კეთდება, საბოლოო ვარიანტის შესასრულებლად, სრულიად თავიდან რომ უნდა გადაინეროს და დასურათდეს.

„აქა მხატვარო დახატე...“ ილუსტრაციის ესკიზზე, ტექსტის მარჯვნივ, ზევით, დატანილია მხატვრის მინაწერი: „დღეს მიხდება ძალიან ხშირად ნიტროგლიცერინის მიღება. მანუხებს განსაკუთრებით მუშაობის დროს“ – ჩანაწერი 1992 წლის 8 მაისითაა დათარიღებული... და, სავარაუდოდ, ეს ილუსტრაცია – „აქა მხატვარო დახატე...“ – მისი საბოლოო ნამუშევარიცაა... ერთი თვის შემდეგ, 1992 წლის 13 ივნისს, ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე გარდაიცვალა.¹ ოცნება: გადაეწერა და დაესურათებინა მისთვის სათაყვანებელი ნაწარმოები – შოთა რუსთაველის „ვეფხისტყაოსანი“ – განუხორციელებელი დარჩა.

როგორი იქნებოდა საბოლოოდ წიგნი, მხატვარს რომ მისი განხორციელება შესძლებოდა, „ხელთქმნილი წიგნის“ ფორმატს მოირგებდა თუ უფრო მეტად სტამბური ბეჭდვის მიღწევების გამოყენებას დაეყრდნობოდა, – ამის თქმა ძნელია. როგორც თამარ ბელაშვილი აღნიშნავს: „ძნელი სათქმელია, საერთოდ რამდენად გეგმავდა მხატვარი ამ ილუსტრაციებს წიგნის სტამბური გამოცემისათვის. ის სტრიქონებისა და ტაეპების გასწვრივ საკუთარ კომენტარებს, ყოველდღიურ ცხოვრებისეულ ამბებს და თანადროულ ისტორიულ-პოლიტიკური ვითარებით გამოწვეულ განცდებს ურთავდა. ამასთან ზუსტად ისეთივე სტილისტიკით, როგორც ძირითადი ტექსტი იწერებოდა. ეს სხვა არაფერია თუ არა, წიგნის გადამწერთა ძველი ტრადიცია, როცა წმინდა წერილისა თუ სხვა სახვთისმეტყველო ტექსტების გადამწერისას ისინი თავიანთ კომენტარებსაც რთავდნენ თხრობაში. საფიქრებელია, რომ მხატვარი „ვეფხისტყაოსნის“ მხატვრულ ან, უფრო ზუსტად, „ნახატისეულ“ ვარიანტს ქმნიდა. სადაც მისი ყოველი ცალკეული ნამუშევარი დამოუკიდებელი ნაწარმოების დატვირთვას შეიძენდა, თან მთლიანის შემადგენელიც დარჩებოდა. რაიმეს კონკრეტული მტკიცება, ზუსტი ინფორმაციის არქონის გამო, ახლა უკვე შეუძ-

¹ დაკრძალულია თბილისში (დიდუბის ეკლესიის გალავანი).



შოთა რუსთაველი „ვეფხისტყაოსანი“. ნახვა არაბთა მეფისგან ის ყმისა ვეფხის ტყაოსნისა. 1990-იანი წლები. მხატვრობა ა. ბანძელაძისა.

ლებელია. სამუშაოები ამ ნაწარმოებზე იმდენ ხანს გრძელდებოდა, რომ, შესაძლოა, რაღაც ეტაპზე სასტამბო ვერსიის შექმნაზეც ეფიქრა ხელოვანს. თუმცა საკუთრივ ნამუშევრების სტილისტურ-ტექნიკური მახასიათებლები მსგავსი მოსაზრების არგუმენტად სულაც არ გამოდგება“.

მსურს, კიდევ ერთხელ ხაზგასმით გამოვკვეთო შურა ბანძელაძის განუმეორებელი როლი და მნიშვნელობა დღევანდელი ბისტვის. მაშინ, როდესაც სკეპტიკური გახდა დამოკიდებულება ახალგაზრდა მხატვრებისათვის პროფესიული ცოდნის მიღების აუცილებლობა-არაუცილებლობის შესახებ. ამის განმარტება და დადებით-უარყოფითობა თავად შურა ბანძელაძის ნააზრევიდან შეგვიძლია მივიღოთ, ანუ მივიღოთ იმ მხატვარისგან, რომელმაც მიუხედავად უდიდესი წნეხისა, საკუთარ შემოქმედებაში ასეთი სიძლიერითა და სითამამით შემოიტანა საბჭოთა ტოტალიტარიზმის დროს აკრძალული, დასავლურ მხატვრობაში მიღწეული და დამკვიდრებული ნოვატორული მიმდინარეობები. ა. ბანძელაძე ღრმად იაზრებს ახალგაზრდა მხატვრისთვის აკადემიური ცოდნის აუცილებლობის საკითხს, მაშინ, როდესაც თავად არის ნოვატორი და გზის მაჩვენებელი მომავალი თაობისათვის. იგი შემდეგი სიტყვებით ხსნის ნახატის სრულფასოვანი ფლობის აუცილებლობას მხატვრებისათვის: „ევროპაში ახლა დაქვეითებულია თანამედროვე მხატვრობის საერთო დონე, რაზედაც ხელოვნებათმცოდნეებიც ლაპარაკობენ. ეს, როგორც ვთქვი, იმის ბრალია, რომ ახალგაზრდებმა პირდაპირ დაიწყეს დიდ მოღვაწეთა მიბაძვა და თავად ცარიელზე დარჩნენ. საკუთარი გზა თავისი წვალებითა და ოფლით არ გაუვლიათ. უარყოფენ ვთქვათ, მხატვრობაში რაიმე პრინციპს, მაგრამ რას უარყოფ, რაც შენ ხელში თავად არ გიჭირავს? მიმაჩნია, რომ მხატვარმა უნდა გაიაროს აკადემიური სკოლა. იგი ძალიან საჭიროა. უკვე შემდეგ კი უნდა უარყოს თავისი შეგნებით, თუკი ცხადია, მოისურვებს მის უარყოფას“.¹ და იქვე დასძენს: „მიმაჩნია, რომ ახალგაზრდები აუცილებლად ძალიან მომთხოვნები უნდა იყვნენ. ზოგი ფიქრობს – თანამედროვე მხატვრობას არ ესაჭიროება ხატვა, კომპოზიცია და სხვა. ეს მცდარი შეხედულებაა და ამით ტყუვდება მოუმზადებელი საზოგადოება. ნამდვილი მცოდნე ყოველთვის დაინახავს, ვინ ვინ არის, ვინ რისი გამკეთებელია, სადაა მართლა საძირკველი, ხოლო სად მიბაძვაა და მოდა. თუ არ იქნებიან მომთხოვნნი, დრო უღმობლად დაიკარ-

¹ სამსონ ლეჟავა. ინტერვიუ ალექსანდრე ბანძელაძესთან. ჟურნ. „სპექტრი“, 1990, №2, გვ. 13–30.

გება, დაკარგული კი ველარ ანაზღაურდება. სჯობს, ნუ გაიიოდებენ მხატვრის ცხოვრებას, თორემ თვითონვე გაუძნელდებათ ბოლოს. მხატვრობას სჭირდება ძალიან ბევრი ძიება, რომ შექმნას რაიმე მყარი და მუდმივი. სხვა ყოველივე დროებითია, ზერელე ნამუშევრები კი გადასაყრელი გახდება...“, „... აუცილებლად უნდა იყოს კერძო სტუდიები. ახლა რომ დადგე აკადემიასთან და უთხრა, დიპლომებს დაგირიგებთო, არც ერთი აღარ მოვა აკადემიაში, რადგან არავის სურს სწავლა. მივლენ იმისთვის, რომ აიღონ დიპლომი, და გამოიქცევიან, მით უმეტეს, ისინი ფიქრობენ, რომ აბსტრაქციონიზმს არ უნდა სწავლა, ხატვა. ისინი პირდაპირ ღებავენ და ამბობენ, ეს ჩემი კონცეფციააო...“

„... მე ვლაპარაკობ მოდას აყოლილ ხალხზე. მე, მაგალითად, ამდენი წვალების შემდეგ, კიდევ ვწვალობ, როცა ვხატავ „აბსტრაქციას“. არადა, ჩვენი გამოფენის შემდეგ, ზოგიერთებმა დაიწყეს „აბსტრაქციები“, პირდაპირ, მოუმზადებლად“.

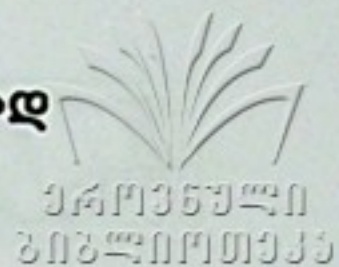
„... ამათ კი უცებ მოინდომეს, „ხვალიდან“ დაიწყეს. ეს კი არაფრისმომტანი იქნება. უნდა იყოს შინაგანი მომზადება, იდეა, უდიდესი სურვილი... ჯერ ვერ უნდა გაბედო, მერე, როცა გაბედავ, უნდა იყო ძალიან მორიდებული, ასე უბრალოდ არ შეიძლება. ეს დისკრედიტაციაა“.

„...ამას გარდა, ერთი რამ უნდა ითქვას, როგორაც ხატვის, ისე ფორტეპიანოზე დაკვრის სწავლა შეიძლება – შეიძლება დაკვრა უსმენოდაც კი ასწავლო. მაგრამ საკითხი ისაა, ვინაა ნამდვილი მუსიკოსი, ანდა ნამდვილი მხატვარი? მე რომ ვხატავ, მაქვს ეჭვი, ვარ კი მხატვარი? ხატვა კი მიყვარს, მაგრამ ძნელი სათქმელია. აი, ზოგიერთი ამბობს, მწერალი ვარო. ან კი როგორ არ ერიდება! ერთმა „მწერალმა“ ტელევიზორში „По этому вопросу я должен сказать своё веское слово“. უკაცრავად პასუხია, და ამ იდიოტს ჰგონია, რომ მისი სიტყვა წონადია!“¹

დღეს გადააზრებული მხატვრის ეს სიტყვები უდაოდ კვლავაც აქტუალურია და, ვფიქრობ, მომავალშიც ბევრ ახალგაზრდას დაეხმარება, დასძლიოს ასაკისთვის დამახასიათებელი დაბნეულობა და სულსწრაფობა, დაეხმარება პროფესიულ დონეზე, ღრმად გააზრებულ ცოდნაზე ააგოს და განავითაროს საკუთარი შემოქმედება, სწორი გეზი მისცეს ღვთისაგან ბოძებულ ნიჭს და წარმატებაც უდაოდ მოვა.

1 იქვე, გვ. 26-29.

ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძის მიერ მხატვრულად
გაფორმებული წიგნები:



1. ნეკრასოვი ნ.ა., საბავშვო ლექსები. თარგმ. მურმან ლებანიძისა. –თბ., საბლიტგამი, 1954.
2. დეფო დ., რობინზონ კრუზო. –თბ., საბლიტგამი, 1956.
3. აბაშიძე გ., ლაშარელა. მეცამეტე საუკუნის ქრონიკა.-თბ., სახელგამი, 1957.
4. ჩიჯავაძე ო., ზვიგენის კბილი. მოთხრობა. –თბ., 1957.
5. ჰემინგუეი ე., მოხუცი და ზღვა. მოთხრობა. –თბ., საბლიტგამი, 1957.
6. რობინ ჰუდი. ინგლ. ხალხური ბალადები ბავშვთათვის. თარგმ. გივი გაჩეჩილაძისა. –თბ., საბლიტგამი, 1957.
7. ყიფიანი ე., ათფურცლიანი რვეულები. მოთხრობები. –თბ., საბლიტგამი, 1958.
8. ქართველ მწერალთა ნაწარმოებები. კრებული (ილ.: კ. მახარაძე, რ. ცუცქერიძე და ა. ბანძელაძე). –თბ., საბლიტგამი, 1959.
9. ევდოშვილი ი., უბედური ქორბუდა (მოთხრობა სკოლამდელთათვის) –თბ., ნაკადული, 1961.
10. კიპლინგი რ., მაუგლი. ჯუნგლის წიგნიდან (უმცრ. სასკოლო ასაკის ბავშვთათვის). –თბ., ნაკადული, 1961.
11. ვაჟა-ფშაველა, შვლის ნუკრის ნაამბობი. –თბ., ნაკადული, 1962.
12. აბაშიძე გ., დიდი ღამე. მე-13 საუკუნის ქართული ქრონიკა. –თბ., საბჭ. საქართველო, 1963.
13. აბაშიძე გ., ლაშარელა. მეცამეტე საუკუნის ქართული ქრონიკა. –თბ., საბჭოთა საქართველო, 1963.
14. ბიჩერ-სტოუ ჰ., ბიძია თომას ქოხი. –თბ., ნაკადული, 1963.
15. ჯიოვანოლი რ., სპარტაკი (რომანი). –თბ., ნაკადული, 1964.
16. არსენას ლექსი. ხალხური ეპოსი. –თბ., ნაკადული, 1966.
17. ევდოშვილი ი., კაკანათი (მოთხრობა). –თბ., ნაკადული, 1985.



მნიგნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები, ღონისძიებები...

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის მნიგნობართა ასოციაციასთან არსებულმა მნიგნობარ ქალთა კლუბმა (თავმჯდომარე ნელი გურგენიძე, ორგანიზატორი ლია ლომიძე) 2018 წელს გამართა შემდეგი ღონისძიებები:

23 თებერვალი

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედების შესახებ ისაუბრა ლიტერატურათმცოდნე თამაზ ტყემალაძემ.

30 მარტი

ქართველთა აღმნიშვნელი უცხოური ტერმინები – ასეთი იყო ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორის, აკადემიკოს ნანა ხაზარაძის ლექციის თემა.

30 აპრილი

ჰიმნოგრაფია მსოფლიო ლიტერატურაში – აღნიშნულ საკითზე ისაუბრა ფილოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორმა მანანა გიგინეიშვილმა.

22 ივნისი

ნოდარ დუმბაძის დაბადების 90 წლისთავთან დაკავშირებით მწერლის ცხოვრების ეპიზოდები გააცნო მსმენელებს მისმა ქალიშვილმა საქართველოს კულტურისა და სპორტის მინისტრის მრჩეველმა ქეთევან დუმბაძემ, ნაწყვეტები მწერლის ნაწარმოებიდან წაიკითხა სახალხო დეკლამატორმა ელდინო სალარაძემ.

24 ოქტომბერი

ქართულ-აფხაზური ლიტერატურული ხიდების შესახებ ისაუბრა მწერალმა, პუბლიცისტმა და საზოგადო მოღვაწემ გურამიძე-შარიაძემ.

31 მაისიდან 3 ივნისის ჩათვლით საქართველოს მნიგნობართა ასოციაცია მონაწილეობდა თბილისის მე-20 საერთაშორისო ფესტივალში. 2 ივნისს ფესტივალზე მოენყო ჩვენ მიერ გამოცემული პროექტ ემზარ კვიციანიშვილის ლექსების მინიატურული კრებულის – „მნიფობის“ განხილვა.

„ალმა მატერი“ - 100

როინ მეტრეველი, განათლების მზე

საუკუნეებში იკაშკაშებს! ----- 3

კვალი ნათელი

ლადო მინაშვილი, მწერლის იდეური ჩანაფიქრის

გამოხატვის თავისებურება ილია ჭავჭავაძის

პროზაში ----- 20

ლევან ბებურიშვილი, ილია ჭავჭავაძის ესთეტიკური

ნააზრევიდან ----- 27

საბიბლიოთეკო საქმე

ალექსანდრე ლორია, საქართველოს საბიბლიოთეკო

საქმე ადრეულ ფეოდალურ ხანაში ----- 35

მსოფლიოს დიდი წიგნსაცავები

მანია მიქაბერიძე, „ბინჰაის თვალი“ – ახალი ბიბლიოთეკა

ჩინეთში ----- 54

წიგნი და ცხოვრება



ნათია სიხარულიძე, ლევან ბებურიშვილი,
ლადო მინაშვილის „ნარკვევები ქართული
ლიტერატურის ისტორიიდან“ ----- 58

დრო და შემოქმედი

XX საუკუნე

ლალი ავალიანი, ტიცვიან ტაბიძე ----- 62

თეიმურაზ ფანჯიკიძე, ოცი წლის შემდეგ ----- 75

ზონა ცხადია, ტერენტი გრანელი ----- 87

ემზარ კვიციანიშვილი, უსპეტაკესი სულის მწერალი ----- 118

წარსულის ფურცლები

გურამ თაყნიაშვილი, წიგნმცოდნეობის საკითხები
იოანე ბატონიშვილის „კალმასობაში“ ----- 131

წიგნის მოამბენი

დალი მაჩაიძე, თამარ დონდუას ავტოგრაფიანი წიგნები
და ეფრემ II- ის აკროსტიხი ----- 136

წიგნის ბეჭდვის ისტორიისათვის

ნინო ხვედელიძე, იოჰან გუტენბერგი და მისი შედევი ----- 149

ნინო სეხნიაშვილი, 1890 – 1920 წ.წ. თელავში

გამოცემული წიგნები ----- 171

ყალბით და ფუნჯით



ქართული
საზოგადოებრივი
182

მარიამ ბაჩუჩილაძე, ალექსანდრე (შურა) ბანძელაძე

ქრონიკა

მნივნობართა ასოციაცია: ფაქტები, მოვლენები,
ლონისძიებები... -----202

პრინციპები აღწ

საგამომცემლო განყოფილების
ხელმძღვანელი შოთა კობიაშვილი
უფროსი რედაქტორი სოფიო კობიაშვილი
რედაქტორი რუსუდან ბულისკერია

ტექსტი ააწყო და
დააკაბადონა სოფიო კობიაშვილმა

რედაქციის ნებართვის გარეშე
აღმანახის მასალების გამოყენება არ შეიძლება.

საქართველოს ილია ჭავჭავაძის სახელობის
მწიგნობართა ასოციაცია.
თბილისი, რუსთაველის გამზ., 40/1. ტ.: 293-29-12, 293-31-79.

549/228



MTSIGNOBARI '18

An annual Almanac of Bibliophiles has been issued since 1980 year, it provides articles on books and book's authors, libraries and bibliophiles, researches in the world of books, old books and on book-lovers of different countries and sides.

Editor-in-chief LADO MINASHVILI

Painter ANZOR TODRIA

Ilia Chavchavadze
Georgian Association
Of Book-Lovers

Tbilisi-2018



9 772587 546004 >